

తిక్కన భారతము :

కర్ణావర్తము

సంపాదయిత :

మరుపూరు కోదండరామ రెడ్డి

ఆంధ్రప్రదేశ్
సాహిత్య అకాడమీ
హైదరాబాద్

ఉస్మానియా యూనివర్సిటీవారి
సంకేదిత ప్రతినిధి.

ప్రథమ ముద్రణ 1972

5000 ప్రతులు

Accession 103

294.592

TH

వెం:

రూ. 3.00

ముద్రణ :

ప్రీ డిప్రెస్

మద్రాసు - 21.

కిమప్పి మాలాం కిము కౌస్తుభం వా పరిష్కరియాయాం బహుమన్యవేత్వం :
కిం కాలకూటః కిమువా యశోదా స్తన్యం తవస్వాదు వదప్రభోమే :

భైరవ కోన యందలి హరిహరనాథ

అంజలి—

చిన్ననాటినుండి, కర్ణుని మూర్తిపూజను
ఉగ్గుపాలతోబోసి గరపిన

మా అమ్మ కామమ్మకు

తిక్కన శిల్పాపాసనను గరపి, ఆయన
కవిత్వపుటనలతేనియను అలుసులు రాకుండ
త్రావించిన,

బందరు ఆంధ్రజాతీయ కళాశాల ఓజ్జలు
(1920-1924)

శ్రీమాన్ వేదాల రంగాచార్యులు

భారత విమర్శనాగంధమును మేనెల్లమెత్తిన

బ్ర. శ్రీ. పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

గారలకు గురుదక్షిణగా :

కర్ణపర్వమును, నా ఎరిగినరీతిని, నాకు చొప్పడిన శైలితీరున ఆంధ్రావళికి సమర్పించను అవకాశమిచ్చిన ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమివారికి హృత్ పూర్వక వందనములు. కర్ణపర్వ సంపాదక కృషిమాట ఎత్తుకొనగానే, నన్నే సూచించిన పెద్దల విశ్వాసమునకు అర్హుడను కాగలననియే నా నిండునమ్మకము. దీనికిగా అధ్యక్షులు డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారిని ప్రత్యేకముగ పేర్కొనవలసి యున్నది. భారతముపై నాకుగల లుబ్ధత్వమును చిన్నప్పటినుండి వా రెరిగినదే! కాబట్టే స్వర్గీయులు - ఆంధ్రవాఙ్మయ విమర్శక బ్రహ్మ - డాక్టర్ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు భారత విమర్శన మును యెప్పగా, నేను గురునాథునివలె వ్రాయుటకు గోపాలరెడ్డిగారు ఒక ఒప్పందమును కుదిర్చినారు. కాని ఆంధ్రభారతి అట్టినోము నోచుకొననందున అది జరుగకముందే కట్టమంచివారు కడతేరి పోయినారు. గోపాలయ్య, నా కర్ణచరిత్రకు పరిచయ వాక్యములను వ్రాసియున్నారు. ఇట్టిది వారి ఆదరణము!

ఇక, అకాడమి కార్యదర్శి శ్రీయుతులు దేవులపల్లి రామా నుజ రావుగారు, మనసిచ్చిన నెయ్యముతో నన్ను ప్రోత్సహించి, ఈ కార్యసరణి తీరమునుండి పారము చేర్చినారు. దీనికిగా వందన సమర్పణముచెప్పి ఆ మాటకు వెలతగ్గించ దలచుకొనలేదు.

పిలచినంతనే ముమ్మారువచ్చి, ఓపికతోవిని తోచిన నెరసుల ఎత్తిచూపి, అభినందించిన నేస్తకాండ్రు :- శ్రీయుతులు ఇ. వరదా రెడ్డి (ఎం. ఎ., బి. ఎల్., డిప్లొమీ మునిసిఫ్ మేజిస్ట్రేటు, కోవూరు) కె. నారాయణరావు (బి. ఎ., బి. ఎల్., రిటైర్డ్ డెప్యూటీ కలెక్టర్) ఆబాల్యసఖుడు యెట్లంరెడ్డి బాలకృష్ణారెడ్డి (కొత్తూరు) బండి గోపాల రెడ్డి (జమీన్దార్లు సహాయ సంపాదకుడు) సహాధ్యాయి-పౌరాణికుడు ఆకిలి మల్లికార్జునయ్య; - స్థానిక రాజాగారి కళాశాల అధ్యాపకులు-

శ్రీయుతులు జీలపాటూరు చెంచు వెంకటరమణరావు (ఎం. ఎ.)
 వేదం వెంకటరామకృష్ణ (ఎం. ఎ.) మాధవరవు రామయ్య (ఎం. ఎ.)
 మెట్టు రామచంద్రప్రసాద్ (ఎం. ఎ.) కావుటూరు రామచంద్రరావు
 (ఎం. ఎ.) కొండా వెంకటస్వామిరెడ్డి (ఎం. ఎ.) భాషాప్రవీణ సురభి
 నరసింహం, విద్యార్థి బడి గురవారెడ్డి (సాహిత్య అకాడమీ
 సభ్యుడు) కాళహస్తి రామనాథం (ఎం. ఎ., బి. ఇడి - రిటైర్డు.)

ఇందలి చరిత్రాంశముల నందజేసి చేయూతనిచ్చిన నెమ్మి
 కాండ్రు - బహుభాషావేది వేదము వెంకటరాయశాస్త్రి (ఎం. ఎ.,
 సాహిత్య అకాడమీ సభ్యుడు) సకలకళాకుశలుడు - నేలనూతల
 శ్రీకృష్ణమూర్తి (ఎం. ఎ., బి. ఎల్., అధివక్త.)

తక్కుంగల సహృదయులకు నిండు ఎదతో నెనరు చూపు
 చున్నాను.

ఉస్మానియా యూనివర్సిటీవారి సంశోధక ప్రతి—

మూలమును సరిదిద్దుటకు అవకాశమును కలిగించిన, ఆ సంఘ
 కార్యనిర్వాహకాధికారి - ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారు
 చూపిన ఆదరమునకును, చేసిన సహాయమునకును—

వాత చేత మర్యాదచూపుట ఒంటబుట్టిన - డాక్టర్ దివాకర్ల
 వెంకటావధానిగారు నన్ను తమగదియందే కూర్చుండబెట్టి, ఆరు
 దినాలు పనిచేసికొనుటకు వసతినికల్పించిన సౌజన్యమునకును, నా
 సొంతాన అకాడమీపక్షాన కృతజ్ఞతను తెలుపుచున్నాను.

ఉస్మానియావారి పరిశోధన పరోపక్షఫలితముగా—

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రి ముద్రణాలయము—

అరవై ఏండ్లనాడు చేసిన ఆంధ్రభాషాసేవస్వరూపము బయట
 బడుచున్నది. ఈ సంశోధకులు వావిళ్లవారి ప్రతిసే మాతృకగా
 చేసికొని, ఎన్నో ఇతర ప్రతులలోనున్న పాఠాంతరములను మాత్రం

క్రింద ఫుట్ నోట్సుగా చేర్చినారు; అంటే - యూనివర్సిటీవారు వావిళ్ల పాఠములనే గ్రహించినారనవచ్చును. ఈ వావిళ్ల పాఠమే నూటికి 95 పాళ్లు తిక్కనకైలికి, నుడికారమునకు సరిపోవుచున్నది.

వీరు నెల్లూరునుండి, చెన్నపట్నంపోయి, ఒక ముద్రణాలయమును నెలకొల్పి, భాషావిషయమున వారుచేసిన పరిశోధన పడినశ్రమ, వెచ్చించినధనము, ఆంధ్రుల ప్రశంసకు పాత్రములైయున్నవి. వావిళ్ల వారేగానలేకుండిన, తెనుగు నాట సాహిత్యముసంగతి అటుండనిచ్చి, పైదిక మత వాఙ్మయమే రామ బాణములపాలై యుండుననుట నిర్వివాదము. అది గుర్తించేగదా, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు, కళా ప్రపూర్ణ బిరుదమును వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారికి ఒసంగి, ఒక సముచిత కార్యమును చేసినది.

ఆనంద ముద్రణాలయమువారి ప్రతి (తేవప్పెరుమాళ్ళయ్య; దేవరాజసుధి పేరు పరిశోధించిన) వావిళ్లప్రతి ననుసరించియే యున్నది.

చదువరుల లెంక,

మరుపూరు కోదండరామరెడ్డి.

విషయానుక్రమణిక

పీఠిక

పాఠము

I. అవతారిక

1. భారత ఇతిహాసము - గ్రంథసూచిక

భారతజాతి - భారతఖండము

భారతవంశము

భారతగ్రంథము

తెనుగునకు మూలము

భారతయుద్ధము - గ్రంథము

మొదట నూరు పర్వములు

కథను చెప్పినకాలము

వదునెనిమిది పర్వములు

గజేనుని వ్రాత

మార్పులు - చేర్పులు

మొదట ప్రివర్ణమువరకే

ప్రక్షిప్తములు

ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము

కౌరవ - పాతలు

ద్రౌపది పంచభర్తృత్వము

భగవద్గీత

భానుని కాలమునాటి భారతము

వంపని కన్నడ భారతము

భారతపీఠుల వయస్సులు

భారతములో అపూర్వవిషయములు

కురుక్షేత్రపు యుద్ధబలి - అతిశయోక్తి

2. కర్ణుని జ్యోతిర్మయ జీవితము

కర్ణోపనిషత్తు

అలౌకిక జన్మప్రకారములు

1

2

2

3

4

5

7

8

8

9

9

10

11

11

12

14

14

16

18

19

20

22

24

25

25

26

శీర్షిక

పేజీలు

కర్ణాటక జన్మప్రకారములు	....	27
రాధేయుడు	....	33
రాజరాజు నేస్తము	....	34
శుభాంగి స్వయంవరము	....	35
అలుబిద్దలు	....	37
మహాదాత	....	38
వికరణలేని ఈవి	....	40
అచంచల స్త్రీ	....	40
శౌర్యసంపద	....	41
ప్రభుభక్తి పరాయణత	....	44
ఇతరులుచేసిన కర్ణాట గుణకీర్తనము	....	45
కర్ణాటకము వారిజాప్త బింబము సౌచ్ఛ్యము	....	49
కర్ణాటకము	....	50
3. తిక్కన కవితా శిల్పవైభవము	....	51

4. చరిత్రాంశము లేఖము

విక్రమ పింహపురము	....	51
నెల్లూరు తెలుగు చోళులు	....	52
వీరగండ గోపాల - ఇమ్మడి మనుమసిద్ధి	....	53
తిక్కన బయ్యనల తిరుగుబాటు - ఖడ్గతిక్కన వీరమరణము	....	54
కాటమరాజు కథ	....	54
మనుమసిద్ధి రణమరణము	....	57

5. తిక్కన జన్మాదికములు - ఒక కొంత

పంశము	....	58
జన్మస్థానము	....	60
పేరు	....	60
తిక్కన సంపద - సద్యశము	....	61
తిక్కనకవి జనాదరణము	....	62
ఓరుగంటి సందర్శనము - చారిత్రక కావ్యములు	....	63

శీర్షిక	పొరలు
తిక్కన - వైదికమత పునరుద్ధానము	64
తిక్కనవాటి సంఘటనలు	68
హరిహరనాథోపాసనము	68
నెల్లూరులో హరిహరనాథాలయము ఉండలేదు	71
ఆంధ్రభారత ప్రళయి	74
ద్విపద భారతము	74
కవిత్వభారతము - తమిళానువాదము	76
3. తిక్కన కవిత్వాసౌరభము	76
ఆంధ్రావళి మోదమును పొరయుట	76
భావము సర్వజనీనమైనది	78
విరోధాభాస వాక్యము	78
వీభక్తములో చారుత	78
కూర్పునేర్పులో సౌంధ్య	80
నహజోక్తి	82
ఉపమానములు	85
చిత్రీకరణము - ఉత్ప్రేక్ష	87
వదసారస్యము	88
పాత్ర చిత్రీకరణము	90
I. ద్రౌపది	90
II. భీముడు	91
III. హంసకాయోపాఖ్యానము	94

మూలగ్రంథము

శ్లోక

పాఠము

ప్రథమాశ్వాసము

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు కర్ణుని వీరమరణమును జెప్పుట	101
ధృతరాష్ట్రుడు కర్ణునిశౌర్యమును ప్రశంసించి కోకార్తుడగుట	104
రణన్యాయమును పాండవులు తప్పినదానికి ధృతరాష్ట్రుని వగవు	107
అశ్వత్థామ కర్ణుని సేనాముఖము చేయమనుట	108
కర్ణుడు వర్షసేనాధిపత్యంబు వహించుట	110
కర్ణుడు వింత చెన్నుతో యుద్ధమునకు వెడలుట	111
కర్ణుని నాయకత్వమున మొదటిసారిపోరు - మొసలి మొగ్గరము	112
అర్జునుని ప్రతివ్యూహము	113
భీముని విజృంభణము	115
కర్ణుడు మార్కండి పేర్చుట	117
సాత్యకి విందాసువిందుల గూల్చుట	117
ధృతరాష్ట్రుని మనుషుడు క్రుతకర్మ వీరవిహారము	118
ద్రౌపదేయులలో అగ్రజుడు - ప్రతివిందుడు చిక్రుడనురాజును చంపుట	119
భీమసేన అశ్వత్థామల భీమసంగ్రామము	121
ఉపపాండవుడు - క్రుతకీర్తి శల్యునితో పోరుట	122
దుశ్శాసనుడు సహదేవునితో యుద్ధంబుచేసి మూర్ఛిల్లుట	123
నకులుడు కర్ణునితో దలపడి పరాభూతుడగుట	124
కర్ణుడు నకులుని అవమానించి పెల్లెబ్బుట	126
కౌరవుడు-యుయుత్సుడు సౌబలనందనుడగు నులూకుని మార్కొనుట	127
నకులసుతుడు - శతావీకుని విజృంభణము	128
భీమసేనపుత్రుడు - క్రుతకీర్తి సౌబలునితో యుద్ధముచేయుట	129
ధృష్టద్యుమ్నుడు కృపాచార్యునితో పోరి పారిపోవుట	129
కృతవర్మ కింధుల యుద్ధము	130
సత్యసేనుడు శ్రీ కృష్ణుని ఉతగాత్రునిగా జేయుట	132
వివ్వర్చుని వీరత్వవిహారము	132

దుర్యోధన ధర్మజుల ద్వంద్వయుద్ధము	133
విజయుడు పోరులో దూరుట	136
కర్ణునినులు ఒకరిపై నొకరు విజృంభించుట	137
కర్ణుని సర్వసేనాధిపత్యమున ప్రథమదినన సమరము ముగియుట	138
కర్ణుడు రారాజుతో ఉత్సాహవచనంబులు వలుకుట	139
అంబికేయుని అలజడి, సంజయుని ఓదార్పు	140
కర్ణుడు విజ అశ్రుశస్త్రాది దివ్యమహిమనుపేర్కొని.	
తనకు మద్రపతిని సారథిగా చేయగోరుట	141
కౌరవపతి శల్యుని కర్ణునకు సారథ్యముచేయుమని అర్థించుట	144
శల్యుడు కర్ణుని చులకనచేసి మాట్లాడుట	145
త్రిపురాసురుల వృత్తాంతంబు	147
* చచ్చినవానిని బ్రతికించి, పదిమందిగాజేయు వానినీరు	148
* త్రిపురసంహారముగావింప బ్రహ్మాదులు రుద్రుని ప్రార్థించుట	149
* దేవవ్రాతము, తమతమశక్తుల సగపాటు శివుని కర్పించుట	150
* దేవతలు శివుని పశుపతిత్వమును అంగీకరించుట	151
* చరాచరాత్మకమైన రథమును విశ్వకర్మ విర్మించుట	152
* కమలాసనుడు సారథ్యము బూనుట	153
* రుద్రుడు త్రిపురముల సంహరించి సురల సంతోషపఱుట	154
* కౌరవపతి మద్రపతికి రాధేయుని శస్త్రాస్త్రసంపదను వివరించుట	155
* శల్యుడు కర్ణునకు సారథ్యముచేయ నొడంబడుట	157

ద్వితీయాశ్వాసము

ఎత్తుకొనగనే శల్యుని అచుపలుకుట	162
రాధేయుని మానదర్పపు మాటలు	163
శల్యుడు అర్జును పరాక్రమమును ఉగ్గడించి, కర్ణుని తూలనాడుట	165
అర్జును జూపినవానికి పసవనంబిత్తునని కర్ణుడు పైవికుల ప్రబోధించుట	166
కర్ణుని ఖీరపుమాటలువిని, శల్యుడు ఎత్తిపొడుచుట	167
కర్ణునికి పిరికిమందుబోసి, ఉల్లము కలంచుటకు శల్యుడు ప్రయత్నించుట	168
కర్ణుడు విజ దివ్యాస్త్రబలమును, శస్త్రవిద్యాపరీణతిని వెల్లడించుట	169

కర్ణుడు శత్రుని మద్రజాతి దురాచారములను పారబట్టుట	170
ఎంగిళలు దివి క్రొవ్వి, హంసను ఎదిరించి పరువుపోగొట్టుకొనిన కాకి కత	172
కాకము హంసముతో జలధి చదలబడుట	174
కర్ణుడు జామదగ్ని దత్త అష్టబలమునుచెప్పి, తనకు గలిగిన శాపంబులకు వగచుట	178
కర్ణుడు నిజప్రతాపోన్నతిని ఎత్తిచెప్పి, శత్రుని దూఱుట	180
మద్రక బాష్ణికదేశ వింద్యోపన్యాసము	182
ప్రతివచనముగా శత్రుడు అంగదేశజనితుల తూలనాడుట	183
రణము ఉగ్రమగు సూచనలు	184
కురురాజు విజయైన్యమును కోలుతల వఱుట	186
ఉభయబలంబుల సమరసన్నాహము	187
కర్ణుడు పాంచాలకుమారులపైబడి అనేకుల తుదముట్టించుట	191
కర్ణునిందనుల విజృంభణము, అందు సత్యసేనుని పీఠమరణము	193
సుషేణ భీమసేనుల పోరిలో, కర్ణుడు నకులుడు జొరబడుట	193
వృషసేనుడు సాత్యకితో దలపడుట	194
పాండవవీరులు ఒక్కొక్కరి కర్ణునిపైబడి దైన్యంబు నొందుట	195
కర్ణుడు ధర్మరాజుతో దలపడి అవలీలగా పోరుట	196
కర్ణుడు సాత్యకిని శిఖండిని వెగడువఱచి, ధర్మరాజుని అవమానించుట	197
కర్ణుడు భీముడు పోరున కలియబడుట	200
మూర్ఛితుడైన కర్ణునిని నాలుకను భీముడు కోయబూనుట	202
భీముడు శ్రుతవర్మాది కురుకుమారుల పెక్కండ్ర జంపుట	202
కర్ణ భీముల భీషణ రణము	203
ధర్మరాజుని వెంటబడిన కర్ణునికి భీముడు అడ్డుకగులుట	204
సంకప్తకులందఱు ఒక్కపెట్టున అర్జునురథంబుపై బడుట	206
సుశర్మప్రేటుకు కిరీటి మూర్ఛితుడగుట	207
శిఖండి కృపునికి ఓడి, తొలగిపోవుట	209
కృపాచార్యుడు సుకేతుడను పాంచాలకుమారుని చంపుట	209
ధృష్టద్యుమ్నునిచే కృపుడు పరాభూతుడగుట	210

అశ్వత్థామ యుధిష్ఠిరుని ఆలయించి, కలనునుండి తొలగజేయుట	211
దుర్యోధనుడు కవలపై విజృంభించి, ధృష్టద్యుమ్నునిచే విరథుడగుట	212
రాధేయుని వివిధవిధ సమరవిహారము	214
నరుని ఆత్మద్యుత విక్రమపరీక్షితి	215
అశ్వత్థామ అర్జునుని పేరపిలిచి నిలిపి, పైచేయిగా పోరుట	217
మగధపతి - దండధారుడు అర్జునుచే జచ్చుట	220
పాండ్యమహిపతి - మలయకేకుని అశ్వత్థామ వధించుట	222
అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుల సమరము	224
అర్జునుడు ధృష్టద్యుమ్నుని రక్షించుట	225
కర్ణుడు పాంచాలపై న్యమును దైన్యంబునొందించి, విజృంభించుట	226
రాధేయుడు పాండవేయ, పాంచాలాదియోధుల కలించుట	227
కౌరవబలము పవనసుతునెడుట నిలువలేక పాటిపోవుట	229
రారాజు, రాధేయుడు పాండవబలముతో పెనగుట	230
అశ్వత్థామ అర్జునుని ఎదిరించి మహాహవము చేయుట	231
కర్ణుడు ధర్మజు నలయించుట	233
ధర్మనందనునిపై అగ్రహింపవలదని శత్రుడు రాధేయునితో జెప్పుట	235
పాండవాగ్రజుని పలాయనము	235

తృతీయాశ్వాసము

కర్ణుడుచేసిన పరాభవమునకు ధర్మరాజు లోలోన కుములుట	237
గురువుత్రుడు అద్భుతవిక్రమంబున అర్జున కృష్ణుల నొంచుట	238
కర్ణుడు భార్గవావ్రమును ప్రయోగించి సంక్షోభము గావించుట	238
ఉదగ్రమూర్తియై తేరిమాడరాని కర్ణునికి అర్జునుడు జంకి వైదొలగుట	240
రాధేయుని చంపివచ్చిరనుకొని ధర్మజుడు కృష్ణార్జునులను కొనియాడుట	242
సూతసూను తల ద్రుంతునని ఇంద్రసూనుడు బాసచేయుట	245
ధర్మరాజు కర్ణుడు బ్రతికియున్నాడని ఎఱిగి, అర్జును గినిసి గాండీవమును దూలుట	246
గాండీవమును దూఱిన అన్న తలనలుక కిరీటి వాడుదూయుట	248

కృష్ణుడు అర్జునుని వృథావ్రజ్ఞనుండి విరమింపజేయుట	250
సత్వవిభాగ విధిజ్ఞుడుగాని విప్రుడు	251
అర్జునుడు అన్ననుదూటి నమాహితుడగుట	251
అగ్రజుని తెగడినదానికి ప్రాయశ్చిత్తముగా	
అర్జునుడు తన్నుదా పొగడుకొనుట	253
వనవాస గమనోన్ముఖుడైన ధర్మజుని కమలనాభుడు వారించుట	254
ధర్మరాజు కృష్ణుని వాక్యంబులకు కలంకదేటి.	
కర్ణునిజంపి ముదముగూర్చునుట	255
రాధేయవధ ప్రకారచింతతో బ్రహ్మేదదేహుడైన	
గాంధీవిని కృష్ణుడు పోరికి మొగ్గించుట	257
కృష్ణుడు, అర్జునునికి కర్ణునిపైగల వగను రాజబెట్టుట	260
అర్జునుడు కర్ణవధ కుత్సహించుట	261
అర్జునుడు కవిపించనిదానికి, భీముడు నిజసారథి -	
విశోకునితో యోచించుట	262
శకుని పవనజుని మార్కొని మూర్ఛితుడగుట	265
అందఱు కన్నిరూపులై కర్ణుడు నెక్కండ్రపై పేర్చుట	266
రాధేయ రథసోత్సాహితమగు కురుబలముపై ఫల్గుణుడు గవయుట	269
కురుకుమారుల వదుగురజంపిన కవ్వడికి వడముడి తోడగుట	269
తనచుట్టుముట్టిన రథికులపై రాధేయుడు విజృంభించుట	270
తుముల సంగ్రామము	271
భీముడు-దుశ్శాసనుడు తలవడి పోరుట	272
భీమసేనుడు దుస్ససేనుని ఎడచీల్చి వచ్చినెత్తురుద్రాగి,	
వికటస్ఫూర్తిని కలిగించుట	274
కర్ణ సూనుడు - వృషసేనుడు విజృంభించి ఆర్జునిచే హతుడగుట	277
కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధము	280
కర్ణార్జునుల గూర్చిన బ్రహ్మద్రేంద్రుల సంవాదము	280
సవ్యసాచి సమరోత్సాహము	282
అశ్వత్థామ దుర్యోధనునితో సంధిచేసికొనమనుట	283

కర్ణవిజయముపై రారాజు విశ్వాసము	284
కర్ణుడు-అర్జునుడు ఒండొరులు తలపడుట	285
కర్ణుని లిరువురు దివ్యాత్మములను ఎత్తుకుపైఎత్తుగా ప్రయోగించుట	286
మారుతపుత్రుడు, పుండరీకాక్షుడు కిరీటిని ఎగగొల్పుట	287
దుర్యోధనుడు తనయోధులను అర్జునిపైకి పురికొల్పుట	290
కర్ణుని సర్పముఖశరము గుఱితప్పునట్లు జేయ శత్యుడు ప్రయత్నించుట	291
సర్పముఖశరము, కిరీటి పురందరదత్తమగు	
కిరీటమును భూమిపై పడద్రోయుట	292
కర్ణుని మొండిపోరు	294
కర్ణుని తేరి దాపటికల్లు నేలగుంగుట	295
కర్ణుడు బ్రహ్మాత్మమును ప్రయోగించుట	296
కర్ణుడాడిన రణధర్మసూక్తులు	297
విరథుడు, భూమిస్థుడు, విరాయుధుడు అయిన	
కర్ణుని అర్జునుడు దునుముట	299
కర్ణుని నముద్దీప్తతేజము వారిజాప్తదీపము సొచ్చుట	300
శత్యుడు దుర్యోధనునితో ఈ వైఫల్యము విధిక్రమముట	302
శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజుడు మధుర నల్లాపసౌఖ్యము ననుభవించుట	304
పలకుతి	306

అవతారిక

విప్రులు గడునర్థి వేడినఁ గడిమితో
 బొచ్చెంబు సేయక యిచ్చుటాకటి ;
 బలితంపు బగతురఁ బరిమార్చుటాక్కటి,
 దండియై యనిఁజచ్చు టాండె నొకటి ;
 శరణాగతుని నెట్టి శత్రునైనను
 గరుణించి చంపక గాచుటాకటి ;
 భామినీ ద్విజ వృద్ధ బాలాతుకులకైన
 యాపదఁ జెచ్చరఁ బాపుటాకటి ;

యనఘ, యివి వ్రతములై చెల్లు నాకు ; నిం
 దొకటి దప్పెనేని వికలకీర్తి
 నగుదుఁ, గాన యిత్తు నఖిలభావముల, నా
 ఖండలునకుఁ గవచకుండలములు !

—ఆరణ్య-7: 295.

కీర్తి విడువఁజాల, గీర్తితో మెలగంగఁ
 జావు వచ్చెనేనిఁ జత్తుఁగాని ;
 జగములోన నల్ల నడికంటెఁ జావు మే
 లనఁగ బరఁగుమాట యనఘ, వినవె !

—ఆర-7: 293.

ఇదీ ! ప్రబంధపరమేశ్వరుడు - శంభుదాసుడు - ఎఱ్ఱా పెద్దద
 సృష్టించిన దానవీరుడు రాధేయుని సూక్ష్మాకారచిత్రము !

కాబట్టి, 'కార్తీకంతో వానలు సరి, కర్ణునితో భారతము సరి'
 అన్న చాటువ లోకంలో సామాన్యమై పోయినది. తెనుగుభారతము
 కర్ణుని 'విమల యశోభునుఁడు' 'నిర్మలభుజ విక్రమాగ్రుఁడు' 'ఇను
 మాకొక శరము వొడగని శత్రుసంపన్నుఁడు' 'దివ్యశర శిక్షావైభవ

పరమనిష్ఠకలిమి' గలవాడుగా వర్ణించినది. శ్రీ కృష్ణునివంటి విరోధి పక్షమువారిచే అగ్గింపజేసినది. 'అంతక కోపవహ్ని విపులాకృతి గైకొనివచ్చినట్లు' రెండుదినములు మగసిరి బయటబెట్టి, ఘోరసంగ్రామము చేయించి వీరస్వర్గము నలంకరింపజేసినాడు-కవిబ్రహ్మ! కారవ కార్యభారమంతయు వసుసేతుని భుజాస్కంధములపై మోపబడుటకు కారణమునూడె ఇదే! అని ఆ పూర్ణపురుషుడు-తిక్కయ్య కర్ణుని తేజోమూర్తికి చెన్నులు దిద్దినాడు.

ఇక కర్ణుడు అడుగడుగు ఓడిపోవు విరికికండగలవాడుగా చూటుచున్నదెల్ల పౌరాణికులుచేయు కాలక్షేపములే! తెనుగు భారతమును ఏతట్టుకుగాని మొగ్గని మనసుతో చదివినచో సాక్షాత్కరించు కర్ణ రూపము భవనమోహనమైనది! మున్నుండు పరికింతము.

ఇక సంస్కృత-ఆంధ్ర ఆదిభారతములనుగూర్చి గరుడదృష్టిగా కొంత పరిశీలింతము :—

1. భారత ఇతిహాసము-గ్రద్దచూపు

భారతనిషయమై ఇంతవరకు పండితులు, పరిశోధకులు వెలువరించిన నిషయసారాంశమే ఇందు పేర్కొనబడుచున్నది. వేదం వేంకటాచల అయ్యర్; బి. ఏ; బి. ఎల్., (Notes of a Study of the Preliminary chapter of the Mahā Bharata-1921) పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి భారతచరిత్ర దీనికి ఎక్కువగా తోడ్పడినవి.

★ భరతజాతి-భరతఖండము

భరతజాతి ప్రస్తావనము ఋగ్వేదములోనున్నది. ఆ జాతివారి చరిత్రమే భారతము. ఈ వేదమున ప్రశంసించబడిన భరతునిపేరనే యీ దేశమునకు భరతఖండమని పేరుగలిగినది. ఈయన మహావీరుడు; అశ్వమేధము లనేకములు చేసిన సమ్రాట్టు!

కాని, మార్కండేయపురాణము-స్వాయంభవు మనువు మనుమడు-ఋషభుని కొడుకైన భరతుని పేరనే యీ పుణ్యభూమికి ఆ పేరు వచ్చినదని వెలిబుచ్చుచున్నది. ఇంకను దుష్యంతునికొడుకు, శ్రీరాముని కొడుకు, జడభరతుడు అనువారుగూడ కొందరున్నారు; కాని వీరికి యీ పేరుతో ఎట్టి సంబంధముగాని లేదని పలువురు.

ఇట్టి తారుమారులు మనచరిత్రకు సహజగుణముగా నున్నది.

★ భరతవంశము

‘వరమున బుట్టితి, భరతవంశము జొచ్చితి’ అని ద్రాపది సగర్వముగా చెప్పుకొనుచున్నది; కాని ఆ భరతవంశము వీరివరకు సాగివచ్చినదో లేదో అని ఒక సందేహము.

(భాగవతము-9-వ స్కంధము 632 పద్యము మొదలు)

“దుష్యంతుడు గర్భవతి అయిన శకుంతలను వదలి పెట్టి స్వరాజ్య భాని చేరినతర్వాత, ఆకాశవాణి-శకుంతలకు పుట్టిన బాలుడు నీ కొమారుడు; నీవు భరింపుము-అనుటచే భరతనామమున బిడ్డగాను, ఇతడు 27,000 వండ్లు భరణిని వలినాడు. ఇతని భార్యలు మువ్వరు, మువ్వర పుత్రులను కని, వారు వల్లభునితో సరిగారని తెలిసికొని, తోడ్పాడన ఆత్మశిశువుల కిరముల దునుమాడిరి, అనగా, ఈ భరతునికి సంతతే లేకపోయినది.

“ఇట్లుండ, బృహస్పతి తన వదిన-మమతపైబడి (ఛక్యుని భార్య) సురతమునకు తార్కొనగా, అంతకుముందే ఆమెగర్భమునందుండిన బాలుడు వలదని వారించును. దీనికి బృహస్పతి అలిగి, వానిని అంధుడవు అగుమని శపించెను; ఆ గర్భస్థప్రాణి కోపముతో దేవగురువు ఇంద్రియమును బయటకు తన్ని వేయగా, అది బయటబడి బిడ్డడైనాడు. బృహస్పతి, ఆ శిశువును మమతను భరింపమనగా ఆమె ఆయననే భరింపుమనినది. వెంటనే ఆ ఇద్దరును ఆ బిడ్డను దిగనాడి, ఎవరిదారిన వారు పోయినారు. ఇద్దరు భరింపుమనినారు కాబట్టి ఆ బిడ్డ భరద్వాజుడైనాడు. గర్భస్థశిశువు దీర్ఘతముడైనాడు.

“ఈ పరిత్యక్త శిశువును మరుత్తులు పోషించి, పెద్ద చేసినారు. ఆవల పుత్రార్థియై వాపోవుచుండిన భరతునికి యీ కుమారుని ఇత్తురు. ఆయన చేకొనగా, ఇతడు వితథుడు అనుపేర భరతవంశమునకు వంశకర్త అయినాడు.”

ఈనాటిదృష్టికి యిది అసభ్యమే! అందువల్లనే “పురాణములను, వాటి కవిత్వసాభాగ్యము ననుభవించుటకే చదువవలెను” అని విసుగెత్తి శ్రీ వివేకానంద స్వాములవారు చెప్పినారు.

ఇట్లా ఈ భరతవంశ బీజమునకు జడ్డిగములోనే మిడతపోటు తగిలినది. ఒకవేళ ఇదే ఆ వంశపుని అనుకొనినా, భీష్మునితోనే నిస్సంతాన సికతాతలములో ఇట్టింకిపోయినది.

★ భారతగ్రంథము

భారతమును మొదట ద్వైపాయనుడు కావ్యముగా వ్రాసినాడు. (కృతమయేదం భగవాన్ కావ్యం పరమపూజితం) ద్వీపమే అయనం - ఉనికిగా గలవాడు ద్వైపాయనుడు; నల్లటివా డగుటచే కృష్ణద్వైపాయనుడైనాడు.

ఈయన భారతమును వ్రాసి వ్యాసుడైనాడు. పురాణములు వ్రాసినవారికి ‘వ్యాస’ అన్నది ఒక బిరుదము. ఇది బుద్ధుడు విక్రమాదిత్యుడు అను వాటివంటిది. మన పురాణములలో 28 మంది వ్యాసులు లెక్కకు వచ్చిఉన్నారు. అన్ని యుగములు బ్రతికియుండి, పరస్పర విరుద్ధములైన 18 పురాణములను ఒకేవ్యాసుడు వ్రాసినాడనుట పొసగదు. వేదవిభజనము చేసినది, బ్రహ్మసూత్రములను వ్రాసినది వ్యాసుడేగాని సూక్ష్మముగా వీరిని వేరుచేసినారు. వేదవిభజన వేద వ్యాసుడు చేయగా, బ్రహ్మసూత్రములు బాదరాయణవ్యాసకృతములని చెప్పుచున్నారు. వ్యాసపదమునకు వ్యాపింపజేయుట అనిగదా అర్థము. వేదవిభజనము చేసినవారికిగూడ వ్యాసబిరుదమే!

వ్యాసునికిముందే పురూరవమహారాజు, ఒక్కొక్కటిగా నుండిన వహ్నిని-వేల్పును-పురుషోత్తముని-వేదమును-ప్రణవమును తన బుద్ధిపెంపుతో మూడుగ నేర్పరచిరిని భాగవతము చెప్పుచున్నది. ఇది సమంజసమే! అనాడు భూరివిద్య క్షత్రియులదిగదా. (సంస్కృత భాగవతము 9-స్కం. 14-వ అధ్యాయం చివరన; తెనుగు 9-స్కం-420 పద్యము.)

“భ్రాజితవృత్తిమై బరఁగు భారతసంహిత, సంయమిద్రులారా జయ నామ కంటునను రాజితభంగి జగత్రయంబునం బూజితకీర్తియై నెగడు...స్వర్గా-పర్వ-89.

వ్యాసుడు మొట్టమొదట ‘జయ’ అనుపేర 8800 శ్లోకములలో భారతకావ్యమును వ్రాసినాడు. అది 24,000 లకు పెరిగి, ఆ కావ్యము ఇతిహాసమైనది; భారతమైనది; ఆవలమహాభారతమైనది; చివరకు పంచమవేదమైనది. ఇక లక్షగ్రంథమునకు పైన ఎట్లు కాకుండగలదు?

వ్యాసుని శిష్యులు-నారద, దేవల, శుక, జైమిని, వైశంపాయనులు యీ భారతమును చెప్పినారు. దానిని వినివచ్చి, నైమిశారణ్యమున నాగుచుండిన సత్రయాగములో, శౌనకాది మహామునులకు ఉగ్రశ్రవసుడను సూతుడు (రోమహర్షుడనువాని కొడుకు) 1,20,000 శ్లోకములతో చెప్పగా అది మహాభారతమైనది. (శౌనకాది భూసురవరు లింపున గరఁగుచొప్పున చెప్పినవారు:-స్వర్గా-పర్వ-94)

★ తెనుగునకు మూలము

ఆంధ్రీకరించుటలో నన్నియ సాతి మహాభారతమును, తిక్కన వైశంపాయన భారతమును చేపట్టినారు. ఎట్టన రెంటిని పేర్కొనుచున్నాడు.

ఆంధ్రభారతము ప్రథమముద్రణము 1850 లో ఆలూరు ఏకాంబర జోస్యులవారిచే గావింపబడినది. లండన్ ఇండియా లైబ్రరీలో నున్నది. అచ్చు 1838 లో అని కొందరు, భండార్ కారు సంస్థ

వారు తమ సంశోధనప్రతికి సహాయకారిగా అనువాదములలో ప్రాచీనమైన ఆంధ్రభారతమునే చేపట్టినారు. పంపని కన్నడభారతము క్రీ.శ. 901 ప్రాంతాన పుట్టినా, అందు వైదికదృష్టిచూరి జైనప్రాబల్యము జొరబడుటచే మూలమునకు భిన్నమైనది. అందుచే కర్ణపర్వమును తిక్కన రచననే వారు గ్రహించినారు.

తిక్కన చేపట్టిన సంస్కృతమూలము, శారదాలిపిలో నున్న మూలమునకు దగ్గరదగ్గరగా సరిపోవుచున్నది. ఇది (కుంబకోణ) దక్షిణాదిప్రతికిగూడ సన్నిహితమైనది. కాని దక్షిణాదిప్రతిలో ప్రక్షిప్తములు, మార్పులు, తత్కాల వ్యతిరేకపురాణాంశములు చాల చేర్చబడినవి. తలకోకతీరుగా వ్రాసినవి చాల ఇందు దూర్ఘటించినవి. శారదాలిపి ప్రతికి, దక్షిణాదిప్రతికి మధ్యస్థంగా తెనుగు వ్రాతప్రతులున్నవి. తెనుగు (సంస్కృత) ప్రతులు ఎక్కువగా ఉత్తరదేశ ప్రతితో సరిపోవుచున్నవి. ఈ కర్ణపర్వము ఎక్కువగా కుంబకోణపు ప్రతిని అనుసరించియున్నది.

తెనుగులిపి ప్రతులు—1. లాహోరు డి. ఎ. వి. కళాశాల నుండి (ఇప్పడు, తూర్పు పంజాబు) హామియార్ పూరులో సాధు ఆశ్రమమును చేరియున్నది.

2. మేల్కోటలో, యదుగిరి యతిరాజ మత గ్రంథాలయమున గలదు.

3. తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయమున నున్నది.

ఈ సంస్కృత కర్ణ పర్వము—వైశంపాయనుడు చెప్పినది. అట్లే తిక్కన తెనుగుగ్రంథముగూడ.

ఆరునుడు సంస్కృతకాలతో రెండుదినములు పోరాడినట్లుండ, తిక్కనప్రతిలోను, కొన్ని దక్షిణాదిప్రతులలోను, ఆపోరు ఒకనాటిదిగా రెండవనాటి యుద్ధమునకే కొనిపోబడినది.

★ భారతయుద్ధము-గ్రంథము

పక్షత్రగతినిబట్టి (అశ్వన్యాది) భారతయుద్ధము క్రీ. పూ. 1500 లో జరిగినదని లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలకు నిరూపించినారు. కాకాబి అను జర్మనుపండితుడు వేరువిధముగా సరిశోధించి, ఇదే నిర్ణయమునకు వచ్చినాడు. అనాడు కృత్తితో గణన ప్రారంభమయ్యేది (కాబట్టే కార్తెలు) ఇప్పుడు అశ్వనితోగదా ప్రారంభమగుట, మొదట మనకు మేపాది పన్నెండురాసులు లేవు; గ్రీసు నుండి వరాహమిహిరుడు (యవనాచార్య) కొనితెచ్చినాడు. ఇట్లే వారములుగూడ విదేశీయములే!

గ్రంథరచనమునకు ముందు, ఎప్పటినుండియో రామాయణ భారతకథలు గేయరూపమున 'కుశీలవులు' అను గాయకజాతిచే గానము చేయబడుచుండినవి. క్రీ. పూ. 900 ఏండ్ల ముందు వెనుకలతో, లిపి పుట్టినతర్వాత ఈ గ్రంథములు వ్రాతకు వచ్చినవి. భారతము ఇప్పటిరూపమును క్రీ. పూ. 500-400 లలో పొందినదని లోకమాన్యతిలకు నిరూపణము. దీనిని జర్మనుపండితుడు పింటర్ నిడ్జ్ అంగీకరించుచున్నాడు. భావతో మానవనాగరకము తప్పటదుగులు వేసి, లిపితో పరుగెత్తినదనిగదా పెద్దలు చెప్పేమాట! ఈ గ్రంథములను సూతులు ప్రచారములోనికి దెచ్చి వ్యాపింపజేసినారు. సూతులు బ్రాహ్మణస్త్రీకి డుత్రియునికి బుట్టినవారు; రథకారకవృత్తితోబాటు పౌరాణికులుగాగూడ నుండిరి.

'యవన' శబ్దము భారతమున పేర్కొనబడుటచే, నేటిరూపము దానికి క్రీ. పూ. 400 ప్రాంతాన లభించినట్లు ఎన్నబడుచున్నది. భారతగ్రంథమును మొట్టమొదట పేర్కొనినది ఆపస్తంబుడు (క్రీ. పూ. 4-శ-; ఈయన రామాయణమునుగూర్చి ప్రస్తావించడు.) ఆ తర్వాత భారతమును ఉదాహరించినది, క్రీ. పూ. 180 ప్రాంతమున వెలసిన పతంజలి.

దీనితర్వాత భారతమును పంచము వేదము చేయుటకు, వివిధ పురాణములనుండి కథలు కల్పనలు చేర్చబడి, మహాగ్రంథమైనది; ఇదే వైదికమత పునఃప్రతిష్ఠాపనమునకు ఏడుగడ అయినది.

★ మొదట నూరుపర్వములు

సంస్కృతభారతము ఆదిలో నూరుపర్వములుగా - ఇప్పటి ఆధ్యాయములవలె నుండినది. నన్నియభట్టారకునికిముందే ఇప్పటి 18 పర్వముల విభాగమును పొందినది.

పర్వానుక్రమణిక అని, పర్వసంగ్రహమని, భారతమందలి విషయములన్నిటిని టూకీగా చెప్పినభాగములు, భారతము మొదట నున్నవి. ఇవి పోతనామాత్యుని స్కంధాంత గద్యములవంటివి; ఇది విషయసూచిక. నన్నియ 18 పర్వములను తెలిపించుచునే, సంస్కృతమునుబడి, నూరింటికి అనుక్రమణిక, సంగ్రహమును వివరించినాడు. ఈపని పరిశోధనకు ఎంతగానో ఉపకరించినది. మూలగ్రంథ స్వరూపమును తెలిసికొనేదానికి ఇది మంచి అస్త్రీభారమైనది.

ఇందులేనివి అన్ని ప్రక్షిప్తములని ఎన్నబడుచున్నవి.

★ కథను చెప్పినకాలము

భారతయుద్ధము ముగిసినతర్వాత, అర్జునుని మనుమడు-పరీక్షిత్తు 60 ఏండ్లు బ్రతికినాడు. ఆయనకొడుకు జనమేజయుడు, తన 60-వ ఏట సర్వయోగముచేసి, వైశంపాయునివలన భారతమును వినును. అనగా, యుద్ధానంతరము ఇంచుమించు 110-120 సంవత్సరములకు భారతకథ రూపొందియుండును.

కైస్తవుల బైబిల్ లోని మాతన నిబంధన ముఖ్యాంగములైన నూవార్తలు (Gospels) క్రీస్తుమరణానంతరం 78-80 ఏండ్లతర్వాత వ్రాయబడినట్లే, భారతము వ్రాయబడియుండును. కథ జరిగేదానికి ముందే రామాయణభారతాదులు, ఋషుల యోగదృష్టికత్తో వ్రాయబడినవనుట కల్పనాచార్యురి. భారతము ఇతిహాసముకదా!

ఈ భారతరచన “ద్వైపాయనుండు సంవత్సరత్రయంబు నిర్మించి” (ఆది-1: 67) “సంవత్సర త్రయకృతంబు” (స్వర్గా-ఏకా శ్వాస: 81) అని చెప్పబడినది. ఇది సంస్కృత భారతరచన సంగతి కాదేమో! కానేకాదు.

తిక్కనకూడ 1243-46 మధ్య భారతమును మూడేండ్లలోనే వ్రాసినాడు. ఇది కాకతాళీయమా!

★ పదునెనిమిది పర్వములు

భారతమును ఒక తియ్యటి చెరకుగడగా పోల్చి, పద్దెనిమిది గణుపులు- పర్వములుగా వేరుచేసినారు- ఆవలి నిర్మాతలు. తురక వాసన తగులకముందు, మనవారికి యీ సంఖ్య పరమపవిత్రముగా నుండినది!

అప్పుడు, వైదికపరంగా 12 నెలలను 18 గా విభాగించినారు. దీనికిముందు, అనగా ద్వాదశాదిత్యులకుముందు 8-10 ఆదిత్యులు (సూర్యులు=మాసములు) ఉండినారు. అంతవరకుండిన (యాగ) బలి వితర్దలు పదకొండింటికి మారు 18 అయినవి. ఈ తిన్నెలు 10 మూరలు పొడవు, 8 మూరల వెడల్పుగా చేయబడినవి. దీనిని అనుసరించియే భారతము 18 పర్వములుగా వేరులు చేయబడినది. దీనితర్వాత యీ సంఖ్య పీల్చి పిప్పిచేయబడినది:- భారతయుద్ధం 18 దినాలు; పై న్యం 18 అక్షౌహిణులు; సేనాపతులు 18 మంది; ‘జయ’ అనుమాటకు సంఖ్య 18 అని, దానినిగూడ ఇప్పుడు ఈకోటిలో చేర్చినారు. విదుర ధృతరాష్ట్ర గాంధారి కుంతి యుద్ధానంతరం 18 ఏండ్లు బ్రతికియుండి, కార్పిచ్చులో నీటగుదురు. ఆవల పురాణములు 18; ఉప పురాణములు 18 అయినవి. భగవద్గీతను 18 అధ్యాయ సంఘటితముగనే నిర్మించినారు.

★ గణేకుని వ్రాత

కట్టుకతలు స్థిరమైపోయి, పురాణమగుట హిందూమతములో వలెనే అన్ని మతములకును సహజలక్షణమై పోయినది. భారతమును

దేవగణము దీసికొనిపోగా, మిగిలినదే మర్త్యులకు దక్కినదట! వేదములను భారతమును అటు ఇటు ఒక తక్కడలోబెట్టి తూయగా- ఎక్కడ, ఎప్పుడు, ఎవరో!-మొగ్గు అయిన భారతగ్రంథము మహా భారతమైనదట!

అంతకుముందు వ్యాసభగవానుడు, భారతనిర్మాణమును ఊహించుకొని, రూపము కదుర్చుకొని, వ్రాయసగాడు లేడని చింత పడుచుండగా, పిలువనిపేరంటముగా, ఇంకేమీ పనిలేనట్లు బ్రహ్మ వచ్చి, వ్యాసుని ఎదుటనిలిచి 'గణేశునిచేత వ్రాయించుకోవయ్యా' అని చెప్పి, తిరోహితమైనాడు. అప్పుడు ఈ బౌద్ధగణపయ్యవ్రాయగా ఆయన చెప్పినాడు! ఇప్పుడు డైన్ గ్రాఫర్ కు డిక్ టేట్ చేసినట్లు పని జరిగిపోయినది. ఆ వ్రాత భూర్బరపత్రాలమీదనో, తాటాకులమీదనో వివరము చెప్పబడలేదు. కాగితాలు, సిరా కవిసార్వభౌమ శ్రీనాథుని నాటివరకు మనకు రాలేదుగదా!

ఈ కల్పనకు తీసిపోనేల! అని కాబోలు, మన తిక్కనకు కుమ్మర గురునాథుని వ్రాయసగాడుగా కల్పించినాడు. ఇదిగదా కల్పనాచాతురీ పాండితి అనిన!

ఇంతకు, ఆ గణేశుని వ్రాతసంగతి సంస్కృతమూలమున లేదు; తెనుగులో నన్నియ అంతకుముందే దీనిని తవుడలేదు. అయినంత మాత్రాన కొడువ ఏమి! దట్టంగా ప్రాకిపోయి ఉన్నదిగదా! గురు నాథుడు, తిక్కనమధ్య తనమధ్య ఉండిన తెరను - యుద్ధఘట్టమున గడబిడ విని ఎత్తిచూడగా, ఒక వాలమ్మువచ్చి, అతనికంటికి తగిలి కనుగుడ్డు జననుకార్చి గుడ్డివానినిగా చేసివేసినదట! పాపం, పుణ్యా నికిపోయి, పాపం దెచ్చుకొన్నాడు- ఆ కుమ్మరి!

★ మార్పులు - చేర్పులు

భారతమునకు లిఖితరూపము ఏర్పడినతర్వాత, దాని స్వరూప పరిమాణాలు గట్టిచట్టములో (Frame) బిగించబడినట్లు ఈ

పర్యానుక్రమణిక, పర్వసంగ్రహము నిక్కచ్చిగా తేల్చి చెప్పచున్నవి. భారతఛందము, మంచినీళ్లప్రాయమైన అనుష్టుప్ప కావడంచేత, పిల్లకవులకు - యుద్ధపండితులకు - పక్షపాతులకు, తాము కోరిన అంశములను వ్రాసి భారతంలో ఇరికించివేసేదానికి సులభసూక్ష్మమైనది. ఒకడు తనకు నచ్చువిదానిని తీసివేసినాడు, ఇంకొకడు చిట్లు దీసి మార్చినాడు, మరొకడు తన కైత్యమును (కాళిదాసు కవిత్వముతో కలిపినట్లు) చేర్చినాడు, వేరొకడు - శ్రోడగ్రంథ లేఖకుడు - తన నోటికివచ్చిన, అన్యసామ్యశ్లోకములను - ఆఖ్యానములను ప్రక్కప్రక్కననే కుదురుపరచినాడు. ఇట్లా ఈ ఇతిహాసమును పంచమ వేదముగా చేయను, ఎక్కడెక్కడి ఉపాఖ్యానములను, వేదాంతవిషయములను కలిపి, పరస్పర విరుద్ధవిషయాలతో ఒక నిజ్ఞానమహాకోశముగా చేసివేసినారు. ఇది ఒక మహార్ణవము, ఒక విశాల దుర్గమారణ్యము అయిపోయినది.

దీనివల్ల పర్వసంగ్రహము-అనుక్రమణికలో లేని అంశాలన్నీ ఆవల చేర్చబడినవనే పెద్దల సిద్ధాంతము.

★ మొదట స్త్రీపర్వమువరకే

జనమేజయుడు, తన పూర్వులు ఎట్లా యుద్ధముచేసినారో చెప్పమని అడుగగా, వైశంపాయనుడు అధిక ప్రసంగము చేయుకుండా మృతవీరులకు నివాపాంజలి యిప్పించి స్త్రీపర్వముతో ముగించినాడని, మిగత ఏడుపర్వములు తర్వాత వ్రాయబడినవని, సహేతుకంగానే విమర్శకులు నిర్ణయించినారు. ఈ భాగమునందు నీతులు లోకవ్యవహారములు చక్కగా చెప్పబడినవి. యుద్ధముతో మురిగిచచ్చిన తర్వాతగూడ యుద్ధనీతి వదలబడలేదు.

★ ప్రక్షిప్తములు

వీరిప్రకారము, పర్వసంగ్రహ-అనుక్రమణికలలో లేక, భారత మహావృత్తానికి శాఖోపశాఖలుగా పెరిగిపోయి, పొడ అయిన భాగములలో కొన్ని:—

ఈ ప్రక్షిప్తములవల్ల, భారతము వివిధకాలములలో వివిధ ప్రాంతములలో, వివిధరూపములలో ఉండినట్లు తేలుచున్నది. అందువల్లనే ఒక ప్రాంతపుప్రతికి, ఇంకొక దేశప్రతికి సంబంధములేకుండా పోయిఉన్నది. ద్రావిడప్రతిలో “వైష్ణవ ధర్మపర్వము” అనేది, 23 అధ్యాయములతో 1636 శ్లోకములు గలిగి, ఇతరప్రతులకంటె ఎక్కువగా నిండి నిబిడికృతమై యున్నది.

ఆంధ్ర ద్వీపద భారతములో కొన్ని వారలున్నవి. ఇక శ్రీపాద వారి కృష్ణభారతం సంగతి చెప్పనే పనిలేదు. మన కవిత్రయంవారు, దిగవేసి అపచారం చేసినారని ఆయన చేర్చని కథయే లేదు.

కొన్ని అంశములు అనుక్రమణికలో ఉన్నా, సంగ్రహంలో లేవు. సంస్కృతమూలములో 1-వ అధ్యాయములో ఒక కథాసంగ్రహమున్నది. అందుకథలో చాల మార్పులున్నవి. వారణావతవాసము-లాక్షాగృహ దహనము-హిడింబుని వధ ఇందు లేవు. రెండవజూదం సంగతే లేదు. మొదటితడవ ఓడిపోగానే అడవికిపోదురు. బకాసుర వధ లేదు. కీచకవధ, ఒక గ్రీకు కట్టుకతనుండి తీసుకోబడినదని వీరి వాదము.

ఉపాఖ్యానాలన్నీ తరువాత చేర్చబడినవి. ఆదిలో మాద్రీ సహగమనం చెప్పబడలేదు. యయాతి చరిత్ర మత్స్యపురాణము లోనిది. ఇట్లే ఇతర ఉపాఖ్యానములు గూడ.

★ ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము

ఈ అనాగరక ఉదంతము మొదటిభారతంలో లేదని, ఆవల కౌరవులను అపకీర్తిపాల్జేయను దూర్చబడినదని చాలమంది వాదము. కుమారిలభట్టు (ఆంధ్రుడు; క్రీ. శ. 7-వ శ.) అప్పుడే ఈసంగతి వ్రాసినాడు.

వేదం వేంకటాచలయ్యరు, పెండ్లాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు వస్త్రాపహరణం జరుగనేలేదని, జరిగినదంతా - దాసి అయి

పోయిన ద్రౌపది సభకు రానందున జట్టుబట్టి ఈడ్చుకొని రాబడుట మాత్రమేనని (కచగ్రహణము) భారతమునుండి అనేక ఉదాహరణలను ఎత్తిచూపి, నిరూపించినారు. తిక్కన కచగ్రహణమునే పలుమారు చెప్పి, 2-3 చోట్లమాత్రం గుడ్డ లోలుచుటను ప్రస్తావించినారు. జట్టు లాగుటనే ఎక్కువ మోపుజేసి, దౌత్యసమయంలో తన్ను ఏకవస్త్రయగు దానిని గొనివచ్చినట్లు చెప్పి—

ద్రోపది, బంధురంబయిన క్రొమ్మడి గ్రమ్మనవిడ్చి, పెండుకత్
దావల చేతబూని, యసిరచ్చవిబొల్పు మహాభుజంగమో
నా విలసిల్లి ప్రేలగ, మనంబున బొంగు విషాదకోషముల్
కావగలేక, బాష్పములు గ్రమ్మగ దిగునలేచి, యుద్ధియై,

గోవిందు ముందటంబెట్టి ఇట్లనియె:—

ఇవి దుస్ససేను శ్రేష్ఠం
దవిలి సగము ద్రెవ్విపోయి దక్కినయని; కా
రవులకడ దీటు మాటల
యవసరమున దలపవలయు నచ్యుత, పీనిక !

అనిమాత్రమే చెప్పించుచున్నాడు - మహాభారత మహాదధిని మధించిన వైదికమత పరాయణులగు - తిక్కయబ్బ!

నన్నియ సభాపర్వములో, కృష్ణుడు గుడ్డ లిచ్చినట్లే వ్రాయక, దుస్ససేనుడు వలువలు లాగుచుండగా, ఆమె మనసులోపల ప్రార్థించుకొనుచు నిలువబడియుండినట్లే వ్రాసినాడు. తనకు యీ సంగతే తెలియనట్లు ఆ తర్వాత శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు. (సభా-2:231)

రన్నడు వ్రాసిన (ఇతడు తెనుగువాడు) కన్నడ గదాయుద్ధ కావ్యమున కచగ్రహణమే ఉన్నది.

నన్నియ ఆశ్వాసాంత గద్యములు, పోతనామాత్యుని స్కంధాంత గద్యములవలెనే, అండలివిషయమును శీర్షిక ప్రాయముగ వివరించును. సభాపర్వ ద్వితీయాశ్వాసాంతమున—“మూలత దుఃఖా

ర్ణవమగున్నలైన పాండవుల బాంచాలి యుద్ధరించుటయు” అని సంస్కృతపర్వ సంగ్రహములో వలెనే చెప్పినాడుగాని, వీరే తాము వర్ణించిన వస్త్రావహారణమును పేరుబెట్టి చెప్పలేదు.

ఇవన్నీ కారవులను తెగడను పాండవులను పొగడను, కృష్ణుని మహిమపరచను చేసినవని విమర్శకులు అనేమాట. యాదవకృష్ణుడు మహాపురుషుడై, దేవకల్పుడై, ఆవల అవతారమైనతర్వాత నే ఎంతో కాలమునకు ఇవన్ని చేర్చబడినవని వీరిచాదము.

★ క్రొత్త-పాతలు

తమతమ వాదానికి బలముగా, పట్టుగా, తమ ఇష్టానుసారముగా దూర్చిన చేర్చిన విషయములను, తద్విన్నకథల ప్రక్కప్రక్కననే ఉంచుటవల్లనే భారతమున విరుద్ధములు విడ్డూరములు ఏర్పడి ఉన్నవి. ఇదీగాక ఈ గాథలు, గేయములు, తమతమ వంశకర్తలు అనాదిగా నోటిపాటగా తమకు సంక్రమింపజేయగా దిగి సాగివచ్చినవి. వ్రాసినవా రెవరో తెలియదు. ఇదే వాటి పరమపవిత్రతకు, పూజ్యతకు కారణమైనది. ఇక మాగుట్టకు ధైర్య మెవరికి ఉండును? ఇంతేగాక, తమ వంశానుగతమైన యీ విజ్ఞాననిధులను ఎవరు దిగవేయగలరు? కాబట్టే పరస్పరవిరుద్ధభాగములు ప్రాచీనభారతీయ గ్రంథములలో ప్రక్కప్రక్కనే నిలిచిపోయినవి-అని కారణజన్మదు-ఆ జర్మను పండితుడు ఫ్రెడరిక్ మ్యాక్సుమూలరు వివరించుచున్నారు. (Sacred Books of the East—Introduction.)

ఇట్టిదోషములు బైబిలుకుగూడ తప్పలేదు. (The Bible in the Balance — Charles Smith.)

★ ద్రోపది పంచభర్తృత్వము

మొదట భారతకథ వ్రాసినవారు - ఇండో ఆర్యులలో బహుభర్తృత్వము సదాచారమైయుండిన కాలమునకు సమీపస్థులుగా నుండవలెను. పాండరాజు “ఒక ఆలుకు ఒక మగడు” అనేది తన

కాలమునకు కొత్త అని, పాతదినాలలో స్త్రీలు విచ్చలవిడిగా నుండే వారని కుంతితో అంటాడు. (ఆది-128 అధ్యాయ-ద్రావిడప్రతి; సంస్కృతము) కాబట్టి, ద్రావిడి ఐదుగురుని పెండ్లాడుట సామాన్యవిషయముగానే మొదటికవి వ్రాసియుండును. వ్యాసుడు వచ్చి, ఇల్లు మగల గుంపుతో కాపురము చేసిన ఇల్లాండ్రను చాలమందిని ఎత్తిచూపి, ఇది అనాటికి విపరీతముకాదని చెప్పిపోవును.

పాండవులు పుట్టి పెరిగినది శతశృంగము. అంటే, ఇప్పటి తిబేతు ప్రాంతము. అక్కడ ఇప్పటికిని అనేకభర్తల పొందుగలదు. మన దేశంలో మరికొన్ని జాతులలో ఈ కులకట్టుబాటు ఇప్పటికీ ఉన్నది. (చోటానాగపూరు ప్రాంతమున; నీలగిరిలో తోడాలలోను) రానురాను దేశంలో యీ ఆచారం మారినది. ఈలోపలనే పాండవులకు దేవతలతో సంబంధము కలిగినది. అందువల్ల యీ విపరీత ఆచారమునకు కారణములు - సమన్వయములను కుదిర్చి, తలకొక వ్రాతగా వ్రాసి, అన్నిటిని ఇంచే జోడించి తలబీకనకాయ జేసినారు.

దీనిపై పుట్టగొడుగులవలె లేచిన కథలు:—

1. ఒక బ్రాహ్మణి-కుష్ఠరోగిభార్య వరపడి, ప్రత్యక్షమైన దేవుని ఐదుమూడు భర్త అని వరము కోరినది. ఆ వేల్పు మరుజన్మలో 5 గురుని ప్రసాదించిపోవును. సరే! పాండవులకు యీమె తగులాటమేలనో? అది వరమో-శాపమో! కోరినది యీ జన్మలో, కాని ఇచ్చినది రాజోవుజన్మలో. ఇది ఒక Post-dated Cheque గా ఉన్నది. ఆజన్మలో ఈమె అగ్నివేదికలో ఎట్లు పుట్టినది చెప్పబడలేదు.

2. నాలాయని కథ:—నాలాయని అనునది ఒక జాతిపేరు. ఈమెపేరు ఇంద్రసేన. మార్గల్యుడు ఈమె పెద్దరోగపు భర్త. వరము. కొన్ని ఏండ్ల తర్వాత ద్రావిడిగా పుట్టును. ద్రావిడప్రతిలో దీనికి కొంత వ్యత్యాసమున్నది.

3. సంచేంద్రియోపాఖ్యానము. తెనుగులో యీ ఉపాఖ్యానము వింతవింత పువ్వులు కాయలతో నున్నది.

4. కాళిరాజకూతురే ద్రాపదిగా అగును.

5. మార్కండేయ పురాణము.

6. బ్రహ్మవైవర్తము.

7. దేవీభాగవతములలో మరికొన్ని విశేషములు చేర్చబడి యున్నవి. వేదవతియే ద్రాపది. ఈ వేదవతియే సీతగూడ అగును.

ఇట్లా, ద్రాపదికథ ఒక గచ్చపాదై పోయినది.

★ భగవద్గీత

హిందువులకు పరమపవిత్రమై, సర్వ ఉపనిషత్తులు గోవుగా, కృష్ణుడు పాలుపితుకు గొల్లగా, పాథుని వత్సముగాచేసి గ్రహించిన ఆమృతమయ దుగ్ధరూపమైన అపూర్వ వేదాంతగ్రంథము - యీ భగవద్గీత! భక్తియోగమునకు మూలగ్రంథమైన గీత, నేడు ప్రపంచ వాఙ్మయముననేగాక, వేదాంతక్షేత్రమున పూజింపబడుచున్నది. ఈ పావనగ్రంథమునకు ఎట్లు-ఎప్పుడు ఈ పేరు వచ్చినదో నిర్ణయించుటకు ఎట్టి ఆధారములుగాని లేవు. భగవంతుడు చెప్పినదని, భగవంతుని విషయములను చెప్పినదని, పండితులు అర్థాలు చెప్పుచున్నారు (Song Celestial).

దారుణయుద్ధమునకు కత్తులుదూసి, ఎదురెదురుగా నిలబడి యున్న ఆ ఉద్రిక్త నిశితసమయంలో 700 శ్లోకాలలో, క్లిష్టతమ వేదాంతవిషయములను చెప్పట - వినుట - ఎఱుగుట అనూహ్యములుగా నున్నవని, అందువల్ల గీత కురుక్షేత్రమున సేనాముఖమున పుట్టిఉండదని చాలమంది మతము, తిక్కన భామయ్యాజి 50 పద్యములలో తేట తెనుగులో, ఇందలి వేదాంతమునంతా ఒలిచి చేతిలో బెట్టినాడు-అంతే!

ఇంతటి ప్రళయస్థిగనిన గీతను, యీ పేరుతో పర్వసంగ్రహము గాని అనుక్రమణికగాని పేర్కొనవు. నన్నయ తెనుగుసేతగూడ చెప్పుదు. నన్నయకంటె ఎక్కువ వైదిక మతాభిమానంగలవారుండినారా? పేరుకే కొరగాని, ఎన్నియో స్వల్పవిషయములను ఏ కరువుబెట్టిన యీ విషయసూచికలు, ఇంతటి ఘనతర పవిత్రవిషయమును దిగవేసియుండగలవా? అని ప్రశ్నించుచున్నారు.

లోకమాన్య తిలకు, తమ గీతారహస్య విపులపీఠికలో, గీతలోని ముఖ్యవిషయములు, వైదికమతబీజములు, యథాతథముగ భారతమునుండి - ఉపనిషత్తులనుండి సకాయంగా వెల్లగించుకొని రాబడి, ఇందు పాతిపెట్టబడినవని, నూటికిపై న శ్లోక భాగములను, భావములను ఎత్తిచూపినారు. భారతశ్లోకములు అనుష్టుప్తే, గీత త్రిష్టుప్తు ఛందములో నున్నది. ఇది ఒక పటుకుగానే ఉన్నది.

అంతటి కృష్ణావతారమునకు, ఇంతటి హీన కుకవి వృత్తియేల అని మరికొందరి ప్రశ్న. ఈ దేవకీకృష్ణునికి ముందు వ్యాప్తిలో నుండిన ఈ మతసంప్రదాయమును, యీయన తన గురువు - ఘోరుడను ఋషివలన జ్ఞానోపదేశమును బొంది (ఛాందోగ్యోపనిషత్తు) ప్రచారమునకు దెచ్చినారని, ఆ మతగ్రంథమే ఇది అని - ఈ వర్గంవారు అనే మాట.

(శ్రీ) వివేకానందస్వాములవారు - గీతను ఆదిశంకర భగవత్పాదులవారే వ్రాసి, తన మతవ్యాప్తికి ఘనతకు ఆధికారికముద్ర లభించుటకు కృష్ణునిపేరబెట్టి, భారతములోనికి చొప్పించి అతికివేసినారు. (Foisted into the Body of Maha Bharata) అనే వాదమును కాదనరైరి. (ఆలంబాజారు; మార్చి-1897.)

గీతాభాష్యములగు మూలముని చెప్పబడే బోదాయన వ్యాఖ్య, దేశంలో తన కెక్కడా కనిపించలేదని, రామానుజాచార్యులవారు చూచినది శిథిలప్రతి అని చెప్పికొనినను, ఎందుకు దానిప్రతి వ్రాయించ లేకపోయినారని సందేహించి (శ్రీ) వివేకానందులవారు చెప్పుచున్నారు.

ఈపని జరిగినతర్వాతనే - అనగా, శంకరుని తర్వాతనే (క్రీ. శ. 788-820) గీతకు ప్రాశస్త్య మబ్బినదని అంటారు స్వామీజీ. 'భగవద్గీత' పేరు, యీ వేదాంతము తిక్కననాటికి వ్యాప్తిలో నున్నట్లు లేదు. "కృష్ణుడు చెప్పినట్టి గీతలందు" (శాంతి-6: 494) అనియే నుడువుచున్నారు.

అనికే దొడంగునప్పుడు మదాత్మ కలంగినఁ, గొన్ని తత్త్వభో
ధన మహనీయవాక్యము బదార్థపుం దగ నీవు సెప్పి, ^{తే,}
మనమున వానియర్థములు, మాధవ, నిల్వగఁజాలనైతి, న
వ్యుత్తర సుధారసము వీనుల నింకొకమాటు నింపజే.

-అశ్వమేధ-1 ఆ-153.

అని స్పష్టంగా గొన్ని వచనములే అని పేరు బెట్టకుండా అర్జునునితోపే, ఆ కృష్ణునితోనే తిక్కన పలికించుచున్నాడు. తిక్కన సోమయాజి కంటే వైదికపరాయణత ఇతరులకు గలదా!

ఆవల ఏదో ఒక గీత-అను గీత, ఉత్తరగీత, హంసగీత, హరీత గీత, వృత్తగీత, పరాశరగీత, బ్రాహ్మణగీత-లేని పుస్తకమునకే గురుత్వము లేకపోయినది అని సెలవిచ్చుచున్నారు. మన ప్రబంధాలు పదహారువర్ణనలతోనే గౌరవము పొందుటకుగూడ ఇట్టి ఊహామాత్ర వ్యామోహమేగదా కారణము! శాంతిపర్వమున చాల గీతలు గలవు.

ఏమైతేనేమి? గీత ప్రపంచమతగ్రంథములలో ఉత్తమోత్తమై అలరారుచు, ప్రపంచ సత్యాన్వేషకులకు ఊరట విశ్వాసములనిసంగి, శాంతిభిక్షును బెట్టుచున్నది. ఆలంబాంబు సృష్టించిన-ఓపర్ హిం వంటి భౌతిక శాస్త్ర వాసనాబద్ధులైనవారికి మనుగడకు నీడపట్టుగా, ఆత్మ శాంతిత్వాలయముగా శరణ్యమైయున్నది. ఇది హిందూమతభాగ్యము! లోకకల్యాణ ప్రదాయినీ!

★ భానుని కాలమునాటి భారతము

సంస్కృతమున ప్రథమ నాటకకర్త - భానుమహాకవి, బుద్ధ చరిత్రాదులను రచించిన అశ్వఘోషుడు (కినిఘ్నుని ఆస్థానము

నలంకరించినవాడు) కవి కులగురువు కాళిదాసు మధ్య క్రీ. శ. 150-400 లో వెలసినవాడు. భారత కథావస్తువును నాటకములకుగా ఉపయోగించినవారిలో ప్రప్రథముడు. ఇంతేగాక భారతము వ్రాయబడిన కాలమునకు ఇతరు లందరికీకంటె దిగ్గరివాడు. ఆయన భారతకథను నాటకముల వస్తువుగా గ్రహించినాడు. వాటిలోని విషయములకు, ఇప్పటి భారతపాఠములకు చాల వ్యత్యాసములున్నవి. ఇవి భాసుడు చేసిన మార్పులు అనుటకంటే, ఆయన కాలమునాటి పాఠములనిన బాగుగ పొసగగలదు. మన కవిత్రయమువారి వ్రాతలవిషయమున గూడ ఇట్లే గ్రహించవలెనుగాని, ఇది వారు పాడుచేసినారు అది పాడుచేసినారనుట అపచారము. ఇప్పటివి ఆవలి చేర్పులో మార్పులో కావలసియున్నది.

భాసుడు కౌరవులనుగాని, కర్ణునిగాని కించపరచకుండుటేగాక వారిని ఘనపరచి, ఇప్పటి భారతము పాండవులకు ప్రాధాన్యమిచ్చినట్లే, కౌరవులను ఉచితస్థానమున ప్రతిష్ఠించినాడు. ఒక నాటకమును 'కర్ణ భారము' అని, ఆయనను ఆయన దానగుణమును మహిమ పరచినాడు. కవచకుండలములను ఇచ్చివేయుటను, వెనుక ఎప్పుడో అరణ్యపర్వములో బెట్టక, యుద్ధమునకు బయలుదేరునప్పుడే ఇమిడ్చినాడు. ఇంకొక నాటకము - 'ఉరు భంగము' ఈ పేరులోనే దుర్యోధనునిపట్ల సానుభూతి, భీముడు చేసినపని సముచిత రణనీతికి భంగమని తోపింపజేసినాడు.

భాసుడు అభిమన్యుని గోగ్రహణయుద్ధమునందే ప్రవేశపెట్టినాడు. ఆవల అభిమన్యుని పిల్లవాడుగా మార్చినతర్వాత, ఈ అంశమును భారత పాఠమునుండి తీసివేసియుండును.

★ పంపని కన్నడ భారతము

దక్షిణాదిభాషలలోనికి సంస్కృత భారతము మొట్టమొదట తూరిగా కన్నడములోనికి అనువదించబడినట్లున్నది. ఇందు ఆంధ్రులకు కొంత సంతోషసంబంధమున్నది. ఇది వ్రాసిన పంపన్న గోదా

వరీతీరమందలి, వేంగిమండలమందు జన్మించిన బ్రాహ్మణుడు. వేంగీ పుర అగ్రహారీకుడు - మాధవసోమయాజి పౌత్రుడు, అభిరామ దేవ రాయని పుత్రుడు. దేవరాయుడు జై నమును స్వీకరించినాడు. పంపని జననము 901-క్రీ. శ. దుందుభి.

పంపనితో బాటు కుమార వ్యాసుడు సంతీప్తముగ భారతమును కన్నడమున వ్రాసినాడుగాని, పంపనిదే అతి ప్రచారమునకువచ్చి ప్రశస్తి గన్నది. కవితాగుణార్ణవ-కవికలగురువు-ఆదికవి-మొదలగు నవి పంపని బిరుదములు.

పంపడు, వేములవాడ (కరీంనగరు జిల్లా) రాజధానిగా లెంబులపాటక దేశమును పాలించిన, చాళుక్యవృషతి - అరికేసరి మిత్రుడు హితుడు. అరికేసరి రాష్ట్రకూట చక్రవర్తుల సామంతుడు.

పంపడు తన రాజునే అర్జునుగాజేసి, భారతమును “విక్ర మార్జున విజయము” అనుపేర వ్రాసి, తనమిత్రుని ఘనపరచినాడు. వ్యాసుడు భారతమును మూడేండ్లు వ్రాయుగా పంపన్న కొన్ని నెలల లోనే ముగించినాడు. వ్యాసభారతమునదలి ద్రాపదిష్ఠానమును సుభద్ర కిచ్చి ఆమెనే ప్రధానపాత్రగా చేసినాడు. ద్రాపదిని ఒక్క అర్జునుని భార్యగానే చేసినాడు. యుద్ధానంతరము అర్జునునే రాజ్యాభిషిక్తునిగా చేయుచున్నాడు. ఆ ప్రాంతపు వాడుక భాషలోనే (పులిగెరి) ఆయన కావ్యమును వ్రాసినాడు.

ఈమార్పులనుబట్టియే, అనువాదములలో తెనుగు కవిత్వము మువ్వ గ్రంథమునే పరిశోధకలు గుర్తించుచున్నారు.

పంపనికాలములో గోదావరిప్రాంతమున, తెలంగాణమున కన్నడభాషయే వ్యాప్తిలో నుండినది. తెనుగు కృష్ణకు దక్షిణమునే వెలసియుండినది. ఇది ఇందు తేలిన మరియొక చారిత్రకాంశము.

★ భారతవీరుల వయస్సులు

నకుల సహదేవులు యువకులుగా, అభిమన్యుడు మాణవకుడుగా (Teenager) ద్రాపదేయులు పిన్న పాపలుగా వర్ణించి కరుణ

రశమును గార్చుట మన పౌరాణికుల పాత పాచిపాట. కాని తెనుగు భారతప్రకారం 70 వ ఏట భీముడు కురుక్షేత్రయుద్ధమునకు దిగినట్లున్నది. (ఈవిషయమును, 1932లో, నేను నా సొంత ప్రభాత వ్రెస్సును నడిపేటప్పుడు, మిత్రుడు వేమూరు సుందరరామశర్మ వ్రాసిన ధనంజయవిజయము అను నాటకమునకు పీఠికగా రచించి యుండినా-అదే మరల ఇప్పుడు)

1. శతశృంగమునుండి, పాండురాజు మరణానంతరం పాండవులు హస్తీపురము చేరునాటికి - షోడశ పంచదశ చతుర్దశ త్రయోదశ వర్షసంజాతులు-ఆదిపర్వము-ఆ 6:142. ధర్మజునికి 16, భీమునికి 15, అర్జునునికి 14, వకుల సహదేవులకు 13 ఏండ్లు.
2. హస్తీపురమున అస్త్రవిద్యలు నేర్చుకొనుచు వీరు 13 సంవత్సరములుందురు-ఆది. 6:142. కవల వయస్సు $13+13=26$.
3. వారణావతమున ఒక్క ఏడాది ఉండురు-ఆది. 8:15. కవలయీడు $26+1=27$; భీమునికి 29 ఏండ్లు.
4. పాండవులు తిరిగి హస్తీపురమువచ్చి 5 వత్సరములు కౌరవులప్రాపున నుండురు. ఆది-8:64. యమజలప్రాయము $27+5=32$.

ఇప్పటికే అభిమన్యుడు పుట్టి అన్నివిద్యలు నేర్చియున్నాడు. ఇప్పటి ఆయన వయస్సు 12 ఏండ్లయినా ఉండదా? మాదేయాలకు యాయనకు 20 ఏండ్ల అంతరము.

5. ఇంద్రప్రస్థమున పాండవులు 23 ఏండ్లు రాజ్యపాలనమును నెరపి, ద్యూతమున పరాజితులగుదురు.-సభా-2: 311.

అమడలకు $32+23=55$. అభిమన్యునికి 35; ఉప పాండవులు పుట్టి బాగా ఎదిగిఉన్నారు. పెద్దవానిమధ్య అభిమన్యునిమధ్య 15 ఏండ్లు

ఎడము ఉన్నను 20 సంవత్సరముల కోడైపాయపువాడై యుండవలెను.

6. అరణ్య అజ్ఞాతవాసములు 13 వండ్లు.

$55+13=68$ సంవత్సరములు మాత్రదేయాలకు. అర్జునుడు 69, భీముడు 70, యుధిష్ఠిరుడు 71 సంవత్సరములవారు. అభిమన్యునికి 48; ఉపపాండవులలో మొదటివానికి 33, వీరు మహారథులు.

ఉద్యోగ-4:261.

భీముడు పుట్టిననాటికి నూరుమంది కౌరవులు పుట్టి ఉన్నారు. భీముడు దుర్యోధనుడు సమవయస్కులు.

కర్ణ అర్జున దుర్యోధనులకు తిక్కన నెరసిన వెంట్రుకలనే వర్ణించియున్నాడు. కర్ణుడు ధర్మజునికంటె అధమము పడేండ్లు పెద్దగా నైన ఉండవలె.

★ భారతములో అపూర్వవిషయములు

భారతము సర్వవిషయకోశము-మానవప్రకృతి వివిధ భిన్నత్వమును వర్ణించిన గంధములో దీనికిమించినది ప్రపంచవాఙ్మయమున ఇంకొకటి లేదు. నేటికిగాని రేపటికిగాని సరిపోవునట్లు, ఇందు ఏదో ఒకరూపములో వర్ణింపబడని వ్యక్తీజగత్తున లేదు-ఉండబోడు. మానవప్రకృతి మారునదికాదు గాని, మర్యాదలు కట్టుబాట్లు అలవాట్లమాత్రము కాలానుగుణముగ మారుచు, సంకరములై, కలిసి విడిబడి గంధర్వనగరములవలె (మేఘాకృతులు) రూపాంతరముల పొందుచు సాగిపోవుచుండును. దీనికి ఉజ్జ్వలోదాహరణము-భారత షాత్రలు, సాంఘికాచారములు! భార్యను తానికవానిని కుంది, చిదురుచేసే క్రూరచేష్టామోదితులు ఇప్పుడూ కలరుగాని, ఆనాటి భీమునివలె బండెడన్నము తినేవారు లేకపోవచ్చును. ప్రకృతులు భేదించలేదుగాని క్రియావిధానము శక్తిమాత్రం మారినది. భారత కర్ణ తర్వాత, అంతటివాడు అంగ్లమహాకవి - షేక్స్పియరు అంటారు.

ఆనాటికి వినుటకు వింతగాదోచి, ఆవల జరిగినవి-ఇంకను జరుగవలసినవి, భారతములో ఎన్నియో గలవు. ఫ్రెంచిరచయిత-జూల్ వెర్నూ (Jules Verne) నూరేండ్లక్రిందట చంద్రమండలములో మానవుడు దిగినట్లు, పయనించిన ఆ రాకెట్టువర్ణనములో ముగ్గురు వ్యోమగాములే పయనించినట్లు ఊహించి, శాస్త్రవిషయిక కల్పనాకథను (Scientific Fiction) వ్రాసినాడు. అమెరికా అపోలో 11-చరిత్ర దీనికి తు-చ-లు తప్పకుండా సరిపోయినది. హెచ్. జి. వెల్సు; క్లార్కు మొదలగు ప్రఖ్యాతరచయితలు ఇట్టి ఊహాపోషక కథలను వ్రాసినారు. ఇంకను కొందరు వ్రాస్తున్నారు. వీటిని ఫిలిములుగా (చలనచిత్రములు) తీయచున్నారు!

ఇతంతా మానవ మేధాసంపత్తి విలసనమేగాని నిజముకాదు.

ఇట్లనే, అపూర్వవిషయాలను ఊహించి, రూపకల్పనముగావించి, చైతన్యవంతములుగ జేయబడిన ఎన్నియోవింతలు భారతమున గలవు. మన నారదమహాముని ఆడుచు పాడుచు బ్రహ్మలోకాదులను మందిసిట్లు త్రాగినట్లుగా చుట్టిపచ్చుచుండును. ఇది నిజంగా జరిగినదని చంకలు తట్టుకొనిన ప్రయోజనం లేదు. పుష్పకవిమానం మొదట, మన పెద్ద పెట్టుబడిగాడు, కుబేరునిదే గదా. ఇప్పటి విమానాలు దానికి దిగదుడుపుకు పనికి రాకున్నవి.

వాలఖిల్వలనే ఆంగుష్ఠమాత్ర పరిమాణదేహుల కథ ఒకటి ఉన్నది. ఇది ఇంగ్లీషు నవలాకారుడు స్విఫ్టు (Swift) వ్రాసిన గలివర్ యాత్రలవంటిదే! కృత్రిమ గర్భాధానాలు; ఇప్పటి (Test Tube Babies) వలె, మగవాని తొడనుండి వెన్నునుండి పిల్లలు పుట్టుట; క్షణములో దేశదేశాలు తిరిగిరావడం, నేటి అణుశక్తియుగంలో సాధ్యమైనవాటిని ఎన్నిటితో భారతము వర్ణించియున్నది.

శాపమువల్లనో, వరముచేతనో, శిఖండి బృహన్నలవలె ముగవాడు ఆడుచి అగుట, ఇప్పుడూ వింటున్నాము. శస్త్రచికిత్సతో ఉండిన తనమును మార్పించుకొని సినిమాతారలై నవారినిగూర్చి గూడ ఇప్పుడు వింటున్నాముగదా! బంగారమును ఉమ్మివేసే ఒక

వ్యక్తి శాంతిపర్వమున వర్ణితుడై యున్నాడు. ఇది బంగారుగ్రుడ్లుబెట్టిన ఈసపు బాతువంటి కథయే! ద్రాపదికి ప్రసాదింపబడిన అక్షయ పాత్ర, అర్జునుని అక్షయ బాణ తూణీరములు అపూర్వకల్పనకు మచ్చు తునకలు. కర్ణపర్వములోని హంస కాకీయోపాఖ్యానము, ఈసపు వ్రాసిన కందేటి తాబేటి పరుగుపందెపు కథ వంటిదే గదా!

★ కురుక్షేత్రపు యుద్ధబలి-అతిశయోక్తి

భారత ఘోరసంగ్రామమున ఇరువాగులవారు 18 అక్షా హిణుల చతురంగబలమును పాలికలను లోనికిడింపి, నెత్తురుకొంపి - ఎరచి కిప్పలుచేసి, పంచపాండవులనుమాత్రమే మిగల్చుకొనినారు. అక్షాహిణి అంటే- 21870 రథములు, 21870 గజములు, 65610 ఆశ్వములు, 1,17,450 పదాతులు, అంతు-2,26,800 సంఖ్యగలది అగుచున్నది. దీనికి రథరక్షకులు, చోదకులు, ఆశ్వకులు 1,31,220 మందిన చేర్చిన 3,58,620 జీవకోటి అగును. ఇక 18 అక్షాహిణులకు-63,44 360 బలగమగును. ఇది నిజమనుకొన్నా, ఆనాటికి నమ్మరాని లెక్కే!

ఇక అంచనగాడి ఆశకు అంతు లేదన్నట్లు-ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రునితో మొనలంగల జనులకొలంది ఎఱింగించి, 'చచ్చినవారి లెక్కగా-ఎఱుకపడినవారు, ఉత్తమజనంబులు 76 కోట్లు 24 వేలు; మ్రుక్కడిమూకలు 24 వేలా మున్నూట యిరుండ్రు తెగిరి' అని సత్యవ్రతంగా ధర్మరాజు చెప్పుచున్నాడు. (స్త్రీ పర్వము-2:167) లక్షను కోటి అనుకొనినా, యీ సంఖ్య మించియే యున్నది. ఇట్టివి, మన పురాణములలోని అతిశయోక్తులు!

భాగవతములో కాలయవనుడు కృష్ణునిపైకి 120 అక్షోహిణులతో కందెత్తి వచ్చినాడు. ఇది ఈనాటి ప్రపంచ జనసంఖ్య కావచ్చును.

మరికొన్ని విపరీతపు లెక్కలు :-

ముగ్ధేంద్రములో ఊర్వశి పురూరపునిదగ్గర నాలుగేండ్లు ఉన్నట్లు చెప్పగా, ఇది విష్ణుపురాణములో 61,000 సంవత్సరములైనది.

పురాణములలో 7 నరకములుండ, భాగవతములో వేలు, గరుడపురాణములో 84,00,000 నరకములు సృష్టింపబడినవి. ఒక్కొక్కతలకు ఒక్కొక్కటిగా నున్నదే! (ఎంటర్ డిక్ష్-సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర.)

2. కర్ణుని జ్యోతిర్మయ జీవితము

భారత ఇతిహాసగ్రంథమునకు, ఇటు కర్ణుడు-ఇటు భీముడే నాయకులనవచ్చును. కర్ణుని ప్రాధాన్యమును భాసుడు మొదలు పెక్కుమంది గుర్తించుచునే వచ్చుచున్నారు.

★ కర్ణోపనిషత్తు

భండార్ కర్ పరిశోధకసంస్థవారు (పూణె) ప్రచురించిన సంస్కృత సంశోధితప్రతిలో, దేవబోధుని వ్యాఖ్యానము చేర్చబడియున్నది. అందు ఉద్యోగపర్వము 138, 139, 140, 141 అధ్యాయములలోని 125 శ్లోకములను, ఆ వ్యాఖ్యాత “కర్ణోపనిషత్తు” అను ప్రత్యేక కీర్తిక్రింద చేర్చి, రాధేయుని మహిమోపేతునిగా జేసినాడు. ఇది చాలును! ఆ వసుసేనుని ఘనతను చాటుటకు, ఈ ఘట్టము శ్రీకర్ణుడు కర్ణుని వ్యామోహసముద్రము ముంచదలచుకొనిన అంశమును వర్ణించుచున్నది.

ఇక ఈయనవలె అపఖ్యాతికి పాల్జేయబడినవ్యక్తిగాని, తెగ పొగడబడిన వీరుడుగాని హైందవ ఇతిహాసములలో ఇంకొకరు లేరు. ఇట్లనే కర్ణుని వ్యక్తిత్వము విభిన్నప్రభులతో భాసించుచున్నది. ఆయన మానసము సంకీర్ణభావ సంకులము; ఆయన ఎద చిట్టిన దేగాని మైల పడలేదు. బీరము పొంపిరి పోలేదుగాని, పడగెత్తి కాటు వేయబోయిన

కోడైతాను తటాలున తలవాల్చినట్లు, తొడరి దిగజారును. ప్రభు భక్తిపరాయణమై ఆయనరక్తము పొంగికడలి అలలను రేగగొట్టును గాని తల్లిమాట చెలియలికట్టయై ఆ వేలాజృంభణమును ఉడిపి, చేజిక్కిన పగతురను కోడైగములతో నదలించివేయును. యుద్ధమున 'కనలధికమై లావెక్కును', వెంటనే వెనుదిరుగును. తన బాహు వీర్యముపై ఆధారపడిన సుయోధనుని-ఆయన రణావసరములను మరచి, అడిగిన లేదనలేనివాడను పేరు మ్రోయించుకొనవలెనను మృషాభిమానముతో సహజ కవచకుండలములను కోసి, తన విరోధి తండ్రికి యిచ్చివేయును. ఇట్టిది ఆ వీరుని వితరణలేని దానశీలము! కాబట్టే ఆయన గుణతేజోరేఖలు ఇంద్రచాప రుచులవలె భిన్నములై మురువు గొల్పును. ఇన్ని గజవిజ గుణములలోగూడ, ఆయన నడతకు ఆవంతయేని కొరత కలుగలేదు. కాబట్టే, "కర్ణుడు విక్రమంబున కుల గీర్తి కిల నాస్పదంబగుటకు జనియించిన వాడు" అని, (కర్ణ-2:109) గత మదమత్సరుడైన తిక్కన సోమయాజి, గుండెపై చేయిడి చెప్పుచున్నాడు. "విమల యశోభునుడు కర్ణుడు" అని శరచిన శల్యుడే పొగడుచున్నాడు. (కర్ణ-1-253) ఈయన క్రోధకేతనమును ఎగగట్టి రణనీతిని భంగముచేసి ఎరుగడు.

★ అలౌకిక జన్మప్రకారములు

.ఒకవ్యక్తి, తన జీవితకాలములో గొప్పవాడైనతర్వాత, ఆ మనుగడకు మహిమలు కల్పించుట, అజ్ఞాతజన్మములకు దైవత్వము లంటగట్టుట, అన్నిమతములకు అలవాటైపోయిన గోసాయి చిట్కా మంసు. ఆ తర్వాత ఆ పురుషుని ఎంతటి మానవావీతునిగజేసిన అంత గొప్ప. ఈపట్టున బౌద్ధిత్వము-చరిత్ర-ప్రకృతి-వీటి నన్నిటిని మడతన ఇకేముద్దగా పౌరాణికులు భుజించి త్రేపనైన త్రేపరు.

నాజరెత్ జీజెను, క్రీస్తు (అభిషిక్తుడు) ఆయినతర్వాత, ఆయన కాసినజన్మ పరిశుద్ధాత్మసంపర్కముతో ఆయినట్లు, మరి యమ్మ లోకమాత ఆయినట్లు, స్వర్గమును భూతలమున ఒక తడవతో

కలిసి కొట్టివేసినారు. ఇట్లే మన పురాణపురుషుల జన్మాదికములు గూడ! వారి జననీజనకుల అధర్మ అసహజసంపర్కములు, తత్ఫలితములైన జన్మలు సద్యోగర్భసంజాతములై, యీలోకపు తీరు తెన్నులకు, వాసనలకు అతీతములై పోవుచున్నవి. ఎంత మానవాతీతమైన అంత ఘనత అనుకొని, శరీరములో ఎక్కడబడితే అక్కడ నుండి మహాపురుషులను పుట్టించుచున్నవి పురాణములు. రెల్లు, తొట్టి, కుండగూడ పవిత్ర మాతృమూర్తులగుచున్నవి. ఇదంతా, ఆ వ్యక్తులు మహాపురుషులై నతర్యాత జరిగిన కల్పనయే!

ఆవల ఇది గొత్తదాటుసేతగా సాగింపబడినది. ఇట్లు చేసిన వారు, అంతకుముందు జరిగియుండినపనిని గుర్తించకనో, గుర్తించి గూడ భిన్నత్వమే ఏకత్వమునకు మూలమనిన వేదాంతసూత్ర ప్రక్రియ ననుసరించియో, ప్రక్కప్రక్కనే యీ విభిన్నకథలను, తల కొకతీరుగా వ్రాసి, పురాణములలో నింపియున్నారు. అంతటి మేధా సంపన్నులైన మహాకవులకు అనువదించునపుడు యీ చిన్నలోపము తోచలేదని అంటే మహాపచారమేగాని, అనక తప్పదు. ఏమి చెయ్యాలి?

★ కర్ణుని జన్మప్రకారములు

కర్ణుని జన్మప్రకారములు భారతములో పలుతావుల ఉన్న విధానమును పరికించండి:-వీటిలో వివరములు పరస్పరవిరుద్ధముగ నున్నవి.

౧. ఆదిపర్వము-5 ఆ. 17 పద్యము మొదలు సద్యోగర్భము. ఇది సన్నయభట్టారకుని రచనము:—యాదవకులవిభుడు-శూరుడు, తన పెద్దకూతురు-పృథకు, అపుత్రకుడు-కంతిభోజుడు పెంచుకొనుటకు యిచ్చును. పృథ అతిథి సత్కారములు సేయుచుండును. దుర్వాసముని ఒకనాడు విందవు అగును. కోరిన ఆహారమిడగా సంతృప్తుడై “యెయ్యేని వేల్పు నారాధించిన, ఆ వేల్పు నీ కోరినయట్టి పుత్రకు

నిచ్చు”నని, యాపద్ధర్మంబుగా నొక్క దివ్యమంత్రంబు ప్రసాదించిన, నమ్మంత్రశక్తి నెఱుంగగోరి, కుంతి యొక్కనాడు ఏకతంబి గంగకు జని, తన హృదయంబున నాదిత్యుని నిలుపుకొని, ఆమంత్రంబు స్మరించి “నీయట్టికొడుకు బ్రിയంబున నిమ్మ”ని కోరును.

కమలమిత్రుడు తన తీవ్రకరత్వముడిగి, తరుణ ద్యుతితో గగనంబునుండి వచ్చెను. విస్మయసంభ్రమములనున్న ఆ కన్యక నోడకు మని, సూర్యుండు ప్రసన్నుడై, “నీకోరినవర మిచ్చితి”ననియె. కుంతి లజ్జావసత వదనయై, యజ్ఞాసమున రావించినదానికి మిన్నింపు మని వేడుకొనగా—“మదీయదర్శనంబు వృథగాదు; నీయభిమతంబు సేయుదు”నని సూర్యుండనియె. కుంతి—“కన్యక కిది గుణము కాదు; నాకు గర్భమైన నా తిలివండ్లులు చుట్టములు నగరే” అన, విని సూర్యుడు దాని గరుణించి, “నీకు సద్యోగర్భంబున బుత్రు డుద్భవిల్లు. నీకన్యత్వంబు దూషితంబుగాదు” అని వరంచిచ్చిన, నా కన్యకకు దక్షిణంబు సంశుమత్రు నంశంబున కాసీనుండై ఒక బిడ్డ జనించె.

ఆ శిశువును ఇంటికిం గొనిపోలేక, అట విడనాడలేక ఆమె మనసులోన వందురి వగచుచుండ, నాదిత్యప్రేరేపితంబై, యనర్ఘరత్న వసుభరితంబై ఒక్క మండన నదీప్రవాహమున గొట్టుకొనిరాగా, దానిలో కుంతి తన కొడుకుంబెట్టి, నీటవదలి నిజగృహంబునకు వచ్చె.

౨. వనపర్వము 7-307 పద్యము మొదలు, ఎఱ్ఱా పెగ్గడ.

తొల్లి కుంతి భోజానికడకు దుర్వాసుండు అశిధియైవచ్చి, వానిచే బూజితుండై “నాకు నీయింట గొంతకాలము వసింప నిష్టంబైనది. నా ఉన్నంతకాలము భక్తి సేయవలయు; నోపుదే!” అనుడు, అతండు ఒడంబడు, తనకూతులు - పృథను ఆ బ్రాహ్మణును భక్తి భజింపుమనియె. అమ్ముసింద్రునకు చంద్రికాధవళంబైన సౌధంబు నందు శయనాసన ప్రమూఖోపకరణములును, సభిమతాహార ద్రవ్యంబులును నాయతంబు సేయబడియె.

ఇట్లు ఒక సంవత్సరంబు పరిపూర్ణంబు కావుడు ప్రీతుండై దూర్వాసుడు “నీ యారాధనకు మెచ్చితి, అభిమతంబు లిచ్చెద నడుగుము” అనిన ఆమె వందనును. కాని, అతడు “ఒక మంత్రంబు గైకొనుము. దీనంజేసి యెయ్యేని వేల్పు నాహ్వనంబు సేసెదు, ఆ వేల్పు చనుదెంచి నీ వశంబున నుండు”ననియె. కుంతి వెఱచి ‘ప్రసాదంబు’ అనియె. ఋషి యథేచ్ఛం జనియె.

(ఆదిపర్వమున ఋషి ఉనికి ఒక్కదినము, ఇచట ఒక్క ఏడు)

అంత కొంతకాలమునకు, ఒకనా డిచ్చక ఋతుస్నాతయై (కృతస్నాత అని పాఠాంతరము) సుదతీరత్నము పూర్వశైలితటిపై శోభిల్లు తిగ్మాంశుజూచి, దశత్పద్మముమాడ్కి నుల్లసితయై చిత్తంబు రాగిల్ల ‘దేవా, భవత్సమాన సుందరుడగు నందను గరుణింపవే’ అని మనంబున గోరుకొనుచు, మంత్రోచ్ఛారణంబుసేయ, ప్రభాకరుండు నిజయోగబలంబున మూర్త్యంతరంబు ధరించి, కుంతిపాలికిం జను దెంచె.

ఆయన మధురవచనంబున “నీ మంత్రబలంబున వచ్చినాడను; నీవాడనైతిని. నీ మనఃప్రియంబు సేయువాడ, చెప్పము” అనగా, ఆమె “కార్యమొకటియు లేదు; కారుకమున జేసితిని; ఇంత మాత్రాన విచ్చేరువలయునా? మగుడ చనుడు” అనిన, సూర్యు డిట్లను-“మత్సమాన పుత్రుని గోరితివి; కావున మదీయ సమాగమం బునకు ఒడంబడుము.”

“బాల్యచాపల్యమున పైచి, కన్యాధర్మంబు రక్షింపు”మని కుంతి సూర్యుని అర్థింప, సూర్యుడు అంగీకరించక పట్టుబట్టినందున “నీకు నింపగు తెఱంగాచరింపుము; ఆవల నయ్యెడు నిందకు నోరెచ్చెద” ననియెను. దినమణి “మదిరాక్షీ, మత్సమాగమంబున నీదు కన్యా వ్రతంబు చెడదు, (ఆదిపర్వమున కన్యాత్వంబు అని) నిన్ను లోక నిందయు పొందదు” అని పలికి, ఆమెను ఒడంబఱచి, సమాగమం బున ప్రీతుండై, ఆమెకు గర్భాధానంబుచేసి గగనంబున కరిగె.

అంత, బూర్వపక్షంబున జన్మించునుంబోలి, గర్భంబును క్రమంబున దినదినప్రవర్ధమానమగుచు, అభివ్యక్తంబయ్యు ప్రభాకరు మహిమ లోకవిదితంబు గాకుండ, తత్ప్రకారంబు వాచికూతు రొక్క తెకుం దెలియు... ఇట్లు వర్ధిల్లుచు పదియగుమాసంబున, సహజకుండలాభిరాము నొక కొడుకుం గనియె. ఈవిధంబున జనించిన యర్భకుంజూచి, లోకాపవాదభయంబునకు వెఱచి, ఆక్షణంబయొక్క మంజూషమున నబ్బాలకు నిడి, సఖయు దానును, ఆ పెట్టెను గొని చని, దాని నొక తెప్పయందు నతి దృఢంబుగా బంధించి, పురము నొకటి పారు, అశ్వినీ నదీప్రవాహమున విడిచి, గూఢప్రకారంబున గన్యాంతఃపురముసాచ్చి యప్పటియట్ల ప్రవర్తిల్లుచుండిరి.

ఇచట ప్రబంధపరమేశ్వరుడు తల్లి ఎదసాదను రాళ్లుగరుగ వర్ణించినాడు.

3. ఉద్యోగపర్వము-4: 29. కర్ణునితో "...ధర్మ సంవేదివి, తెలియంగ వినుము:—సిద్ధమంత్రబలంబున, మార్తాండు వరమున గన్నియతటి గొంతి గన్నవాడవగుట" అని చెప్పుచున్నాడు. కన్నవాడవనుటలో సద్యోగర్భముగా కనుపించుట లేదు.

౪. ఉద్యోగపర్వము-4-59. కుంతియే స్వయముగా కర్ణునితో చెప్పుచున్నది:—“వినుము. సూతాన్వయంబున నీవు పుట్టుట బొం, కేను, మాకుంతిభోజ నింట, గన్నియ నాడు భాస్కరుని రావించితి; వరమంత్రబలమున వచ్చి యతడు సుప్రీతినొసగంగ జన్మించి నాడవు నాకు” ఇందు ఈ జననమునకు అతాకిక వాసనలు అంటలేదు. రావించుట, జన్మించుట అన్నియు సహజ జన్మనే సూచించుచున్నవి.

౫. భీష్మపర్వము-3: 444. భీష్ముడు కర్ణునితో “నీ యుదయము దైవికగర్భాయత్తము. నీకు మర్త్యు లసదృశులు” అని నిగూఢముగ చెప్పుట ఔచిత్యమే.

౬. స్త్రీపర్వము-2: 176; 177. కుంతి మరల స్వయముగా ‘...మదీయాత్మ జన్మ దాతండరయఁ,

ఆ. “మీకు సగ్రజుండు, నాకు భాస్కరు దయ
అలిత కవచకుండలములతోడ
బుట్టినాడు గాన, బోయంగవలయు, ది
లోదకింబు అమృహోన్నతునకు”

అని మానవసహజరీతిగనే బుట్టినట్లు చెప్పుచున్నది-కన్నతల్లి.

౭. శాంతిపర్వము. 1: 11-16.

ధర్మరాజు, నారదునితో - మానసిక శాస్త్రప్రకారము చెన్ను
మీర ఇట్లు పలుకుచున్నాడు. ఇంతకుముందే, యీ ఉదంతము కుంతీ
దేవి చెప్పగా, అన్నగా కర్ణునికి ధర్మజుడు నివాపాంబలి ఇచ్చి
ఉన్నాడు :

క. అతడు దుర్యోధనునకు

బ్రీతిగ, జూదంబు నాడు పెక్కాడెను ధ
ర్మతరము; నానికి మ
చ్చేతోగతి కోపభరము చెందకయుండున్.

ఆ. ఆకిని మేను కుంతియట్టుల కైవడి

యరయ నేనుజూచి, యాత్మ నెది
కారణంబొ యిట్లు గాననుచు వడుచు;
నేమి నేయువాడ నింక జెపును.

క. కారవులు సేయు నవమతి

కారణముగ గోపమెత్తు; గర్జని వదనాం
భోరుహముం కనుగొన శమ
మారున్, నావశమ గాక యంతనబుద్ధిన్.

అనగా నారదుడు చెప్పుచున్నాడు:—

సీ. మునిద తమగు మంత్రమున గొంతి కన్నియ

నాడు వేడుక, దిననాథు దనకు

బ్రత్యక్షముగ జేసి పడయుట, దా సిగ్గు
పెంపున సుతు వెలయింపదయ్యె;

గన్యాత్మ వికలత గాకుండ నా సూర్య
వరము గలుటజేసి, వంశవర్య

యై పాలె; దేవరిహస్య మి తెలిగు...

ఇట్లు ప్రాణికోటికి సహజమైన జన్మప్రకారమే చెప్పబడియున్నది.

౮. ఆశ్రమవాసపర్వము. 2 : 95-104.

కుంతి తానుగానే వేదవ్యాసునితో “లజ్జాసహితంబగు నంత రంగంబు” చెప్పుచున్నది :—

ఏను కన్యాత్వవశమండగా, కోపనుడు-దుర్వాసుడు మదీయ జనకునికడకు వచ్చె. అతని సవినయార్చనా సమారాధితుండుగా జేసితి. బ్రీతుడై వరము కోరుమనియె. వలదన్నను, అమ్మాట నీన మనంబునకు రానిచందంబు మొగంబునం దోప, వరము నొసగక పోవననుడు, పుత్రుంగోరితి. అమ్మునిపతి, ఒక మంత్రం బనుగ్రహించి అంతర్ధానంబు నొందె. అమ్మంత్రరూప ముల్లమున నెప్పుడును దలతు. ఒక్కనాడు మేడమీద బోడిమి నేతుంకి బొడచుచున్న కమల మిత్రునిగని [ఆదిపర్వమున గంగకు బోయినట్లు. ఇందులోవలెనే వన పర్వమున సూర్యుడు పూర్వదిశయందే వెలుగుచున్నాడు] ముని మంత్రబలమున ఆ సూర్యుని నావహించితిని. అద్దేవుండు మూర్త్యంత రంబు దాల్చి నాకడ కేతెంచె. [వనపర్వమునగూడ మూర్త్యంతరము దాల్చును] వచ్చి, అడుగుమిచ్చిన వరంబనిన, వడంకుచు కేలు మొగిచి, పొండు అని అంటిని. దానికి ఆయన-వృథాహ్వన మాచ రించుట తప్పు; నిన్నును నీకు మంత్రమిచ్చినవానిని శపింతుననియె. అంతట-భవత్సముడగు పుత్రుంమ్మని కోరితి. అయ్యపరిమేయ తేజుడు ఆత్మతేజమున, నా దృఙ్మఖేంద్రియములు మనసును సమ్మో హితములుజేసి, యపుడు తనయుడు పుట్టెడుమనియె. పిదప ఆయన కన్యాత్వవికలత [కన్యావ్రతమని వనపర్వము] గాకుండ వరమిచ్చి దివమున కరిగె. నేను జనకముఖ బంధు చిత్త వంచనమునడిపి, గూఢ మందిరాంతమున కొడుకును గంటిని [ఏటిగట్టిన కాదు.]

అని సహజజనన విధముననే, స్వయముగా మూడవమారు చెప్పినది. సద్యోగర్భము కాదు.

ఇవి ఆంధ్ర మహాభారతప్రకారము.

ఇక ఆంధ్రభాగవతము ప్రకారము ౯-వ జననపాతము :
9 స్క. 717-721. కుంతి, కుంతి భోజునియింట బెరుగుచుండ ఒక

నాడు దూర్వాసుం డరుగుదెంచిన, అమృహాత్మునకు కొన్నిదినములు
[ఒక్కనాడుగాదు, ఒక్క ఏడుగాదు] పరిచర్యలుజేసి, వేల్పులం జేర
జేరు విద్యనడసి [వరముగాదు] ఆ విద్య లావెటుంగ నొక్కనాడేకాం
తంబున వెలుంగుతేని నాకర్పించిన, ఆయన వచ్చిన, వెలుగుపడి
ఇట్లనియె :

క. మంత్ర పరీక్షార్థం బభి
మంత్రించితిగాని దేవ, మదన క్రీడా
తంత్రము గోరి చీరకా
మంత్రించిన తప్పునైచి మరలు దినేకా.

అనగా - దేవతలను పిలుచుట వమ్ముకారాదు, అని, నీకు నీతటి
గర్భంబగు, పుత్రుడుం గలుగు, నీ తారుణ్యము పూజ్యమగును;
వెలువక కార్యములేదని, తగనీయకొల్పి, లలితాంగికి గర్భముచేసి
దినేశ్వరుడు మింటికికొ చనియె. అప్పుడు పుత్రుంగాంచి కృపవప్పి
నీట బోవిడిచెను.

అప్పుడు అనుటలో వెంటనే అనియో, తర్వాత ననియో
నిక్కచ్చిగా చెప్పలేదు. వీటినిన్నిటిని పరికించిన, మానవసామాన్య
జన్మముగనే - కర్ణునిపుట్టువు గాన్పించుచున్నది. ఇట్లు ఇన్నిమారులు,
భారతపాత్రలలో ఎవరి జన్మమునుగాని భారతము చెప్పియుండలేదు.
ఇది ఒక లెక్కింపే గావలయునేమో!

★ రాధేయుడు

కర్ణుడు, మొరసే పెద్దచుక్క మిన్నువదలి మన్నుపై బడినట్లు
ఉద్భవించినాడు. అక్షణమందే భారత కథాదీపము వెలిగించబడినది!
అది తిరిగి, ఆయనతోనే ఆరిపోయినది. ఈ భారత మహా ఇతిహాసమున,
కీలకపాత్ర యాయనే అయినాడు. ఈయన, తన అండలేకున్న
సుయోధనుని సార్వభౌమత్వమే నిలువదని గుర్తెరిగియే, అందరు
అన్నిమారులు ఆయన మనసును ద్రిప్పను, వికలముచేయను తల
క్రిందులుగ తపసు చేసినారు, ఇట్టిది భారతమున కర్ణుని ఆధిక్యము!

ఏటి నీట దొరకైన బిడ్డను అంత గారాబముగ పెంచు తల్లు లెంత అరుదో, పెంపుడుతల్లిని తండ్రిని ఇంతటి మమకారముతో పూజించిన బిడ్డకూడ అరుదు. దుర్భేద్యమైన యీ ప్రేమబంధమే కర్ణునిజీవితమును కీర్తిజ్వలితపథన నడపించింది. రాధ - అధిరథుల కంటె అన్యదైనమెరుగక ఎదిగినాడు రాధేయుడు. బంగారునగలతో పెట్టెనుండి బయటకువచ్చినాడు కాబట్టి పెట్టిన వసుసేనుడను పేరుగాని, కర్ణకుండలములతో జన్మించినందున ఏర్పడిన కర్ణుడను నామముగాని [చెవులనుండి పుట్టినాడనునది పౌరాణికుల అపూర్వ కల్పనా చాతురీవిభవము!] ఆయనకు అంతగా నచ్చలేదు. తాను రాధేయుడనని, సూతనందనుడనియే అనుకొని ఆనందతన్మయుడై 'అమ్మా' అని ఆమెను నోరారబిలిచి ఊరట బొందినాడు. సూతుడని ఎగ తాళిచేసినా, కులహీన మానహీనుడనినా, కానీనుడనినా లెక్కగొనని ధీరమానసుడు యీ రాధేయుడు! తన అంగరాజ్య మకుటమును తన తండ్రి పాదసన్నిధిబెట్టి ఆనందాశ్రువులతో అభిషేకించిన పునీత ఆదర్శపుత్రుడు - యీ సూతకుల సంపాదకుడు! ఇంతటివానిని పెంచి పెద్దజేసిన ఆమహారథి - అధిరథుడు కాశ్వతకీర్తితో ధ్రువ తారవలె వెలుగొందుచున్నాడు.

★ రాజరాజు నేస్తము

మానవులకు తల వంచని మన్నీడు - మానధనుడు - కౌరవపతి - సుయోధనుని కర్ణుడు చూచినక్షణమండే, పూర్వకృతమైన నెయ్యముతో ఇద్దరూ ఒకటిగా పెన వేసికొనిపోయినారు. ఈ సంయోగము బంధు రక్తస్థానిత శమంత పంచ రణభూమిలో వారి శౌర్యోపేత భౌతిక కాయములకు గలిగిన విచ్ఛిత్తితోమాత్రమే ఛిన్నమైనది. అంతేగాని, మానవదౌర్బల్యము లేవిగాని దానిని త్రెంచలేకపోయినవి.

వీరిద్దరిస్నేహము అపూర్వము. ఒకరు రథ కారకుడైన సూతుని సామాన్యగృహమున ఎదిగినను, ఇంకొకరు అఖండవిభూతికి ఆలవాలమైన రాజమందిరమున పెరిగినను, ఈవ్యత్యాసములు ఆసరశ

సన్నేహమానసములకు అంటకపోవుటేగాక, నేస్తమును పెంచుటకే సహాయకారి అయినవి. అమలినహృదయములకు భూతలవానుల మలినము లంటవుగదా!

కర్ణుని బాహుబలసంపద, సుగుణరత్న సముదయము, స్నేహ స్నిగ్ధహృదయము సుయోధనునికి పట్టుకొమ్మలైనవి. దీనితో వారు భారత కథానాయకులైనారు.

అస్త్రవిద్యాప్రదర్శనమున, త్షుద్రగురువులు బయటబెట్టిన సీచ తారతమ్యములతో, ఆ సుమనస్కుడు-రాధేయుడు కీర్తిశిఖరము నుండి అవమానభూరి ప్రపాతమునకు విసరిపాయవేయబడనున్న, ఆక్లిష్ట దారుణసమయమున కౌరవేశ్వరుడు కర్ణుని ఉద్ధరించి, అంగరాజ్యాభిషేకాంబు సమదయమున సూతకులన్యూనత అను కళంకమును కడగి వేసి, కర్ణుని సకల మహిపాలమండలమున తలమానికము చేసినాడు. ఇట్టి ఉద్ధరణమును మరువగలిగిన కీటకమే సృష్టిలో ఉండదనిన, 'నిష్ఠురభుజ విక్రమోగ్రుడు' (ధర్మరాజు, కర్ణప-3: 65) నిజస్వామి! అమ్ముడుబోయిన మానసముగలిగిన 'స్నేహకీలి-ధర్మశీలి' (కర్ణ-3: 344) కర్ణునిసంగతి చెప్పవలయునా! నీటినివలె విడదీయరాని యీ ఇద్దరి చలిమి ప్రతిపక్షుల కన్ను గుట్టినది.

★ శుభాంగి స్వయంవరము

కళింగ దేశాధీశుడు - చిత్రాంగదుడు, నిజపుత్రిక - శుభాంగి స్వయంవరమును చాటించెను. శిశుపాల జరాసంధ నీలరుక్మ మొదలు గాగల రాజలోకవిఖ్యాతులు, ఆ రాజధానినగరము - రాజపురమును నింపివేసినారు. కౌరవరాజును నిజప్రాభవోచితబలముతో, రాధేయునితోగూడ వచ్చి చేరినాడు. వరవరణసభలో, కన్యకారత్నము రా రాజును గడచిపోయినది; ఇది తృణీకారమేగాక, సార్వభౌమాధికారావమానముగా మనసు కెక్కినది - ఆ మానవేంద్రునికి. వెంటనే ఆయన ఆమెను ఒడిసి లాగిపట్టి, తన తేరుపై ఎక్కించుకొని బయలుదేరినాడు. ఇతరరాజన్యులకు యీ చులకన, పచ్చిపుండుపై కొరవి

బెట్టినట్లయినది. ఒక్కొక్కడి కోల్తలపరచుకొని, అందరూ ఆయనపై బడినారు. కర్ణుడు వారిని వారించి, ఎదిరించి అందరిని తిప్పికొట్టి తరిమి వేసినాడు. ఇదే ఆయన తన రాజుకు అచ్చవలసిన నెనరు అప్పుకు కట్టిన వడ్డి చెల్లింపు. ఇదే! ఆయన ప్రథమవిజయము. దీనితో యీ ఇద్దరి స్నేహబంధము అయోనిగళముగ ప్రబలిపోయినది.

ఓడిపోయిన జరాసంధుడు, కర్ణుని వీరవిహారమునకు మెచ్చి మాలినినగరమును కానుక బెట్టినారు; గుణలుబ్బల తీరు తెన్నులు ఇట్టివే గదా! (శాంతి-1: 30-34)

స్వయంవరానంతరము, కర్ణునికి శుభాంగిపై పవిత్రభావము; సుయోధనునికి రాధేయునిపై విశ్వాసము ప్రబలిపోయినవి.* ఒక నాడు రారాజు వేటకు పోయినాడు; కర్ణుడు వెంట పోలేదు. అభిమాన గౌరవములకు నిలయమైన ఆ కౌరవపతి అభ్యంతరమందరములో, రా రాణి-శుభాంగితో (భానుమతి అనిగూడ) కర్ణుడు చదరంగ మాడు చుండినాడు. రాణి ఆట కట్టుబడిపోవ నున్నది. ఆసునిశితసమయ ములో సుయోధనుడు వేటనుండి తిరిగివచ్చి నగరు ప్రవేశించినాడు. దేవేరి నిజవల్లభునిచూచి లేవబోయినది; కర్ణుడు, ఆమె, ఓటమిని తప్పించుకొనుటకే లేచిపోవుచున్నదని అటు నిటు తిరిగిచూడక, ఆట పావులందే చూపులుంచి ఆమెను నిలువరించుటకు చేయి ఎత్తినాడు. ఆ చేయి ఆమె తారహారమును ద్రుంచి, పైటకొంగును చిక్కించు కొనినది. ముత్యములు చిల్లాపల్లా నేలమీదప్రాకి, తెల్లటి మిడి గ్రుడ్లతో రెప్పవాలృక జరిగిపోయిన ఉదంతమును చాటుచున్నవి. సరేగా అప్పుడే రాజు ఆ మందరమును ప్రవేశించి, ఈ విడ్డూరపు చూపునుజూచి, ఎలనవ్వు వికసింపజేసి లోపలికిపోయినాడు. ఎంతటి ధీరచిత్తము ఆ రాజుది! నిజకుటించినిపై ఎంతటి అకళంక విశ్వాసము! తన కూర్మినెచ్చెలిపై ఎంతటి గాఢప్రత్యయము! కౌరవ

* ఈ కథ కన్నడభారతముననో, మరి ఏ అన్యభాషాభారతముననో ఉన్నట్లు కొందరుమిత్రులు వొక్కి చెప్పుచున్నారు. లేకన్నను ఇది ఒక రసవత్తర కల్పనముగా నున్నది.

నాథుడుగూడ కర్ణుని 'నాకు యేడుగడ; నిన్ను నీవ సర్వసేనాధిపత్యంబునకు బట్టము గట్టికొమ్ము' (కర్ణ-1. 54) అని మనసులోతును వెల్లడించినాడు. కాబట్టే ఇట్టి విశ్వాసిని వదలరాదని, కృష్ణునితోను కుంతితోను భీష్మునితోను చెప్పి తన హృదయనైర్మల్యమును దీపింప జేసికొనినాడు - రాధేయుడు! ఇది మొదలు వీరిలో ఒప్పుని పుట్టనే లేదు.

★ అలు బిడ్డలు

భారత వీరకీర్తిహరములో మణిపూస అనదగిన ఇంతటి కర్ణుని భార్యపేరు, గాలించి వెదకినా ఎక్కడా కలికమునకైన కనుపించదు. అర్జునాదిపురుషుల బహుముఖ కామశాస్త్రపాండిత్యము, దక్షిణ నాయకత్వము ప్రతిభాగమున పారబట్టబడి యున్నవిగాని కర్ణుని ప్రణయగాథ సంగతే లేదు. కడకు ఆమె ప్రస్తావనగూడ, పాలికల నిలో నిజస్వామి శవముపై బడి ఏడ్చునంతవరకు, ఇంత పెద్దగ్రంథము ప్రస్తావించదు. రాజరాజు భార్యగూడ అంతఃపురమువదలి రాజకీయములలో పాల్గొనినట్లు లేదు. వీరు, హైందవ వనితాస్థానము అభ్యంతరమందిరమే అని నమ్మి నడచుకొనినట్లున్నవి.

ఏ యువకవీరునికిగూడ తీసిపోవనియట్లు, కురుక్షేత్రమున యుద్ధముచేసి, స్వారాజ్య మనుభవించిన కర్ణుని వీరసంతానము పేర్లు, వారి గుండెలుదీసిన బంటుపోరు వర్ణితమైయున్నవి. వీరు సుషేణ - సత్యసేన - చిత్రసేన - వృషసేనులనువారు. ప్రసేనుడుగూడ కర్ణుని కొడుకని ఉన్నది. (కర్ణ-3: 186) వికర్ణుడు కర్ణునికొడుకని పెద్ద అపోహ; ఇతడు ధార్తరాష్ట్రుడు. వీరినిగురించి ఇంతకంటె ఎక్కుడు వివరములు లేవు. వీరందరు తండ్రికి అంగరక్షకులుగానుండి యుద్ధమున మడసినారు. ఈవిధముగా, తనకుటుంబమంతా కురురాజు అభిమానముణమును, నెత్తురు దోసిళ్లతో చల్లి తీర్చుకొనినది. వాడిని వీడిని ముందుకు నెట్టి, తనవారిని వెనుకకు లాగువాడుకాదు కర్ణుడు.

భార్యను-వృషసేనునితల్లి దీనాపత్నిని తిక్కన ఇట్లు వర్ణించుచున్నాడు:—(స్త్రీ-2: 88, 92.)

తే. ఇతనిచుట్టును గలకలమెసగ రోద

నంబునేయు పత్ని నివహంబులోన

గంటె! వృషనేనుని తల్లి, యగ్గతత్ర టడలు

మూర్తియైన తెఱంగున నార్తిదూరె!

...పలు తెఱంగుల బలవించి, యుత్తితయై యాలోకించి—

తే. కావలును గ్రద్దలును దిన్న గడుసుద్రెస్సి,

యపరపక్ష చతుర్దశి యమృతకరుని

కరణి నొప్పెడు కర్ణ మొగంబుమీద

వనిత యందంద మోపెడు తనమొగంబు!

గ్రద్దలు తినగా రేఖామాత్రముగనే ముఖము మిగిలియున్నదని చెప్పుచున్నాడు. రాళ్లుగూడ కన్నీళ్లు గార్చేటట్లున్నది.

★ మహాదాత

కర్ణుడు మహాదాతయని, దానవీరుడని లోకములో దట్టముగ అలముకొని పోయిఉన్న వినుకలులు. కాని, ఆయన చేసిన దానము లేవి? అని చప్పరించేవారుగూడ కలరు. భారతములోనివిగాక ఒకటి రెండు కథలు వినండి : వీటికి మూలమేదోగాని రసవత్తర కల్పనాలతకు పాదులు.

అది వానాశాలము! మూడ్నాళ్ల ముసురుతో నాడు బీడు వట్టొడిపోయినది. అప్పుడు ఒక బ్రాహ్మణుడు చేయుచుండినయాగము నడికొనియున్నది. వేలాదిబ్రాహ్మణ్యం మూగియున్నారు. వంట దినుసులతో కొట్లు నిండియున్నవిగాని, వంటపందిలిలోమాత్రం మూరెడు వంటచెఱకు తునకగూడ లేదు. దిక్కుతోచక ఆయజమాని నేరుగా కర్ణుని మందిరమునకుపోయి, దీనంగా సంగతి అంతా చెప్పుకొనినాడు. రాధేయుడు యోచించినాడు. ఎక్కడి కట్టెగూడ తడిసి, నీరు గ్రక్కుచున్నది. వాటినైనా తెచ్చేదానికిగూడ, మనిషి వానపెట్లకు తల బయట బెట్టలేనన్నాడు. కర్ణుడు తల ఊకించి, తన ప్రాసాద ప్రాంగణపు మొగసాలవాసములను విప్పించి, తన బండ్లతో తోలించి ఆయాగశాలకు చేర్పించినాడు. ఉన్న ప్రక్షిప్తములుగాక ఇవి

కొసరా? అని అందురేమో; ఔచిత్యభంగము లేకుండా కథలో చమత్కృతి, రసము బాగున్నవి.

దానగుణము ఒంట బుట్టవలసినదేగాని, తెచ్చిపెట్టుకొనిన అతుకునది కాదని చెప్పుచున్నది ఈ కథ :—

అర్జునుడు, కృష్ణభగవానునితో ఎప్పుడూ - “కర్ణుని దానములో విశేష మేమున్నది? ఇతరులసొత్తు పెదబల్లుట ఒక అబ్బురమా? తనకున్నదానిని ఇచ్చినగదా ఈవి అనిపించుకొనుట” అని అనుచుండేవాడు. కాని శ్రీకృష్ణుడు : “దాతృత్వము సహజగుణము. ఇచ్చేవాడికి ఎవరిదైనను సరే” అనుచుండినా, నరుడు పెదవి విరచుచునే ఉండేవాడు.

అది ఒక అమావాస్యదినము! పూర్ణ సూర్యగ్రహణము. చుట్టాలవరుస వారందరు - కారపులు పాండవులువచ్చి యాదవులతో పాటు ద్వారకకుపోయి సముద్రస్నానమునకు వాగర్త చేరినారు. శ్రీకృష్ణుడు తన బావకు అహంభావమును అణచదలచుకొని, విడుపు ఇక ఒకగడియ ఉన్నదనగా, కడలిరేవులలో నిండియున్న ఇసుకతిన్నలను నవరత్నరాసులుగా, తనమాయతో మార్చి “అర్జునా, గ్రహణ విముక్తికి ఇక కొద్దికాలమే మిగిలియున్నదిగదా? ఈ అమూల్యపల సంచయమును, ఒక రాయియైన మిగులకుండ. ఇచట నున్నవారికి దానము చేయుము; ఏదీ నీ హస్తవేగశక్తిని చూతము” అన్నాడు.

ఇంద్రసూనుడు అంతరీయమును ఎగగట్టి, ఉత్తరీయమును తలకుజట్టి, ఒక చేట చేతబట్టి, ఒక్కొక్కరిని విలిచి, ఒక్కలో పోయుచున్నాడు. ఒక్కగుట్టలో ఆవగింజపాలైన తరుగ లేదు. విడుపు దరి కొనిపోయినది. దాతకు ముచ్చెమట బట్టినదేగాని, ఈవి గడ్డకట్ట లేదు. అప్పుడు ఆ జగన్నాటకసూత్రధారి - దేవకీనందనుడు, పిన్న నవ్వు వెలయించి, “ఏమి బావా? దానము ఒక విశిష్టనైసర్గిక కళ అనగా నమ్మకపోతివిగదా! ఎవరిదానినో పంచిపెట్టుచున్నను, ఒక్కచిన్నతిప్పనుగూడ కరగించలేక పోయితివిగదా. ఇక చూడు కర్ణుని పనితనము?” అని కోడెగమాడి, ప్రక్కనుండిన వసుసేనుని చిలిచి,

‘రాధేయా, గ్రహణత్యక్తము పూర్తియగులోపల యీ కెంపుల పోగులను దానము చేసివేయుము’ అనగా, కర్ణుడు నిలుచుండిన చోటునుండి కాలు కదపకయే, ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్కరాశిని ఇచ్చి తుణములో జల్ల కడిగివేసినట్లు పనిని పూర్తిచేసి, ‘ఇక లేవా?’ అని అడిగినాడు. “కడు నర్థి వేడిన గడిమితో వాచ్చెంబుసేయక ఇచ్చుట” వ్రతముగా గలిగినవాని సేతలిట్టివి!

★ వితరణలేని ఈవి

కర్ణుని యీ దానవిధానమే రాజరాజకొంపకు ఎసరు బెట్టినది. ఇందు ఆయనకు వితరణ తెలియదు. ఇంతేగాదు, కర్ణుడు ఇచ్చుటే గాని తిరిగి తీసికొనుట ఎరుగదు. ఇదే నిజ సహజధర్మ కవచమునూ ఇంద్రునికి ఇప్పించివేసి, తన యుద్ధకౌశలమును తుతము గావించినది. దుర్యోధనుని బలవంతముమీదనే ఇంద్రుడిచ్చిన శక్తిని స్వీకరించినాడు. ఆయనకు దానము ఒక బేరముకాదు. ఇక అడిగినవాడు బ్రాహ్మణుడాయెనా - ఈ దొరకు ఒళ్లే తెలియదు. తల్లి-కుంతి అడుగగానే, అర్జునునిదప్ప ఇతర పాండవులను చంపనని మాటయిచ్చి, అస్త్ర సన్నాహము చేసి కౌరవ విజయలక్ష్మికి మున్నుండే అంగవైకల్యము కల్పించినాడు. కాని, స్థైర్యము విడనాడకుండుటే యీయన గుణ సంపదకు రాణింపు.

★ అచంచల స్థైర్యము

లగ్గుకు పెరుగని, ఎగ్గుకు తరుగని స్థిరచిత్తుడు కర్ణుడు. ఎంతటి ముప్పు తలమీదవ్రాలినా తన జీవిత ధర్మలక్ష్మ్యమును విడనాడని ధీరుడు. తనకర్తవ్యమును నియమమును పాలించుటకు ఆత్మార్పణము చేయగలిగిన సాహసి - యీ రాధేయుడు. కృష్ణుడు, తన పుట్టువు గుట్టు బయటపెట్టి, రాజ్యకాంక్షతో - బ్రాహ్మణుని భవలోభముతో ఆకృష్టునిజేయ ప్రయత్నించినను, చిన్నపేదైన ఎత్తని దారు హృదయము యీ సూతనందనునిది! కన్నతల్లి తన సిగ్గు చిమడబెట్టుకొని

“నినుగని నీట గలిపితిని, తిరిగి నా ఒడిలోనికిరమ్ము” అని దీనయై అర్థించినను, తమకని రాతిగుండె - యీ ప్రభుభక్తి పరాయణునిది. శత్రుడు తేరునొగలో కూర్చుండి, నయవంచనముతో కారుకూతులు బలికినను చలించని స్థిరసంకల్పము ఈ యోధునిది. భీష్ముడు తన్ను అర్ధరథునిజేసి మాట్లాడినప్పుడు, రెచ్చి పొంగినాడేగాని, ఆ నిందా వాక్యముల లెక్కబెట్టలేదు; ఎద నిండుకుండ కాబట్టి తొణకలేదు. గురువు భూదేవులు శపించినారు - దేవతలు పెడ మొగము బెట్టినారు - భూతలము వంచించి, ఆయన రథచక్రమును తనలోనికి గుంజుకొని నది - తనపక్ష యోధాగ్రేసరులు చాలమంది యుద్ధభూతమునకు ఆహుతి అయిపోయినారు - సొంతకొడుకులందరు తన కండ్ల ఎదుట నెత్తుట దోగి దివ్యులలో గలసినారు - ఇన్నిటినిచూచిగూడ, పిరికికండ బడని యోధాతియోధుడు వసుసేనుడు. ఇక ఆయనను ముంచినది ఆయన వ్రతమే! అయినను “సంగ్రామకేళీవ్యసన రసికుడుగానే” (శాం-2: 434) కడపటి నెత్తుకుబొట్టువరకు నిలిచినాడు.

★ శౌర్యసంపద

కర్ణు డొక వీరుడా? ఎప్పుడూ పిక్కబలముచూపి పరుగెత్తిన వాడేగదా అని, ఒక సర్వసాధారణమైన ఎత్తిపొడుపు. ఆయన శస్త్రాస్త్రసంపద శప్తమని, జర్మనీ హిట్లరు మంత్రి - గోబెల్సువలె ప్రచారముచేయబడు పాత పాడుమాట.

గోగ్రహణమున, కర్ణు నొక్కనినేగాదు - అందరు కౌరవవీరులను, ఒక్క నరుడే చాపచుట్టగా మడచిపెట్టినాడు. ద్రావదీ స్వయం వరమున ఓడినది ఇంకొకటి. గంధర్వరాజుచే పరాభూతుడగుట మరి యొకటి. ఇవే నూటికి నూరు నిజమైనచో ఈ మూకను సమ్మకొని అంత పెద్ద యుద్ధమునకు దిగు నెట్టి వెంగళప్ప ఉండునా? కాని, కురు ఖేత్రయుద్ధమున ద్రోణుని సేనాధిపత్యముక్రింద ఆ ఐదుదినములలో ఎనిమిది పెద్ద యుద్ధములుచేసి, తన బీరమునకు అటుపోటులు లేవని చూపినాడు. మదమాతంగమును చిసకాండ తంతువులచే కట్టినట్లు,

తల్లికి యిచ్చినమాటలు మనసుకు వచ్చి ఆకపెట్టగా, చేజిక్కి దీనులైన నలుగురు పాండవులను పరాజయ పరాభవములకు పాల్పెసేవదలి వేసినాడు. తానే సేనాపతిగా రెండునాళ్లు వీరవిహారము జేసినాడు. “ఆకలిమైవచ్చు కృతాంత వక్త్రమున దగిన అస్త్రముల” ప్రయోగించి పరిపంథుల అలయింపజేసినాడు మాయలమారి-ఘటోత్క-చుని “మృత్యువు తోడబుట్టిన వనగా” పేర్కొనినశక్తితో నమయించినాడు :

చరమఘట్టమున—

ఉ. గాండివి శౌరికిట్లును: ‘కర్ణనిజాచితే! యేకవిక్రమో
ద్దండత దెంపుసేసి, పటుదర్పము నూపుచు దేరిచూడ
కుండెడునట్లుగా, నజక నుగ్రరమండెడు! నిష్ఠ సేర్పుమై
నుండక నీనునందొడరి యోటమి జెచ్చుకొనంగ నేటికిఁ.

—కర్ణ-3. 16.

క. చచ్చిన మఱి గెల్పుగొనక

వచ్చునె? తన యొడలుగలుగ జైరుల గెలువక

వచ్చుం దఱి, వచ్చిన నది

మెచ్చు జయార్థులకు, మరుదమిత్ర ధ్వంసే.

(క-3: 17)

తే. పట్టపగలింట నూర్చునిపగిది గర్జ

దుగ్రమూరియె తెలుగుచున్నవాడు!

మనరథంబిష్ట, మాధక, మరలనిష్ఠ;

బ్రతికియుండిన శుభమాలు వడయవచ్చు.

(క-3: 18)

అని, అర్జునుడే కర్ణునికి తట్టుకోలేక (Discretion is better part of Valourగా) వైదొలగనుండ అన్యులమాట లేల!

ఇక కర్ణునికి ప్రాప్తించినది దుర్మరణము; అది శత్రు విజయ చిహ్నముగాదు. తేకుగాలు క్రుంగిపోగా, అంగరక్షకులు లేక, సారథి నొగలనుండి దిగకయుండ, నిరాయుధుని, రణనీతి నముదాచారమును త్యజించి నరుడు నారాయణుని ప్రేరేపణతో, సహాయంతో తల దునిమినాడు. ఇది కర్ణునికి ఖ్యాతియే! సక్రమమార్గముల అతని నమ

యింపలేమని యీ కృష్ణులిద్దరికి తెలిసియేయున్నది. కాని, కర్ణుని శస్త్రాస్త్రసంపద కుంటువడకయే దీపించినది.

గురువు భార్గవుడు శపించి, ఆవల దానిని ఉపసంహరించుకొని, ఓక్క భార్గవాస్త్రమే పారదనినాడు. “జమదగ్ని సుత కృపాశ్రయ మున బడిసిన విలువిద్య కలరూపు వెలయజేతు” ననుచున్నాడు. కాబట్టే అన్ని అస్త్రములు ప్రయోగించి అందరి వీరులచేత పొగడ్డ లందినాడు. (కర్ణ-1 : 232)

కపికేతనమువలెనే కర్ణుని హస్తకక్ష్యయు తపోబలమున పొందబడినది. (కర్ణ-3 : 256)

ఇక శస్త్రములసంగతి, అదేల; తనపేరు చెక్కిన బాణములు జండ్లతో తోలించి తెప్పించుకొనినాడు.

(కర్ణ-1 : 236; 3 : 112; ద్రోణ-5 : 113.)

ఇదిగాక, కర్ణుని రథము, హస్తకక్షికేతనము, అశ్వములు, ధనుస్సు, శంఖము మొదలగు యుద్ధోపకరణములన్నియు, ఆ పార్శుని బాటివలెనే దైవదత్తములు! అట్టివీటిని క్రిందుచేయుట పాడిగాదు. ధనువు పరశురామదత్తము. (కర్ణ-1 : 233)

ఇక కర్ణుని చావుకు నారదమునీంద్రుని వ్యాఖ్యానమే అంగీకరింపదగియున్నది. ఆయన ధృతరాష్ట్రునితో చెప్పుచున్నాడు:—

“వినుమా నరేంద్ర, విప్రుదలివెక్, జమదగ్ని గురుండు కాపమి
చెప్పె, నమరభర్త వంచనముచేసె, వరంబనికొరి కంటి మా
శ్చనలక, భీష్ముడరథుజేసి యడంచె గలంచె మద్రరా
జనుచితమాడి, కొరి విధియొద్దె, నరుండటు జంపె గర్ణునిక్.

(కాం-1 : 35)

[నరుచేతను నాచేతను
వరమడిగిన కంటిచేత వాసవుచేత
ధరచేత, శిల్యుచేతను
అరయంగా గడ్డదీలె నార్జునచేత.

అని, కవిత్వశంపద లేకపోయినా, కృష్ణునిమాటలుగా, సూటిగా చెప్పిన ఈ చాటునొకటి ప్రచారములో నున్నది. “నీ చేతను, నా చేతను” అని లోకులనోట నానిన పాఠము. వీరికి ప్రాసకు గర్భప్రాస మైనను, ‘యతికి కపాలమోక్షమైనను’ పాటిన లేదుగదా!]

★ ప్రభుభక్తి పరాయణత

కర్ణుని గుణభూషణప్రతీతిలో ప్రభుభక్తి పరాయణత-ధార్మిక తృప్తి ముఖతాయమానములు! తన సర్వస్వమును రాజరాజ యశ స్త్రీకి-రాజ్యశ్రీలకే వినిమయము చేసినాడు. ఆదరించి ఘనపరచిన ఆయన ప్రాభవమును పెంచను నిజవ్యక్తిత్వమునే అణచివేసికొనిన త్యాగి; మనినది మరణించినది ఆయనకొరకే!

“అనుదినంబును సంతకంతకు బెరిగెడి

యధిపు మన్నన యప్పుడీర్ప”

“కురురాజు మన్నన యప్పుడీర్తు బ్రాణమాసపడక

(కర్ణ-2 : 21)

అని, ఎదపై తలపై పేరుకొని అణచివేయుచుండిన కృతజ్ఞతాబుణ మును వడ్డితో చెల్లించను ఉవ్విళ్లూరి, ఒక్కొక్కమన్ననకు ఒక్కొక్కగాయముగా మరణించినాడు. తాత భీష్ముడు అంప శయ్యాగతుడైయుండి, చూడవచ్చిన (ఆయన ఆడినమాటలను మరచి పోయిన సరసహృదయుడు) కర్ణుని సాదరమతితోజూచి, కౌంతేయు లను గలసియుండుమనగా, కర్ణుడు మారుబలికిన చేవమాట లివి:—

ఉ. “వారు మహాబలం, హరియు వారికి బ్రావుగలండు; వారలం

బోర జయింపరామియును బుద్ధి నెఱుంగుడు; నైన గౌరవ

త్కౌరనుఁబండు సేయు తగు మన్ననలెల్ల దలంచిచూచినక

భూరివివేక, యే విడిచిపోవుట ధర్మమే? మీర కర్మమే?

(భీష్మ-3 : 447)

ఇన్ని తెలిసికూడ ధర్మవ్యతిరేక్తమునకు ఊలుకొనని ప్రారబ్ధ వాది-ఈ స్వామిభక్తి పరాయణుడు! అది తెలిసికొనియే, భూరి

వివేకుడైన భీష్మునితో పలికిన క్రింది ఉక్తమాటలు సువర్ణాక్షరములలో సాహిత్యప్రపంచమున నిలిచిపోగలవు.

శా. దైవాధీనము సర్వముకా, మనమతిం దప్పింపగావచ్చునే?
నీవింకక నను నొండువత్సరక, పరానీకంబుపై బంపు, మా
తేనెవాధర్యము నిర్వహించెద, బహుతేనెకంబు లోకంబునం
భావింపక విహరించెదకా, మురరిపుక బాధుం దలంకించెదకా.

(భీష్మ-3: 450)

అవును, మతెంతో గతి అంతగదా! స్వామిభక్తులకండలుకదలించి, స్వామి ఘాతకులహృదయముల చీల్చగలిగిన ములుకు లివి! ఏరీ ఆ దేవతావళి! పనిబాటలు లేక విమానములలో తిరుగాడుచు, పాండవ వీరులపై పుష్పవర్షము కురిపించుచుండిరే - ఎక్కడకు పోయినారు? ఏ దానవవీరుడైనా వారిపై దండెత్తిపోయినాడా? లేక సత్యవీరము యీ స్వర్గవాసులకు రుచించలేదేమో!

మహానుభావుడు-భాసుడు “పంచరాత్రము”లో కర్ణుని కీర్తి మూర్తికి బంగారు నీరుబోసి మెరుగెక్కించిన వహి చూచుడు:

ఏదుదినములలో పాండవులు అజ్ఞాతవాసమునుండి బయటికి వచ్చి కనుబడినచో, తిరిగి వారి రాజ్యభాగము వారికి ఇచ్చివేయుదుమని, భీష్మునిపోడుపై అంగీకరించిన పట్టున, దీనిపై అందరి అభిప్రాయమడిగినప్పుడు, దుర్యోధనునితో కర్ణుడు—

“భాగమియ్యగ లేదన, బ్రభుడవీవు!

ఆ హవమైన నేను సహయపడుదు”*

అని వాదములపొంత బోక చెప్పినాడు. భారతవీరులలో యీ గుణ విశేషమున రాధేయుని మించిన రాచపుట్టువే గాదు, మనుజులరీతిలే లేడు!

★ ఇతరులు చేసిన కర్ణుని గుణకీర్తనము

తిక్కన తనమాటలలో సాత్రలను పొగడడు-తెగడడు.
“మెత్తటి పులి ధర్మసూతి” అనినా, “అంతర్మదదుష్టు ధర్మ

* శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకావ్యిగారి అనువాదము.

సూరి” అనినా ఇతరులచేత చెప్పించినవే! “పేకు ధర్మరాజు పెను వేపవిత్తయా” అని మొరటుగా వేమనవలె తిక్కన చెప్పడు. ఇట్లే కర్ణునిగూర్చి ఇతరులచే చెప్పించిన పొగడ్తలు కొన్ని :

బ్రహ్మ రుద్రునితో (కర్ణ-3: 248) కర్ణార్జునలకుగూర్చి-

క. ఇరువురు నతిరథులు, సమ

స్ఫురణులు, విక్రాంతిపరులు, శూరులు, వీ రొం

దొరువులతో తెనగగ న

శ్వరమగు జగ, మడుపరాజె సమరం బనఘా.

ఇట్లు దేవతలు చెప్పినను, భూదేవతలు కర్ణుడు ఆస్త్రప్రయోగమునకు మతిమరపు తగిలించని విడువక చెప్పదురు. కౌరవుల దేవిడిలోనే ఉండిన తాత - భీష్మాచార్యులవారుమాత్రం ఈయనను అర్ధరథునిజేసి, ద్రౌపదీయులను ఎత్తిపెట్టి మహారథులను జేసినారు.

(ఉద్యో-4: 260)

కాని, కృష్ణుడు ధర్మజునితో (కర్ణ-3: 387)

క. “భువనములన్నియు నొక్కట

గవిసియు గర్జ బరిమార్చగ నోపునె?...

ధర్మజుడు : (కర్ణ-3: 65)

“నిఘర భుజవిక్ర మోగ్రుడగు మాతతనూభవుడు”

ధర్మరాజు కృష్ణార్జునలతో—(కర్ణ-3: 29)

మ. సురలైనం జలమెత్తి కర్ణుని రణక్షోణిక జయింపంగనే

రుర? యవ్వీరుండు జామదగ్న్య కలితాస్త్రం దిద్దతేజంబునక

దొరసప్తార్చకి, లావునం బననుతో దుల్యం డగబ్యండు సం

గర సంక్రీడలయండు, శేర్కొనదగుక్ గాంభీర్యధైర్యంబుక”

ఇది అన్ని అపదూరులకును ప్రత్యుత్తరము! ధర్మతనయుడు అర్జునునితో—(ద్రోణ-5: 195)

క. నడురేయి తీవ్రభానుడు

పుడమి వెలసెనను తలంపు పుట్టించును

గడువగు లేజంబున జలి

గడు గర్గుడు, బాణరుచులు గిటికొన దెసలన్.

అర్జునుడే-(విరా-5: 11)

కా. యోధాగ్రేఁగు డిద్ద లేజాడు, రణోద్యోగానురక్తుండు, దు
స్సాధ్యప్రక్రమ బాహువీర్యుడు, కరుణ్మౌపాతివాల్లభ్య ల
క్ష్మీ ధామాత్ముడు, జానుదగ్గర్న కలిత క్రేస్తాస్త్ర విద్యాభ్యుదీ
రాధేయుండొక చీరికింగొనడు వీరవ్రాతమున్ బోరులన్.

నూర్గురను కన్న ఆకడుపు కట్టుబుట్టగా, గాంధారి శ్రీ కృష్ణు
నితోలంటున్నది:—(స్త్రీ పర్వము)

శాండుపుత్రుల భుజాబలమున కలుకక

యెవ్వరు ప్రాపున నెదురనడచె

దుశ్యోధనుడు; గొంతి లోలుచూలి కవ్వడు

హృదయశత్రుంబయి నిదుర నెఱుచు,

నట్ట కర్ణుండు, మదాంధసింధురము,

బలోద్ధత, ద్విరదమహోగ్ర విక్ర

మమున గీటడగినమాడ్కి, నర్జును బలు

గడిమిచే దెగటార్చబడియె, వీని

బాహు విఘనమునబడిన మహాయోధ

వరు అనేకు, లిత డవార్యు రోష

దూషితుండు, పరుషభాషణ శీలుండు;

ధైర్యధనుడు, దాన కౌర్యకాలి!

అని ఉన్నగుణములను వర్ణించినది.

ఆయనసంగతి చెలిసిన ఎదిరిమాటలకంటె బిగువైన యోగ్యతా
పత్రము లుండగలవా?

ఇక రాధేయుని సొంతమాటలు—

కాండ మహాతరంగంబుల వైరులముంచు

విజయాంబురాశికి వేలనగుదు,

బాణరక్మల బరిపంథుల బొదివెడు

నర్జునాదిత్యున కభ్రమగుదు,

విశిఖోగ్రశిఖల విద్విషులనేర్చు కిరీటి
 ఘోరదావాగ్ని కాసారమగుదు,
 బ్రదరతేగమున నరాతులగుల్పు పార్థాలి
 వాయువునకు నచతమగుదు,

విల్లు పట్టెడువారికి నెల్ల నెక్క
 డనగ నెగడన గాండీవి నామావమున
 దొడర, బ్రాణంబులకు నానపడు అస్తుప్ర
 కారులకు వచ్చునే, నాకు గాక శత్య?

హృదయమును ద్రవింపజేసే, ధర్మరాజు అనుతాపముతో
 యీ పొగడ్తలప్రోవును ముగింతము. (స్త్రీ-2: 174 మొదలు:-)

ధృతరాష్ట్రాదులందరు, కుంతీదేవితో వీనుగు పెంటగానున్న
 పాలికలనుకుపోయి, తమతమ వారి శవములను ఏర్పరించి, ఏరి, నివా
 పాంజలి యిచ్చు సమయమది. అప్పుడు-కుంతి యెల్లవారు వినగ నిట్లు
 లనియె—

తరలము- విషము! కారవఱోటికిం దన విల్లుపెట్టని కోటగా
 ననియెనర్చి, భవద్బలంబుల నన్నిటికొ, మిము నేవురం
 దనిసి, యంబర చారులెల్లను దన్ను మెచ్చి నుతింప బా
 ధుని మహాస్త్రము బల్విడిం దలద్రుంప గూలిన కర్ణునికొ.

.....మదీయాత్మ జన్మదారయకొ” అని కడుపుగుట్టు
 బయటబెట్టి, అట్టి అగ్రజునికి తిలోదక దానము చేయమనినది. అప్పుడు
 “ధర్మనందనుడు దల్లడిల్లుచుం దల్లితో నిట్లులనియె :—

“అనిలార్జునుల మార్కొననేర్చె యెవ్వని
 యుత్సాహమాది సుయోధనుండు,
 వైదేహ పాండ్రాది వసుదేవు లెవ్వని
 కడిమ సొంపున నరిగావులైరి,
 మనసైశ్యఱోటి యెవ్వని బాహువీర్య సంపద
 కోడి యంతంతి నొదుగుచుండు,
 నద్భుతం బొనరించె నమరుల కెవ్వని యసమాన
 వివిధ దివ్యాస్త్రమహిమ,

మిమ్మునందఱ నెవ్వని మహితశక్తి
యెక్కుడై సంగరంబున జిక్కుపఱచె,
నట్టి కర్ణుని, గొంగున నగ్నిదాచి
నట్లు లెమ్మెయి దాచితోయమ్మ చెపుము!

అ. అతడు మాకు నన్నయని మున్న యెటుగంగ
గన్న గురువులంబు గలక బడక
మనుదు, మట్టులైన మనుజులొకమునకు
గలుగ దడలు, మాకు గలుగదడలు.”

* “తల్లీ భరతకులమను పెద్ద దూదిబోరెములో నిప్పంటించి
తివే! ఆయన ఆర్యధర్మపరుడు, నేను అనార్యుడను. నాబోటివారు
వేయిమంది అయినను ఆయనతో సాటిరారు, ఆయన సువ్రతుడు,
మహావీరుడు. కర్ణునిమాటలకు కోపము తెల్పి పొంగునుగాని, ఆయన
మీగాలు చూడగనే అడేలకో నోరాడదు; కోపము ఉడిగి చల్లారి
పోవును. ఇప్పుడు తెలిసినది తల్లీ, ఆ పాదములు నీ పాదములవంటివే!”
అని చుట్టుపట్ల ప్రకృతియే కంట తడిబెట్టునట్లు చేసినాడు.

ఇట్టివి, భారతమున, పసిడితునకలవంటివి ఎన్నియోగలవు.

★ కర్ణునితేజము వారిజాస్త బింబము సొచ్చుట

తిక్కన, కర్ణుడను అపూర్వజ్యోతి ఎట్లు ఆరిపోయినదో చెప్ప
చున్నాడు తిలకించండి :- (కర్ణ-3 : 312, 313)

క. చరమ గిరినుండి పడియెడ

తరణి కరణి నూతపుత్రుని తలవడ, గాంచి

స్ఫురణోజ్వలంబు, నతి నుం

దరమును నగు కాయమట్లు ధరణిబడియె!

*. ఈ క్రింది వచనభాగమును, ఒక శిథిలమగుచుండిన తెనుగులిపి సంస్కృత
భారతమునుచూచి, నా ‘కర్ణుడు’ పుస్తకములో ఉదాహరించియుంటిని. ఇప్పుడు
ఆ ప్రతివివరములను - సంపాదకుడు, ముద్రణాలయములు - చూడదలచుకొనగా,
ఆ శాస్త్రీగారు అది తుట్టమారా చెడిపోగా పారవేసినామని చెప్పి వ్యాఖ్యలమును
కలిగించినారు. ఇతర-కొన్ని సంస్కృతప్రతులలో ఇది లేదు.

తే. అధిప, యంతన కనువిచ్చి యభిలషనులు
 కనుగొనంగ నయ్యజ్ఞాతి తనువు విడిచి
 చని, సముద్రీప్తమైన తేజంబు వారి
 జాప్త బింబంపుసాచ్చె నత్యద్భుతముగ !

ఆ మహావ్యక్తి వీర్యవంతమైన జీవితమునకు పరమోచితమైన పరి
 సమాప్తి! ఇక మిగిలి, మనిన దొరలు రక్తమలిన మహీతలమునే
 పాలించినారు, కాబట్టే కర్ణుని శిరము “అతిగర్వసమన్వితము”
 అయినది. (కర్ణ-3:37)

చివరకు-“వినుము నశేంద్ర, యీ క్రతువు విష్ణుమయం; బిది
 నిర్వహించి రర్జునుడును గర్జుడు సమరరూపమునగ దగ” అని ఫల
 శ్రుతితో ముగించుచున్నాడు కవి. (కర్ణ-3:397)

ఇదీ తెనుగుభారతము ప్రదర్శించిన కర్ణుని కీర్తిమూర్తి!

★ కర్ణదేవాలయము

నెల్లూరుమొదలు దక్షిణాదిన శ్రీకృష్ణ (ద్రౌపది) ధర్మరాజు
 దేవాలయములు గలవు. ద్రవిడ దేశమునుండి వచ్చిన అగ్నికుల క్షత్రి
 యులు (నెల్లూరులు; నెల్లూరుప్రాంతమున కామాటులు అని అందురు)
 పూజారులుగా ఈ గుడులందు వీరపూజ చేయుదురు. మాడేండ్ల కొక
 సారి యీ వీరులకు తిరునాళ్లు జరుగును. పద్దెనిమిది దినములు భారత
 యుద్ధమునే సమగ్రముగ ఇచట ప్రదర్శింతురు. కడపటినాడు నిష్ఫల
 గుండము. ద్రౌపదిబడిలో గుండపునిష్ఫలు బోయుదురు. చీర కాల
 కుండుటే ఇందలి మహిమ. ఇతరతిరునాళ్లలో కొడి గట్టుటవంటి దే
 (ధ్వజారోహణము) ఇందు కత్తి నిలుపుట.

ఇట్లే, నేటి మధ్యప్రదేశమున భాగల్ పూరునందు కర్ణుని
 దేవాలయము గలదు. ఇందు అర్చనాదికములు, అతి పూజ్యభావ
 ముతో జరిపించబడుచున్నవి. ఈ ప్రాంతము పూర్వము కర్ణుని ఏలు

బడిలోనుండిన అంగరాజ్యముని ప్రజల విశ్వాసము. (చరిత్రకు సరిపోవు నట్లు లేదు) ఇచటివారి పేర్లలో కర్ణుడు-కుంతి, తక్కుంగల పాండవుల నామములు సర్వసాధారణములు.

3. తిక్కన కవితాశిల్ప వైభవము

౧. చరిత్రాంశము లేకము

★ విక్రమ సింహపురము

క్రీస్తుశకము నాల్గవశతాబ్దంలో ఈ ఊరికి గడ్డ ఎత్తబడినది. దండకారణ్యమును నరికి, జనపదములు కట్టించిన “కాడు వెట్టు (= అడవిని నరకు) ముక్కంటి” అను నామాంతరముగలిగిన త్రిలోచన పల్లవుడు దీనిని ప్రోదిచేయగా, పల్లవుల బిరుదమైన “సింహ” నామాంకితమైనది. అది మొదలు కాంచీపుర సామ్రాజ్యధవళాతపత్ర ఛాయల క్రిందనే నెల్లూరు అయినది. (నల్లి = వడ్లకు పేర్గొందినది) మూలస్థానే శ్వరస్వామి నల్లి (= ఉసిరిక) చెట్టుక్రింద ఉన్నవించినారు కాబట్టి నెల్లూరు అయినదనుట యీవలి చతురకల్పన. ఈ రాజ్యమునేలిన మనుమసిద్ధి (తెనుగు) చోళుడు. కావేరికి అనకట్టగట్టిన ఆ పురాతన ఇంజనీరు-కరికాలచోళ మహారాజు సంతతివాడు. వేంగీ దేశాధీశుడు-రాజరాజనరేంద్రుని కొమారుడు-రాజేంద్రుడు, ఉభయకులోత్తం గుడై, నెల్లూరు రంగనాథస్వాములవారికి కైంకర్యములు చేయించినాడు. ఈయన, గోదావరి కావేరినదులు, నిజ రాజ్యలక్ష్మికి రెండు బాహువులుగా సంతరించినాడు. ఇట్లు కృష్ణకు దక్షిణాస్రాంతము, పెన్న మాగాణములు తమిళసంప్రదాయములలో ఊరినవే. తెనుగు దనమునకు శ్రీ కృష్ణ దేవరాయల దినాలలో చేస ఎక్కినదనవచ్చు. చోళులకు ముందు 12 బోయకొట్టములు (దుర్గములు) కంఠమూరుకు దక్షిణాన రాచరికములు నెరపుచుండినవి.

8-వ శతాబ్దాంతమున, పండ్రంగడు అను బ్రాహ్మణసేనాని, కందుకూరు రాజధానిగా ఏలినాడు. ఇతడు తెనుగుకవియై కవులను పోషించి, తెనుగుపద్యాలలో శాసనములు వేయించినాడు. ఇవే ఆంధ్ర కవితాపర్వమునకు తొలకరిముత్తైపు చినుకులు.

తెనుగు చోళులైన తిక్కన, మనుమసిద్ధి మొదలగువారు, ఓరుగంటి కాకతీయులకు సామంతులై, కవిబ్రహ్మ దిక్కనపుణ్యాన మాన్యపరుపబడినారు. ఆవల కొండవీటి పంటరెడ్ల పాలనకు దత్తమై పోయినది-నెల్లూరుసీమ. పంటనాడు అనునది, ఇప్పటి గూడూరు తాలూకా ప్రాంతమని చరిత్రకారుల మతము.

ఈ మండల దక్షిణభాగము కొంత, కొన్నాళ్లు పాండ్యుల, కొన్నేండ్లు చోళులచేతులు మారుచు వచ్చుచుండినది. గజపతులు గూడ దీనిని పాలించినారు. ఆవల విజయనగరభాగమై, గోల్కొండ సులతానుల వశమైనది.

★ నెల్లూరు తెలుగు చోళులు

ఇమ్మడి (రెండవ) మనుమసిద్ధి తిక్కన సోమయాజిని 'మామా' అని పిలిచి, ఆయన కావ్యకన్యక-నిర్వచనోత్తర రామాయణమునకు కృతిభర్తయగుటచే, ఆంధ్రభారతి దీప్తిమంతముగ వెలసి సంతవరకు చరిత్రలందు ఆయన, కొడిగట్టుని తిల్కికగా విరాజిల్లగలడు. మనుమసిద్ధి రాజ్యమెంత? పిడికెడు! కాని, తిక్కన నేస్తమువల్ల ఇంతటి ఖ్యాతిగాంచిన ఈ అర్ధతమిళుడు ధన్యుడు.

నెల్లూరు రాజ్యస్థాపకుడు-నల్లసిద్ధి, చెంగల్పట్టు కడప నెల్లూరు మండలభాగమును, నెల్లూరు కంచి రెండు రాజధానులుగా, 1213 సంవత్సరపు సరికట్లలో పాలించినాడు. ఇతని మనుమడు, మొదటి బేతరాజు కొడుకు-ఎఱ్ఱసిద్ధి, విశ్రుతుడు. ఈయనకు మొదటి మనుమసిద్ధి, రెండవ నల్లసిద్ధి (బేతరాజు నామాంతరము) తమ్మసిద్ధి అను మువ్వరు కొడుకులు. పెద్దవాడైన మనుమసిద్ధి రాజైనాడు. ముమ్మడి కులోత్తుంగుడు 1180 లో నెల్లూరుపై ఎత్తివచ్చి, మనుమసిద్ధిని రాజ్య

భ్రష్టునిజేసి, ఈయన తమ్ముడు-నల్లసిద్దిని గద్దెపై కూర్చుండబెట్టినాడు. ఇతడు 1187-1207 వరకు రాజ్యము చేయుచుండగా, ఇతని తమ్ముడు-తమ్మసిద్ది అన్నరాజ్యమును అవహరించి, ఉత్తర దక్షిణ పెన్నలకు మధ్యభూమికి-కంచి నెల్లూరు సీమలకు తేడైనాడు.

ఓరుగల్లులో, కాకతి గణపతిదేవుడు, ఆంధ్రసామ్రాజ్యసింహాసనారూఢుడై, తన రాజ ఛత్రఛాయలను యీ తెనుగు చోళులపై బరపినాడు (1199-1261).

మొదటి మనుమసిద్దికొడుకు-తిక్కభూపతి, కాకతీయ ప్రభువులపక్షమున, వెలనాటి పృథ్వీశ్వరుని ఓడించినాడు. వెంటనే కాకతీయ గణపతి నెల్లూరువచ్చి, తిక్కరాజును సింహపురి సింహాసనాధిష్టునిజేసి, దక్షిణదేశయాత్రకు వెడలినాడు.

తిక్కభూపతి ఓరుగంటివారి సామంతుడుగా చుట్టుపట్లరాజ్యములను ఆక్రమించుకొని “చోళ స్థాపనాచార్య” బిరుదమును ధరించినాడు. ఈ విజయయాత్రలను, కవి తిక్కన 1234-46, మధ్య నిర్వచనోత్తర రామాయణమున కీర్తించినాడు.

★ వీరగండ గోపాల-ఇమ్మడి మనుమసిద్ది

తిక్కభూపతి కొడుకు-ఇమ్మడి (రెండవ) మనుమసిద్ది నెల్లూరు రాజ్య ప్రభువైనాడు. కాకతి గణపతిదేవునికి, కళింగులతో జరిగిన యుద్ధమున, మనుమసిద్ది సహాయపడి గెలుపు గొనినాడు. దీనితో కాకతీయ-చోళమైత్రి దృఢమైనది. ఈ మనుమసిద్దికి వీరగండ గోపాల అని బిరుదము.

బయ్యన-విజయగండ గోపాలుడు, కంచిరాజ్యమును ఏలుచుండగా, జటావర్మ సుందరపాండుడు 1260లో దండయాత్రసలిపి, విజయుని ఓడించి, నెల్లూరు చోళుల అర్ధరాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొనినాడు.

1251-57 నడుమ, ఈ సుందరుడే, నెల్లూరుపై రెండుమారులు ఎత్తివచ్చి పారిపోయి ఉన్నాడు.

★ తిక్కన-బయ్యనల తిరుగుబాటు; ఖడ్గతిక్కన వీరమరణము

ఇమ్మడి మనుమసిద్ధి (తిక్కయజ్యమిత్రుడు) తండ్రి-తిక్కభూపాలుని పెద్దభార్య తమ్ముడు తిక్కరాజు. ఇతడు తిక్కభూపతి కూతురును పెండ్లాడి, నెల్లూరువారి ప్రతినిధిగా కాంచీపురములో అధికారము సాగించుచుండెనాడు. దీనితో ఇతనికి సింహపురి రాజాస్థానమున మంచి పలుకుబడి లభించినది. దీనికిదోడు పరాక్రమశాలి గూడ, తిక్కభూపతి రెండవభార్య కొడుకే మన మనుమసిద్ధి. తిక్కరాజుకు సింహపురి రాజ్యలక్ష్మీపై కన్ను బడినది. దీనికి కలిసికట్టుగా విజయాధిత్వమును దూరపు చుట్టముగూడ దాయాదిపోరు లేవదీసినాడు. వీరిద్దరు, కర్ణాటకులు మొదలగు ప్రక్కరాజులతో చేతులు గలిపి, ఇమ్మడిదండుతో నెల్లూరుపై బడినారు. నెల్లూరులో పాలించుచుండిన తిక్కభూపాలుడు పరాజితుడైనాడు; కడపలో మండలాధికారిగానుండిన మనుమసిద్ధి పలాయితుడైనాడు. ఈ కల్లలములోనే ఖడ్గతిక్కన వీరమరణము.

ఈ తిక్కన, కవి తిక్కన పెద్దనాయన-సిద్ధనపుత్రుడు. ఇది “తిక్కన-పరిహారి బయ్యనల తిరుగుబాటు” అని, 1249 లో జరిగినదని ఓరుగల్లు గణపతిదేవుని శాసనము చెప్పుచున్నది. ఈ తిరుగుబాటుచేసిన తిక్కన మనకు దెలిసిన మనుమసిద్ధి పెద్దమ్మ తమ్ముడే! వ్రేలు విడిచిన మేనమామగూడ. పరిహారి అంటే-ద్వారపాలకుడు. తిక్కరాజు, తిక్కభూపతి అంతఃపురసేవకుడైన బయ్యనను లోగట్టుకొని, చంపించుటకు కుట్రబన్ని యీ తిరుగుబాటును లేవదీసియుండును.

★ కాటమరాజు కథ

కాటమరాజు కటియావుల రాజు అనే ఆయనకు, మనుమసిద్ధికి, ఆవుల పులవరివిషయమై ఒప్పుమిపుట్టి, చివరికి యీ వివాదము పెద్ద యుద్ధముక్రిందికి దిగినది. ఆ యుద్ధమందు (పెనుబల్ల చెరువు) ఖడ్గతిక్కన మొదట ఓడి, ఇల్లుచేరుట, వీరపత్ని చానమ్మ చేసిన

గేలిక మగసిరిపొంగి మరల యుద్ధభూమికి వెడలి వీరస్వర్గ మలంక రించుట-అనునది అతి వ్యాప్తమైయున్న కథ.

ఇట్టి వీరగాథలు (Ballads) బయకారములు (Musical Compositions) ద్వీపదలో రచింపబడి, మాలదాసరులు, జంగమదేవరలు, బైనాటివారు మొదలగువారికి బాగా నోటికివచ్చి, పల్లెల చవికెలలో, చావళ్లలో పాడబడి, వినిన గ్రామీణుల నెత్తురు వేడి ఎక్కించి, కండలు కదలించేవి. పల్నాటియుద్ధము, బొబ్బిలియుద్ధము చిన్నమ్మ-లక్ష్మమ్మ-కామమ్మ కథలు, దేశింగరాజు కథ-(దీనిని వ్రాసినది నెల్లూరువాస్తవ్యుడు-జంగము వీరయ్యదేవర) మొదలగు వీరగాథలు ఇందు ముఖ్యములు. భారత రామాయణాదులుగూడ మంజరీద్వీపద-రగడ మొదలగు ఛందములలో ప్రచారములో నున్నవి. ఇవివిని, సీతమ్మకష్టాలకు కంట తడిబెట్టని తెనుగువాడు లేడు. ఇదంతా సినిమాలకు ముందు జానపదుల మురిపించిన మంచిదినాల ముచ్చట.

ఇట్టి మంజరీద్వీపద వీరగాథయే ఈ కాటమరాజు కథ. ఇది ఎంత ప్రచారమునకు వచ్చినదంటే-“రామాండ కతలెల్ల మే మెరుంగని పనే? కాటమరాజుకు కర్ణుడోడె” అని వేణుగోపాలశతకము పండిత బ్రువులను ఎగతాళి పట్టించుచున్నది.

ఇది ఇంతటి ప్రాణమున్న రచన అయినా చరిత్రకు సంబంధించినట్లు లేదు. మనుమసిద్ధికి మొదలే సంబంధము లేనిది. దీనిని రచించిన లోకకవి-గంగుల యెల్లయ్యకొడుకు, పిన యెల్లయ్య. ఈ జంగమకత (బుట్టకథ) ఇంతటి ప్రచారమునకు వచ్చుటకు, ఈ కవి వీర్యవంతమైన జీవకవిత్వమే కారణము.

ఈ కావ్యములో, నెల్లూరురాజు పల్లవ నల్లసిద్ధి అని ఉన్నది. ఈ నల్లసిద్ధి చోళుడుగాని పల్లవుడుగాదు. ఆవులు మేసిన బీడులు కనిగిరికి ఆవల; నల్లమల అడవులు, అందుచేత అప్పటి నెల్లూరుసీమను నల్లమల తాకదు. నల్లమల కర్నూలుప్రాంతము. ఇదే తూర్పుకనుమలకు కడప మండలమున ఎట్టమల అని (అహోబిలమున్న కొండలు) నెల్లూరు

జిల్లాలో వెలిగొండలని (పెంచలుకోన) పేర్లు. ఇంతేగాక ఈ కథ 1630 తర్వాత వ్రాయబడినట్లు క్రిందిచరణములు చెప్పుచున్నవి :

ప్రళయకావేరి మైలాపురంబు గల్పి
బీరమున బోర, నది మట్టుపెట్ట తండ్రి
పేర.....విభూతి.....
నలవరచె చెన్నపట్టణమయ్య నృపతి.

దీనివల్ల కథ ఎప్పటిదైనా వ్రాతమాత్రం ఆంగ్లేయుల భారత దేశ ప్రవేశానంతరమేనని తేలుచున్నది.

తిక్కన బయ్యనల తిరుగుబాటు జరిగినతర్వాత దీనిని ఏదో ఒక పేదరాజు పెద్దమ్మచెప్పిన కథగా నిర్ణయింపవచ్చును. అయితే నేమి? ఈ రచన ఆంధ్ర జానపదగేయ వాఙ్మయములో కండ ఊపిరి గలిగినది.

తిక్కన బయ్యనల బెడదను తప్పించుకొనుటకుగా, తమ పూర్వపరిచయమే దారిబత్తెముగా మహాకవి తిక్కన, తన యువ రాజు-చెలికాడు మనుమసిద్ధికొరకు ఏకశిలానగరము వెడలినాడు. ఆనాటిదారి ఏలేశ్వరముమీదుగా సాగినది. ఏలేశ్వరము, నాగార్జున కొండకు ఉత్తరాన, కృష్ణకు ఆవలిబిడ్డనడిన్న పురాతనమైన, శిథిలత గన్న పట్టణము. ఇచట చారిత్రక పరిశోధకఖననములు జరుగు చున్నవి. ఇక్కడ దొరికిన ఒక శిలాశాసనములో మనుమసిద్ధి ఆ త్రోవన ఓరుగంటికి పోయినట్లున్నది. బహుశః ఇద్దరూ పోయి ఉండురేమో? మనుమసిద్ధి, నాగార్జునకొండలోయలో దక్షిణపు మొగదలలో నేడు ఉద్ధరింపబడియున్న రంగనాథాలయమును నిర్మించి నాడు.

ఇంతలోపలనే, మనుమసిద్ధితండ్రి-తిక్కభూపతి మరణించినాడు. అచట గణపతిదేవుడు కవిబ్రహ్మకు గొప్పగా గౌరవములు జరిపి, స్వయముగా సేనల నడిపించుకొనివచ్చి, వెలనాటి చోళరాజులు మొదలగువారిని నిర్జించి, మనుమసిద్ధిని సింహాపురీ సింహాసనారూఢు నిగాజేసి, గౌరవింపబడినాడు (1249) కవి నడిపిన ఇట్టి రాజకీయ

దౌత్యము ప్రపంచచరిత్రలో అరుదేమో! ఈ విప్లవయుద్ధములో మనుమసిద్ధియే విజృంభించి, తనకు ద్రోహముచేసిన విజయాదిత్యుని స్వయముగా సంహరించి కసి దీర్చుకొనినాడు.

★ మనుమసిద్ధి రణమరణము

జటావర్మ సుందరపాండుడు రాజరాజచోళు డంతటివాడు. కృష్ణ దేవరాయలదాక, ఆమధ్య అంతటివిజేత లేడు. “సమస్త జగధార-హేమాచ్ఛాదనరాజ (దేవాలయ విమానములకు బంగారునీరు తొడుపులు వేయించినవాడు) మహారాజాధి రాజశ్రీ పరమేశ్వర-మరకత పృథ్వీభృత్ తామ్రచీపురం కొండాక (జయించినవాడు) రాజతపన-కర్ణాటక లక్ష్మీబంధన కాటకకులతలక-సర్వజ్ఞ ఖడ్గమల్ల-కవీశ్వరభౌమ-సాహిత్యరత్నాకర” మొదలగునవి ఈ పాండుని బిరుదావళిలో కొన్ని.

ఇతనికి నెల్లూరుపై కన్ను 1251 నుండియే ఉన్నది. 1260 లో మరల పెద్దఎత్తున తన తమ్ములసహాయంతో ఎత్తివచ్చినాడు. మొదట కంచిని పట్టుకొని, మనుమసిద్ధి బంధువు - విజయగండగోపాలుని పార ద్రోలినాడు. ఆవల తనసైన్యమును రెండుగాచీల్చి, ఒకదానిని కడప మీదుగా త్రిపురాంతకముచేర్చి, అచట కాకతీయసైన్యమును ఓడించినాడు. తాను స్వయంగా, సముద్రంమీద నెల్లూరుకు, ఆగ్నేయముననున్న కండ్లేటి ముఖద్వారం ప్రవేశించి, ముత్తుకూరుయుద్ధములో నెల్లూరుపై సైన్యముల ఓడించి, మనుమసిద్ధిని వీరస్వర్గ మలంకరింపజేసినాడు. (1263).

ఓరుగంటి గణపతి 1261 లోనే దివంగతుడైనాడు. తిక్కన సోమయాజి 1258 (సెప్టెంబరు)లో, కాళయుక్తి భాద్రపదమున బ్రహ్మమును చేరినాడు * ఇక నెల్లూరు రాజ్యలక్ష్మికి దిక్కెవరు?

* క. అంబర రవి శశి కాకా

జటావర్ణ, విజయోత్సవముతో సింహపురము ప్రవేశించి, చిత్తరిమేల్ విణ్ణగరు (=శ్రీ వైకుంఠము; నేటి రంగనాయకులపేట) నందు, తిరుప్పాలకడలి (=శ్రీరసాగరము; దేవళము) యందు, పల్లి కొండు పెరుమాళ్లు (=శయన నారాయణ; ఇప్పటి తల్పగిరిరంగనాథ స్వామి)కు కైంకర్యముచేసి, మాన్యములిచ్చి, మండపములో వీరాభిషేకము చేసికొనినాడు. తిరిగిపోయి కంచిలో రెండవ వీరాభిషేకము చేసినాడు. అనగా, సింహపురిరాజ్యరాజధానులు రెంటియందును అభిషేకింపబడినాడు.

తిక్కన నవనవోన్మీలనముతో తెనుగుకవితను వెలయింప జేయుచుండిన, ఆకవితాకన్య పెండ్లి సమయములో, నెల్లూరు మండలమున రాజభాషగా తమిళము ప్రచారములో ఉండినట్లు శాసనములు తెలుపుచున్నవి. అవును! తమిళగం నడిబొడ్డున-తంజావూరు, ఒరయూరు, సింజి (జెంజి) మధుర, పుదుక్కోటలందు తెనుగుగడ్డలు రూపొంది, ఆంధ్రవాఙ్మయమును ప్రోదిచేసిన విధమేగదా ఇది! తిక్కనకు తమిళముగూడ వచ్చియుండవలెను, కాని దీనికి ఆధారములు దొరుక లేదు.

౨. తిక్కన జన్మాదికములు-ఒక కొంత

★ వంశము

కవికేతన చెప్పినట్లు “అనితర గమ్యవాఙ్మయ మహార్ణవ కర్ణధారి, కళావిదుడు, పరహితార్థి” అయిన తిక్కన కొట్టకుపు కొమ్మన-నెల్లూరు ఆడబడుచు, అన్నమ్మకు, కారణజన్మడై, రాజకీయ మతవాఙ్మయప్రపంచమున ధర్మసంస్థాపనార్థము పుట్టిన పూర్ణపురుషుడు-ఈ బ్రాహ్మణుడు.

సంబున, నంబరమణి బిం

బం బనదను తిక్కయజ్ఞ బ్రహ్మమచేరెక.

1913 కాశ్యపుక్తి, మరల 1978 లో తగులును. వెనుకకుపోయిన యీ కాశ్యపుక్తి సరిగా 1258కి సరిపోవుచున్నది.

తిక్కనతాత-మావెన, 1127 ప్రాంతాన, గుంటూరు సత్తెన పల్లి పరిసరములందు వెలనాటిచోళుల శుల్కాధికారిగా పని చేసినాడు. మావెనకొడుకు కేతన. ఈ కేతన ముగ్గురికొడుకులలో నడిమివాడు భాస్కరుడు. ఈయనే “సాహిత్యవిద్యా పారీణుడు”-తెనుగులో రామాయణము వ్రాసిన మొదటివాడు. కవి తిక్కన పితామహుడైన యీయన గుంటూరు విభుడైనాడు.

అప్పుడు వెలనాటిచోళుల ప్రాభవము తరిగి, నెల్లూరుచోళుల అధికారము పెరుగుచుండినది. రాజ్యాధికారము చవిచూచిన, భాస్కరుని నలుగురి కొడుకులలో ముగ్గురు, రాజాశ్రయముకొరకు నెల్లూరు తిక్కభూపాలుని ఆస్థానమును చేరినారు. వీరు:- కేతన, మల్లన, సిద్ధన. “సారకవితాభిరాముడైన” భాస్కరునిపేరు, “కవి సార్వభౌముడు” అని పేర్కొనిన తిక్కభూపాలుని నెల్లూరు కొలువు కూటములో మారుమోగియే యుండినది. అందులో, కేతన “నవరసభావ భావుకుడు” ఇక సహృదయుడైన ఆ రాజు చాచిన జ్వరలతో కేతనను ఆహ్వానము చేసియుండడా? మల్లనగూడ ఆ దివాణములో చేరుకొనినాడు. ఈయన తనకొడుకుకు, తిక్కభూపతి తండ్రి-మనుమ సిద్ధి పేరునే పెట్టుకొని నెనరు చూపినాడు.

మూడవవాడైన సిద్ధన “సామాద్యుపాయపారగుడు-ఉదార నృపనీతి బృహస్పతి” అగుటచే పాలనాశాఖలో ప్రవేశించి అప్రమంత్రి అయినాడు. ఈ సిద్ధనపుత్రుడే “గంధవారణ” బిరుదాంకితుడు-ఖడ్గతిక్కన. ఈ శూరుని * “వీరకల్లులు”-ఒకటి సోమేశ్వరాలయమున (సోమశిలదగ్గర), ఇంకొకటి, నెల్లూరు - మూలప్పేటలో, మూలస్థానేశ్వరస్వామివారి గాలిగోపురమునకు వెలుపల, దక్షిణపు మొత్తలో నున్నది.

ఇక భాస్కరుని నాల్గవకొమారుడు-కవి తిక్కన తండ్రి-కొమ్మన గుంటూరు విభుడుగనే, అచట ఉండిపోయినాడు. క్రమేణా

* గొప్పవీరుని ప్రతిమలు చెక్కినరాళ్లు. వీరమరణమునొందిన ప్రఖ్యాత యోధులు అనేకుల స్మృత్యంకముగా ఇవి చాలతావులందు నిలబేయుబడి ఉన్నవి.

గుంటూరువారు కొట్టరువువారైనారు. కొట్టరువు అనగా, ధాన్య గారము; బహుశః కొమ్మన రాచగాదెలపెత్తనంలో ఉండుటచే ఆ యింటిపేరు వచ్చియుండును. ఆతర్వాత యీ వంశమువారు నెల్లూరు వచ్చి పాటూరువారైనారు.

★ జన్మస్థానము

తిక్కన, పాతగుంటూరులోనే పుట్టినాడు, అనినదానిని, మాటవరుసకు ఒప్పకొనినా, ఆయన పురిటిపాత్తిళ్లతో ఉయ్యెల ఉగ్గుగిన్నెతో ముక్కుపచ్చలారకముందే నెల్లూరుచేరి, పెన్ననీరు త్రాగి ప్రోది అయిన విజ్ఞాని అని మాత్రం అందరూ అంగీకరించ వలసినదే!

కాని, నెల్లూరులోనే పుట్టియుండుననుటకు ప్రబలకారణము లున్నవి:—

అమ్మమ్మఇంట; అనగా మేనమామఇంట, ఆ ఇంటి ఆడుబిడ్డ మొదటికాన్నుచేయుట తెనుగువారికి వాలాయము. అట్లే, అన్నమ్మ నిండుచూలాలుగా, అమ్మవారింటికి నెల్లూరువచ్చి, యీ తేజోనిధిని కనియుండవచ్చును.

ఉద్యోగపాలనముకుగా, కొమ్మన గుంటూరులో ఒక బస మాత్రమే పెట్టియుండును. ఇక ఆయన బంధువులందరు నెల్లూరులో అన్నిరంగములందును పాతుకొని బలసిపోయిఉన్నారు. కాబట్టి కొమ్మనఉనికి ఎక్కువకాలము, అత్తవారింటనే అయి ఉండవలెను.

★ పేరు

‘తిక్కన’ అన్న పేరు తిరుక్కాళ (=శ్రీ) కాల) శబ్దభవము. ఇది తమిళము. తిక్కన భారతము తెనుగున వ్రాసేదినాలలో, ఇచట తమిళసంప్రదాయములు బాగా అలముకొనియుండినవి. అంతేగాకుండ, నెల్లూరు రాజులపేరులలో “తిక్క” ఎక్కువగనే కాన్పించుచున్నది. అందుచేత గుంటూరువారు నెల్లూరుకు స్థానికమైన యీ పేరు పెట్టుకొనియుండరు.

1168-69 సంవత్సరమున వేయించబడిన, సన్నమూరు (పొదిలి, మార్కెట్ల సీమ) శాసనమున, ఆ వాసమునకు సాక్షి చేసేవారు చేసినది మాఱువూరు తిక్కన, (Nellore District Inscriptions. Vol. III. Page 120, Butterworth & Venugopala Chetty) ఇది మా మరుపూరేమో! దీనివల్ల తిక్కన అనేపేరు నెల్లూరుమండలములో చాల ప్రాచీనకాలమునుండి వాడుకలో ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది. నెల్లూరులోపుట్టిన కవి తిక్కనకు అట్టిపేరు పెట్టియుండురు. తల్లి అన్నమ్మ పేరు ఇప్పటికిని నెల్లూరులో వినబడుచునేయున్నది.

తిక్కన మేనమామయింటనే పెంచబడినాడు. అప్పుడే మనుమ సిద్ధికి యీయన సహవాసగాడైనాడు. తిక్కన రాజపుత్రునికంటె కొంచెము పెద్ద అగుటచే ఆటలాడుకొనుచు, రాజు ఆ బ్రాహ్మణుని “మామ” అని నోరార బిలిచి, ఒకేబడిలోగూడ చదువుకొని యుండురు. కవి సార్వభౌముడు శ్రీనాథుడు, విదేశవ్యాపారి కలికి వాయి బిట్రగుంట అవచి తిప్పయ్య శెట్టి ఇట్టి స్నేహమునే కలిగి యుండినారు. ఇట్టిదీ! ఆనాటి అకలుషిత సాంఘికవాతావరణము. ఈ ‘మామ’ అన్న పిలుపు సార్థకముగానేమో, తిక్కన తన ప్రథమ కావ్యకన్యక - నిర్వచనోత్తర రామాయణమునకు బాల్యసఖుడు-మనుమసిద్ధిరాజును కృతిభర్తగా జేసినాడు.

★ తిక్కన సంపద-సద్యశము

తిక్కన చుట్టపక్కములతో నెల్లూరు రాచదేవిడి నిండిపోయి ఉన్నది. మన కవి కుటుంబము పెన్నకు ఉత్తరాన, నెల్లూరుకు 5, 6 మైళ్ళలో పాటూరుగ్రామమున స్థిరవాసమేర్పరచుకొనినది. మొన్న మొన్నటివరకు వీరి వంశమువారు ఇచటనే ఉండి, ఈమధ్య యిల్లు వాకిలి పొలము అమ్ముకొని హైదరాబాదు చేరినారు. ఆ ఇల్లు-ఆ పాత బావి-వీరి కులదేవత అయిన, సిద్దేశ్వరుని ఆలయము, తగిన మర్యాదలు లేక నేడు బావురుమనుచున్నవి.

తేజోమయ అమృతాక్షముల సృష్టించిన తిక్కయజ్వ గంటమును కాపాడుచుండిన, పవిత్రీభూతమైన ఒరమాత్రము, సిద్ధేశ్వరాలయములో పూజలందుచున్నది. దీనిని మొన్న మొన్నటివరకు ఈ వంశీకులే ఆరాధించుచుండినారు.

ఇప్పుడు పాటూరువారి వంశశాఖ ఒకటి, ఇందుకూరుపేటలో శాఖోపశాఖలై సంపదాకరముగ నున్నది. కరణంగాండిన పాటూరు ఆదినారాయణయ్య కవి-పండితుడు. తిక్కన కొడుకు కొమ్మన; పౌత్రుడు హరిహరనాథుడు.

ఆనాడు తిక్కనసంసారము సంపత్పూర్ణముగ నుండినది. అది ఒక చిన్న రాచకొలుపు! నిరతాన్నదానము, విద్యాదానములతో, ఒక కులపతి ఆశ్రమమువలె, ఆంధ్రదేశమందంతటా వైజ్ఞానికి ప్రథలను ప్రసరింపజేయుచుండినది. దానిని “దేవేంద్ర సమాసవిభవము” అని, చూచిన కేతనాదులు వర్ణించినారు. తిక్కన శిష్యుకోటి పెద్దది. విద్యార్థులకు అన్నంబెట్టి చదువు జెప్పినాడు. తన చెలికాడు-మనుమ సిద్ధికి తీసిపోని రాచపోకడలతో మని, భాసించినాడు. దీనికిగా ఆనందమేగాని అసూయ ఆ రాజమనసులో పొడచూపలేదు.

★ తిక్కనకవి జనాదరణము

“కవిజన రాజకీరసహకారము - కవి సహజమార్తాండుడు - పోషిత సత్కవీంద్రుడు - పండిత పుండరీక వన పంకజబాంధవుడు - కవీంద్రలోకాధారుడు - సుకవీంద్ర బృందరక్షకుడు -” ఇట్టివి, వేంగి నుండి వచ్చి, పాటూరులో తిక్కన చల్లటి నీడలో చేరిన, అభినవ దండి - కేతన, తిక్కన మనీషి కీర్తిమూర్తిని పూజించిన పూజా సుమములు. కేతన తన దశకుమారచరిత్రను యీ కవిబ్రహ్మకు అంకిత మిచ్చినాడు. ఈ అంకితమిచ్చే సంప్రదాయము తెనుగునాటనే, నెల్లూరునీమలోనే పుట్టి పెరిగినట్లున్నది. ఇంతేగాదు, ఒక కవి ఇంకొక కవికి గ్రంథమును అంకిత మిచ్చుటకుగూడ ఇదే మొదలేమో! కవి తిక్కన రాజకీయదౌత్యము - కృతి భర్తృత్వములు అపూర్వములు.

అనాటి పాండిత్యమునకు సోమయాజి అంగీకారముద్ర, ఒక పట్ట భద్రతవలె ఎన్నబడుచుండేది. అనంతమాత్యుని తాత - బయ్యనకు, తిక్కన “భవ్యభారతి” అను బిరుదమిచ్చి, సాహిత్యముద్రాధికారమును నిలుపుకొనినాడు. కాబట్టే కవిబ్రహ్మ “మిత్రోదయ జృంభిత హృదయుడు” అని జేజేలు గొనినాడు. మార్కండేయపురాణకర్త - మారన తాను ఈమహాభాగుని శిష్యుడని చెప్పకొని మురిసిపోయినాడు. నాచన సోమునికి తిక్కనపైగల గౌరవము ఇంతింతగాదు.

గంగాదేవి, మధురా విజయమనే తన సంస్కృతకావ్యమున, ఆంధ్రకవులలో ఒక్క తిక్కనకే అంజలి సమర్పించినది; ఇది అపూర్వము! ఈమె, నల్లూరుమండలమున ఉదయగిరి దుర్గమునేలిన కంపరాయని భార్య.

★ ఓరుగంటి సందర్శనము-చారిత్రక కావ్యములు

తిక్కయజ్ఞ ఏకశిలానగర సందర్శనము, చారిత్రక మత సాహిత్యపరముగా అత్యంత ప్రాముఖ్యమైనది. భారతీయులు చరిత్రపై కన్ను బెట్టి దానిని వర్పరించక, పురాణములతో కలిపివేయుటచే చరిత్రహీనులమని వగవలసినదేగాని, హీనచరిత్రులము మాత్రము గాము. అంతకుముందే బాణుని హర్షచరిత్ర, (గద్యము) కల్లుణుని రాజతరంగిణి (పద్యము) అను కాశ్మీరదేశచరిత్ర మొదలగునవి సంస్కృతమున వెలసియుండినవి. ఇట్లే తెనుగుసాహిత్యమునకు భిత్తి మూలము లనదగినవి రెండుగ్రంథములు పద్యరూపమున, మరియొకటి గద్యమున నున్నవి. ఈ మూడునూ కాకతీయవంశ చరిత్రలే అగుట ఇంకొక విశేషము.

మొదటిది:-ప్రతాపచరిత్ర. గద్యము. ఏకామ్రనాథ విరచితము. చరిత్రాంశములు సరిగా సూటిగా చెప్పబడిఉన్నవి.

రెండవది:-కాసె సర్వస్వ అను బ్రాహ్మణుడు వ్రాసిన శ్రీ సిద్ధేశ్వర చరిత్ర. ఇతడు 1550-60 కాలమువాడు. ఏకామ్రనాథుని వచన రచననే మంజరీద్వీపదగా వ్రాసినాడు. చివరన;

ప్రతాపరుద్రుని ఉదంతము మాత్రము గద్యమున నున్నది. సిద్ధేశ్వరుడు, అనుమకొండ దేవాలయములలో, ఒక కోవలలో వెలసిన దేవుడు.

మూడవది:-కవిసార్వభౌమ-కూచిమంచి తిమ్మకవి తమ్ముడు - తిట్టు కవిత్వపు చక్రవర్తి - జగ్గకవి వ్రాసిన సోమదేవ రాజీయము అను పద్యకావ్యము. ఇది రసవత్తర రచనము. (1700-1720) ఈ దూర్వాసుడు చంద్రలేఖావిలాసమును, విలాపము చేసినట్లు ఈ రాజీయమును రాజానలము చేయకుండుట ఆంధ్రులచరిత్ర అదృష్టము. సోమదేవుడు కాకతి వంశకర్త. కూచిమంచి, సూర్యాపేటకు ఉత్తరమున దగ్గరలోనే ఉన్నది. అందువల్ల ఈ రాజవంశచరిత్రను చేబట్టను, యీయనకు ప్రాంతీయాభిమానమే కావచ్చును. ఈ చక్కటి కావ్యమును, తణుకు నరేంద్రనాథ మండలి వారు ప్రచురించినారు.

★ తిక్కన-వైదికమత పునరుత్థానము

ఏకశిలానగర సామ్రాజ్యములో జైనబౌద్ధములు, వైదిక మతముతోబాటు ప్రక్కప్రక్కన ప్రబలియే యుండినవి. కాని, కొన్నిచోట్ల మైలారవీరులను వీరశైవగణము విజృంభించి, బౌద్ధజైనులపైబడి గారియ పెట్టుచుండుటచే మతకలహములురేగి దేవుని పేర రక్తవసంతోత్సవముల సాగించిరి. అప్పుడు ఒక మత సదస్సు జరిపి మత సామరస్యమును సాంఘిక శాంతిని నెలకొల్పవలెనని గణపతి సార్వభౌముడు సంకల్పించినాడు. తదనుగుణ్యముగ ఒక పండితసభ జరుపబడినది.

ఆసభకు ఓరుగంటికి బౌద్ధజైనపండితులు అనేకులు వచ్చినారు. కాని, వైదికమతపక్షమున వాదించుటకు, నెల్లూరునుండి ఒక్క కవి తిక్కననే పిలుచుకొనిపోయినారు. ఇది 1249 వత్సర ప్రాంతము. ఇప్పటికే తిరుక్కాలుడు సోమయాజియై భారతమును

ఆంధ్రీకరించియున్నాడు. (1245-49) సోమయాజి, కొన్ని నూర్లమంది శిష్యులు గొలువ, ఒక రాజాధిరాజవైభవముతో, ఆధ్యాత్మిక సాహిత్యప్రభలతో ఆంధ్రనగరు చేరినాడు. జగ్గకవి వర్ణించిన తీరు చూడండి (సోమదేవరాజీయము).

గీ. ....

.....

“చోటి కొకనాడు తిక్కన సోమయాజి

వచ్చె నెల్లారునుండి భూవరునికడకు.

సీ. వచ్చిన, యయ్యార్యవర్య నెదుర్కొని

వినయ సంభ్రమభక్తి నినుమడింప,

నతిథి పూజలొనర్చి, యతనిచే భారతా

ర్థమును, ద్వైతాద్వైత తత్త్వములను,

విశృత చిదచిద్వివేక లక్షణములను

బ్రకట ధర్మాధర్మ పదతులును,

రాజనీతి ప్రకారంబును, భారతవీరుల

మహిమంబు వినుచునుండి,

యనుమకొండ నివాసులైనట్టి బౌద్ధ

జనుల రావించి, అంత తిక్కన మనీషి

తోడ వాడింపజేసిన, తొడరి వారి

జాలకనగా సోమయాజులు గెలుచుటయును.”

దీనితోగూడ ఆ రెండుమతములవారు దేశమును వదలిపోయిరి. మిగిలినవారు వైదికాచార సంపన్నులైనారు. బౌద్ధజైనాలయములు కూలద్రోయించబడినవి.

“దేవరాజు సోమయాజుల పటువాక్యశక్తికి మెచ్చి, యతని బహుప్రకారంబుల పూజించి, యెనిమిదిగ్రామంబు లొసంగి, యతడు వచ్చినకార్యం బడిగిన...”

తనప్రభువు మనుమసిద్ధికిగలిగిన అక్కన (తిక్కన) బయ్యనల పోరుసంగతిజెప్పి సహాయమడిగెను.

“అట్లకాక యనుచు.....

.....యప్పు డొక్క నవలక్ష్యమును

యజ్ఞ కుండములు నతనికిచ్చె.”

తర్వాత గణపతి ససైన్యముగ నెల్లూరుకు బయలుదేరి, మనుమసిద్ధిని పునరభిషిక్తుని జేసిరి.

ఇక, ఈ విషయమునే కానె సర్వప్ప సిద్ధేశ్వరచరిత్ర ఇట్లు వర్ణించుచున్నది:—

“అరీతి గణపతి నటుజూచువేడ్క

దిక్కున సోముడు నక్కడేతెంచె.

నొక్కొక్క పండితుల్ వక్కలాకులును

జక్కని తాంబూల (సమితులతోడ)

నొక్కపెట్టున రాగ నక్కజంబుగను

దిక్కుదిక్కులనుండి వెడలి విద్యార్థ

లక్కడ నక్కడ కావ్య శ్లోకార్థ

మొక్కొక్కవిధమున నొగి వినిపించి,

జక్కన వినుచును, మిక్కిలందలము

నెక్కి తిక్కన సోము డక్కడేతెంచె.

నారీతిగా సోమయాజులరాక

వారక తా ఫణిహారు లేర్పరప

గణపతి మహారాజుగా రెదుర్కొనిరి.

.....

భారత కాస్త్ర ప్రవీణాగ్రగణ్య

దారీతి వేదకాస్త్రభ్యాసవిదుడు

చాల విద్యావిద్య (?) జాలంబులెల్ల

పాలు నీ రేర్పరప (గల) హంసుండు

నట్టి మహాత్ముని నా సోమయాజి

నెట్టన నెదురేగి నేర్పుగా రాజు

తెచ్చి యర్హున న్నితుని జేసి;

.....

పూజించి యందర పూర్వోక్తముగను

యోజించి కాస్త్రంబు లొక కొన్ని వినుచు,
గొన్ని దినంబులు మన్నన నుండె.

తిక్కన సోమయాజులు సక్కజముగ
పెక్కులుగా జెప్పె నొక్కొక్క యర్థ (?)
ద్వైత మద్వైత ముత్త(మ) జీవ దైవ
మతి; చిద్వివేకములగు ధర్మ మర్మ
మగు రాజనీతియు నట, బురాతనుల
కగు భారతాఖ్యాన మావీరవరులు
తగజేయు యుద్ధప్రకార పర్వములు
వినియు సంతోషించె.....

అట నన్యకొండలో నతి జౌధమతము
ఘటనగా వాదంబు గావలె ననుచు,
జౌధులు తమ మత ప్రావీణ్యకాస్త్ర
వృద్ధులు పాపసమృద్ధులు వేదవి
రుద్ధులు వాద సమృద్ధులు, జైన
జౌధుల బిలిపించి, పట్టి వాదించి
యోడించె కాస్త్రార పోడిమిగాగ !

.....

అరీతి నోడించి, యా వసదులెల్ల
గూఁత్రద్రోయించియు, గూడ నాదైవ
ముల, నా మతమంతయు మునుముట్ట నడిచి
నామంబు లణచియు, నీమ వెళ్ళగను
దోమలుగాజేసి తోలె వెళ్ళగను,
ముప్పదాఱైనట్టి మునిజైన వసతు
లొప్పుగా గూఁత్రద్రోయించి, నరికించె
యందర జైనుల.....
సోమయాజులవారు సురుచిరోద్ధండ
భీమపరాక్రమ బిరుదులొప్పార...”

అంతట మెచ్చి సమ్మానించుట, నెల్లారుకు సైన్యమంపుట వర్ణితమై
యున్నది. జైనులను దోమలవలె తోలుట సోమయాజి పనియే గాని,

వారిని చంపించుట మైలారువీరుల పనియైయుండును. ఇట్టి మతస్థాపన కారవము ఆంధ్రకవులలో మరి ఎవ్వరికిని లేదు. ఇతరకవులు తమకు చేసిన సమ్మానముల సొంతము చేసికొనిరి. కాబట్టి తిక్కనను పూర్ణ పురుషుడని కేతన వర్ణించినాడు.

తిక్కన మనీషీ గావించిన ఆంధ్రనగరీందర్శనమును, ఆ ఓరు గంటి కవులు, రాచకీయవాదులు, మతాభిమానులు ఒక మహాసంఘటనగాభావించి నేటికిని ముగ్ధులగుచున్నారు. (శ్రీ) దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు 1942 సందుకట్లలో ఇట్లు ఒక రమ్యగీతము నాలపించినారు:- (పచ్చతోరణము-ఓరుగల్లు.)

“తిక్కనామాత్యుండు, తెనుగుదేశపురాజు
కలిసి మాటాడిన కొలువిదేము!”

“అల్లుని స్వేచ్ఛకై నెల్లూరి నెఱజాణ
పరియించె నిచటనే భారతంబు.”

రామానుజరావుగారు న్యాయశాస్త్ర పట్టభద్రులు. మంచి వ్రాతగాడు. కార్యభారనిర్వహణధురీణుడు. హైదరాబాదునందలి సాహిత్యసంస్థ “ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు” ఈయన చేయివాసితో పెరిగి పెద్దలయినది. వీరే ఈ సాహిత్య అకాడమీ కార్యదర్శి.

వైదికధర్మ సంస్థాపనమునకు యీ సోమయాజి పథగాములయ్యే, ఆవల విద్యారణ్యులవారు విజయనగరసామ్రాజ్యమునకు హరిహర బుక్కరాయలచే అంకురార్పణము గావింపజేసినారు. ఆ తర్వాత సమ్మర్థ రామదాసస్వాములవారు ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజుకు ధర్మమార్గమును చూపినారు.

ఇందు విధిక్రూర విలాసముగూడ గలదు-ఈ తిక్కన ఎల ప్రాయమున నున్న ఆ దినాలలోనే, 1192 లో, ఉత్తరమున, ఆ పురాతన పుణ్య కురుక్షేత్రమునందే, తరెయిక్రూమమున (తానేశ్వరము దగ్గర) గోరీ మహమ్మదుతో యుద్ధముచేసి పృథ్వీరాజు చౌహాణుడు ఓడిపోయి, మేచ్చవాహినులు భారత దేశముపై బడి ముంచివేయుటకు

కలుజులు దీసినాడు. ఓరుగల్లులో మతేతరులైన స్వదేశీయులు అణగి పోయినారు; కాని, అచట-ఉత్తరాన విదేశీయులైన మతవిరోధులు విజృంభించినారు.

★ తిక్కననాటి సంఘటనలు

తిక్కనకాలమునాటికి, అటునిటుగా ప్రపంచచరిత్రలో కొన్ని ముఖ్యఘట్టములను పరికించిన తిక్కనయుగ వైశిష్ట్యము గోచరించ గలదు! కరకు మంగోలుడు- జౌగిస్ ఖాను 1214లో ఆసియాఖండపు తూర్పు చివరనుండి, హిమాలయములకు ఉత్తరముగా లక్షలాది మూకలనడపి ఆఫ్ఘనుస్థానముచేరి మానవరక్తముతో నేలను అసటు చేసినాడు. ఆవల ఇతనిసంతతివాడైన కుల్లాయ్ ఖాను విజృంభించినాడు (1240-60). గ్రీకులు కాన్స్టాంటినోపుల్ (ఇప్పటి ఇస్టాంబుల్) పట్టణమును పట్టుకొనినారు (1261). ఇటలీ మహాకవి, 'డెవైన్ కామిడీ' అను మహత్తరగ్రంథకర్త-డ్యాంటె జననమందినాడు (1265). కుతుబ్ షా ఢిల్లీలో ముస్లింరాజ్యమును నెలకొల్పినాడు. గంగవంశీ కుడు మొదటి నరసింహుడు కోణార్కులో సూర్యదేవాలయమును (1255), రేచర్ల ఆరుద్రదేవుడు రామప్పదేవళమును (1284)లో కట్టించినారు. ప్రపంచమున ప్రజలస్వామ్యమును ప్రప్రథమముగ గుర్తించిన మాగ్నాచార్ట (మహాస్వామ్యపత్రము) ఇంగ్లండురాజు ప్రజలకు అనుగ్రహించినాడు. (1215) మహామతి తిక్కనకాలములోనే పశ్చిమతీరమున ఉడిపిలో మధ్వాచార్యులవారు, తమిళ రామాయణ కర్త-మహాకవి కంబరు వెలసియుండినారు. (తాత భాస్కరుని కాలమున)

★ హరిహర నాథోపాసనము

తూద్రమతవైషమ్యములతో తోడివారి నెత్తురు చిందించుట- "సర్వమున్నతని దివ్యకళా మహిమంచు" చాటు వైదికమతమునకు గిట్టలేదు. అందుచేత శివకేశవులను ఒకటిచేసి పూజించు సామరస్యమతప్రకారము ఆంధ్రదేశమున 8-వ శతాబ్దమునాటికే పుట్టి ప్రబలి

నది. పల్లవరాజు-నరసింహుడు, నెల్లూరు ఉదయగిరిసీమలో, సీతారామపురమునకు ఈశాన్యమున 7, 8 మైళ్ళలోనున్న బైరవుని కోనయందు, బౌద్ధవాస్తుశిల్పము ననుసరించి, ఏడు శివలింగాలయములను, గట్టి కాశిరాతి (Granite) కొండలో మలిపించినాడు. (ఈ రమ్యమైన కోన, ఈ అపూర్వచారిత్రక సంపద, ఇప్పుడు కొత్త బంగోలుజిల్లాలో చేర్చబడినవి).

ఈ గుహాలయములవరుసకు ఎదురుగా, ఒక నెలవీటి ఒడ్డున ఒక పెద్ద నిడుపు చట్రాతి గేడిపాటున (నిలువుప్రక్క-న) హరిహర నాథుని అర్ధమూర్తి చెక్కబడియున్నది. ఈ స్వామికి ఎనిమిదిచేతులున్నవి. ఇందు ఇద్దరుమూర్తుల ఆయుధములు ఇరుప్రక్కల అలరారుచున్నవి. ఈప్రతిమకు ఎడమతట్టు, వామపార్శ్వమునకు భంగిమమును త్రిప్పియున్న నటరాజస్వామివారి ప్రతిమగూడ గలదు. ఈ పవిత్ర శాంతి మగ్నవాతావరణములో హరిహరనాథోపాసనము ననవేసి దిక్కులకు తీగలల్లినది. “సోమభృత్యైశ్చైమత్తుడు - లసితహరిపద పద్మైకావాస చిత్తమధుకరము” (కేతన) అయిన తిక్కయజ్ఞయీ అర్చావిధానమునుగ్రహించి వ్యాపింపజేసి, “హరిహరనాథ సర్వభవనార్చిత సక దయబాడు మెప్పుడూ” అని ప్రార్థించినాడు (స్వర్గా-94). నాచనసోముడు ఈ కలగలుపువేల్పునే పూజించి, కృతి భర్తగా చేసినాడు. (14-వ శ.)

ఈ దేవుని ఉపాసించిన మరికొందరు ఆంధ్రకవులు:—

(3) కొరవి గోపరాజు (15-వ శ.) సింహాసన ద్వాత్రింశక (౪) దూబగుంట నారాయణకవి (16-వ శ.) పంచతంత్రము. (౫) బైచరాజు వెంకటనాథుడు (16-వ శ.) పంచతంత్రము (౬) కంభంపాటి నారాయణమాత్యుడు (16-వ శ.) భగవద్గీత-15-వ అధ్యాయము. (2) తాళ్ళపాక పెద్ద తిరుమలాచార్యుడు. (౮) హరిభట్టు (16-వ శ.) నారసింహపురాణము. ఆధునికులుగూడ కొందరు గలరు.

ఈ మతము కన్నడదేశమునకుప్రాకి హరిహరసగరము కేంద్రమైనది. ఆగ్నేయ ఆసియా-జావాలో యీ మూర్తులు దొరికినవి.

ఈ వ్యాప్తికి సోమయాజి, పల్లవరాజ్యవైభవములే కారణములు. ఇట్లు ఉభయకవిమిత్రుడు శివకేశవ సామరస్య మతప్రవక్తగూడ అయినాడు.

బాదామి గుహలలోగూడ హరిహరమూర్తులు చెక్కబడి యున్నవి. ఈ బాదామియే వాతాపి, వాతాపిపురము అనబడినవి. ఇప్పటి బీజపూరుజిల్లాలో హుట్టి-గదగ్ రైల్వేస్టేషనులమధ్యనున్నది. ఈ గుహలలో ఎల్లోరా, అజంతా (అజంతా) గుహాలయములతో వలెనే జైన బౌద్ధ శైవ వైష్ణవ ఆలయములు మలవబడియున్నవి.

పశ్చిమ చాళుక్యరాజు-పుష్పనల్లభ బిరుదాంకితుడు-మంగ లేశ్వరుడు క్రీ. శ. 578లో చెక్కించి పూజించిన మూర్తులివి. ఇవి ధైరవునికోసం దేవాలయములకంటె ముందు పుట్టినవి. ఇచట హరి హరనాథవిగ్రహములు రెండుగలవు.

1. ఇరుప్రక్కల దేవులుగల హరిహరనాథుడు.

2. ఒంటరిగానున్న హరిహరనాథుడు.

రెంటికిని నాలుగేసి చేతులే.

★ నెల్లూరులో హరిహరనాథాలయము ఉండలేదు

నెల్లూరు పట్టణములో, ఇప్పటి రంగనాథస్వామివారి గుడి వెనుక, పరమట, పినాకిని ఉత్తరవాహిని అయిన కునిలో (మల పులో) హరిహరనాథుని దేవళము ఉండినదని, ఆ దేవులమ్రోల తిక్కన కూర్చుండి, (కుమ్మరి గురునాథుని సహాయముతో) భారతము తెనిగించినాడని, అందరినోటా నానే వినికిడి. ఇట్లే పోతనామాత్యుడు, బమ్మెరలోనో ఒంటిమిట్టలోనో శ్రీరామాలయమున కూర్చుండి భాగవతం వ్రాసినట్లు పుక్కిటిపురాణము. ఇవి రెండును నిజములు గావు. “ఈదృశంబులగు పుణ్యప్రబంధములు దేవసన్నిధిం బ్రశంసించుచుండుటయు” (విరా-1: 31) అనినదానినిబట్టి తిక్కన హరి హరాలయమున కూర్చుండి భారతమును వ్రాసియుండునని కొందరు, ముఖ్యముగా యితరప్రాంతములవారు తలంచుచున్నారు.

కాని, వీరనుకొనేచోట నెల్లూరులో హరిహరనాథ దేవాలయము ఎప్పుడూ ఉండలేదు. 5, 6 సూర్య వండ్లవరకు, పెన్నానది, ఇప్పటి దేవళమునకు ఎగువ, రెండుగాచీలి, ఒక అంతర్వేదిని (DOAB-దొ ఆప్ = రెండుపాయల నీళ్లు) ఏర్పరచినట్లు గట్టిగా తెలియుచున్నది. కావేరి కొలరూనుగా చీలి, శ్రీరంగమును గడ్డగా ఏర్పరచినట్లే, ఉత్తర పినాకిని, వృద్ధపినాకిని, ఇప్పటి రంగనాథస్వామి ఆలయప్రదేశమును ఏర్పరచియుండినవి. ఈ రెండుక్షేత్రములును శయన రంగనాథుల వారివే? (పల్కికొండు పెరుమాళ్లు). ఇక ఆ కూడలిలో హరిహర నాథాలయ ముండుటెట్లు? శాసనములు, దేవాలయమును తిరుప్పాలకడలి (శ్రీ దుగ్గధారాళి) అనుటకు గూడ ఇదే కారణము కావచ్చును. మైసూరుదగ్గర శ్రీరంగపట్టణము, అచటి శయన నారాయణుడుగూడ కావేరినదీ అంతర్వేదియందే వెలసిఉన్నాడు.

జక్కనకవి వర్ణనము యీ నెల్లూరు జనశ్రుతిని గట్టిచేయుచున్నది. విక్రమార్కచరిత్ర రచించిన జక్కన 1410 ప్రాంతము వాడు. ఈయనతాత-పెద్దయామాత్యుని కాలమునుండి (1279) యీ కవివంశమునకు నెల్లూరుసీమతో సంబంధమున్నది.

తిక్కన మనుమసిద్ధి కొడుకు, రెండవ తిక్కరాజు జక్కన తాతను ఆదరించి యుండినాడు. జక్కన కవిసార్వభౌముడు-శ్రీనాథుని కాలమునాటివాడు. మల్లి నాథసూరి యీ అదనుననే వ్యాఖ్యానములు వ్రాయుచుండినాడు.

విక్రమార్కచరిత్రలో ఒక నెల్లూరు నెఱజాణకథను వ్రాయుచు (ఆ-7 : 132, 133, 134) స్త్రీలు పాపములకు మూలమనుటకు ఒక కీరము చెప్పిన కథాఘట్టము.

“...సమాద్ర సాధాగ్రతల సమగ్ర
కాతకుంభ మహాకుంభ జాతగుంభ
బోరురత్న విహతృ శృంగారమగు
సిరులనొప్పురు విక్రమ సింహపురము.”

దానిని పాలించే ప్రతాపమకుటుడనే—

“...రాజేంద్రుని నందన యా రూఢస్మరవికార యావన లక్ష్మీ గౌరవనిధి, సకలకళాపారీణ, విలాసవతి” అవును! నెఱజాణే.

ఈ తండ్రి, పాటలీపుత్ర రాజు-సుధర్మనిపిలిపించి కూతురునిచ్చి పెండ్లి చేసినాడు. ఆమె ఒకనాడు చెలులతోగూడి అంగజారాధ చేయుచు, ఆమె కేలుమొగిచి “జలపక్షి పక్షపటలీ సంఘన్నకుం బెన్న కుఁ” జయకార మొనరించెను. ఆవల ఆమె ఒక విప్రునితో కలయును లెండి; అదెందుకు మనకు? ఇచట—

“అమృతసాగర విభుని యథాంగలక్ష్మీ
యిందుధరునిల్లు పుట్టిన యిల్లుగాగ
నెగడెడు పినాకినీతటినీ వధూటి
పట్టణాంతరసీమ జూపట్టుటయును.”

అని వర్ణించినాడు. నడులు గతులుమాచ్చట, అంతర్వాహినులగుట ఎరిగినదే గదా. ఈదక్షిణపుపెన్న పాయ ఆవల క్రమేణా పూడి పోయినది. ఈ పాతచీలిక, ఇప్పటి రంగనాయకులపేట చిత్రకూటము మీదుగా, జేమ్సుగార్డను, ఉదయగిరివారితోట (ఇప్పటి లక్ష్మీ పురము) నవాబుపేట నవలాకుతోటలు (9 లక్షల చెల్లుండినవట) మీదుగా, ఇందుకూరు పేట మడుగులు అడుగుగాపారి, ఉత్తరమఖమై ఊటుకూరుదగ్గర సముద్రంలో గలసినదని, ఈ ప్రాంతమును వృద్ధ పినాకిని అని ప్రజలు సహేతుకముగనే ఇప్పటికిని అంటున్నారు.

ఇంతెందుకు? తిక్కనయే “ఏను నిన్నపంబుసేయు తెఱంగుగా నంతః సన్నిధిని గలిగించుకొని, యిమ్మహాకావ్యంబు నర్థంబు సంగతంబు చేసెద (విరా-1: 37) అని చెప్పుచుండ, గుడిసంగతి మన కేల? రాజభవనసదృశమైన సొంతయింటనే యీ మహోజ్వలకృతి నిర్మింపబడినది. ఇట్లే బమ్మెర పోతనగూడ “రాముని సన్నిధానమును సంకల్పించుకొని” భాగవతమును వ్రాసినట్లు చెప్పుకొని యున్నాడు.

తిక్కన సోమయాజి, ఓరుగంటి కొలువుకు పోవుటకుముందే 1246-1249 నడుమ, భారతాంధ్రీకరణమును పూర్తిజేసియున్నాడు. ఈయన నిర్యాణము 1258 లో (కాళయుక్తి).

★ ఆంధ్రభారత ప్రశస్తి

తెనుగువారికి శ్రీరాముడు కులదైవము. రామమందిరములేని ఊరుగాని, రామునిపటములేని ఇల్లుగాని తెనుగునాట లేవు. భద్రద్రాద్రి సీతమ్మే వీరి అమ్మ. ఇల్లయ్య, ఆంధ్రదేశములో ఆంధ్రభారతమున కున్న కీర్తివ్యాప్తి, దానిపైగల గౌరవము ప్రీతి రామాయణమునకు లేవు. భారతదేశమందంతటా రామాయణమే పారాయణగ్రంథము. ఆంధ్రలో ఈ కీర్తికి కవిత్రయమువారి ప్రజ్ఞయే కారణము. వారి కవితాశక్తియే దీనిని నడిపించుచున్నది.

★ ద్విపద భారతము

ఈ గౌరవమునుపాటించే, ఇంకొక కవిత్రయము, ఆదిత్రయ భారతమును అనుసరించి, భారతమును ద్విపదలో వెలయించినది. ఈ ముగ్గురిని కనిపెంచిన గౌరవము నెల్లూరుమండలమునకే దక్కినది. వీరు, ఆత్మకూరు తాలూకా బట్టెపాటిగ్రామ పరిసరములవారు. క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమువారు.

తిమ్మయ మొదటి 6 పర్వములు.

బాలసరస్వతి సభాపర్వము ఒక్కదానిని,

సోమన చివరి 11 పర్వములు వ్రాసినారు,

తిమ్మయ, విరాటపర్వమును, పంటకులావతంసుడు -జంగాల ముమ్మయరెడ్డికి అంకితమిచ్చినాడు. ఇట్టి దీ నెల్లూరువారికి భారతముపై గల మక్కువ. (ఇది ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారి ప్రచురణము.)

★ కావలి వెంకటరామస్వామి ఇంగ్లీషుచరిత్రలో తిక్కన

ఇంగ్లీషులో మొట్టమొదటిసారిగా ఆంధ్రకవులనుగూర్చి వ్రాసినది ఆంధ్రుడు-కావలి వెంకటరామస్వామి (1765-1840). తాను

వ్రాసిన దక్కనుకవుల చరిత్రలో 47 మంది ఆంధ్రకవుల జీవితాంశముల పేర్కొనియున్నాడు. (1829) ఈ కావలిసోదరులు నలుగురు. వీరిలో బొజ్జయ్య, లక్ష్మయ్య, రామస్వామి-కాలిక్ మొకంజీగారికింద పనిచేసి, వారి మెప్పులంది కైఫీయత్తులను సేకరించిరి. రామస్వామి విశ్వగుణాదర్శమను సంస్కృతకావ్యమును దీనికిముందే అంగ్లములోనికి అనువదించినాడు. చాల పలుకుబడికలిగిన ఇతడు కలకత్తాలో లిటరరీ ఆఫ్ టెక్సేరియ్ డిసార్టుమెంటులో అనువాదపండితుడుగా పనిచేసినాడు. గవర్నర్ జనరల్ - విలియం బెన్ టిక్ ప్రభువుకే ఈ కవుల చరిత్రను అంకితముచేసినాడు. రామస్వామి రామరాజభూషణుని వసుచరిత్రనుగూడ ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించినాడు. మూడు భాషలలోనికి ఎక్కిన (ఇంగ్లీషు-సంస్కృతము-తమిళము) తెనుగు గ్రంథము ఇదొక్కటే!

కావలి రామస్వామి తిక్కననుగూర్చినదానిని ఉన్నది ఉన్నట్లుగానే పొందుపరచుచున్నాడు. భారతీయుడువ్రాసిన ఆనాటి ఇంగ్లీషు-స్పెలింగులు గమనించదగియున్నవి :—

TEKKANA SOMAYAGI

This was a famous historian and poet, and a native of a village called Pature, in the Nellore district, he flourished in the twelfth century of Salivahana. When he was very young, he studied Sanscrit and Telugu under Kavi Rakshasa, and in a short time made very rapid progress in those languages. At the desire of Mania Sidharajee, he undertook to translate the Mahabharat into Telugu, and completed fifteen volumes in a comparatively short space of time, he was possessed of a quick genius and a ready talent at versification, in addition to a critical knowledge of the Sanscrit language. For this performance he obtained the grant of an extensive tract of land from the king, the greater part of the produce of which he expended in sacrifices; these religious acts

procured for him the appellation of Tekkana Somayagi:
This poet died universally lamented.

Cavelly Venkata Ramaswamie.

★ కవిత్వయ భారతము - తమిళానువాదము

కవిత్వయభారతమును ద్వీపదచేసినట్లే. సుబ్బరామదీక్షితులు దీనినే తమిళములోనికి వచనముగా అనువదించి ముద్రించినాడు. సుబ్బరామదీక్షితులు ఎట్టియాపురం సంస్థానపండితుడు. ఆంధ్రాంగ్ల ద్రావిడభాషలలో పండితుడైన ఆ సంస్థానాధీశుడు-ఎట్టియప్ప జగ దీశ్వర రామకుమార్ ఆదరముచే యీ కార్యము నెరవేరినది. ఈ ఆస్థానమునందే తమిళ జాతీయకవి-సుబ్రహ్మణ్యభారతి, ఆయన గురు తుల్యుడు అన్నామలై రెడ్డి వెలసియుండినారు. ఈ రెడ్డిగారే తమిళములో లోకప్రియతగాంచిన “ఆంకి పంఢారం” అను కావడి యందును వ్రాసినవాడు.

3. తిక్కన కవితాసారథము

★ ఆంధ్రావళి మోదమును పొరయుట

సర్వశాస్త్రముల, సాహిత్యశాఖల పరపు లోతు కనుగొనిన తిక్కన మఖి “ఆంధ్రావళి మోదముక బారయ” భారతము తెనుగు చేసినట్లు ప్రతిన! అంటే-ఆనాటి తెనుగువారికి, సర్వసామాన్యంగా అర్థమయ్యేట్లు, వాడుకలోనుండిన జాను తెనుగనే వాడినాడు అనుట! తెనుగులో ఇది రెండవకృతియో మూడవగ్రంథమో; అంత వరకు మతము సంఘము రాజకీయము అన్నీ సంస్కృతమునందే సాగుచుండినవి. పురాణాదులు సంస్కృతమున చరువబడి తెనుగున చెప్పబడుచుండినవి. “మంత్రముతో బాటు భాషయు బ్రాహ్మణాధీనమై యుండినది”. ఇక తెనుగుసేత అనగా, డు-ము-పులుగా మార్పుచే కాకూడదు గదా. అందుకనే తేటతేనె తెనుగున, వైదికమత పునరుద్ధరణముకొరకు, అందరికీ తెలిసేటట్లు - సంస్కృతపండితునితో అగత్యములేకుండ, అందరూ చదువుకొనేటట్లు పంచమవేదమైన

భారతమును, తిక్కన తెనుగుజేసి ఆంధ్రావళికి మోదము కలిగించినాడు. మన ప్రాచీనకవులు ముఖ్యముగా పోతన, కన్నడ పంపడు తమనాటి వాడుకభాషనే ఉపయోగించినారు. కాని ఇప్పటివారు కొందరు పెంపును ప్రాదనమును వలదనుటచే భాషాభివృద్ధి గిటకబారి పోగలదు. ఈ తెనుగుసేత బుద్ధుడు పాళీలో ధర్మప్రచారము చేయుట వంటిదే!

ఇక, ఆనాటి తిక్కన తెనుగు ఈనాడు అందరికి తెలియక పోయినదానికి కారణం - ఆ వాడుకభాష మారిపోవుటే. దేశీయ నానుడులు మాటలు నుడికారములు మొదట సంస్కృతమునకు, ఆవల ఉరుదూ పారశీకములకు, ఈవల ఇంగ్లీషుకు చోటిచ్చి, అవి పాతపుస్తకములలో నక్కొనిపోయినవి. ఇప్పటికిని యీ భాష నెల్లూరుపల్లెలలో చాలవరకు వాడుకలో గలదు. ఇప్పటి పెద్ద కారు వారు పోయినచో, దాని అంతే బట్టదు. అప్పుడు నిఘంటువులే శరణ్యము కాగలవు. పూర్తిగా భాష మారినదంతా-పట్టణములలోను, పాశ్చాత్య విద్యాధికులలోనుమాత్రమే. పల్లెలలోనికి వ్రేళ్లుపారని కేవల పుస్తక భాషాపండితులకు ఇది అర్థము కానిదిగనే ఉండిపోగలదు. అప్పుడు దిద్ది వ్రాతుమనుదొరలు బయలుదేరుదురేమో!

కొందరు, “తిక్కన నెల్లూరు తెనుగుబెట్టి భారతమును పాడు చేసినాడు” అని అనిరట. దానికి ప్రత్యుత్తరముగా కళాప్రపూర్ణ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు “కాదు కాదు; గుడికట్టి పాడి చేసినాడు” అని చమత్కరించిరి.

తిక్కన కవిత్వములో ఉన్న విశేషమంతా, ఆయన షాగ్వై ఖరియందే! ఆయన దొక కవితావేశము! ఇంగితమెరిగిన ఆయన విశాలహృదయ సరోవరములో రేగిన భావతరంగములకు, అనువైన కమనీయ జీవపదము దొర్లిపచ్చి, విషయమునకు కొత్త చెన్నువన్నెలతో ప్రాణముబోసి మన కండ్ల ఎదుట ప్రకటితముగ జేయును. సంఘటనకు దగినభాష ఉక్తి వైచిత్ర్యముతో పొరలినచ్చును. పదప్రయోగౌచిత్ర్యము పదగౌరవము పాత్రపోషణము ఆయన కవితా

లక్ష్మికి ఎనలేని సొమ్ములు. కాబట్టే శ్రీనాథకవి సార్వభౌముడు “రసాభ్యుచిత బంధము” ఆయన తీరు అని మర్మమెరిగి చెప్పినాడు. భావము సామాన్యమైనది కావచ్చును; కాని ఆయన దానిని అలంకరించిన భాషలోనే జీవము సాభాగ్యము సౌందర్యము నవ్యత వెల్లువబెట్టును. ఈ కళలో, ఆంగ్లమహాకవి షేక్స్పియరు ఆరి తేరినవాడని, ఆ పెడకట్ట - బెర్నార్డుషాగూడ చెప్పుచున్నారు. ఇదేగదా కవికులగురువు కాళిదాసుని విభూతి.

సోమయాజి నవరసములను నవకముతో ఒప్పించగలడు. ప్రణయమెంతో ప్రళయముగూడ అంతే ఆయనకు; కాని రెంటినీ వెగటు బుట్టింపడు. కాబట్టే ఏళ్లాట ఇరవై ఏండ్లు గడచినా, ఆంధ్రవాఙ్మయప్రపంచమున ప్రాగల్భ్యముతో జాతీయకవియై మన్ననలు బొందుచున్నాడు. కవిత్వమును శిల్పమనినది ఈ కళావేది, ఈ లోక కవియే! ఈయన ప్రపంచమహాకవులతో, భుజములొరచుకొని, ఒకే బంతిన కూర్చుండగలిగిన సార్వతాకిక మహాకవి. ముఖ్యంగా తిక్కన కవితాక్షేత్రము శాంతిపర్వలో, తెనుగుదనపు తేనెతో జోడక్కిపోయినది. కవిత్వము మదరమాగినది.

ఆయన కవిత్వపు అమృతవాహినిని, కొన్ని పాదాలుగాచీల్చి, అందు త్రావి ఆనందింతుము:—

★ భావము సర్వజనీనమైనది

జాతి మత స్థానిక యుద్ధభిత్తికలు భావమును అడ్డుపెట్టలేవు. అవి దేనిపాటికి అవిగా ఉద్భవించుచుండును. మహావీరుడు నెపోలియన్, సెంట్ హెలీనా దీవిలో బందీగా ఉన్నప్పుడు “I exist but I dont live” అని ఆ వేదనపడినట్లు ధృతరాష్ట్రుడు - “చోచ్యుండనై దుర్దశ నునికి మనికి యగునె (కర్ణ-1 : 30) అనుచున్నాడు. ఇట్లే బద్దె భూపాలుడు After me the deluge అనేదానికి ‘తన చావు జలప్రళయము’ అని సుమతిశతకములో అన్నాడు. ఇవి కావీ కొట్టినవిగావు. ఇట్లే—

—సిగ్గు జలముడిగ ద్రావి-కర్ణ-1 : 133 (Swallow the Humiliation)

—చలము దిగద్రావి-కర్ణ-2 : 248.

—నాలుక యడంచియుండు-కర్ణ-2 : 109 (Hold your tongue)

★ విరోధాభాస వాక్యము (Oxymoron)

Tremendous Trifles - బ్రహ్మాండస్వల్పములు, Splendid defeat-
వైభవోపేత పరాజయము అనునట్టి వింతవాక్యములను తిక్కన రమ-
ణీయముగా ఉపయోగించును.

—యుద్ధ శాంతవీరులు (ఉద్యో 3: 284)

—వినియ్యక దా వినని చెవులుజేసి (కర్ణ-2: 12)

ఆయనకు విన చెవుడు అని స్థానికప్రయోగము.

—మోహరంబు తాహ తీవ్రంబయి (కర్ణ-3 : 155)

—అలఘు లఘుత మెఱయ (కర్ణ-3 : 160)

★ బీభత్సములో చారుత

విదుపర్వముల పద్ధెనిమిదిదినముల యుద్ధము, వీటి అన్నిటితో
సరితూగినట్లున్న ఒక్క ఉత్తరగోగ్రహణమును వర్ణించి, (స్త్రీ) పర్వ-
ములో - ఎముకలగుట్టలు, ఈరువుకొండలు, ప్రేగులతిప్పలు, నెత్తు
శేరులను కల్పించి కన్నీటిమడుగులు నింపినను, అంగరవైకల్యము
నొందిన ప్రాణికోటిని వర్ణించి ఒళ్లు పులకరింపజేసినను-విసుగుపడుదు
వవగింపు గలుగదు. బీభత్సమునకు ఒక దర్శనీయత, వీరమునకొక
రామణీయకత అంటగట్టి కవిత్వమును ప్రన్నదనముతో ఆహ్లాదికారిగా
జేసినాడు. ఇందలి వీరమునకు కనుగవ ఎరువెక్కునేగాని, కండలు
కదలునేగాని, ఎదలో నలి నంజలి పుట్టవు. యుద్ధఘట్టములు ఉత్సాహ-
ప్రతిపాదకములుగనే సాగిపోవును. ఇట్టి పనితనమునే నాచనసోముడు
గూడ కొంత చూపినాడు.

—చారు భీషణంబుగా నొకశ్మికశృ జుట్టుకొని (కర్ణ-1 : 77)

—రథ చిత్రచారు లఘుభీషణ సంచరణంబు లొప్పగక (క-1 : 106)

- తనరథంబు రయంబున దర్శనీయంబుగా (క-1 : 189)
- విద్విషదభ్యయద గదారుచి స్ఫురితబాహు విలాసభాసమానమై
(క-2 : 221)
- దునిసిపడి భీమాభిరామంబుగా (క-2 : 227)
- శిరః ధరడొలై గుండలస్ఫురణ మెఱయ (క-2 : 246)
- మత్తగజకేళీ సుందరోల్లాస మాభీలత్వం బలిరింప ద్రిష్టుచు (క-3 : 210)
- ఉరము వ్రచ్చి నెత్తురుదేనియ యిదె ద్రావెదక (క-3 : 212)
- తను వుగ్రసుందరముగా నన్నరు డేతెంచే (క-3 : 219)
- నెత్తుట దోగి, మేను కమనీయ రుచిం గొమరార (క-3 : 339)
- ఆభిరామ భీషణంబగు రణాంగణంబు (క-3 : 380)

ఆ పీనుగు పెంటలలో —

తే. రెండు వీశ్యజనంబులు రేలు వివిధ
హృద్య సంగీతములను సాహిత్యమధుర
లలిత గోష్ఠీ నివాదంబులను ప్రమోద
భరితులై ప్రాద్దువుత్తురు భరతముఖ్య (భీష్మ-2 : 313)

అని, నెత్తురును మరపించి ఆనందింపజేయుచున్నాడు - సుకుమార
భావబంధురై న కవి.

★ కూర్పునేర్పులో సొంపు

వీనులవిందుగా, పదగౌరవమెరిగి, క్రొంగొత్త తెన్నున వాక్య
ములనుకూర్చి భావములను వెల్లడించి ఆనందమును కలిగించుపనిలో
తిక్కన మొనగాడు. ఇట్టి మధురవాక్యసముదాయము యీయన
కవిత్వములో కుప్పతిప్పలు.

- పవలింటి దివియ చందమయ్యె దినకరుండు (క-1 : 62)
- కయ్యంపు వేడుక మొగంబులం జిగురొత్త (క-1 : 69)
- పాండునందనులు... నేడు నూడబోడురు జము (క-1 : 70)
- నిప్పుల్ రాలు కన్దోయితోక (క-1 : 91)
- పాలివోని కలికితనము (క-1 : 101)
- నెత్తుటి పొందేమియాలేక యుచ్చి చనినక (బాణము) (క-1 : 121)
- అలంతి నవ్వు చెలువంబు మొగంబునకు వింత చెన్నొసంగ (క-1 : 176)

— తనూజ భుజగర్వ విహీనత నొంచె చిత్తముకా (క-1 : 187)

— చేతుల తీటవోవ (క-1 : 197)

— చేతుల కనివోవంగ (క-2 : 301)

మనసుకుగాక చేతులకే కని గల్పించినాడు.

— చే నెత్తురుగాకుండ, నక్కిరీటి గీటడగించువిధం బూహింపుము
(క-1 : 280)

— మధురాక్షర విన్యాసంబుగా పలికి (క-2 : 252)

— గర్వాగ్రహ విధేయుడు (క-2 : 7)

— చూచియుం దిరమయి నీవు నాలుకకు దెచ్చిన మాటగదా వినందగుకా
(క-2 : 11)

— పొడుతు నొడుతు... జెఱతుమనుట నోం చేటుగాద (క-2 : 24)

— అర్జును నమ్ములు దుష్టవట్టెనే (క-2 : 25)

— బెండు మానునులకు భీషణంబులు, నాకు బరితోషణంబులు (క-2 : 46)

— లక్ష్మికి జేవయు, గీర్తికున్నత విజృంభణము కలుగకా (క-2 : 105)

— నేడు మేలు చేయెతి నేనియు మృత్యువునకు నెన్నడు నగుపడ
(క-2 : 107)

— అంతరంగమేర్పు నలుక కామిషంబిడగ జూచిన చందము (క-2 : 204)

— సస్మితవక్త్ర సహస్రపత్ర లక్ష్మి యతికయిల్లు (క-2 : 221)

— గద పండువు (క-2 : 222)

— మనములు మెచ్చున గరగ (క-2 : 284)

— బ్రతుకరానంత పుట్టిన (క-3 : 82)

— అప్పలుకు లలంచుచుండె, మది బాయవు గీతినయమ్ములట్ల (క-3 : 86)

— ధను వనలవలయము లెఱగున (క-3 : 49)

— ఏపారిమండునె యాఱంగఱదీపము (క-3 : 49)

— మొగంబు బిగు వుడిపికొని (క-3 : 92)

— భవస్యహాస్త్రదివ్య మహిమలో నడంగిరి (క-3 : 114)

— లోపగ రాజబెట్టను (క-3 : 124)

— భవద్బాహు దండంబునకు మూలధనంబైన గద (క-3 : 141)

— జముని నాలుకయు బోని యతులకక్తి (క-3 : 162)

— మెడలు దెంగనేసి రణమేడినికా బలిసేసె నత్తలకా (క-3 : 180)

— నిటలమున బటుదర్పిల్లసితుడగుచు (క-3 : 198)

—అంత్యకాల యనురేఖచేర్చి (క-3 : 219)

—ఎవరు కడంగురులోయని కన్నిడియుండి (క-3 : 228)

—వెలిమెచ్చును నొల్లదేమియుకా (క-3 : 271)

—అత్తొలుతాడ వెలుగుపడజేసె (క-3 : 278)

—కన లభికమైన లావెక్కిన యయ్యంగపతి (క-3 : 345)

—రోమనలంబు, రోమకూపంబుల బటుజ్వాలాదూపంబున నెడలుట

(క-3 : 357)

★ సహజోక్తి

లోకపరిజ్ఞానము మెండుగాగల యీ మహాకవి ప్రకృతిని చూచి గ్రహించి, దానిని కవిత్వసంపదతో కైసేసి ప్రదర్శించును. ఆ భావ అనుదినము వాడుకలోనుండు నానుడిగనో సామెతగనో చాటవగనో నుండి, జీవశక్తితో కలకలలాడుచుండును. ప్రజాభాషను తీర్చి దిద్ది ఉపయోగించేనేర్పున యీయన దిట్ట, చూడండి :—

—రథము రథముతో జేరగబెచ్చి, యమ్మేదినిశ్వరునితో గరు డిట్టులనియె
(క-1 : 229)

—నీవు నా చెప్పినట్లు చేసి తేనియుమేలు, నేయకుండినం గడుమేలు
(క-2 : 53)

—కాకులలో గలుప దగవుకాదే నీకుకా (క-2 : 77)

(హంసుకీయోపాఖ్యానము)

—మృతభటులు రయమునకు విఘాతమొనరింప (క-2 : 154)

—సారథి సమయించిన దేరు తురంగంబులు దొలగంగనీడ్చికొని పాటిన*
(క-2 : 222)

* ఈ స్థితిని పలుమారు వర్ణించినాడు. ఇదిగాక తేరు దిగు నప్పుడు పగ్గములను (Reins) నొగలకు గట్టియే ప్రతిసారథి క్రిందికి దిగునట్లు వర్ణించుట తిక్కన, లోకపరిజ్ఞానమునకు పెద్ద గురుతు. ఇట్లు చేయకుండిన పగ్గములు గుట్టముల కాళ్లక్రిందబడి, కాళ్లకు జుట్టుకొని అపాయస్థితిని కలిగించును. ఈ అత్యంత అవసర కార్యమును మరచినవాడు, తిక్కన సారథులలో ఒక్కడూ లేడు.

—నీవిక దప్పి యార్చికొమ్మని వలికి (క-3 : 179)

* ఒకరికి ఇంకొక యోధుడు సహాయముగానచ్చి మొదటి బానిని విశ్రాంతి దీసికొనమనుట.

—రథ్యంబుల జలపాన భాద్యభాదసంబుల ప్రబలంబులం గావించి,
 తూన్పించి (క-8 : 112)

* ముఖ్యమైన యీవిషయమును, సంకుల సమరమధ్యమమున గూడ కవి మరువడు. అవి సేదదీర్చుకొని, మేసి, యథారీతి బలము చేకూర్చుకొనుట సహజము.

* మూకలు అర్జునురథమును చుట్టిముట్టి (ఇప్పటి రాజకీయ భాషలో ఘోరావుచేసి) ఒక్కొక్కడు ఒక్కొక్క రథభాగమును పట్టుకొని నిలుపుట కండ్ల ఎదుట పొడకట్టుచున్నది. ఇదే వాక్య చతురత - వర్ణనానైపుణి (క-2 : 229)

—సహదీర్ఘండై సిడము మెఱయ దిరిగి (క-2 : 229)

* గుంపులో దూరమునకు కనుబడునది రథకేతనమే! అది ఎవరిదో గుర్తించి, వెంటనే అచటికి తన రథమును తోలుమని యోధుడు చెప్పట సహజము. సంకులసమరములో ఇదే కార్య సాధనకు అనువు. ఇందు ఒక సాగసుగూడ గలదు. ఇట్లు వెక్కుతావులలో చెప్పబడియున్నది.

—విజయంబు వీక్షించి గుణంబు సారించి “గాండీవంబు నీ కెదురే?”

యని యగ్గించి (క-3 : 13)

† విజయము కర్ణుని విల్లు; ఇది దైవదత్తము. ఇట్లు తన ధనుస్సుతో - ప్రాణమున్నదానితోవలె పలికి, పొగడి ఉపయోగించుట - కలుజులుదీసి పారించిన ఆనందరస స్రవణము! ఇట్లే గుఱ్ఱమును మెడపైతట్టి మాట్లాడని సాది ఉన్నాడా?

—పొడవుగానెత్తి నేలవైన నోర్పితి నను బగవారిసదుమ (క-3 : 58)

* బాగా పైకెత్తి పగులవేసినాడు అన్న చాటువకు సరిపోవు. చున్నది యీ పలుకుబడి.

† కర్ణపర్యమ 3. అ. ౧౩ వచనముక్రింది వుట్ నోటును చూడుడు.

—నిన్ను దృఢముచేసి, నన్నాదురాత్ముండు బంధుహీనుడోలే బలుప
(క-3 : 64)

—గదాఘాతంబుల కాలంగలను (క-3 : 86)

—మున్నేమిసేసిన కేసితింకనైన దుర్బుద్ధితనములు మాని (క-3 : 89)

—పొగవాసి మెఱయు నగ్నివోలే (క-1 : 180)

—ధూమమడగిన వెలుగొందు ననలుచండము (క-2 : 238)

—పొగలేని మంటపగిది (క-3 : 15)

* అగ్ని తీవ్రతను చెప్పుటకు యంతకంటె శాస్త్రీయపద్ధతి లేదు. పొగ (కార్బన్) అంతాపోగా మంటకు వేడి ఎక్కును. ఇది తిక్కన పైన్సుపరిజ్ఞానము. ఇంకొకచోట చంద్రనిష్ఠలు చెరిగినట్లు అని చెప్పినాడు. చిక్కటి చంద్రకొయ్యకు వేడి ఎక్కువ. అందులో చేటలోబోసి చెరిగిన, కణికలు రాజి, వేడి ఎలపాన వ్యాపించును. చింతనిష్ఠలకుగూడ వేండ్రము ఎక్కువ.

—వానిని గాసిగ గ్రద్దగమి దొలువ కనుగొనవలదే (క-3 : 126)

* ఇది ముఖ్యంగా ఆడువారి తిట్టువంటిది. “నీవు పురుగుబట్టి చావ” అన్నట్లు.

—ఆ సభలోన గొన్న ఋణమంతయు నీగంగంటి వడ్డితో
(భీమసేనుడు దుస్ససేనునితో; (క-3 : 195)

—వివిధ విశిఖజాలంబు లడరించిన, నంబురంబు

శలభపటల సంవృతంబునువోలేనుండె (క-1 : 129)

* మిడుతలదండు చూచినవారికి ఇది మనసున అల్లె అచ్చు పడిపోవును. (Good Earth) అనే చలనచిత్రమందలి మిడుతలదండు దృశ్యము కట్టెమంట నిలిచిపోవుచున్నది.

—కాల్ నిలువక తెరలంగ (క-3 : 230)

—కర్ణ మద్రపతుల కాంతల విధవలజేయువాడ (క-3 : 264)

* “నీ ఆలు ముండమోయిస్తాను చూడు” అనేది పలుమారు చెవిన బడే తిట్టు.

—(తేరుగాలు) మండ మునుగంగ దిగబడిన (క-3 : 350)

—తెగనిండ దిగిచియేసిన (క-3 : 360)

* లెగ తిను, లెగ మాసిన వాటివంటి ప్రయోగము.

—మనుజులు పాండ్తులనూజులు, జననాయక, నాకు ఒక్కసరకే రతంపకా
(క-1 : 241)

* ఒక లెక్కా పక్కా-అనుట.

★ ఉపమానములు

ఈ ఉభయకవిమిత్రుని సారవంతమైన మానసికక్షేత్రమున మొలకెత్తి, మొగ్గ పూవు దొడిగి, రామణీయాకృతులతో ఉపమానములు రూపొంది, సాతకుని పులకితుని జేయుచున్నవి. ఈ కవి ఊహలు మన్నవదలి మిన్నకు ప్రాకేవిగావు. పోలికలు పాటక జనముగూడ చూచినవే! ఇక మాటలు తెనుగువారి సొంతవి.

—మేఘు పిహితుడైన మహిరునిచాడున వాడిలేక యున్నవాడు
(క-2 : 121)

—పెనుదుంగ మడుపులో గజపతి యున్మత్తవృత్తి గేలి సలుపుపగిది
(క-2 : 340)

* తుంగపోచలను, అడ్డము ఆపులేకుండ త్రొక్కివేసినట్లు. అందులో అది గజపతి, సామాన్యమైన వనుగుగాదు.

(చూడు : భీష్మ-2 : 222)

—నాశమునకు వికసితాంబోరుహము బావు

వెరువుదోప దునిమె వెన...శిరంబు (క-2 : 168)

ఉపమానములతో నిండిన ఈ నీసను చూడుడు (క-2 : 187)

నవ్వుచుఁ జాపంబు నడిమికిఁద్రుంచి, మై

మఱువు దొంబది శిరమార్గముల

భేదింప, రత్నప్రభాదీప్త మగునది

సౌదామనీ చారు జలద మంబు

జాపుని తనువున కడ్డమైయుండి నా

తాహతంబై పాయునట్లు వోలె

బడుటయు, మణిమయాభరణ సుందరమైన

యతని గాత్రము సతారాంబరము

బోలి యప్పుడ యా మాత పుత్రుచేత
రక్తమయమైన పల్లవోద్రిక్త కల్ప
తరువు చందంబునొందె; నతండు రాజ
ధర్మమూడి చలింప కదలె నధిప.

—విచ్చె నబ్బలము సింగంబుగనిన లేడి గమియుబోలె (క-2 : 278)

* లేడి అంటే ఆడుజంక, అబలలు పరుగెత్తినట్లు అను
సూచన.

ఉపమానమును పెంచి వర్ణించి, ఉపమేయము ఇట్టిదనుట
తిక్కన ఉపమాలంకారములలో ఒక చారుతర ఘోష. దీనిని గ్రీకు
మహాకవి - హోమర్ చేబట్టి, పరమటికవితకు వన్నె దెచ్చినాడని
దీనిని Homeric Simile అంటారు. ఇక ఇందు తిక్కన బాణి చూడండి:-

—(భీమడు) వాని నెల్లడ్రుంచి, వలవ్రచ్చి కొని లీల

నిగుడు చోటవోలె వెగడువడక తలీమి (క-3 : 158)

* చోట-చొరచేప (Shark) అతి భయంకరమైనది. దాని
ముక్కు పొడవుగా, రెండుతట్టులా రంపపు పండ్లవంటి ముండ్లుకలిగి
యుండును. ఇది వలను తుక్కుతుక్కుగా నరికివేయుట తెలిసినసంగతి.
ఈ ఉపమానముతో భీముని భీకరమూర్తి ఆకలింపునకు రాగలదు.

భీముని తిక్కన ఆబోలెద్దుకే పోల్చి సుందరదృశ్యము నిట్లు
సృష్టించినాడు. —(ద్రోణ-4 : 154.)

చ. అరదముడ్డి యప్పుటు శరావళికొర్చి మొగంబు వాంచిన
త్యరుడయ, వాన పైగురియ వంచినమస్తక మెప్పు బోవు నుం
దర వృషభంబులీల జని, దర్ప మెల్లగ నొక్కచే నొగ్గ
వెరవునబట్టి తేరు; ప్రజ విస్మయమందగ వీచివైచినకా.

* కారెలు దిరిగి చెండుబెట్టిన కోడె సింహమునకంటె గంభీర
మని తెలిసి, తిక్కన యా పోల్కెపై మమత జూపును. వానలో
ఇది తలవంచి రాజతీవితో నడచుటను పల్లెలలోచూచి ఆనందించని
వాడు లేడు.

—శా. సింగంబాకటితో గుహాంతరమందు చేడ్చాటుమైనండి, మా
తంగ స్ఫూర్తితయూధ దర్శన సముద్యత్కృతమై వచ్చునోజ
(విరాటపర్వము)

—చ. కని యభిమన్యు ముఖ్యుల వికంపితవృత్తి కడంగి యేసినం
దనువున నెల్ల రక్త జలధారలు గ్రమ్ముగ, వారణేంద్రుడే
పున నెలయేరు లొక్కమొగి బోరన బెక్కడరంగ లీల గై
కొని ఘనకేళిసల్పు నడగొండగలిక సముదగ్రమూర్తియై (భీష్మ-2 : 240)

—ఉ. అంగదనాథుమింగిన వృశావతి దక్షవేస ముట్టికొన్న స
ర్వాంగములుం జలింప వెగడందుచు దిక్కులు నూచుచున్న సా
రంగియపోలెనుండె, గురురాజ, భవత్సుతుసేన భీష్మ నా
జిం గబలించి పొండవులు జృంభిత విక్రమలీల బొల్పుటక. (ద్రోణ-1 : (17)

మొదలగు రసగుళికలు ఎన్నోకలవు.

—అవిసిన కలంబు జనంబులు దీవి సేరినయట్ల కర్ణుండేరి, కాలుదన్ని
భూమిపై నిలచి (క-3 : 165)

* కాలుదన్ని (ఊని) నీట నిలుచుట సహజము.

—బెబ్బలి లేడి కొదమం బొదువుపోలికం బొదివి (క-3 : 205)

—పెక్కు పాములు బొదివిన బెనగు గరుడు ననువుదోపగ (క-2 : 273)

* ఎందరు చుట్టిముట్టినను లెక్కలేక పోయినదనుట.

—అంతక కోపవహ్ని విపులాకృతి గైకొనివచ్చినట్లు (క-3 : 283)

—(మహాస్త్రము) ఆకలిమైవచ్చు కృతాంతవక్త్రమన (క-3 : 358)

★ చిత్రీకరణము - ఉత్ప్రేక్ష

ఒక సన్నివేశమునుగాని, వ్యక్తి అవస్థనుగాని వర్ణించుటలో
కవిబ్రహ్మ గంటమునకు నెఱజాణతన మబ్బినది. ఇవి చదివిన వినిన
మన కన్నులలో, సినిమాదృశ్యములవలె మనలుచుండును. పాత్రలు
సజీవములై మన కట్టెదుట తిరుగాడుచుండును. ఇదంతా ఒక గారడీ,
ఒక కనుకట్టుగా నుండును.

—ధరాభూతికి దోడు సంధ్యారాగంబు మిళితంబైన తిమిరంబు గవిసిన
(క-1 : 209)

—కం. అనిన విని కెంపు సొంపున

గనుగవ యుగ్రముగ బొమలు గదియగ, ఫాల

మృగ జెమట వొడుమ, నీ నుతు

గనుగొని యిట్లనియె నతడు కటము అదరణ్. (క-1 : 248)

ఇది శల్యుని దృశ్యము.

—ఆ. మెఱుగుతోడి అలిత మేఘంబుమీదికి

బోయి వెలుగు భాను పాలుపుదోప

మద్రరాజ సహిత మహిత మైయొప్పు న

తేరు కర్ణుడెక్కి తేజరిల్లె. (క-1 : 318)

—తే. ఈడబోక రాధాసుతుడేని నిరువ

దేను నారాచములు పవమాన తనయు

క త్తశముదూరి యంగంబు గాడిపాటి

నిలువకట చని మేదిసి తలము సొరగ. (క-2 : 212)

* అంత బలముతో వదలబడి, అంత వేగముతో వచ్చుటచే, దేహంగుండా దూరి నేల జొచ్చునంతవరకు నిలువలేదని వర్ణించు చున్నాడు.

—పెఱుమాకలు వెఱుగునం జెయ్యెది కర్ణుడంగిన మున్నీటియట్లుండె

(క-2 : 274)

* సైన్యమంతా చలనములేకుండా స్తంభించిపోయినది. మున్నీటివలెనే ఇదిగూడ హేరాశముగ పరచుకొనియున్నది. ఇదీ మనసుకు తట్టే దృశ్యము. రెండుసార్లు దున్నినపాలముగూడ అల లణగిన వారానివలెనే ఉండును. (బుద్ధచరిత్రలో అశ్వఘోషుడు యీ దుక్కిపోలికను చెప్పినాడు.)

—కం. తురగ ద్విపద రథ తూర్యా

భరణధ్వజ చామరాతపత్ర శకలముల్

పాఞ్చరి భరగప్పగ, నె

త్తురు పేరులు వాని ద్రోగ ద్రోచుచువచ్చెన్. (క-2 : 301)

* తుమురు చెత్తతో అనగా (అడ్డకట్టగా) ఏర్పడియుండగా, వచ్చిన నీరు ఉబ్బి, ఆ కట్టను నెట్టి త్రెంపి కొట్టుకొనిపోవుట సర్వ

సామాన్యదృశ్యము. ఈ వర్ణనము ఆదృశ్యమును చిత్రించి, మన చూపుమేరలో నిలిపివేయుచున్నది. ఇది చిత్రకారుని కళావైద్యము.

—మహిబడు విమానములట్లు యజ్ఞవల్క్యలైనట్టి యరదములు (క-3 : 176)

* పైనుండిబడి తునకలైన విమానములు ఇట్లేగదా కనుపించును.

—క. నిగుడు దివాగ్ని జ్వాలల

వెగడందిన మృగవలంబువిధమున నతి భీ

తిగదిరి నలగడ విచ్చిన

జగతీశ్వర, యశదు మెఱసె జక్కని బయలకా, (క-3 : 208)

* ఇది ఒకపాటి హోమకొ సిమిలి. కాలిపోయినతర్వాత బయలే (తెటిపే) గదా అగును. ఇందొక సారస్వము-చిత్రీకరణపు సాంపుగూడ గలదు.

★ పదసారస్వము

ఈ కథను ప్రదర్శించుటలో ఈ కవికి ఒక సహజప్రతిభా దీపనము గలదు. తల్లిని పట్టుకొని 'బింబాధరోష్ఠి' అని అనడు. పాత్రలను తానుగా తిట్టడు. సందర్భోచితముగ పదప్రయోగముచేసి ఆ పదగౌరవమును నిలువబెట్టును.

—వచ్చినవాడు ఫల్గుణ డవశ్యము గెల్తుమనంగరాడు (విరా-గోగ్రహణము)

* ఫల్గుణి నక్షత్రము జయతార; అందు పుట్టినవానికి - అర్జునునికి అపజయము లేదు. కాబట్టే గెలువలేరని సూచించినాడు.

—దూర్వారోద్యము బాహు...కీచకా-అనే విరాటపర్వపద్యములో ద్రౌపది కీచకా=అంటే వెదురా, అని సంబోధించి, నిన్ను విరుగబొడుచుట అంత సులభమని తోపింపజేయుచున్నది.

—భీముడు విస్ఫురద్గదను రథసముత్పత్తి త్రిప్పును.

—సవ్యసాచి (రెండుచేతులా వీసి) అంపవాన గురిపించును.

ఇదీ తిక్కన సమ్మోహనాస్త్రము. ఇట్టి ప్రయోగముయి యీ పర్వమునగూడ గలవు.

పాత్ర చిత్రీకరణము.

తిక్కన భారతపాత్రలు ప్రాణములేని తోలుబొమ్మలు గావు; అవి చైతన్యపూర్ణములు; మానస్వభావమూర్తులు! ముఖ్యముగా కారవులలో కర్ణుడు, గాంధారి; పాండవులలో భీముడు, ద్రౌపదియే ఈయన తీర్చిదిద్దిన ప్రధానపాత్రలు-అని అనవచ్చును.

I ద్రౌపది

నెఱజాణ బిగువు, గార్గి వాదనాబలము, సత్యభామ ఆత్మోత్కర్షము, తెనుగు గడుసుదనము సమపాళ్లుగాకలిసి రూపురేకలు దిద్ది ప్రాణముబోసి ఈమెను నిలువబెట్టినాడు పల్నాటివీరుల కథలోని నాయకురాలైన నాగమ్మ, ద్రౌపదికి అస్ఫుట ఛాయాచిత్రము కావచ్చును, ద్రౌపది తెనుగుదనమునకు రూపాంతరము.

పంతులు సాగించుకొనుటలో, కసి దీర్చుకొనుటలో అంతటి వ్యక్తి భారతమున ఇంకొకరు లేరు. దుస్ససేనుడు లాగి త్రెంచిన వాలు వెంట్రుకలను, అతని పచ్చినెత్తుటనే కడిగి ఆరబెట్టిన తరువాతనే ముడిచి కొప్పబెట్టినది. ఈమెకు భీమునిపై ఉన్నంత విశ్వాసము ఇంకొకరిమీద లేదు. స్వర్గారోహణపర్వములో, ధర్మరాజు-ఆమెకు అర్జునుడై వలపు మొగు అన్నదానికి భారతములో ఎక్కడా పోబడియే లేదు. తన ఎదసాదను భీమునితోనే చెప్పకొని, కీచకుని దుశ్శాసనుని మట్టుబెట్టించి పగ సాధించుకొనినది. అర్జునాదులు మీనమేషము లెక్కించుచు, వెనుక ముందులు ఆలోచించేలోపలనే, ఉన్న పుణ్యకాలము రవ్వంత డెల్లిపోయెడిది. వారు యుద్ధములోదప్ప అన్యకిష్ట కార్యసరణిలో తెంపు చూపలేకపోయినారు.

తన గాంధీవమును తిట్టిన అన్నను, అర్జునుడు చంపుదునని పైకిదూకి, చివరకు ఆ ధర్మజుని చిట్టిన కొసవెంట్రుకలను నరికి వ్రతము డెల్లించుకొనినాడు. కాని ద్రౌపది పెట్టిన చివ్వాల్లకు, కుక్కిన పేనువలె నోరెత్తలేదు - ఈ ఇంద్రసూతి! ఆమె అన్నంతనే పాండవులందరికి భయమే - అగ్నిలో పుట్టినదని కాబోలు. కుంతి,

అత్తగా యీమె జోలికే పోయినట్లు లేదు. ద్రాపదిని శక్తిస్వరూపిణి అని అనినది - నిర్యాతనశక్తి స్వరూపిణియగుటచేతనే కాబోలు! తిక్కన, అడుగడున ద్రాపది వైశిష్ట్యమును చిత్రించినాడు. ఆమె కార్యాచరణ దక్ష; స్వాభిమానిని.

II భీముడు

ఒళ్లు దాచుకొనని తెంపు, మగటమి, చేవ, సత్తువగలిగి, కల్లకపటమెరుగని మొండివాడు - యీ పాండవేయుడు. అవమానమును దిగ్గమింగి పడియుండలేడు.

“కుంభనిక్షిప్త భుజంగమువలె” బుసకొట్టుచు సమయమునకు వేచియుండి, శత్రువు చేజిక్కగానే వికృతముగా తునకలుచేసి తృప్తి పడేవాడు - భీముడు. ఈయన లేకున్న పాండవపక్షమే లేదు. స్వగౌరవ ప్రతిష్ఠాపనముగాని, రణవిజయముగాని, ప్రాణోపద్రవకాలముందు ఆత్మరక్షణముగాని వారికి దక్కియుండవు. భారతములో (కల్పిత) గోగ్రణమునందుదప్ప, భీముడు చేయిజేసికొని తనవారిని ఉద్ధరించని క్లిష్టసమయమే లేదు. లాటూగృహదహనముతో ఆయన బాధ్యత ప్రారంభమైనది. పేరుబడినయోధులు - ఎక్కువమందిని యీయనే సమయించినాడు. ధార్తరాష్ట్రులందరూ ఈయన గదాఘాతములకే ఆహుతియై పోయినారు.

ఇది బాగా గుర్తించియే, భాసమహాకవి - తాను వ్రాసిన భారతనాటకములు ఐదింటిలో రెంటికి - మధ్యమవ్యాయోగము, ఊరుభంగము - భీమునే నాయకునిగాజేసి, రాణింపు గూర్చినాడు.

కన్నడ కవిత్రియములోని రన్నడు - “సాహస భీమసేన విజయము” (గదాయుద్ధము) అను నాటకమున దుర్యోధన భీమసేనులనే వీరులుగా వర్ణించినాడు (రన్నడు తెనుగువాడు; నన్నయకు ముందు యాబై యేండ్ల నాటివాడు; అర్జునుని పెద్దచేసి కన్నడభారతము వ్రాసిన పంపని తరువాతివాడు, ఇతడూ తెనుగువాడే!)

యుద్ధపంచకములో భీముని వీరవిహారమే ఎక్కువగా వర్ణితమై యున్నది. ఇక కర్ణ పర్వమున కర్ణునికి ఎదురుగా భీమునే ప్రతినాయకు డనవలసియున్నది. దుస్ససేన సంహారఘట్టము తిక్కనచేతిలో మహా కావ్యసంపదలో, తీరి దీపించినది. కీచకుని చంపుటవలెనే ఇదీ అమా నుషము! అట్టిదీ భీమునికి వారిపైగల కసి! కాని ఆ వికృత చిత్ర కరణము జగుప్సను కలిగించదు. ఈ గుణము తిక్కన ప్రత్యేక కళ.

“మను సభ బలికిన దానం

దనివోవక యిచ్చటికి వెడకివచ్చితి. యే

మనియె దనుము! నీ మాటలు

వినుటకు నాకినక సాల వేడ్కపడియెడుకా. (క-3 : 206)

అని ఎంత సహజంగా, ములుకులు గుచ్చుకొనేటట్లుగా ఎత్తి పాడుచు చున్నాడో చూడండి! కినుక వేడ్కపడుట బీభత్సమునకు ఒక నాణ్యము!

ఆపట్టున దుస్ససేనని శరీరమునకు పట్టించిన పాట్లు పరికించండి : (క-3 : 210)

కా. లీలం గేలనమర్చి, మత్తగజకేళీ నుందరోల్లాసమా

భీలత్వం బలరింపఁద్రెప్ప, జదలం బృథ్విసలికా వైచు, ముం

గాలంద్రోచు, మొగంబువ్రేయు, దెసలుగ్రన్నూర్తి వీక్షించు, మో

కాలూఁడుం బయి, గ్రమ్మఱంగ మెడ చిక్కంద్రొక్కి నిల్చుకా, నగుకా.

నుందరోల్లాస మాభీలత్వం బలరింపచేయుచున్నాడు! తిక్కనకు సౌందర్యము తోపింపజేయును అనువుగాని సంఘటనమే ఉండదు. అదిగాక యిందు - ఒకేపద్యమున అనేకక్రియలను చొప్పించి ఆఖ్యాత కవిత్వమునకు ఉదాహరణముగూడ సమకూర్చినాడు - ఈ కవితా శిల్పి. ఈ చేతలు కనులకుగట్టినట్లుగ దా నున్నవి!

అంత బోసిక -

“ఏనురము వ్రచ్చి నెత్తురు

జేనియ యిదె ద్రావెదం; గడిసినను గడిమిక

మానుప దిక్కుగలిగిన

ద్రాని మ్మొలుగింపు, మీ మొనగలవారికా.” (క-3 : 212)

‘మీ అబ్బతో చెప్పకో పో’ అన్నట్లు సహజంగా అనుచున్నాడు భీముడు. ఆయనకు ఆక్షిప్తపరిస్థితి లభిస్తున్నది, నెత్తురు తేనెవలె రుచుల నూరించుచున్నది. భీముని అక్కసంతా యీ ‘తేనె’ అన్న పదమునందే నింపివేసినాడు. ఇంకను పగ తీరలేదు; నిర్యాతనోత్సాహము ముదగించలేదు. ఇంకను అంటున్నాడు:- “తల్లిచనుపాలు, పలు తెఱంగుల తేనియలు, ఖండశర్కరతోడి దుగ్ధంబులు యింత యింపుగావు” అని వికృతహట్టహాసమును పొంగుతోచేయుచున్నాడు.

ఇంత చేసినను జగుప్త బీభత్సముకలిగి, భావము వికటించుకూడునట్లుగనే “ఉగ్రసుందరముగా నవ్వీరు జేతెంచినాడు!”

(క-3 : 219)

దుస్ససేనుని “పసరమా” అని మెత్తటిమాటలో తిట్టుట, దారుణాఘాతముకంటె బెట్టిదముగ నున్నది. వెంటనే అతని తొమ్ము చీల్చి,

“క్రమ్మ రుధిరమ్ముల్లాసియై దోయట స్వరంవారం గొని త్రావు,
మెచ్చు చవికిక్” (క-3 : 214)

ఈ వికటస్ఫూర్తిలోగూడ చిత్రణశిల్పము కవి లేఖనిని బాయలేదు. పెరవారగొని త్రావుచున్నాడు. చవికి మెచ్చుట - ఆత్రావుట గూర్చిన అత్యంతృప్తికి ఒక సజీవరూపము కల్పింపబడుచున్నది.

ఈ ఘట్టము చదువునప్పుడు, స్పెయిను, మరికొన్ని ల్యాటిన్ అమెరికా దేశములందలి వృషభయుద్ధమును (Bull Fight) చూచునప్పుడు కలుగు ఘోరరామణీయకతనే కవి మనచే అనుభవింపజేయుచున్నాడు. ఇట్టి దృశ్యదర్శనము ఉత్సాహమునేగాని వితాకుననుకరించదు.

ఇంతలుచేసి, “ఒకటి కడతేతె! బాపాత్ము సుయోధను బారిగొని తలదన్నుడు” నను రెండవపనియు దీర్చవరిగెద (క-3:225) నని, భారతకథా నిర్యాతన చరమాధ్యాయమునకు బీజావాపము చేయుచున్నాడు.

భీముడు పొలికలనలో పొంగునేగాని, క్రుంగడు, పిరికికండ పడనీయడు. ఎటులైన బతికి బయటపడవలెనను ఆశ ఆయనకు వెలియెనది. లేకున్న అశ్వత్థామాస్త్ర ప్రయోగమునకు తేరు దిగ కుండునా? చావన్న భయమెరుగని యాయనను కృష్ణుడే రథముపై నుండి క్రిందికి ద్రోయుచున్నాడు. ఇట్లే మూర్ఖముగా, ముందుకు అపడెద్దవలె సారవేసికొనిపోయి శత్రువుల తేరులను వాటుపడ ద్రోయును. మనోబలము యాయన దేహబలమును పెంపొంద జేయు చుండును. భీముడు ఏది చేసినా అందు ఒక ప్రత్యేకత గలదు. బకా సురునికి దెచ్చిన బండెడన్నము దినుట ఇతరులకు అరపేపనికాదు. ఇదీ ఆయన రూపరేఖ! మొరటుదనముతో బాటు మొండితనము గూడ ఆయన కవచములు, వేగిరపాటులో ముందు వెనుక లారయడు; కాబట్టే మూర్ఖితుడైన కర్ణుని నాలుకను రోయబోవును.

భారతకథ అంతటిలోను, పాండవుల పరుపు గాపాడుచు వచ్చినది ఒక్క భీముడుమాత్రమే.

III హంసకాకియోపాఖ్యానము

(కర్ణ-2 : 54 మొదలు)

నడమంత్రపుసిరి, నరముమీది పుండు మననీయపు - అన్న చాటువకు తూచినట్లు సరిపోవునది యీ పిట్టలకత. గ్రీసు దేశపు ఈసపుకథలలోని - జంబాలకారి కుండేలు, కాలుసాగని తాబేటితో పరుగుపందెములో ఓడిపోయిన కథవంటిదే ఇది.

కాని, తిక్కన రచనాప్రాగల్భ్యముచే, ఇది కళాపూర్ణమైన కుత్సన ఖండకావ్యమైనది.

(ఇట్టి దృష్టాంతకథలు (Parables) శాంతిపర్వమున చాల గలవు.) దీని నిలువెల్లా సహజసాధాగ్యము దీపించుచున్నది. పోతు తేరునాగలో కూర్చుండి, మద్రదేశాధీశ్వరుడు-శల్యుడు, పంచమాంగ దళ చేష్టగా కర్ణుని క్రిందుపరచి అర్జును నెత్తిపెట్టినసంగతి ఇది. హిస మైన పోలికలు, ఊద్రమైన మాటలు, ఇన్నిటికీ, ప్రచంధ నిర్ఘర జల

పాతాళాఘాతములకు సరికుగొనని చట్రాతిబండవలె రాధేయుడు స్థిరుడై యుండినాడు. కథ ఇది :—

అంబుధిలో ఒక యలఘుతరద్వీపములో, ధర్మవర్తి అయిన ఒక రాజు పట్టణము. అందు అధ్వరాది సత్కర్మకుడు - ఒక వైశ్య వరుడు గలడు. ఆయనకు ఐహిక సంపదలందు - ఏటియందును కొదువ లేదు. ఒకనాడు, ఒక కాకి దాఁతప్పి ఆయన పెద్దయిల్లు దూరినది. ఆయన కొడుకులు, దానిపై మోజుపడి చేరదీసి “ఎంగిళులు” వెట్టి కొని, యాడ నెలమి బెరిగి, క్రొవ్వి కడుమీఱి, యెట్టి పక్షులును దన్ను బోలవనియెడు దుర్మానమున దృణీకరించి, యది పెక్కుభంగుల గ్రీడ సలుపు.”

ఏ జీవినిగాని ఇంతకంటె చులకనపరచలేము. తిన్నది ఎంగిళు; కాబట్టే దుర్మానము కలిగినది. ఇక కండ్లు కనబడునా?

ఇట్లుండ ఒకనాడు సుపద్మనితో సరితూగు, కొన్ని హంసలు పై న కనుపించినవి. కోమటిబిడ్డలు ఆ కాకితో—“వీనింగలసి పఱచి గెలువగలవా?” అని అనీ అనకముందే, ఉచ్చిష్టదర్పితంబగు నది అంసల దెసకుబోయి “మీలో మేటి యెయ్యదియో” అని అంటూ, తనచూపుకు తగిలిన ఒక హంసముతో పందెము పెట్టుకొని ‘పఱ తము, రమ్ము’ అని పిలిచెను. అంసలన్ని నవ్వినవి.

కాకి—“గతులు నూటొక్కటి గలవు; అందు ఆరి తేరినదానను” అని ఎచ్చుల కాకిమాటలతో తన్నుతాను పొగడుకొని, పలికినది. దీనికి పెద్ద పులుగు అంటున్నది:—“నూటుగతుల నీవు వాటుదే! నన్నియు నెఱుగ; బులుగులెల్ల నెట్లవాటు, నట్ల పాటుదము రమ్ము” అని అణకువతో పెద్దమనిషివలె చెప్పినది; ఈ వినయములో ఆధి క్యము ఉట్టిపడుచున్నది. ఇందు వ్యంగ్యమైన సూక్ష్మప్రతిపక్షి నింద గలదు.

ఆవల ఆ రెండును మున్నీటిపై మిన్నుదఱసి పాతినవి. రాయంచ మందగతిని పోవుచున్నది. వాయసము అతి తీవ్రభంగివలన

మొఱసి, బహు గమనాయాసమునొంది పఱచుచుండినది. పోవుచు పోవుచు, కలము తక్కువ కాకి మిడిసిపడిన పాల్లు ఇవి :—

ఆ. ఎలమి గడచిపోవు, బిలుచు, గ్రమ్మఱివచ్చి
ముక్కు ముక్కుమీద మోపు, జాట్లు
నేచి తిరుగు, నీక లీకలతో రాయు,
నొరయు, జిత్రగతుల మురియు, నవ్వు!

చెడి బ్రతికిన ఆ కాకిచేష్టలు ఎంతటి స్వభావముగ నున్నవి! ఎంతటి ఎచ్చింపులు! అల్పుల మురిపెము ఇట్టి దేగదా. కని పొడిమాటలే దీనికి ప్రాణము.

ఇంతేగాదు, హంసంబుల కేలిగొని నవ్వుచు, “మరాళంబు పరాభవంబు పొందెను”మని, పెద్ద యెలుగునం బలుకుచుండినది. ఈ పట్టున హంసయు భరితోత్సాహయైనది; నిగిడి వెలుచబఱచి, ఉదంచిత త్వరితగమన కళావైదగ్యమును చూపినది. కాకము ఆకు లాంతరంగంబును, వికలాంగబునై, “బుద్ధిమాలి పోటీ బెట్టుకొంటిని, ఇచట గిరులుపొద లేమియు గనుపించవు”-అనుచు, దీనమానసంబై భయంబున కలంగి, డస్సి, సాగసి, అవశత కాకి అంతకంతకు దిగి పోవుచుండినది. సందుచూచుకొని హంసము కోడెగమునకు దిగినది. “నీవనేకగతులు నేర్తిది యేగతి చెప్పుమ?” అని బాధకు అవ మానము కలిపినది. ఇక కాకి దీనావస్థ చూడండి :—

కం. తలకొని జలములు పక్షం

బులు దుండము దోక సోక, బొరిబొరి నెగయక

బలమఱి, మెయి దిగబడగా

సాలసి యెగయలేక వాయసుడు వెగదొండె (క. 3: 74)

‘వాయసుడు’ అనుటలో ఒళ్ళు దెలియక, తారతమ్యముల గమనించని మానవజాతినే ఉద్దేశించుచున్నాడు కవి.

కాకి కొవ్వన పొంగినదానికి చెంపలువేగొని—

క. నాకొలది యిప్పు డెఱిగితి,

నీ కరుణాలోకంబు నిగిడించి, కర

త్యా, కాపు! నన్ను మఱడం

నాకులలో గలుక దగవుగాదే నీకుకా?

అని ప్రాధేయపడినది. చచ్చుబడిన నీచులు పడనిపాటే లేదుగదా! ఇక శరణాగతి ద్వైతము ఒక లెక్కాపక్కా వారికి! అందిన సిగ, అందకుండిన కాళ్ళుబట్టుట, ఇట్టివారి కార్యాచరణవిధానము!

మున్నీట మునిగిపోవనున్న ఆ కాకిని, కలహంస కాబట్టి, అన్నీ మరచి, కారుణ్యమున, దానిని తన రెక్కలలో ఇరికించుకొని, మోసి కొని ఎగిరివచ్చి, మిట్టన ఎప్పటి నెలవున దానిని దించి, బుద్ధి నెప్పి తన దారిని తాను మిన్నంటిచక్రవాళంలో గలసిపోయినది.

కథ కవిత్యము బాగున్నవి. పాత్రల స్వభావమునకు ఇది దర్పణప్రాయము. కాని, కర్ణుని దూరను శత్రుని నోరెట్లు రేగినదో గమనించండి. అల్పు డెపుడుపలుకు ఆడంబరముగాను - అనిగదా పెద్దల వచనము!

పరిపక్వ ఫలభారావతన భూరిభూరుహమునలె, ఎఱుక కలిమిచే వంగి, “బుధారాధన విరాజి” అని సమ్రతతో చెప్పకొనిన మహాశిల్పి - తిక్కన మహానుభావునికి ఇవే సమోవాకములు.

‘హరిహరనాథ, సర్వభువనార్చిత, సకలదయజూడు మెపుడుకా’

అని తిక్కనవలెనే ప్రార్థించి ముగించుచున్నాను.

అపర
జూలై - 14.9.1970. }

—మరుపూరు కోదండరామరెడ్డి.

మలిమాట

‘తిక్కన భారతము’—అన్న తలపేరునుగూర్చి కొంత చెప్పకొవలసి ఉన్నది. ‘శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతము’—అన్నది, మొదట అచ్చువేసిన పండిత ముద్రాపకులు పెట్టినపేరు. ‘శ్రీమత్’ అన్న గౌరవవాచకం తీసివేస్తే, ‘ఆంధ్రమహాభారతము’ అన్నప్పుడు అది

వచనమో ద్విపదో ఎవరు వ్రాసినదో తెలుటలేదు. ఇట్టివి ఎన్నో భారతములు ఇప్పుడు ఉన్నవిగాదా! ఇంతేగాక, ఈ ఆంధ్రగ్రంథములో మహాభారతమనుటకు ఆధారములేమీ లేవు.

నన్నయ ఆదిపర్వం మొదట 1-31 పద్యాలలోపల 8 మార్లు భారతమనే వాడినాడు. 2 చోట్ల ఛందోనుకూలముగ మహాభారతమన్నాడు. [భారత శ్రవణాసక్తియ 1-12; భారతకథా శ్రవణాభిరజిన్; భారతకథా శ్రవణప్రవణంబు-15; మహాభారత-16; భారత బద్ధస్పృహలుగువారికి-17; భారతభారతీసముద్రము-19; భారత భారతీ శుభగభస్తి-22; మహాభారత సంహిత-24; భారత ఘోరరణంబు-25; చేసెభారతంబు-31.]

తిక్కన విరాటపర్వార్చంలో, 1-38 పద్యాలవరకు 5 చోట్ల భారతమనే చెప్పినాడు. [భారతాఖ్యమగు లేఖ్యంబైన అమ్మాయము 3; భారతమను పేరబరగు పంచమవేదము-17; భారతసంహిత చెప్పగంటి-27; జనాభ్యర్పితమైన భారతమపారకృపా-28; భారతామృతము గర్లపుటంబుల-38; దీనితర్వాత-ఇమ్మహాభారతము అని-43 లో వచనారంభమున నున్నది. ఈ 'మహా'పదాన్ని గద్యంలో ఎవరైనా ఇరికించి ఉండవచ్చును.]

కాబట్టి ఈ గ్రంథమునకు 'తిక్కన భారతము'-(కర్ణపర్వము) అని పేరు బెట్టినా. ఈ పుస్తకమును చూడగానే ఇది తిక్కన వ్రాసిన పద్యగ్రంథమని, కర్ణపర్వమని సులభంగా తెలుకోగలుగుచున్నారు. ఇది చెవికి ఇంపుగాగూడ నున్నది. (EUPHONIC). ఈ శీర్షిక రసజ్ఞులకు మెచ్చుకోలు కాగలదని ఆశపడుచున్నాను.

12-1-72.

మ. కో. రెడ్డి.

తిక్కన భారతము :

కర్ణాటకము

వ. 'చూపి యక్కొనేయులం గలంచి యాడి వదంపడి;

తే. 'తనకు విమ్మిటి యైన యర్జునుని బాహు
 లీల నెమ్మెయిఁ ద్రోవంగ లేక తెగియె
 నదివ, యాఁబోతు బెబ్బలికగ్గ మైన
 పగిది యై, పాండవులకును బగ యడంగె.'

వ. అనుచు కోకోపహతుం డై, సూతసూనుండు విట్టార్పు నిగిడించి, దగ్గుతిక పెట్టి
 యి ల్లనియె:—

చ. 'అది యొకఁ డేల, తొరవచయంబు జయూళ యడంగిపోవ, బె
 ట్టిదుఁ డగు భీమసేనుఁడు గడిందిమగంటిమి దుస్ససేను దు
 ర్మద మడఁగించి పేరురము వ్రచ్చి, మహాగ్రతఁ ద్రావె నెత్తు, ర
 య్యది తుది వింత పుట్టు నని యాప్తజనంబులు మున్న చెప్పరే.

తే. 'కొడుకు లంతరాజ్యంబును గొనఁగ శక్తు
 లను దురాళను వారల యవినయములు
 నీ పుపేక్షింతు, మానునే యావిరుద్ధ
 కర్మమున పల మొందక తొరవేంద్ర?'

వ. అనిన విని, యాంబికేయుండు దుర్యోధనుండును దెగియెనకాఁ దలంచి, విహ్వ
 లించి మూర్ఛిల్లినం దల్లిదిల్లి, యార్తనాదంబులతో వివళంబు లయి వనితా
 జనంబులు గన్నీరు గ్రమ్మ వసుంధర నొఱగిన, సంతకు మున్న వచ్చియున్న
 విదురుండును నా సూతనందనుండును జేరి, చేసేత శీతలజలసేవన మృదువ్యజన
 వీజనంబుల నన్నరనాథుని నారీసముదయంబును పేదదేర్చిన, నాపీనుండై
 యతండు, దీర్ఘవిశ్వాసంబు లడరంజింతిల్లి, యంతర్గతంబున దైవంబుగర్హించి,
 పాండవుల నగ్గించి, తన బుద్ధియు శకుని వెరపును విందించి తన్నుం దాన
 యువశమించుకొని దైర్యంబు పిక్కంబట్టి;

క. 'తెలియ విన నీవు పెప్పిన
 పలుకులు, దుర్యోధనుండు వడఁడు గదా వై
 రుల విక్రమమున : పంజయ,
 కలరూ పెఱుఁగంగఁ జెప్పు క్రమ్ము నాకున్.'

వ. అనుబయ నాకఁ డిట్లనియె నమ్మనుజేంద్రునః- 'కాజిఁ గర్ణుఁడుం
దనయులుఁ దమ్ములుం బడిరి దారుణవిక్రమకేలి సల్పి, నె
ట్టన బలుపారఁ బట్టి, వికటంబుగ వక్షము వ్రచ్చి దున్నసే
నువి రుద్దిరంబు మారుత తనూజుఁడు ద్రావె మదం బెలర్పఁగన్.' ౧౩

క. ఆనిన విని, యంత కేమియు

నన కూరక యుండు, 'నంజయా, పీమాటర్

విన నేరదు విశ్రాంతిని

మునిఁగినయది చిత్త'మని విమూఢాత్మకుఁ డై. ౧౪

వ. ధృతరాష్ట్రుండు మ్రానుపడి యుండి, కొందొకసేపునకు సేద దేఱి, యా సూత
వందనున కిట్లనియెః— ౧౫

క. 'నా దుర్జయమునఁజేసియు

నా దుర్యోధనునిబుద్ధి హానివలననుం

గాదె యిటు లగుటః మర్మవి

భేదన మగుశోక మింత పెల్లయి యున్నే! ౧౬

వ. 'దుఃఖంబు నిస్తరింపనోపుదునొకో యని తలంచుచున్న నాదు సంశయంబు వాయ
వింతకుమున్ను కయ్యంబునం గడచిన మనవారిని, వారివారిని నేర్పడం జెప్పు'
మనిన, నతనికి సంజయుం డిట్లనుః- 'మనయందు భీష్మ ద్రోణ కర్ణ వికర్ణ వృష
సేన దుశ్శాసన లక్ష్మణాదులను, వారలలోన విరాట శతానీక ద్రుపద ఘటోత్క
చాభిమన్యు పాండ్య ప్రముఖులును భేమవేర నిట్టిటివారిదేత నిట్టిటివారు దెగి'రని
యేర్పడ నెఱింగించిన, సమ్మహిపతి 'గురువేన వింక నెవ్వరు గల'రని యడుగు
టయు, నతం దశ్వత్థామ కృతవర్మ శల్య కకుని కృపాచార్యులం బేర్కొని,
బ్రదికియున్న కురుకుమారులను, గర్జు కొడుకులలో నున్నవారలను, మఱియుం
గల యోధులను జెప్పి, 'వీరలం గొని యనికి సుతస్సహించి, పౌనుఁగుపడ్డ యగ్ని
వేడిమి వోని వాఁడిమితో దుర్యోధనుండు ధైర్యం బవలంబించి, జయార్థి యై
యున్నవాఁ'డనిన విని, కొడుకు కడిమికి వెడవెడ యూఱిడిల్లిన యుల్లంబునం,
దనవారు పెక్కిండు వొలిసిన యరిషట మునింగి, యొక్కింత ప్రొద్దురకుండి
రాదేయుదెగుట దలపోసి, యమ్మనుజనాథుండు— ౧౭

తే. 'అలలోని యాఁబోతునుబోలె నొప్పు

గురుబలంబులో నున్నద ద్వీరదమూర్తి.

నింహనంహనమందు, విప్పిమవిక్ర
మాభిరాముండు, నోయెనే యక్కటకట !'

౧౮

వ. అవి తొడంగి, హాహాకారంబు లెసంగ రోదనంబు నేయుచు—

౧౯

క. 'నంజయ, మురభంజనుని ధ
నంజయునిం జీరికిం గొనఁడు కర్ణుం, దిం
ద్రుం జెనకి యైన గెఱతు న
మం, జచ్చెనె యట్టివాఁడునుం గయ్యమునన్.

౨౦

—♦ ధృతరాష్ట్రుఁడు కర్ణుని కార్యమును ప్రశంసించి వోకార్తుఁడగుట —

సీ. 'పాండుసూనులతోడి పగ కోర్చె నెవ్వని
యొక్కాహ మూడి నుయోధనుండు,
వైదేహ పాండ్రాది వసుదేకు లెవ్వని
కడిమిసొంపున వరిగాపు లైరి,
మవమూక లెవ్వని పెనుఁబ్రాపు గాంచి గ
ర్వితము లై నంగర క్రిడ నఱపు.
వద్దుతం బొనరించు నమరుల తెవ్వని
యనమాన వివిధ దివ్యావ్రమహిమ.

ఆ. యట్టి కర్ణుఁ డీలె నదై, యిం తెక్కడి
బ్రదుకు మనకు ; నేటి భండనంబు ;
దీని వివియు నాదుమాననం జేమియుఁ
గాదు, వజ్రమయము గాఁగ నోపు.'

౨౧

వ. అని విలాపించి మఱియును.

౨౨

క. 'పొరి బంధుపుత్రిమిత్రుల
పరిభవములు వించు, నిట్లు ప్రాణముతో నె
వ్వరు మండుచురే యే నొ
క్కరుఁడును దక్కంగ ; వింతకష్టం బగునే.'

౨౩

వ. అని వరికి, మరణోద్యుక్తుం డై, జలాగ్ని విషప్రాప్తాపవేళాదు బుగ్గడించిన
వివి నంజయుం డతని కిట్లు వియె:—

౨౪

చ. 'కులమును శ్రీయుఁ దేజము నకుంతితకీర్తియుఁ జూడఁ దొంటిరా
జుల తెనవత్తు, నీ విటులు శోకనమాకుల చిత్తవృత్తిమైఁ
గలఁగుట యొప్పునే; శ్రుతము గౌరవముం బొగ దొందునట్లుగా
విలుపుము. ధీరతాతిశయ నిష్ఠఁ జలంపకయుండ భూవరా.'

చ. అనుటయు నాంబికేయుండు సంజయున కిట్లనియె:—

తే. 'శోకవారిధి పారంబు నాకుఁ బొంద

నేల వచ్చుఁ. జిత్తంబునఁ గీలుకొని య
నహ్యమై కర్ణమరణోపజనిత మైన
పరిభవం బిమకల్య మాతురతఁ జేయ;

క. 'పౌరుష మేటికిఁ దైవం

బేరూపునఁ జూడ ఫలదమే మందము, ద
స్సార విశాంతోజ్జ్వలుఁ డగు
నా రాధేయుండు నచ్చె నర్జునుచేతన్.

క. 'అలఘుతరాయువు నాకుం

గల దది యెట్లవినఁ. బోరఁ గర్ణుని పాఠేఁ
దెలియ వినఁగ నాదెందము
పలువటియలు గాక యున్నభంగి నెఱిగితిన్.

క. 'మును లోకముచే సత్కృతి

గవి నెగదెడువాఁడ, నాకుఁ గలవా రెల్లం
జన. శోభ్యుఁడ నై దుర్దశ
మనికి మనికి యగునె; దీని కోర్కెఁగ వళమే.'

సీ. 'దుఃఖపరంపర *ద్రోక్కునఁ బెద్దె నా

చిత్తంబు నవిమిషసింధు తనయు
పడుటయు, ద్రోణుండు పరలోకమున కేగు
టయు, సూతజాని తెగుటయును వివియు,
నందుఁ గర్ణుఁడు లేమి యత్యంతదుఃఖంబు
నేనె, దుర్యోధనునాన మానె,

నతఁ దేడుగడయునునై యుండు, నతనికి
నెవ్వరు గలరు ది క్కింకఁ జెప్పుమ :

ఆ. మనబలంబు చేవయును, వైరినైన్యంబు
భయముఁ జెడఁగ రాదపట్టి గొంతి
పట్టిచేత నమసివడి యున్నవాడె, వా
నవుని కడిమిఁ బడిన జంభునట్లు ।

30

క. 'విను పిచ్చుకకుం బతిరయ
మునఁ బోకకుఁ బడుట, పేదముడుకఁడు వేశ్య
జనముం గోరుట, దుర్బో
ధనుఁ డింక జయంబు గొనఁగఁ దలఁచుట యరయన్.

31

క. 'మనలోఁ గయ్యం బేటికి
నవి ధర్మనుతుండు పెప్పె, నది మీవతి గై
కొనఁ దయ్యె; రోగి పథ్య
శవమునకుం జొరవిభంగి సంజయ, యెట్లున్.

32

సీ. 'శరతల్పమున నుండి శాంతనవుండు మీ
భక్తు దివ్యాత్మవైభవము దెలువఁ,
దివిరి జలం బట్లు దెప్పించుకొని యష్ట-
పాండుసూనులతోడి బాందవంబు
నడవుము, సిరి పంచి కడుచుట మే లింత
తోఁ గయ్య ముడిగి శాంతుఁడవుగమ్ము,
బ్రదుకుము నీవన్నపనుపు నేయఁడు
సుయోధనుఁ డిప్పు శోకాబ్ధి మునుఁగకున్నె :

ఆ. పడుచు రీఁక లూర్చి పట్టి యాదెడునట్టి
పులుఁగువంద మయ్యెఁ దలఁప నా య
వస్థ, యెందుఁ జొచ్చువాడ, నీయలమట
దీర్చ నెవ్వ రింక దిక్కు గలరు.'

33

వ. అవి పెక్కుభంగుల నివ్వటిలు నెవ్వగలు బయలుపడం బలుమాట లాడి, రాధేయు
తెగినతెలుగు తెలియ వినం దలంచి యిట్లు వియె:—

34

—♦ రణన్యాయమును పొండవులు తప్పినదానికి భృతరాష్ట్రాని వగలు ♦—

మ. 'విజయుం దాకి పెనంగుచో నతని దోర్నిర్యంబు పైరించెనో,
భుజదర్శిధరిఁ జూప నోపెనో. చలంబుం జేవయున్ పైన్వయు
గృజనంబుల్ వినుతింపఁ బేర్చెనో. తొలంగం బాతెనో, తెంపు న
క్కజపుంబెంపును దీఱి డింపఁడు గదా కర్ణుండు దీనాకృతిన్ :

36

క. 'తక్కటిపైవికు లని న
యొక్కని దిగ విడిచి పాటిరో, లావుం బే
రుక్కును మెఱయఁగఁ దోడ్పడి
పెక్కంఁద్రు వడిరొ బెరసుఁ బీనుంగులుగాన్.'

38

వ. అని మఱియును;

39

క. 'ముందర కిబిండి విడి నం
క్రందన నందనుండు నేరి గంగాతవయున్
ప్రండించెఁ గవటమున, నా
చంద మొకటి కర్ణునందు జర్పించిరొకో.

39

క. 'సామజము వడిన-నశ్వ
త్తామ వడియె-ననఁదె ధర్మతనయుఁడు గురువిం
దా మడియించుటకై, య
ప్టేమేని యొనర్చి రొక్కొ యుతఁడు వడుటకున్.

40

క. 'మామోపాయంబుల గాం
గేయుండును గురుఁడు ననిఁ దెగిర కాక, రణ
న్యాయంబు దప్పకుండఁగ
నా యరువుర నోర్య నెవరి కైనను వశమే.

41

సీ. 'వరకురామునిచేతఁ బడవినవాడు బ్ర
హ్మత్తంబు సర్పముఖాత్త, మలఁతిఁ
బోవునె దివ్యాత్తములు ? పెక్కు మఱియును
గలవు రాధేయున కలవు మెఱసి,
యభిమన్యునిల్ దునుమాడఁదె నాగాయు
తత్రాణు ననిలనందమవి బాడు

దలఁ బట్టె, సహదేవుఁ జాలుకన మర్దించి
మందల విడువఁడే, మాయలాని

తే. మేటిమగని మబోత్కచు గీటడఁవఁడె :
యట్టిజెట్టికిఁ బోరఁ జొ వెట్టిభంగి
నయ్యెఁ : దేరికి సూతున కంచితాస్త్రముల
కు దైవోపహతిఁ జేటు మూఁదెనొక్క.

౪౨

క. 'రథ మవితథ మైనను, సా
రథి పని నెఱసిన, మహాస్త్రరాశి విధికృతిఁ
వృథగా కున్నను, గడ్డువిఁ
బ్రథవంబున గెల్వ దేవపతికిఁ వశమే :

౪౩

ఉ. 'సారథి యెవ్వఁ దాతనికి : శత్రుఁడు ద్రోణతనూభవుండు గాం
ధారవిభుండునుం గృష్ణఁడుఁ దత్సమయంబున నేమిభంగిఁ దో
రైరి : సుయోధనుండు హృదయంబునఁ దాఁ గృతవర్మ దర్పము
స్థిరము నచ్చి యుండుఁ, దగ నెయ్యము సూపెనె యాతఁ దత్తఱిన్.'

౪౪

క. 'వారలు గెలఁకుల నడవఁగ
రారాజు పిఱుందఁ గదిపి రా, నెబ్బంగిం
గారణము లేదు చావఁగ
నా రాధేయునకుఁ, జోద్యమయ్యెడుఁ దలఁవన్.

౪౫

ఉ. 'పాండవకోటి సూతసుతుపై నడతెంచిన చంద మెట్లు : లా
ఖండల సూతి నర్పముఖకాండము తాకున రూపుమాసి పో
కుండుట యెట్లు కల్గె : నమరొద్దతి దక్కటి నల్వరండు నె
ట్లుండె : బలద్యయంబు నెటు లోపి పెనంగె దినద్యయంబునన్ ?'

౪౬

— శత్రుత్వము కర్ణుని సేనాముఖము చేయనుట —

వ. అనిన విని, సంజయుండు ధృతరాష్ట్రున కిట్లనియె. గయ్యంబుతెఱంగు మొదలు
కొని చెప్పెద నాకర్ణింపుము: ద్రోణుండు దెగిన, వశ్యత్వము తన యోషినంత
నమరంబుపేసి చాలించి, పేనలఁ దివియించి మరలి వచ్చిన, దుర్యోధనుం డప్పుడు
గొలుచిచ్చియుండి, వశ్యత్వము లోనగు దొరలం గలయం గనుంగొని-మనకు
విటమీదఁ జేయంగలవని యెయ్యది-యని యడుగుటయు, నగ్గురుసుతుండు—

క. 'విను, మాదర ముత్సాహం

బహున¹ధార్మ్యంబు నీతి యను నద్గుణముల్

పవి పఫలం బగునట్టుగ

జననాథ, యొనర్చు దై వసాహాయ్యమునన్.

౪౪

క. 'తలఁవఁగ నద్గుణంబులకుఁ దావల మై పెను పొందు నుజ్జ్వలా
త్మలు నవి. రై న² చేభరము దోఁవఁగ నీ దగు దొంట్కొర్యముం
దలకొని విర్యహింపు ముచితంబుగ, రై వము తోడుపాటునుం
గలిగెడుఁ గాక : యున్న రథికప్రవరుల్ దలపోయ నల్పులే?

౪౫

క. 'మనము బలకౌర్యమనుఁ గ

ర్ణుని సేనాముఖముసేసి, నూల్కొని యరిమ

ర్దన మొనరింత, మితనియం

దనూనతం బొల్పు నద్గుణావలియు నృపా.

౫౦

క. 'వై వస్వతుచందంబున

నీ వీరుఁడు రిషబలంబు నెల్ల నడంపం

గా వలఁతి, దివ్యశరః

జెనై భవ పరమవిష్టకలిమి నరేంద్రా.'

౫౧

వ. అవి సూతపుత్రుం జూపిన, భవత్పుత్రుండు ప్రీతుండయి, యతండు పాండవుల
జయించు ననునాన యగ్గలంబై న యంతరంగంబుతో నయ్యంగవతి కి ట్లనియె:-

క. 'నీవిక్రాంతియు, నాపయిం గల యతిస్నేహంబుఁ బ్రఖ్యాతముల్

గావే! భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడుం దెగుట నీ కౌరవ్యవైన్యంబులం

గావంగాఁ దగు నీకు, వారల యుపేక్షం గాక యిన్నాళ్ళు లే

లా వైరం బడఁగింప : నీ వయిన లీలకా గెల్తు కౌంతేయులన్.

౫౨

వ. 'నీవు ప్రాజ్ఞుండవు ప్రబలుండవు, విశేషించి నా కేడుగడయు నీవ. కావున నీకును
మదీయ హితం బవశ్యక ర్తవ్యం, బట్లుం గాక మన మా భీష్మద్రోణుల నవమానిం
తుము; వారలు భండనంబునం బడిన నొదిగియుండ నేర్తుమే : కడంగుము,
పగఱకు నీకడంక చీకటికి సూర్యునుదయం బెట్టి దట్టి దయ్యెడుం గాక, బృందా-

1. దక్షితయు నీతి.

2. నేభరము దోఁవఁగనీక దొడంగి కార్యముం.

రకసేన సేనాని నడవినకై వడిం గొరవనైన్యంబు నడిపి నన్ను గెలిపింపుము.
 విన్ను నీవ నర్వసేనాధిపత్యంబునకుఁ బట్టంబు గట్టికొమ్ము'నినం బ్రీతుండయి,
 రాధేయుండు గాంధారేయునకుం బ్రహర్షంబుగా భూవల్లభులెల్ల నాకర్ణింప
 నిట్లనియె :

౫౪

మ. 'విను, నీ కిచ్చినదాన యే ముఱతునే : పీఠంబు బాహుబలం

బును దైర్యంబును నస్త్రవీర్యమును నీ భూలోకసంపాదు లె
 ల్లను గీర్తింపఁగఁ బొందుపుత్రుల మదోల్లాసంబు మర్చింతు, నీ
 వనుమానింపక నిచ్చి చూడుము మదీయంబైన సంగ్రామమున్.

౫౫

— * కర్ణుడు సర్వ సేనాధిపత్యంబు వహించుట —

మ. 'నన్ను సర్వసేనాధిపత్యంబునకుఁ బట్టంబు గట్టు' మనవుడు, బొంగి రారాజు
 దగు రాజులుం దానును శాతకుంభకుంభంబులం బవిత్రజలంబులు దెప్పించి,
 మహనీయ మణి కుసుమౌషధి గంధాక్షత మంత్రకలనం బాచరించి, నమున్న
 తౌడుంబరపీఠంబునం బరమాస్తరణం బొనర్చి, యంగవతి నందు నిలిపి,
 పుణ్యాహుఘోషంబులుఁ దూర్యవినదంబులు వండిజనస్తుతులును తెలంగ నభిషే
 కించి, యలంకరించి పట్టంబుగట్టినః నతండు భూసురోత్తములకు నర్థిజనంబుల
 కును వివిధార్థంబులు దానత్యాగరూపంబున నొనంగుచు వెలింగె, నప్పు డుచ్చిన
 శూరయోధుల జయజయశబ్దంబులును, భూవతుల యభినందనవాక్యంబులును,
 గృష్ణనమేతు లగు పాండవుల గెలుపుమని దీవనలిచ్చు మాగధుల యెలుంగులును
 నింగిముట్ట, నవోదితుండైన భానుండునుండోలె శోభిల్లు నాకర్ణుండు నముదీర్టుండై
 యక్కురువతి యాననం బాలోకించి—

౫౬

తే. 'బంధు మిత్రయుతంబుగఁ బార్థురూపు
 మాపి, యే విత్తు నీకు సామ్రాజ్యలక్ష్మి,
 ధాత్రిఁ బాలింపు సుస్థితిఁ బుత్రప్రపౌత్ర
 గాఢ భోగార్హమగునట్లు గాఁగ నధిప !

౫౭

క. 'విను, నత్యధర్మరతుఁ డగు

మనుజునకుం గార్యసిద్ధి మనలక యగు చా

* బీష్ముడు పాలికలన నడువంకవరకు కర్ణుడు విల్లు ముట్టకపోయినను, ద్రోణుని నాయ
 కత్వమున (ద్రోణవర్సము) ఎనిమిదికడవలు యుద్ధము చేసియున్నాడు. సర్వసేనాధిపతిగా
 ఇది ప్రథమయుద్ధము.

డ్చున, శౌర్యబాహువిక్రమ

మనుఁ డగు నా కాజీ జయము గలుగుం జాలకన్.

౫౮

వ. అని పలికె. విత్తైఱంగున రాధేయు నర్వనైన్యముఖ్యం జేసి, యతని మందిరంబునకు మహావిభవ నమేతంబుగాఁ బుచ్చి, నమస్తపరిజనంబులను నిజ వివానంబులకుఁ బోవంబనిచి, సంతోషం బంతరంగంబు నిండి వదనంబున వెల్లిగొన, నీ కొడు కభ్యంతరావాసంబున కరిగె. రాత్రి యే నిట వచ్చి, ద్రోణ వృత్తాంతం బంతయు నీకుం జెప్పి, నీ వనువ మగిడి చని సూర్యోదయనమయంబున మన శిరింబు ప్రవేశించితి, నయ్యవనరంబున;

౫౯

—♦ కర్ణుఁడు వింత చెన్నుతో యుద్ధమువకు వెడలుట —

పీ. తళతళ మనియెడు ¹దంత ప్రభలతోడ

మనకేకువున హస్తికక్ష్య మెఱయ.

హంసవర్ణములై న హయముల పటుగతి

నర్కప్రభంబగు నరద మొప్పు.

దీప్తకాంచన రసలిప్త మై చెలువొందు

నజ్యకార్ముకము హస్తమున వెఱుగ.

²వీటికి నమరసమాదోష మొదవ నా

భీశంఖము దనమ్రొల మ్రొయ.

తే. రజనముత్సాహలక్ష్మీ వక్త్రమున వింత

చెన్ను వెలయింప, నాప్తు సేరి రెండు

వక్క్రియలయందు బవరంపుఁబలుకు లెనఁగ

నడవ సొంపాటి, కర్ణుండు వెడలె నధివ.

౬౦

వ. అతండు పడవాల్లం బనిచి వెడల వియమించిన, నెల్లదొరలును దురంబునకువెడలి రట్లు నకలబలంబులు కలనికి నడవందొడంగిన;

౬౧

పీ. తురగ రింఖాముఖోద్ధాత ధూళిపట

లములు నల్లిక్కు లలంకరించె,

మాతంగకటి గళన్మదజల బహుల ప్ర

వాహవిలాసంబు వాని నడఁచె.

బహువిధ వాదిత్ర భైరవరావంబు

పెల్లంబరము పిక్కటిల్లఁ జేసె.

శింజీ టంకార సింహనాదంబుల

పెక్కువ యామోఁతఁ బిలుచుకొనియె.

ఆ. శథిక భూషణముల రక్తులఁ గేతన

వృత్తృ చామరోపనక్త మణుల

రుచుల సుభట హేతిరోచులఁ, బవలింటి

దివియవంద మయ్యె డినకరుండు.

వ. అట్టియెడ.

క. జనములు భీష్మద్రోణులు

ననిన వగలు దిగ్గఁ ద్రావి. సంతోషము వె

క్కినియెడు మనములతోఁ గ

డ్టువిఁ గనుఁగొని రతివికాస రుచిర నయను లై.

—♦ కర్ణున నాయకత్వమున మొదటిసారి పోరు - మొసలి మొగ్గరము —♦

వ. ఇద్విధంబున బలంబులకుం బ్రమోదం జెనంగ నడచి, రాధేయుండు దున్నహం
బుగా మకరవృక్షాంబు సమకట్టునెక, నందుఁ దుండంబునఁ దాను విలిచి, నయ
వంబుల శకునియు మలకుండును, శిరంబున నశ్వత్థామయుఁ, గంతంబున
దుర్యోధనానుజులును, సుదరంబున దుర్యోధనుండును, ముందట వామపాదం
బున నారాయణ గోపాలయుతుండై కృతవర్మయు, దక్షిణపాదంబునఁ ద్రిగర్త
దాక్షిణాత్యసంపుకుండై కృపాచర్యుండును, వెనుక దాకాల నానాదేశసేనతో
శత్రుండును. వలకాల ననేక రథ కరి తురగ సమేతుండై సుషేజననాథుం
డును, బుచ్చంబున మహానైన్య సమగ్రుండయి చిత్రుండను దాత్రీసతియు నకవి
తమ్ముండగు చిత్రసేనుండును విలుచునట్లొనర్చి, తక్కినవారల నెక నెకం
బిన్నించె. నటమున్న యుద్ధిష్ఠిరుం దుదాసు సామజాది చతురంగోల్లాస భాసకుం
డయి నడతెంచె. నట్లు నడతెంచి, యమ్మునుజవిటుండు మనమొనం జూచి సవ్య
సాచి కిట్లనియె:—

1. పిల్చికొనియె; పిల్చుకొనియె.

2. మధ్యంబున.

క. 'కనుగొనఁ జూర్చు నై నయి కౌరవనైన్యము గంచె : సూతనం
దనుఁ దొకయొడ్డుగా నిలిపి, తాను ముఖంబున నిల్చి, కయ్య మె
ల్లను దనమీదఁ బెట్టికొని, లావున వీరముఁ జూపఁ బూని యే
పున నటిమెఱ, భవప్యిశిఖ పుంజములం దెగటార్చు మీకనిన్.

క. 'వనమునఁ బం దెందేరులు
మన ముక్కట దుఃఖవార్ధి మగ్నులమై యి
ట్లునికికిఁ దగ, నితని భవ
త్సనితబాహు ముంపు దుర్దమలీలన్.'

ఉ. 'వీఁ దొకరుండె యింక విలవిక్రమశంపక గల్గి పోరిల్
వాడిమిసొంపు సూపఁ గలవాఁడు సుయోధనుపాలఁ, బేర్పు వీ
వేడిమి సూపి, రూ పదఁపు వీనిఁ, బురందరపుత్ర, యంతతోఁ
బోడిమి మాలు నాతఁడు, ప్రభూతజయోన్నతి నిచ్చి నీకడన్.

—♦ అర్జునుని ప్రతిప్రవాహము ♦—

క. 'వీకుం బోలిన మొగ్గరంబు గావింపు' మనవుడు, నష్టమం దర్థవంద్రవ్యాహ
విహనంబున మోహించి, తాను మధ్యవదేశస్థుం డై, వామ దక్షిణశృంగంబుల
వీమ ధృష్టద్యుమ్నుల నిలిపి, యుద్ధిష్ఠిర నకుల నహదేవులం బింగలి గా నొనర్చె.
నతని చక్రరక్షకులగు యుధామన్యుండును సుత్రమౌజుండునుం గయ్యంపు వేడుక
మొగంబులం జిగురొత్తఁ బోలిచిరి. తక్కినయోధులుం దగినచోట్ల నిలిచి,
రిట్లరువాఁగును బిన్ని యున్ననమయంబున—

క. హరియును బాండునందనులు నాజి నవశ్యము నేఁడు సూరఁ బో
దురు జము నంచు, నాత్మఁ బరితోషముఁ బొందె భవత్తనూజుఁడుఁ;
దురమునఁ గర్ణయుక్తముగఁ ద్రుంగు సుయోధనుఁ దఱతలంపుతోఁ
బరమ నముద్యమస్ఫురణఁ బొందవముఖ్యుఁ డెలర్చె భూపరా.

అ. ఒకటి కొకటికంటె నుబ్బుచు వర్తించు
చాడ్పు దోచ రెండునైన్యములును
బొలిచె నపుడు, పెంఁగె భూరిదేవీ ముఖ
తూర్వములు నభంబు దూఁటుకట్ట.

క. చిందబుల మ్రోతకు విందు నంచునుం దమకించి భటులు గెలంకులం దాఁకఁ,
దోడ్ నెఱపిన యగ్గలిక నొందొంటిం బెరయ మొగ్గరంబు బరవడించి;

సీ. నిదిగఁ మంటావఁ బెక్కుణంబులతోడ
 భీషణబృంహత హెషములును,
 మననేమి నిష్ఠురధ్వనుల ¹పొందులఁ గేతు
 విర్బురి కింకీణీ ననదములును,
 జటల ఖుర్రాత పటురవంబులతోడ
 నాశీల హేషా మహాస్వనములు,
 భూరి భుజాస్ఫూలనా రావములతోడ
 మేదురితర పింహనాదిములును.

ఆ. బరగి, ది క్కటములఁ బగిలిన. నదిమిష
 ఖవర సిద్ధ యుష్ గరుడగణము
 లంతరంగములు నితాంత కౌతుక భరి
 తములు గాగఁ జూడ్చి గములు వలె.

౩౩

వ. ఇట్లు దలవడి, యరువాగును బేరువాడిఁ బోరునెడ, గరుడ ప్రహారంబుల నొచ్చిన
 పంచాస్య పన్నగంబులం బోవి బాహువులను, గాంతత్వ రుచిసౌరభంబుల పెంపున
 సంపూర్ణచంద్రార్క కమలంబులం గ్రేణీసేయు నాననంబులను సంగ్రామరంగం
 బలంకృతం బయ్యె. వాహనంబుల మీఁద నుండి భూషణకీరణంబులు మెఱయి,
 నైనికలు నేలం గూఁచనప్పుడు పుణ్యాసానకాలంబున నాకలోకపద్మభ్రష్టం బగు
 మహాత్మలోకంబు చందంబు దోఁచె. జతురంగంబులును దమకమ జాతివేతం
 బడుటయు, నేనుంగు లడరిన నరదంబులు నదియుటయు, నాక్ష్వికులు వొదిలినం
 గరులు ధరం దొరంగుటయు, భటు లారవడించినం దురంగంబులు గడికండంబు
 లగుటయు, రథంబులు గవిసినం గాల్వారు దుము రగుటయు, గ్రంధున నెల్లి
 తెఱంగులు నన్ని రెఱంగులం గలయ బడలు వలుచుటయు, రౌద్రరసంబుఁ బెవిచె,
 నానమయంబున సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్ను చేకితాన *ద్రౌపదీయులు ప్రభద్రక చేసి
 పాండ్య చోళ మగధ వంగాదిదేశంబుల బలంబులతోడ బరవసంబు సేసి తఱిమిః
 రట్టియెడ—

౩౪

1. పొందున.

ద్రౌపదీయులు:—

పాండవులు ఇంద్రప్రస్థపురమునందు 13 ఏండు యందురు. మొట్టమొదట అతి
 మన్యుఁడు జన్మించును. ఆవల అధమము 10 ఏండ్లకు, ద్రౌపదియందు, పాండురాజునంద
 మలకు, వరుసగా ప్రతివింధ్య, క్రుకసోమ, క్రుకకీర్తి, శకాపీఠ, క్రుకసేనుడు - అను ఐద
 పాండవులు జన్మింతురు. (ఆది. 8.228)

— భీమని విజృంభణము —

ఉ. దంతిపటర్ మహాగ్రసముద్రగతతో నడతేర, దర్పదు
 ధ్రువం గజాదిరోహణ వితాంత సముజ్జ్వలభంగిఁ బ్రౌఢవి
 క్రాంతివిలాస మొప్పుగ, నఖండితపౌరుషఁ దైన భీమఁడ
 త్యంత సమర్థుని గవిసె నన్మదనీకము నంచలించఁగన్.

క. ఉదయాచలమున రుచినం

పదఁ బొలుచు పతంగువగిదిఁ బ్రసర త్త్రిప్ర

ప్రదరములు నెఱయఁపెఱయఁగ

మదావళముమీఁద వెలిఁగె మారుతి యధిపా.

ఖ. అమృహావీరు నాలోకించి, కులూతదేశాధీశుం డయిన జేమదూర్తి విజయలంబులం
 బురికొల్పికొని, యేచి శ్రోచి యాహ్వానంబు సేసి, తనకరటిం గొలిపిన, నది గిరి
 గిరిం దాఁకుతెఱంగున నతని మాతంగంబునకు మార్కొవియె; నయ్యరువుడు
 నొందొడలపై దోమరస్తోమంబు లడఁపించి యార్చుచు, నుద్గంధపరాక్రమంబులగు
 వేదందంబుల పటప్రచారంబులు చారుభీషణంబులుగా నొకకొకళ్ళం జాట్టుకొని
 వచ్చుచుం దెనంగి;

మదోత్కచుడు అభిమన్యునికి అదమం 7 ఏండ్లముందు వట్టి ఉన్నాడు.

జూదమునాటికి పాండవులకు - 59, 58, 57, 56 ఏండ్లు.

మదోత్కచునికి - 31.

అభిమన్యునికి - 24 (సభర).

ఉపపాండవులకు - 14, 13, 12, 11, 10 ఏండ్ల ప్రాయము అందులు.

పాండవుల ఇతర పత్నులు - తనయులు (స్వయంవర లబ్ధిలు)

ధర్మజ - దేవిక - యాదేయ

భీమ - జలంధర - సర్వగ

అర్జున - ఉలూపి - ఇలావంత

చిత్రాంగద - బిభువాహన

నకుల - రేణుమతి - విరమిత్ర

సహదేవ - విజయ - సుహృత్ర

(వీరు యుద్ధమున పాల్గొనినట్లు లేదు).

కర్ణుడు ధర్మరాజుకంటె నదేండ్లయినా పెద్దగా నుండును. (అది. 4-116).

2. బ్రహ్మరిక శివప్రదర.

క. కోదండంబులు గొవి బా

హృదయము వెనఁగఁ బోరి, యన్యోన్య ధను

శ్రేయదంబులఁ బోరిఁ బోరి నా

పాదించిరి జనులు రయము ప్రసూతి సేయన్.

౭౮

మ. భానం గోపం బగ్గలించి,

౭౯

తే. శక్తులను దోషరంబుల సరభసముగఁ

బోచి భీమసేనుని పేరురమున

క్షేమధూర్తి సముజ్జ్వలతోమరంబు

లేడు నాటించె దర్పంబు రూఢి కెక్క.

౮౦

ద. అనితనూభవుండు దవనాంకువిభంబగు తోమరంబు వై

చిన, నడుమం గరూళపతి చిత్రముగాఁ దునుమాడి, వీర నా

తనిఁ బలుపష్టి కాండ పరితాపితదేహునిఁ జేయ, మేటివిల్

గొవి యతఁ దక్కులూతపతి కుంజరముఁ వెనఁ గప్పె నమ్ములన్.

౮౧

వ. అట్లు భీమసేనుండు గరూళపతి చిత్రమంబు సరకుసేయక, యతవిచిక్కునుం

జూడక, క్షేమధూర్తి సామజంబును సాయకమయంబుఁ జేసిన, నది మొగతిరిగి

పఱచినం బోవనీక యప్పావని వెనుకొనుటయు, నక్కులూతపతి ప్రయత్నంబున

నమ్మాతంగంబు మరల్చి, యతని యంగంబునను దగ్గజంబు శరీరంబునను

నిశిత శరపరంపరలు పఱపిన;

౮౨

ద. ఉజ్జక సమీరసూనుడు దదుగ్గ దమర్దశనం బొనర్చి, యే

రైఱు గరి నొంప; నాతఁడు గడించిమగంటిమి నొందువించ ను

న్యైఱుగులు గ్రమ్ముకోల నతనిం గడునొంచి, తదీయహస్తి పౌ

ర్వణి మహి మ్రొగ్గ సేసిన, ధరాధిప, వీజల మార్చె నుబ్బునన్.

౮౩

మ. గద పేతం గొవి దంతి డిగ్గి చని, యాకౌంతేయుఁ దవ్వీరును

న్యదమాతంగముఁ గూల నేపినఁ, గృపాజి స్ఫూరదోర్థండుఁడై

కదియఁ వచ్చె నతండు; విష్ణుర గదామాతంబునం గూర్చె నే

పు దలిర్పఁ వెన నామరుత్తనయుఁ దాభూషితు భూషిక్వరా.

౮౪

వ. ఇవ్విధంబున నేనుంగు పీనుంగుకడన పడిన క్షేమధూర్తి వజ్రప్రహారంబునం

గూలిన కులశైలంబు నమీపంబున విర్భూతపాతపతితం బయిన కంఠీరవంబుకరణి

నొప్పె: నతనిం గనుంగొని మనమొన వెఱవఱచి పఱచినఁ, బాండవబలంబులు
వెనుకొనుటయు;

రా

—♦ కర్ణుడు మార్కండి పేర్చుట ♦—

మ. పటుబాణప్రకరంబు లంబరముఁ గప్పం గట్టఁ దాసేనఁ దాఁ
కుటయుఁ, నైన్యము దైన్యముం దొఱఁగి మార్కొన్నఁ భుజానంప దు
త్కట గర్వోద్ధరభంగిఁ బాండుసుతులుఁ దర్పంబు సొం పేర్పరిం
చుటకుం జొచ్చినఁ, బేర్చెఁ బో రనిమిషస్తో మాధ్వుశాపాది యై.

రా

ప. అందు,

రా

క. సూతకనయ నారాచ

స్మాతము రై వారణంబు లొఱచును సొగయుఁ

భూతలమునఁ బొరలు దెరలు

వే తూలును జిట్టఁ దిరుగు విచ్చుం జచ్చున్.

రా

ప. అప్పుడు నకులుం డతని మార్కొనియె. భీమసేనుం డశ్వత్థామను, సాత్యకి
గై కేయు లగు విందానువిందులను, జిత్రసేనుం డనురాజు శ్రుతకర్మను, బ్రతి
వింధ్యుండు చిత్రుం డను మనుజునాథుని, ధర్మపుత్రుండు దుర్యోధనుని, ధనం
జయుండు సంకప్రకలను, ధృష్టద్యుమ్నుండు గృపాచార్యుని, శిఖండి గృత
వర్మను, శ్రుతకీర్తిశల్యుని, సహదేవుండు దుశ్శాసనునిం దలవడి; రట్టియెడఁ

—♦ సాత్యకి విందాను విందులఁ గూల్చుట ♦—

పీ. *తై నేయుతోడ విందానువిందులు మహా

హవము సేయంగ నయ్యాదవోత్త

ముఁడు పేర్చి, వారి కార్ముకములు రెంటిని

దునిమి యంగంబుల నినివెఁ దూపు,

లవ్వీరు లన్యకరాన నోద్ధారు రై

యతనిపైఁ జఱపిరి శిశకరంబు.

లతఁడును వారు నన్యోన్యచాపచ్చిదా

వైచిత్రి నొప్పారి రేచి, దొడ్డ

* తై నేయుఁడు - శిని యాదపులలో నొక ప్రసిద్ధుఁడు. అతని సంతతివారైన
సాత్యకి - శినివరుఁడు.

తే. విల్లు గొని యతిరయమున భల్లవిహతి
 వాతః డనువిందుతల ద్రుంప, నది ప్రదీప్త
 రత్నకుండల కోభాదిరామ పతన
 భంగిఁ దదిసీక కోకసంపాది యయ్యె.

౯౦

మ. కని, విందుండు ప్రదీప్తవాపధరుఁ దై కాండప్రసారఁబులఁ
 శివివీరుఁ గుసుమాద్య కింశుక నముం జేయంగ, నయ్యోధుఁ డా
 తని యంగంబులఁ బంచవింశతి శితావ్రంబుల్ వడిం గ్రుచ్చె నే
 పున, వా రొండొరు సూతులం దునిమి విప్పుల్ రాలుకన్దోయితోన్.

౯౧

తే. ఒకకు లొకకుల హయముల నుర్విఁ గూల్చి,
 యొందొరుల కార్మకమ్ములు ఖండితములు
 సేసి, జేరులు దిగ్గి రుద్దానితాసి
 చర్మకోశితహస్తు లై సకభనముగ.

౯౨

ప. ఇట్లు పాదచారు లై మండలప్రచారంబుల మొఱయుచు,

౯౩

క. చేరి బహుచిత్రగతులం
 బోరంగా నొద్దనములఁ బొలిపెం బలకల్
 నేఱిమియై 'గణనన శివి
 వీరుం డిరువఱియ గాఁగ విందుని ప్రేసెన్.

౯౪

— ధృతరాష్ట్రుని మనుమఁడు శ్రుతకర్మ పరవిహారము —

ప. ఇతైఱంగున నయ్యరువురం జంపి, సాత్యకి యుధామన్యు తే రెక్కి యుక్కునే
 వేటొక్కరథంబు నన్నద్దంబు గావించుకొని కై కేయబలంబులం బఱపె. జిత్ర
 పేమండును నీ మనుమం డగు 'శ్రుతకర్మయుం బెనంగునెడ, నా శ్రుతకర్మయుండు.

క. అరాజు నై దువాలిక
 నారనముల నొంప, నతఁడు నవళరముల న
 క్కొరవుని నేసి నొంచెను;
 సారథి నై డింట నధిక సంరంభమునన్.

౯౫

1. గడపున.

2 ఇతఁడు ఎవరికొడుకొ వీర్పడలేడు.

చూడు ఇదే ఆశ్వాసము-143 వ పద్యం. ఇచట శ్రుతకర్మ-ధృతరాష్ట్రుని కొడుకుగా చెప్పబడుచున్నది. శ్రుతకర్మ అని పాఠాంతరము.

సీ. శ్రుతకర్మ కోపించి క్రూరనారాచ మ
 జ్జననాదు జుత్రదేశమున నాటఁ,
 బడి మూర్ఖవోయినఁ బై వయి వెండియు
 నేయఁ దెప్పితి యతఁ డెసక మెనఁగ,
 నుక్కునఁ దునుమాడె నక్కుమారుని శర
 నన. మతఁ దొందొకచాప మెత్తి
 తఱచుటమ్ముల నేను వెఱిగిన చందంబు
 పేసె రయంబునఁ జిత్రసేను;

తే. నాతఁ దాతవి యురమున శాతశరము
 దూఱ నేయ, నబ్బాయండు తోవ వివిధ
 బాణముల నా నృపునిముంచి శోణితమున,
 భల్ల మొక్కటఁ దల నేల దొల్లి నేవె.

— ద్రాపదేయులలో అగ్రజుఁడు ప్రతివింశ్యుఁడు చిత్రుఁడను రాజును జంపుట —

ఉ. వీనినవాని పాటు గని యేరైఱు దర్బల మొక్కపెట్టి యా
 భీతఁ జుట్టు ముట్టుటయుఁ, బేర్చినయుద్ధతిఁ దీనసాయక
 జ్వాలల నేర్చి, యుద్బుట భుజావిభవం బలరంగ నల్గడం
 దోరె. నుదాత్త విక్రమ కుతూహలి నీమనుమండు భూవరా.

1. వీరువోయిన.

2. ఈ మనుమఁడు పాండవేయుఁడు. ద్రాపదియందు దర్బజానికి గల్గిన పెద్దవాఁడు.

క॥ ఉద్రేకంబునారాదు. శత్రువులై యుద్ధావనిన్ లేదు, కిం
 చిద్ద్రోహంబును నీకుఁజేయరు బలోత్పేకంబుతోఁ జీకటిన్
 భద్రాకారులఁ చిన్నపావల, రణప్రౌఢ క్రియాహీనులన్,
 నిద్రానక్తుల, పంహరింప నకటా! నీ చెతులెట్లాదెనో!

(శాగవతం 1-స్కం.-161)

అని పీతన కమ్మటి కవిత్వమునుజెప్పి తెలుఁగువారికి మచ్చుమందు చల్లినారు. ఉప
 పాండవులు చిన్నపావలుగాదు, అంతకుముందే రణప్రౌఢ క్రియాహీనులునుగారు. ఈ పెద్ద పోరు
 సంగతి అటుండనిచ్చి.

మ॥ రథవహ్నిత మేదివీరలముపై రత్యవ్రచారంబు లొ

ప్ప భుజాగర్వము నెమ్మొగంబులఁ దలిర్పం, గన్నె కయ్యంబు వ

సీ. అప్పుడు ప్రతివింధ్యః దైదవాణములఁ జి
 త్రువిషేషు నొంచి, తత్సూతువక్ష
 మునఁ గ్రూరశరములు మూఁడు నాటించి, యొ
 క్కమ్మునఁ గేతు వల్లార్చి పేర్చి,
 యతఁడు ద న్నుగ్ర వవాప్రపీడితుఁ జేయ
 విలుద్రుంచి, వెనఁ బంచవిళి విహతుఁ
 గావించి, శక్తి యుగమ్ముగ వైచినఁ
 బెంచ నాగు దువియలుగఁ జేసె;

తే. నలిగి యాతండు గదవైచి యక్కుమారు
 హేటకంబుల సూతునిఁ గూల్చె, వదియ
 పట్టుకొని వైచె మగడ నప్పొడిపాత్రు
 చేయి వడి నుచ్చి పోవ నచ్చితుఁ దదివ.

ఉ. బాహు నొచ్చినం గివిసి, బాసురతోమర మెత్తి కొరవ
 వ్యూహము నంచరింప, నతఁ డుగ్రత వైచినఁ గంకటంబుఁ ద
 ద్దేహము నుచ్చి పోవుటయుఁ ద్రెల్లె, నరేశ్వర, యవ్విభుండు వ
 త్రాహతిఁ గూలు పర్వతమునాకృతి నుత్కట వైకృతంబుగన్.

వ. ఇట్లు చిత్రుండు దెగటాటినం గమంగొని, మనమోదులు ప్రతివింధ్యపై నదరి,
 యనేకాశ్రుశ్రుంబులం బొదివినం, బొలివోవి కలితనంబున నేల కుటికి యక్కు
 మారుండు గోదండ బంకారంబున నంబరంబు పూరించును, బాహుసారంబు వరఁ

ర్థి భుక్తుక్రమ మీది కోవమున నుద్దీపింప నేతెంచి ర
 య్యభిమన్యుండును ద్రౌపదీయులును మార్కండేయ యాతాకృతిన్

(భీష్మ. 1.107)

అని, కన్నె కయ్యమును, అంటే ప్రథమయౌద్ధమునకు (Maiden Battle) పోయినట్లు
 చెప్పబడి, ఉపపాండవుల యుద్ధకాండ ప్రాధి పెక్కుతావుల వర్ణించబడి యున్నది. ఇప్పటికి వీరు
 కోదేవప్రాయములో ఉన్నారు (20.24). ఇ. తే. కుండా భారత పాన్తివర్యం ప్రకారం
 వీరందరు నిద్రబోవునప్పుడు చంపబడి వచ్చినట్లుటి మడుగులో పారవీయబడిలేదు. అశ్వ
 తామతో ఒక్కొక్కరు బిరుదుగాపోరి వీరివర్గ ములంకరింతురు.

కర్ణుని అర్ధంబునజేసి క్రిందికి యార్చిన భీష్మః. (ఉ. 4.234)

“ద్రౌపదీయులు మహారథు లేవురు” అని పైకి ఎత్తిపెట్టినాడు. (ఉ. 4.280)

పౌరాణికులు తిక్తమకజేసిన కథాంశాలలో ఇది ఒకటి.

గింపఁ బాండవపై నికులు బెట్టిదంపుటరవశిం గదిసి యతనికిం దోడ్పడుటయు;
మనవారలు విచ్చి వెన్నిచ్చి వఱచి. రప్పు డశ్వత్థామ భీమసేనుల సంగ్రామంబు
భీమం బియి చెల్లె. నందు—

౧౦౧

— భీమసేన అశ్వత్థామల భీమ సంగ్రామము —

క. గురుపుత్రుఁడు దొంబది శత

శరములఁ బావనిరథంబు సంవృతముగఁ జే

సె. రయం బారంగ సాయక

పరంపరలు వఱపె నతనిపై. నతఁ డఱకన్.

౧౦౨

క. వాని మగిడించి.

౧౦౩

క. అవిలజ పాలము గురునం

దనుఁడు పటువ్రదరకీలితము సేయుడు, నా

తని నిటలంబున నతఁ డే

పున బాణత్రయము నాటె భూవరముఖ్య.

౧౦౪

వ. మఱియును—

౧౦౫

చ. గురుసుత భీమసేను లతిఘోరవిధంబులఁ బోరి, యొందొరుం

దెరులువ లేనిసామ్యమున దీపితు లై. లయకాల విస్ఫుర

త్తరణియుగఁబుఁ బోలె శరదామ సమగ్రతఁ బ్రజ్వలల్లి యొ

ప్పిరి రథ చిత్ర చారు లముభీషణ సంపరణంబు లొప్పగన్.

౧౦౬

తే. వారి వీక్షించి—చరణలు పోరు లెందఁ,

జాడమే! దీని కెన యవి యాడఁగలదె!

కఱగ వింకను, వీరిలబలముఁ జలము,

నలపు వెరపు నిట్లండి నే—యనుచునుండ.

౧౦౭

ఉ. ఒందొరు కేతువుల్ దునిమి, యొందొరు సూతుల నొంచి, యేవుమై

వొందొరు తేరివాహముల యుబ్బడఁగించి, నిశాత విస్ఫుర

త్కాండచయంబు లొందొరుల కాయములకా వడిఁ గ్రుచ్చి, వ్రాలి ర

ప్పొండుసుతుండుఁ గుంభిజవిపట్టి ను మూర్చులు దమ్ము గ్రమ్మినన్.

౧౦౮

క. ఇట్లు రథంబులపై నొఱగి మూర్చిల్లిన,

౧౦౯

క. అనిలజా సారథియును. గురు

తనయుని రథచోదకుఁడు నతని నాతనినిం

గొని యుల్లంబుల బలితపుఁ

దునుకు సారఁగ ననికిఁ దొలఁగఁ దోలిరి రథమున్.

౧౧౦

— శ్రీ పాండవుఁడు శ్రుతకీర్తి శల్యునితో పోరుట —

ఉ. క్రిడితనూజఁ దైన శ్రుతకీర్తియు శల్యుఁడు నేచి, దిక్కు ల
ల్లాడఁగఁ బోదచో, శరము లాటయిదున్ శ్రుతకీర్తి శల్యుమై
గాడఁగ నేయ, మూఁడు పటుకాండము లాతనిమేనఁ గ్రుచ్చి, సం
తాడితుఁ జేసె సూతు విశిత్ ప్రవరంబున నాతఁ డుద్ధతిన్.

౧౧౧

ద. నరతనయుండు రత్తనువు నాటఁగఁ దొమ్మిదియమ్ము లేచి, న
త్వరముగ సూతునంగమున వాలికతూపులు మూఁడు నాటి, వి
ఘ్నర శరపంచక స్ఫురణ సూచినఁ గోప మెలర్చ, నమ్మహీ
శ్వరుఁడు గడంగి విల్ దునిమి నస్తశరంబుల నొంచె నాతనిన్.

౧౧౨

వ. అట్టియెడ;

౧౧౩

పీ. వేటొక్క విల్లెత్తి వివ్వచ్చుకొడు కలు
వదినాలుగమ్ములు వఱపె మద్ర
పతిమేన, నడిఁడు దొంబడితూపు లడరించి
యేసె నప్పీరు శరాసనంబు
ఖండంబులుగ, వాఁడు గం దడంగక గద
వైచినఁ బొససేసి యేచి, శక్తి
విగిడింపఁ దునుమాడె, విశిత్ భల్లంబునఁ
ద్రుంచెఁ దదీయ సూతుని శరంబు,

ఆ. వాయుజవము లైనవాహంబు లప్పుడు
గఁగి యరద మనికిఁ దొలఁగ వీడ్చె
దెఱపి గాంచి శల్యుఁ డతిముఱిఁ జొచ్చి క
లంచెఁ బాండుసూతునిలంబు నధిప.

౧౧౪

పీ. కమలాకరములీలఁ గలఁచి యాదెడగంధ
దంతావళము నముద్దండతయును,

దరమిడి మృగనముత్కరము ఘోరంబుగా
వధియించు కంఠీరవంబు నేవు,
వీరసారణ్యంబు నిర్భూతోపతః
గాల్చుదావాగ్ని యుగ్రక్రమంబు,
బ్రకటివిక్రాంతిఁ బుత్రయంబును నమ
యించు పాలాక్షుని యే దైత్యయును.

అ. ¹బోల్చఁ బట్టు నయ్యె, భుజగర్వ శౌర్య
ప్రతాప దుర్దమ ప్రకోపముఁకు
మద్రవిభుఁడు గోలుమనఁగి శాత్రవపైన్య
హననకేలి నల్పునవసరమున.

౧౧౫

—♦ దుశ్శాసనుఁడు సహదేవునితో యుద్ధంబుసేసి మూర్ఛిల్లుట —♦

ఉ. ధీరజనోత్తముండు సహదేవుఁడు మైగలి దుస్ససేనుఁడ౯
వీరులు పిచ్చలింపఁ బ్రజ విన్నద్రువం బొరి నార్కఁ బోరుచో,
వారక సాయకత్రయము వాడివి నయ్యురరాజు నొంచె వి
స్తారమనోజ్ఞ హరలసితంబగు నామనబాహు వక్షమున్.

౧౧౬

ఁ. ధృతి వాగదొంద నేచి సహదేవుఁడు నీరుతు శాతకీప్తర
ప్రతిశర విద్ధుఁ జేసి, వడిఁ దద్రథచోదికు మార్గణత్రయా
హతుఁడుగఁ జేయ, నల్లి వెన నాతని చాపము ద్రుంచి, యాతఁడు
దృతి యలరంగ దెబ్బది శికప్రవరంబుల మేను నొంచినన్.

౧౧౭

సీ, సకులానుజుఁడు గృపాజంబున వైచిన
దుస్ససేనుని విల్లు దునియ లయ్యె,
నెడ గని యవ్వీరుఁ డేచి బల్వించి మం
టలు గ్రమ్ము నమ్మేయుటయు, నతండు
గడువెన నెత్తిన కరవాలమునఁ ద్రుంచి,
యతఁడై లక్షించి యదియ వైవ
సదుమన యాతండు నఱికినఁ, బ్రసీత
చాపంబు గొని చతుష్పాతి విశత

అ. కంకవత్తములను గడఁక నయ్యువరాజు
 పరఁగఁ జేయుటయును, బాండుతనయుఁ
 దడఁచె నొక్కటొకటి నైదైదు తీవ్ర శి
 లీముఖముల బాహులీల మెఱయ.

౧౧౪

న. ఇట్లు విక్రమవిజృంభితుం దై సహదేవుండు శతశతశీముఖులు లడరించిన,

న. రయమున వావి నన్నిటి శరత్రితయంబునఁ ద్రుంచి. సాయక
 ద్వయమున నాతనిం. బటు నవప్రదరంబుల సాధిం భవ
 త్ప్రియతనయుండు నొంది, దివి దీటుకొనంగఁ జెరింగి యార్వ. న
 త్యయ సమవర్తిరాడ్చున నతం దుదిత భుజుటీవలనుఁదై.

౧౧౫

మ. పటునాచారావము దీప్తిజాలము నభోభాగంబునం బర్వ. ను
 త్కటవేగంబున నేయ గంకటము వక్షఃపీఠముం చూటి, నె
 త్తుటి పొందేమియు లేక యుచ్చి చనినం చూగాడి. యాతండు వ్రా
 యటయుం, దేరు దొరింగ సూతుఁడు భయాలోలాకృతిం దోలినన్.

౧౧౬

క. అమ్మాద్రీపుత్రుడు వా

లమ్ముల దుశ్శాసనుని మహానైన్యము రౌ

ద్రమ్ముగఁ గలంచె దివిజ గ

జమ్ము వినుతిసేయఁ, దమమొనలు నలి నార్వన్.

౧౧౭

— నకులుఁడు కర్ణనితోఁ దలఁచిడి పరాభూతుఁడగుట —

న. నకులుఁడు సూతపుత్రుఁడుఁ బెనంగనెకఁ, నకులుండు సూతపు
 త్రకునకు విట్లనుం: 'దలఁచి దైవము నేఁడు విజ్రసనన్నర్ప
 ప్తికి ననుఁ బాత్రభూతుఁడుగఁ జేయుట గానఁగ వచ్చె నాదు చూ
 ర్మికి విను గోపరంబుగ మఱించిన యాచతురత్వ సంపదన్.

౧౧౮

క. 'కౌంఠపాండవులకు నీ

నైరము నీవలనఁ గాదె వచ్చెను? విను మ

ద్రోర శరనిహతిఁ బడఁ గ

న్నారఁ గనుంగొనక కోప మాఱునె యొంటన్.'

౧౧౯

న. అనవుడు. 'రాజసూతివి మహావ్రవిదుండవు నైన నీకు వి
 ట్లనుట దలంప నర్హ మగు. నైనను జెన్నఁటిపల్కు లేల: నె

ట్టిన భుజక క్తి మార్తర కడంక యడంచినఁ బల్కు దొప్పుఁగా
క. నిలిచి చూపు నీవఁము కల్మియుఁ జేతుల బల్మియుం దగన్.

౧౨౫

వ. అని పలికి కర్ణుఁడు :

౧౨౬

పీ. ఉబ్బి మాద్రీసుతు దెబ్బదిమూఁడుదూపులఁ
గప్పుటయు. నతఁ డలిగి యతని
పై దెబ్బది విశతబాణంబు లేపిన
నాసూతనందనుఁ డక్కుమారు
దనువు నుగ్గుగఁ జేసి. తనువున ముప్పది
కాండమల్ సొనిపిన. నొండువిల్లు
గొని దెబ్బదింట నాతని నొంచి. మూఁడు మా
ర్గణములు సూతునంగమునఁ జఱపి

తే. భల్లమున విల్లు దునుమాడి. యెల్లజనులు
నవ్వుతం బందఁ ద్రిశతసాయక పరీతుఁ
జేసి నకులుండు. విష్ణుర హసభాసి
తాననాంభోజఁ దై పొలుపారె నధిప.

౧౨౭

క. సూతసుతుఁడు బలవిలు గొని
యాతనివక్షమున నాదె నై దమ్ములు. వి
ర్వాత సమన ప్రకరముల
నతఁ డతని నొంచి. విల్లు నఱిముఱిఁ ద్రుంచెన్.

౧౨౮

వ. మఱియు నొక్క మహనీయ కార్ముకంబు గొని కర్ణుడు గడంగె. నప్పు డయ్యాయ
వురు నొందొరుల తూపులు ద్రుంచుచు. విజమార్గణంబుల నొక శ్లోకక నైత్తుట
ముంచుచుం బేర్చి వివిధ విశిఖణలంబు లడరించిన నంబరంబు శలభవటల
సంవృతంబునుంబోలె నుండె. నానమయంబున నకులు నగ్రభాగాంబునకు వచ్చిన
సోమకబలంబులు గర్జ క్రూరనారాచాది బహుళ బాణపాతంబులఁ బలాయితంబు
లయ్యె. గర్జనకు బాసటయై తఱిమిన శౌరవసై వికులు మాద్రేయు రౌద్ర విజృంభ
ణంబున దూరవిఘటితు లైన ట్లిరువాగును నెడ గలిగి చూచుచుండ, నారథికో
త్తము యదాత్తమోరాకారంబుల నుల్లపిల్లి, భల్లప్రముఖ ప్రదరంబులఁ బరస్ప
రాంగంబులంబొదివి. యంబుద పిహితమూర్తులగు మార్తాండ కళాంకులవందంబు
నొంది. యన్యోన్య దివ్యాస్త్రతేజోవిలాసంబుల నయ్యై యస్త్రంబుల వారించుచుం
బోరి. రట్టియెడ,

౧౨౯

క. అయక వొడమి కడ్డుండు న

కులుచాపము ద్రుంచి, సూతుఁ గూల్చి, తురంగం

బులఁ జంపి, చక్రరజ్జిల

తలలు నటికి. పిడము ద్రుంచి, దరహాసముతోన్.

గ౩౦

ప. మెఱపినం, గుపికచిత్తుండై —

గ౩౧

ప. పలకయు వాయునం గొనియె, బాండుకుమాడఁడు ¹ పెక్కు చెక్క లై

యలఁ దొరఁగంగ నేసె, గద యెత్తినఁ ద్రుంచె, రథంబు దిగి యు

జ్జ్వల పరిహరిముఁ దయ వచ్చిన నవ్వులిఱుంబు రూపుమా

పి, లపిత లాఘవస్ఫురణ మెప్పునఁ గర్ణుఁడు నొంచె వాతవిన్.

గ౩౨

అ. మర్మ భేదు లై న మార్గణంబుల కోహ

టించి, పిగ్గఁ జలము దిగ్గఁ ద్రావి,

యెల్లజనులఁ జూడఁ దొల్లఁదనంబున

కోర్చి యక్కమాఱఁ దోడి పాతె.

గ౩౩

— † కర్ణుఁడు నకుఁని ఆశమానించి పెల్లుబ్బుట † —

క. వెనుకొని రాధేయుఁడు విజ

ధను వాతవి కంధరమునఁ దగిలిచి నలిఁ బ

ట్టిన, వింద్రవాస పరిగత

ఘనాకృతివి బొలిచె నతఁడు కౌరవనాథా.

గ౩౪

ప. ఇట్లు పాండుతనయు బాడదలఁ బట్టి, మందస్మిత సుందరావనందై —

గ౩౫

క. 'పయకులు వృథగా నన్నుం

బలికితి, మున్నొక నెన్ని వయక వలపినం

బలుకుము నీకే దగ; నా

యలవుఁ జలము నీ వెఱింగి తంతియ చాచన్.

గ౩౬

క. 'అల వెఱింగి పెనఁగు పెనఁగం

దలచిన, నది గాక సిగ్గు దలకొని యవికిం

దొలఁగుట యింకిబ దగు, వి

చ్చలవిడి నర్జునునికడకుఁ జనుము కుమారా.'

గ౩౭

క. అని విడిచె నకులు, గుంతిన

వనములు దృఢవృత్తి చిత్తనంకలితము లై

యువీం గర్జుం; డతఁడును

జని ధర్మజానిరద మెక్కె సప్రీడముగన్.

౧౩౪

వ. ఎక్కి. నిట్టూర్పు నిగుడం గుంభనిక్షిప్త భుజంగంబుచందంబున నుండె. నవ్విధం
బున మాద్రీపుత్ర మానమథన విజృంభితుండగు నవ్వీకుం డప్పుడు మధ్యందివ
గతంబైన మార్తాండబింబంబునకుం బ్రతిబింబంబునుంబోలె బ్రవీప్తమూర్తియై
వెలిమావులును వెలిపడగయు నుల్లసిల్ల. కోటియై తనరథంబు రయంబున దర్శ
నీయంబుగాఁ బాంచాలబలంబు దటిసి. పెక్కుతెలుంగుల మెఱుంగుటమ్ములగ
ములు గదియించి:

౧౩౫

పీ. సూతులఁ దెగటార్చి. కేతనంబుల వీట

శాటంబు సేసి, రథ్యములఁ గూల్చి.

చామర చృత్త్ర భూషణములు పొడి సేసి.

రథిజనముల శిరములు ద్రుంచి.

కొమ్ములు నటికి, యంకుశములు దునిమి; కొం

డములు ఖండించి. కుంభములు వ్రచ్చి.

జోదుల తనువులు భేషించి. మోరలు

గర్జారతోడఁ జెక్కలుగఁ జేసి.

౩. కంధర్వములు డుల్చి. కాళ్ళులు ద్రెంచి, యా

శ్వీకులఁ జంపి, చర్మ విశిఖ కుంత

మునల ముద్గర ప్రముఖ సాధనములు భ

గ్నములు సేసి. భటుల సమయఁ జూచి.

౧౩౬

వ. బాహువిలాసంబు మెఱయ నెఱయం బొలిచె. భవత్పుతుండగు యుయుత్పుండు
సర్వతప్రతిముండగు నులూకువయిం గవిసి. కులిశ నిభంబగు విశిఖంబున నొంచినఁ
గొప్పించి యాల్లిదుండు విల్లువిఱుగ నేయుటయు. నక్కుమాదుండు—

౧౩౭

— కారవుఁడు యుయుత్పుండు,

సౌబలనందనుడగు నులూకుని మార్కొనుట —

తే. మేలువిలు గొని యలువదినాలుగమ్ము

లతనిమెయిఁ గ్రుచ్చి. సాయకత్రితయ విహతి

సూతు నొప్పించి, మఱియు విశాత శరవ
యమ్ము వరఁగించె నధికరయమ్ము మెఱయ.

౧౪౨

వ. దానం గనలి,

౧౪౩

క. బలువిడి సుబాకుఁ దిరువది
శీలముఖము లొడఁగఁ జొనిపి, సిదము రయముమై
నిలఁ గూర్చిన, వీసుతుఁ డు
జ్వలవిశిఖము లయిదు నాటె వానియురమునన్.

౧౪౪

వ. ఇట్లు నాటించిన నొచ్చి. యా సౌబలనందనుండు రౌద్రంబు రూపంబు దార్చిన
దుద్రువిధంబున విజృంభించి:

౧౪౫

క. భల్లం బొక్కటఁ జంపె సూతునిఁ, జతుర్వాచాహతిగా వాజరిగా
దొల్లంజేపె, విశాత పంచవిభాబోపంబునం జించె వీ
రోల్లానంబు విశానముం బొరయ, మే ను క్కేది నీనందనుం
దెల్లం జూడఁగఁ బాటి, యొందొకరథం బెక్కిం గురుగ్రామణి.

౧౪౬

క. గెలుపున మెఱు వొరలఁగ సౌ
బలసూనుఁడు రథము నటపి. పాంచాలబలం
బుగులపడఁ బడదెఱఁగుల
యలవుల విహరించె నుద్బలాబోపమునన్.

౧౪౭

— నకులసుతుఁడు శతానీకని విజృంభణము —

వీ. శ్రుతకర్మ నకులుని సుతుని శతానీకుఁ
దాకి యశ్వంబుల ధరణిఁ గూర్చి.
సూతునిఁ బరిమార్చె: నాతఁడు గద వైచి
రథవాహనముల సారథిని గేత
వముఁ బొలియించె, భూరమణ యిమ్మొయి వీడు
¹తనయుండు నకులనందనుఁడు విరథు
లై, యొందుదేరుల కరిగిరి శ్రుతసోముఁ
దలపడి కడిమి గాంచారనాథుఁ

1. శ్రుతకర్మ ఇవని దృఢాప్తునిచ్చిక్రతుకుగా చెప్పబడుచున్నది. కాని ఇదే అశ్వా
వము 66 వద్యమున మనుమఁడుగా పేర్కొనఁబడినది. శ్రుతవర్మ అని పాఠాంతరము.

తే. దశని యదరించి. వివిధసాయకము రెల్లఁ
దునిమి, బాణత్రయంబునఁ దనువు నొంచి.
తురగముల నరదమ్ముఁ గేతువుఁ దిల ప్ర
మాణశకలంబులుగఁ జేసె మద మెలర్చు.

౧౪౮

—♦ భీమసేనపుత్రుఁడు శ్రుతకీర్తి సౌబలునితో యుద్ధము చేయుట —♦

మ. విరఘందై పొలివోనివీరమునఁ బృథ్వీభాగనంచారియై
శరజాలంబుల భీమసేననుతుఁ డాశ్చర్యంబుగా. నీమఱం
ది రథం బేదైఱఁ గప్పినం, దునిమె నుత్పేకోగ్రుఁ దైయమ్మహీ
వరుఁ డబ్బాలుని చాపదండము భుజావష్టంభ మేపారఁగన్.

౧౪౯

చ. అతఁడు ప్రదీప్తఖడ్గము రయంబుమెయిం గొవి. యానృపాలుఁ డు
ద్ధతిఁ బరఁగిందు సాయకశతంబులు ద్రుంచుచు నుల్లసిల్ల. న
ప్పతి పటుభల్లఘండిత కృపాణునిఁ జేసిన వీడఁబోక, చే
తి తునియ బెట్టు వైచె. జగతీవర, యాతనివిల్లు రెండుగన్.

౧౫౦

ప. ఇట్లు కోదండంబు దుండంబులు నేసి తొలంగి. యక్కుమారుండు శ్రుతకీర్తి
స్యందనం బెక్కె; సౌబలుండు వేణొక్క విల్లెత్తి యతైఱివి సురవణించి పాండవ
రథికులం గలంచెఁ. గృపాచార్య దృష్టద్యుమ్నులు పెనంగునెడ గొతముండు
పాంచాలవరుం బొదువునాబోపం బాలోకించి యక్కొంతేయపై వికుల్లదమలోన.

—♦ భృష్టద్యుమ్నుఁడు కృపాచార్యునితోపారి పారిపోవుట —♦

ఉ. ద్రోణుపరాభవం బధికరోషము సేయఁగ నున్న యీతఁ డ
క్షీణపరాక్రమంబు విలసిల్లఁగ. నీద్రువదాత్మజాగత
ప్రాణునిఁ జేయ కేలుదుగుఁ; బైకొను, నంకటఁ బోక విస్ఫుర
ద్బాణవిలాసముల్ నెఱపుఁ దా మనపై న్యము దల్లదిల్లఁగన్.

౧౫౧

ప. అని వెండియు;

౧౫౨

మ. వరదివ్యాప్తవిదుండు బాహుబలి గర్వస్థేమ నిర్వాహకుం
దరులం జీరికిఁ జేకొనం దిడఁడు. క్రోధాత్మాత్ముఁ డై నేఁడు వి
ర్భరశౌర్యంబు నుదాత్త దైర్యము నుదగ్రస్ఫూర్తి కోభిల్ల డు
స్తర దర్శోద్ధతిఁ దేక యున్నె మవలం దా నేలకుం గోలకున్.

౧౫౩

వ. 'ధృష్టద్యుమ్నుండును బెండువడి యున్నవాఁ' డనుచు మండి. రట్టియెడ బెట్టిదంబు లగు గృపాచార్యుల తూపులయేపు రథ్యంబుల నొంచి. సారథి క్రావ్యదంచి. యా ద్రుపదనందను తనువు నెత్తుటం దోచి. యుల్లంబు గలంచె; నప్పు డాతని సూతుం డతనితో విల్లనియె :—

౧౫౫

చ. 'వినుము కుమార. విప్రభుజవీర్య మవార్యతఁ దేజువలైడుం.
జనవు భవత్పమగ్ర శరణాలము వీతనిమీఁద. దై వనం
జనితము నువ్వె; యియ్యెడరు సంగర మిట్టిది తొల్లి యెందు నా
కనినది లేదు. తేరు దొలఁగం గొనిపోవుట కార్య మి త్తతీన్.

౧౫౬

వ. 'నియట్టివాని విక్రమంబునుం దిట్టినయట్లు నమయుటంజేసి యిమ్మహాత్ముం డవ ధ్యుండని విశ్చయించితి; నామాట కియ్యకొను' మనవుడు. నా పృషతపౌత్రుం డిది యట్టిద యని నిశ్చయించి వలికి. మఱియు హీనస్వరంబున విల్లనియె :—

౧౫౭

చ. 'చరణములుం గరంబులును సంవలభావము నొందఁ జొచ్చె. మేఱ
విరవిరఁ బోవు చున్నయది. విహ్వల మయ్యె మనంబు. నీతల
పరయఁగ మేలు; మారుత సురాధిప సూనులలోన నల్ల నొ
క్కరుదెనకై రథంబు దొలఁగం గొని పొ మ్మడిమీర మేటికిన్.'

౧౫౮

చ. అనవుడు సూతుఁ డెంతయు రయంబునఁ దేరు వృకోదరాంతికం
బున కెగవంగ శంఖరవముఁ గుణవిన్వనముఁ విగిడ్చి. యే
పునఁ గృష్ణఁ డుజ్జ్వలప్రదర పుంజములం బరఁగంగఁ జేయుచుఁ
వెనుకొని పొల్చి విల్చె. గిరి వెన్నొవి విల్చిన వజ్రికై వడిన్.

౧౫౯

—♦ కృతవర్మ శిఖండుల యుద్ధము ♦—

తే. కడఁగి కృతవర్మతోడ శిఖండి పెనఁగు
చుండి. శరపంచకంబున మరము నొంప.
నతని నయ్యాదవో త్తముఁ డలముషష్ఠి
విశిఖవిద్ధునిఁ జేసి విల్ విఱుగనేసె.

౧౬౦

క. ఒండుశరాసన మెత్తి శి

ఖండి గురియు నవతిసాయకమ్ములు పెలుచు

ఖండించె నతఁడు. తత్తో

దండం బా ద్రుపదవృత్తి తనయుఁడు నఱకెన్.

౧౬౧

వ. ఇట్లు సుస్థిరుండై మిత్రదేవునంగంబునఁ గంకపత్తశతంబును, నత్యసేను తను
వున మార్గణత్రయంబును, సుశర్మ మిత్రవర్మల శరీరంబుల శరీముఖాష్టక నవకం
బులను బహుపి, శత్రుంజయు శిలాశితశరంబులం బడవైచి, సౌశ్రుతిం బంప
వింశతికాండంబుల గీ టడంగించియుఁ, జంద్రదేవుని నెనిమిది యమ్ములం దునిమి
యుల్లపిల్లినః

౧౬౮

—♦ సత్యసేనుఁడు శ్రీ కృష్ణుని తులగాశ్రుతినిగాఁ జేయుట —♦

వ. కనకపుఁ గామతోమరము గరళ మెలర్పఁగ నెత్తి పద్మనా
భుని భుజశాఖ యుచ్చి చ్చన, భూరిబలుండగు సత్యసేనుఁ డు
క్కున నిగిడింపఁ, జేతి మునికోలయుఁ బగ్గములుకా మహీతలం
బున నొగలందునుం బడిన, భూవర, పార్థుఁడు గ్రోధదీప్తుఁ డై

౧౬౯

క. హరిదెనఁ గన్నావి 'యాతని

యరదముఁ గదియంగ నడపు మరద' మనుడుఁ, జె

చ్చెర నొందొక మునికోలం

గర ముద్ధతి నడపె హేటకంబుల నతఁడున్.

౧౭౦

క. తే రతని యరదమునకుం

జేరువ యగుటయును, గ్రీడి శతబహుభల్ల

స్పారగతుల గాత్రశిరో

దారణ మొనరించి యొప్పె దరహాసముతోన్.

౧౭౧

వ. ఇట్లు సత్యసేనునిఁ జిత్రవధంబు చేసి;

౧౭౨

చ. పునతర ¹వత్సదంత శరపాతమునం బడవైచి, మిత్రవ
ర్ముని రథసూతు నట్టి దొకక్రూరపుఁదూపున నుర్విఁ గూల్చె, వా
తని సముదీర్ణమై పెలువఁ దాకి త్రిగర్తబలంబు సుట్టు ము
ట్టిన వివిధోగ్రసాయక పటిష్ఠక నొప్పి కలంచె నేపునన్.

౧౭౩

—♦ వివ్వచ్చుని బీభత్సవిహారము —♦

వ. వెండియు సుశర్ముని జ్ఞాతులు వోక పెనంగిన.

౧౭౪

ఆ. వెండిపింజఁ బొలుచు వెడఁద యమ్మున మిత్రు
సేన ధరణినాథురముఁ ద్రుంచి.

వాడినారసము సువర్ణవక్షంబున

నాచె నయ్యమర్త్యనాథసుతుఁడు.

౧౩౫

వ. అట్టియెడ సంశ్చక్రగణంబు లన్నియు నార్పులు నింగి ముట్ట నలుదిక్కులం గిట్టి, బెట్టిదంబులగు నప్తశత్రువరంపరలు గురిసిన, నమ్మేటివిలుకాఁ డలుక నూనిన యలంతి నవ్వుచెలువంబు మొగంబునకు వింత చెన్నొనంగ విజృంభించి, యైంద్రా త్రంబు ప్రయోగించిన, నది ప్రదీప్తభల్లాంజలిక ప్రముఖ విశిఖరూపంబుల బరఁగుటయు.

౧౩౬

సీ. తేరుల చెక్కలు, వారణంబుల ఖండ

ములు, భూషణంబుల పొడియు, ఘోట

కంబుల తునియలుఁ, గరవాల తోమర

శర పరిఘాదుల శకలములును,

రథిరజనంబుల వ్రయ్యలుఁ, జామర చ్చత్ర

కేతువుల యంశములు, భటుల

తుమురును, రౌతుల తుండంబులును. గంక

టముల భాగములుఁ, జిందముల నులుము

తే. గలపి నెత్తుట మునిఁగి ప్రేవులఁబెనంగి

మెదటబ్రుంగి, వియచ్చర హృదయములకు

నద్భుతంబు బీభత్సంబు నావహింప

నంగరాంగణ మతిఘోరభంగి యయ్యె.

౧౩౭

వ. అప్పుడు,

౧౩౮

క. కరి హయ శవముల, విఱిగిన

యరదంబుల, విషమమైన యాజిషితి, నె

త్తురు రొంపిలోన రథ్య

స్ఫురణకతనఁ దవులఁబడక శోభితగతి యై.

౧౩౯

—♦ దుశ్శోధన ధర్మశాల ద్వంద్వయుద్ధము ♦—

తే. నరుఁడు దీప్రశరార్పులు వరఁగఁజేయఁ

గలఁగి, హతశేష సంశ్చక్ర వ్రజంబు

పలుగడల విచ్చుటయుఁ, బొగ వాసి మెఱయు

నగ్నియునుబోలె వెలుఁగొందె నాతఁ డభివ.

౧౪౦

ఉ. కౌరవరాజు ధర్మజుఁడు గయ్యము సేయనెడం. గదంకమైఁ
గౌరవరాజు ధర్మజుని కాయమునకా నవసాయకంబులకా,
సారథిమేన నొక్కపటుసాయకముకా విగిడింప, నాతఁడు
స్వోరతరాక్షుడై యతని నొంచెఁ ద్రయోదశసాయకాహతిన్.

౧౮౧

వ. నొంచి తోడన;

౧౮౨

తే. తునియలుగఁ జేసె హరులఁ జతుశ్చరముల,
సూతుఁ బంచమమున, శ్రీమనకేతుయ్యి
షష్ఠమునఁ, జాపదందంబు సప్తమమున,
నలిగి యెత్తిన కరవాల మష్టమమున.

౧౮౩

క. ఆలోనన యజ్జనపతి

వాలిక నారసము లైదు వక్షమున వడిం

గీలించి, దైర్యసారము

దూలించినఁ, దొలఁగి నీసుతుం డిల కుఱికెన్.

౧౮౪

చ. వికల రథప్రయత్నుఁ బృథివీపతిఁ గన్గొని, ద్రోణపుత్ర క
ర్ణ కృపులుఁ దక్కునుం గలుగు నాయకులుకా రయ మార వచ్చి, కూ
డికొనుట సూచి, యెంతయు వడిం జనుదెంచిరి ధర్మసూను పౌం
తకు నముద్రగులై యతనికమ్ములు నంగరకౌతుకంబునన్.

౧౮౫

వ. ఇతైఱంగున నవరాష్ట్రంబున దొరలమొత్తంబు లొక్కదెనకుం చార్కొనిన,
నుభయ బలంబులు నురవడించి కలయకా బెరసినం, గ్రండుకయ్యం బయ్యె.
నందుఁ జిందంబుల మ్రోతయు, నార్పుల యులివును, బాణకృపాజాడి హేతి
సంఘట్టనంబునం బుట్టరణనంబును, రథావయ వాస్థి కపాల భంజనంబున నెసంగు
నినదంబునుం గూడి పరఁగిన దిక్కులు పిక్కటిల్లెఁ; గరుల కొమ్ములం జిక్కి
వ్రేలు తురంగంబులును, నందుకొని చొచ్చిన సుభటులు పెరివివ నొఱగి కూలు
కుండాలంబులును, నాశ్వకుల మొగంబునం బడి బులాయంబులు సొచ్చిన సరో
వరంబులవందంబగు కల్పలంబులును, రథికులు వోక పెనంగిన నణవణ లయన
యరదంబులును, నెత్తురు కాటవలును, గండల తిట్టలును, బ్రేవుల ప్రోవులును,
నెమ్ములరాసులును, నత్యంతరోద్రంబు నావహించె ననుటయు, నాంబికేయుండు:-

చ. 'నమరము పెంపు నెప్పెదవు సంజయ, చెప్పవు నీవు మీమహీ
రమణునిభంగి. ధర్మజా శరంబులచే విరథత్వ మొంది మా
నముఁ జలముం దెగం దొలఁగెనా? మగుడం బురికొంటి లేదె? ని
క్కము నెపుమా, తనూజా భుజగర్వవిహీనత నొంచెఁ జిత్తమున్.'

౧౯౩

వ. అనిన నాసూతనందనుం డమ్మానవపతి కి ట్లనియె :—

౧౯౪

తే. విరథుఁ డయ్యెన కాని, యవ్వీరుఁ డాహ
వంబు దక్కక, యొండురథంబు వన్ని
కొని నమద్దతి వచ్చి, సక్రోధ మైన
మనముతో సూతునకు నిట్లు లనియె నధిప :—

౧౯౫

ఆ. 'తెల్ల' సీవిరులును వెల్లవిగొడుగు నై
యల్లవాఁడె పాండవాగ్రజుండు :
మెఱసియున్నవాఁడు వఱపు మచ్చోటికి
రథము ఘోటకముల రయము మెఱయ.'

౧౯౬

వ. ఆనుటయు నతండు నట్ల చేయ, నయ్యుద్ధిష్ఠిరుండు నిజపారథి నాలోకించి 'యహి
కేతు మహితం బై వచ్చుచున్న ధృతరాష్ట్రనందన స్యందనంబునకు నమ్ముఖం
బుగా మనరథంబు నడపు' మనుటయు, నాతం డవ్వీధం బాచరింప, నయ్యారువు
నతిరథికులకుఁ బ్రకటవ్రథనం బయ్యె. నట్టియెడ,

౧౯౭

సీ. పాండవువాపంబు ఖండించె నీకొడు,
కొండొక ధను వెత్తి యుఱక యాతఁ
డక్కురునాథు విల్ గ్రక్కునఁ దునుమాడె,
నతఁడు వేటొకవింట నతని నేయ,
నయ్యుద్ధిష్ఠిరుఁడు నానాశ్రంబు లేపిన
నాచ్ఛాదితం బయ్యె నంబరంబు,
వా రొండొరుల రక్తధారాప్లుకులఁ
జేసి పుల్లకింకుక భంగిఁ బొలిచి, లేచి

ఆ. ఘోరశక్తి నైచెఁ గౌరవపతి, యది
నడుమఁ దునిమి, ధర్మనందనుండు

భల్ల మొక్కట నతని పెన్విల్లు దునిమి,
ప్రాణమూర్ గొనఁ జాలెడుదాణ మేనె.

౨౦౦

క. కని, యాఱమ్ముల నెడ నది

దునియలు గావించె గురుసుతుం, డాతని వి
ల్లును హరులఁ దునిమి పాథుఁడు
దనుమార్కొను కృపుని చాపదండము ద్రుంచెన్.

౨౦౧

—♦ కర్ణార్జునులు ఒకరిపై నొకరు విజృంభించుట ♦—

చ. వడిఁ గృతవర్మ దాకిన, నవారణఁ దద్దనువుక హయంబులకా
పిడమును రూపుమాపి విలసిల్లి యెదిర్చిన దున్నపేను విల్
నడిమికీ ద్రుంచి, గాండివగుణధ్వని దిక్కులు పిక్కటిల్లి నె
క్కుడు మద మొప్పుఁ గర్ణుదెనకుం జన, నారథికుం డుద్రగుఁడై :

౨౦౨

క. అన్నరువి మూఁడుశరముల,

వెన్నుని నిరువది నిశాతవిశిఖముల వెనక

భిన్నాంగులఁ జేసి, విజయు

మున్నేసినయన్ని బాణముల బిట్టేసెన్.

౨౦౩

వ. అంతకు మున్ను సాత్యకితోడం బోరి బోరి, యా రాధేయుండు దనదెన కడరిన,
కవ్వడిం గని యక్కడ మొగం బయి యిటు పరాక్రమించినం జూచి, యేచి
యాసవ్యసాచి కడ్డవడి, యక్కేళవాసుజుండు—

౨౦౪

తే, నవ తిశరముల, నవమార్గజముల, శత శి

లీముఖంబుల నేపి దోర్లీల మెఱయ,

సారథి ధ్వజ హయ రథ సహితముగ ను

దీర్ఘదర్బుఁ దై కప్పె నక్కర్ణుఁ డదివ :

౨౦౫

వ. అప్పుడు యథామన్యుండును శిఖండియు ద్రౌపదీయులు నుత్తమోజుండును
యుయుత్సుండును గవలును ధృష్టద్యుమ్నుండును జేకితానుండును బ్రభద్రక
చేది కరూళ మాత్యు కేకయ వత్సబలనమేతంబుగా ధర్మనందనోత్సాహ దీపి
తాబోపశోభితు లయి కవిసి, వివిధాస్త్ర శస్త్రవ్రాతము లానుతమానుపయ నడ
రించిన, నవ్వీరుండు—

౨౦౬

మ. అవి వేగంబు మరల్చి భూరి పవనవ్యాపార నిర్మర్దితా
టవులం బోలఁగఁ జేసి, దంతి భట మోట స్యందనశ్రేణులకా
దివిజవ్రాతము పిచ్చులిన రభసోద్రేకంబు రౌద్రంబుఁ బెం
ప విజృంభించె, ధనుర్గుణధ్వని నభోభాగంబు భేదించఁగన్.

౨౦౩

మ. కని. గాండీపధరుండు దర్ప మెనఁగం గర్జాప్రజ్వాలంబు నీ
సున వారింది, శరీముఖార్చులు పరిస్ఫూర్ణత్ప్రభం బర్వఁ, బే
ర్చినఁ గార్చి చ్చడరకా మృగంబులు భయోద్రేకంబునం బాటు చా
ర్చున నీమూఁకలు నల్గడం బఱచె నుద్భూతభ్రమార్తంబు లై.

౨౦౪

—♦ కర్ణుని సర్వసేనాధిపత్యమున ప్రథమదివస సమరము ముగియుట —

ప. అంత నంశుమంతుం డపరగిరి యపులకుం జనుటయు, ధరాధూళికఁ దోడు సంధ్యా
రాగమిళితంబైన తిమిరంబు గవిసిన, నెద్దియుం గాన రామిం జిత్తంబులు
గలంగ, రాత్రియుద్ధంబునకు నోహటించుటంజేసి మనదొరలఁ బాండవసైనికులు
దఱిమినం దాల్చి వాటింపక తిరిగిపోయిరి. జయంబు సేకొని వీరి నవ్వయ వారు
గవ్వడిం గమలనాభునిం బ్రశంసించుచుం జని, రవ్వధంబున నుభయసైన్యంబులు
విజయిరంబుల కరిగి విశ్రామంబు నొందె, నని చెప్పుటయు; సంజయునకు ధృత
రాష్ట్రుం డిట్లనియె: —

౨౦౫

ఉ. 'తెల్లము మిమ్ము నందఱ వధింపఁగ నయ్యమరేంద్రనందనుం
దొల్లక పోక, వాఁడు దనయుగ్రత సూపెద నన్న మీమహీ
వల్లభు వారికేల యమవహ్నుల కై నను రూపుతోడఁ బోఁ
తెల్లదు గాన తద్భుజవిశేషము రూఢము గాదె సంజయా?

౨౦౬

సీ. 'యాదవ వీరచయంబు నాబోప

సముద్రేక ముడిసి, సుభద్రఁ దెచ్చె;

భాండవం బాహతిగా లీల నొనరించి

సప్తార్చి నత్యంతతృప్తుఁ జేసె;

శబరవేషముఁ దాల్చి చనుదెంచి తొడరిన

శివునితోఁ బెనఁగి మెచ్చించె నతని;

గంధర్వు చేపడ్డ కౌరవనత్తము

విడిపించె లావును వెరవు మెఱయఁ;

అ. గాలికేయకులముఁ గాలునిప్రోలికి
ననిచె; వఖిలవృపుల వరికి నియ్య
కొలిపెఁ గ్రీడి; జగము గొవియాడ నేకకో
దండ చందవిలసితమునఁ గాదె :

౨౧౧

వ. 'కావున మనవారికి నోటమి యక్కిరీటివలనం గలిగె నను కలుద వారిగర్హింపం
దగ; దట్టిజెట్టితోడం బెనంగుటఁ బ్రశంసకుం దగుదురు. పదంపడి వా రేమి సేసి'
రనిన ధృతరాష్ట్రునకు సంజయుం డి ట్లనియె :—

౧౧౨

అ. అట్లు దివిసి పోయి, యాటుఁ బోటు నొడళ్ళఁ
గలయఁ గలిగి, డప్పి గదిరి సొలయు
దొరలుఁ దాను నపుడు దుర్యోధనుఁడు విచా
రాభియుక్తి నున్నయవసరమున.

౨౧౩

—♦ కర్ణుఁడు రారాజుతో ఉత్సాహవచనంబులు పలుకుట —

వ. పార్థదెనఁ బలుకు పుట్టినం గ్రోధంబున నూర్పులు నందడింపఁ గర్ణుఁడు భగ్ను
దంష్ట్రం బియి విషంబులేని భుజంగంబునుం బోల్పిం దగి. పరాజయంబునొంది
దీనదళకు వచ్చియున్న యా రథివరులం గలయం గనుంగొని కౌరవేశ్వరున
కి ట్లనియె :—

౨౧౪

అ. 'అలపు వెరవుఁ దలఁపఁ గలఁ డితం డన 'వాసి
కెక్కినట్టి రథికుఁ డక్కిరీటి;
వలయు నెడల నతని వాసుదేవుండు బో
ధించు నెల్ల తెఱఁగుఁ దేటపడఁగ.

౨౧౫

క. 'అవిమిషనాథుం డిచ్చిన
ఘనశక్తికి నసుర నొడ్డి గాండివిఁ దొలఁగిం
చిన హరివంశన పదపడి
మన మెల్లను దెలియ వినమె మనుజాధీశ ?

౨౧౬

క. 'అగుఁ గాక, యతని నాతని
మగఁటిమియును నేర్పు నెల్ల మానెద. నీకుం
బగ యవియెడుమాటయు ని
జ్జగమునఁ గలుగంగ నీను జగతీనాథా.'

౨౧౭

ప. అవినం బ్రియం బంది, నీ నందనుం డతనిం దగువారలను విజనివాసంబులకుం
బోవం బనిచి, తానును నభ్యంతరమందిరంబున కరిగె. నారాత్రి సుఖనిద్ర పేసి
రేపకడ నమ స్తజనంబులు సంగ్రామంబునకు నడచి, రంత నక్కడ నుక్కుమిగిలి
పొండవబలంబులు దోతెంచె. ధర్మనందనుండు బృహస్పతిమతంబున దుర్జయ
వ్యూహంబు నన్నించినం జూచి, మనవారును దానికిం బ్రతిగా మోహరించుటకై
రాధేయరాకకు నెదురుచూచుచు నొకభంగిం బన్ని రవిన విని, యాంబికేయుండు.

—♦ ఆంబికేయుని ఆలజడి, సంజయుని ఓదార్పు ♦—

క. శీతార్తజనంబులు ప్ర

ద్యోతిను నుదయంబు గోరుచున్నకరణి, తా

నేతేరఁగోరు జనులకు

నాతఁడు నిజతేజమునఁ బ్రియం బొసఁగెనొకో.

౨౦౯

ఉ. 'అమ్మెయి ధర్మనందనుని యగ్గలికం దొలునఁడు రాజు బ

న్నమ్ములపాటు సూచుచు, రణంబు కడంక దొటంగి చన్న బం

తెమ్మెయి నద్దినంబున నహీనఽరాక్రమరీం సూపెనో.

తమ్ము నెఱుంగ రేమియు నతండును నాతఁడు; నేమి సేయుదున్ :

౨౧౦

తే. 'కర్ణుఁ డద్దె కలనఁ గొంతేయవర్గంబుఁ

గృష్ణయుతముగాఁగ గెలువఁ జాలు,

నేమి సెప్పఁగలదు మీ మానవేంద్రుని

చిత్తమాంద్య మతనిఁ జెఱుపకున్నె.

౨౧౧

క. 'పౌబలు నీతియుఁ గర్ణు భు

జాబలమును గూడి తనకు సామ్రాజ్యం మీ

గా, బలసి వెలయువాఁ డై

యాబే లాఱుడు మనంబునం దేప్రొద్దున్.

౨౧౨

క. 'జూదంబునఁడు మొలచిన

యాదుర్దళ పెరిగి, నంజయా, విర్భరదుః

ఖోదయ పరంపరా సం

పాదిని యై మనసు విట్లు పఱిగొనియెడినే :

౨౧౩

క. 'దుర్యోధను చేసిన యన

కార్యంబున వచ్చినట్టి కష్టంబులు దా

త్పర్యంబున వినియెదఁ బ్రతి

కార్యంబులు గామి మనసు గండుచు నుండన్.

౨౨౪

క. 'పాండున్యపుసుతులతో నొ

క్కొం దైనను నొప్పుఁ దింతకును, మును వనితా

మండలిచేరువ మెలఁగెను

గండున మెలనెదరు తురువికా యము నడుమన్.

౨౨౫

ప. 'దైవంబు బలవంతం' బనిన విని సంజయుం. దజ్జననాథునితో:—'దేవా, వినుము, వగచినం గృతపడినకార్యంబు గ్రమ్మఱం బొడమునే; దెందము గుండు నంతియకాక; యట్లుంగాక నీవు సేసినయదియ చూవె ఫలించె; భండనంబు వల దని యెచ్చిభంగులం జెప్పినం బాండవులకుం గీడు దలంచి, యవ్వలుకలు గొనవైతివి; వారలవలన మున్నేకసావంబు లాచరించితి, నీవలన సర్వజన క్షయంబు వాటిల్లెం గావునఁ గదవంబడినదానికి పగవం బని లేదు; దారుణంబైన రణప్రకారంబు విను' మనుటయు, నతండు కర్ణుం డట్లు దడసినకారణంబుఁ దొడంగి యెఱింగింపు మనుటయు, నమ్మానవేశ్వరునకు నా సూతసూనం దిట్లనియె:—

౨౨౬

క. రేవకడ సకలబలములు

భూసాయరు నెడలి వడువఁ బోరికి, విదనక

నీవుక్తుఁడు వెదలెను సా

బోపతఁ దమ్ములును గర్ణుఁడును దో నడవన్.

౨౨౭

ప. అయ్యవనరంబున;

౨౨౮

—♦ కర్ణుఁడు నిజ అస్త్రశస్త్రాది దివ్యసహినును పేర్కొని

తనకు ముద్రపఱిసి సారథిగా చేయఁగోరుట ♦—

నీ. రథము రథమ్ము జేరఁగఁ దెచ్చి యమ్మేది

నీశ్వరుతోఁ గర్ణుఁ డిట్లు లనియె:—

'నాకుఁ గృత్యంబు లనేకముల్ గలిగె ము

న్నా ధనంజయునకు నట్ల కాన,

1. గైకొన.

కొననైతివి అనుట నెల్లారు వాడుక. 'నామాట తీసికొకపోతివే' అనుట గలదు.

యారనంబున మాకు నిద్దఱు కొందోరు
విడువక పెనఁగఁ జొప్పుడద, యింకఁ
గలహ మొక్క మొగంబు గావున నేఁ డేము
దలపడి పోరుదు మలవుఁ జలము

ఆ. నుల్లపిల్ల, నొక్క రొకరుని నొంపను
జంపఁ జూతు, మానిలింపనాథు
వలనఁ గన్నత క్తి వొలియుట నామీద
నలుకు లేక తఱుము నాతఁ డధిప.

౨౨౯

వ. 'అప్పుడు చే నెత్తురు గాకుండ, నక్కీరీటి గీటడంగించు విధం బాహింపుము.

చ. 'నరి యగు నాకు దివ్యశరజాలములం దలపోసి చూడ న
న్నరుఁడు, దృఢత్వలాఘవ గుణంబులఁ దక్కు, దూరపాతవి
స్ఫురణఁ గరంబు వట్రవడు, భూవర, సౌష్ఠవరేఖ నేమియుఁ
దొరయఁడు, దైర్య శౌర్య పటుదోర్విభవంబుల హీనుఁ డెంతయున్.

౨౩౦

క. 'మును విశ్వకర్మ దేవేం
ద్రునకై నిర్మించె మహితరూపము విజయం
బనుచాపము, దాననబహు
దనుజుల మర్దించె నతఁ డుదగ్రస్ఫూర్తిన్.

౨౩౧

చ. * 'వరిచయ న క్తచిత్తుఁ డయి భార్గవరామున కాతఁ డిచ్చినం,
బిరుషవరాక్రమమ్మున నృపాణర నెల్లను నమ్మహాభుజం
డిరువదియొక్కమాటు నమయించెఁ దదీయనితాంతక క్తి న
ప్పరమదయాపరుం డొనఁగెఁ బార్థివ, నా కది గూర్చి వెంపునన్.

౨౩౨

* భార్గవరామదత్తమైన చాపమహిమ, ఇట్లు తరుగకుండగా, వానపదత్త శక్తియుండగా, కర్ణుఁడు శాపగ్రస్తుఁడనుట వరిపాటిమాటగా వాడుకలో నున్నది. విశ్వకర్మనిర్మితమైన ఇతని శరాననమే విజయమనునది-(చూడు. కర్ణ-౩-1౩.) విరుగునుగాని అట్టిదేఅయిన అర్జునుని గాండీవము నన్నపేదైన ఎత్తడు. రాధేయుని స్వందనము రథ్యములుగూడ తెల్లనై దైవ శ్రసాదములై యున్నవి. గోగ్రహణమందే అందరు అట్లు ఒక్క అర్జునికే ఓడియుంటిన, ఇప్పుడు ఇంతటి పెద్దయద్ధమునకు దిగియుండురా? ఈమాత్రము వీష్ణుదులకు తెలియదా?

ఇచట కర్ణుఁడు తన శక్తియుక్తులను చేపమాటలతో రక్తిగట్టించి చెప్పుకొను చున్నాఁడు. కాబట్టిగదా అందరు పెద్దలు యీ దానవీరుని అట్లు కొనియాడి ఉండుట, ఇత

ఉ. 'ఆ మహనీయచాపమున నద్దును దర్ప మడంచి, నేడు నం

గ్రామము నుజ్జగించెద నకంఠకసుస్థితి గల్గి మేటి నై.

భూమి యమరైదం గొనుము. భూవర. నీ దగువుత్త్ర పౌత్త్రులఁ

శ్రీమహిమఁ¹ నమ స్తజనసేవ్యమహాన్నతిఁ బొందునట్లుగన్.' ౨౩౪

ప. అని పలికి, వెండియు విట్లమః- 'నా విజయంబును విజయుగాండీవంబును నొక్క
రూప; యతనికి నక్షయతూజీరంబులు. నగ్ని దేవుం డిచ్చిన యభేద్యరథంబును,
ననద్యరథ్యంబులుం గల, పవి యెక్కుడయినను, దాని కంతఁ జింతింప; ౨౩౫

క. 'నారాచము లాదిగఁ గల

మోరప్రదరములు బండ్లఁ గొని వచ్చెద, బల్

తేరులు దృఢవాఙులు నా

తేరివెనుకఁ బె క్కమర్చి తెచ్చెద నధిపా. ౨౩౬

ప. 'మఱియు నొక్కం డాకర్ణింపుము:- భువనప్రవర్తకుం డయిన కృష్ణుండు సార
త్యంబుసేయుట నస్పార్ధవరాక్రమం బసాధ్యంబై యుండు, నట్లగుటంటే; ౨౩౭

తే. 'భండనమునేర్పుమెయిఁ గృష్ణపాటి యనఁగ

మహిఁ బొగడ్తకు నెక్కిన మద్రనాథు

నాకు సారథి గాఁగ నొనర్పవలయు

గెలుతు న్నటైన నన్నరు నలపు మెఱయ. ౨౩౮

క. 'హరి తెక్కు డరయ ముద్రే

శ్వరుఁ డశ్వజ్ఞానమున, ననంశయ మే న

న్నరునకు మిక్కిలి బలవి

స్ఫురణంబునఁ గర్మకుశలబుద్ధిఁ దలంపన్. ౨౩౯

క. 'కావున నవ్వర మి మ్ముటు

గావించుట, యెల్లపాతముఁ, గావించిన య

తనకు గావలసినది నేర్పరి అయిన సారథి ఆనఁగా, పంచమదశ నాయకాగ్రణి ప్రైంధవుఁడు
నొగ తెక్కుచున్నాఁడు.

ఇట్లే సుయోధనునిమాటలు, యీ అశ్వాసమున 307-వ పదనమును, ద్వితీయాశ్వాసము
21-వ పద్యమును పరికింపుడు. బ్రహ్మత్రము తోచుచున్నట్లు ఇందే 2-అ-94 లో చెప్పకొను
చున్నాఁడు. (3-అ. 287-300 వరకు) కర్ణుండు దివ్యాత్మముల ప్రయోగించుచున్నాఁడు.

1. మోన్నతి² వెలయజేయుము రాజ్య ముండదీరకఁ.

తైవేలయు వింత నేసి మ

హీవర, ననుఁ జూడు పోర నె క్లేచెదన్.

౨౪౦.

క. 'విను మి తైఱఁగున నే న

య్యవిమిషవర్గంబు నైన నాజి జయింతున్ !

మనుజులు పొందుకనూజులు

జననాయక, నాకు నొక్క సరకే తలఁపన్ ?'

౨౪౧.

వ. అవిన విని, నీవుక్రతుండు ప్రీతుం డయి రాధేయు నగ్గించి, నీ కెల్లభంగిని కల్య
సారథిం గావించెద నని పలికి యుత్సాహదీప్తుం డై —

౨౪౨.

క. 'అమ్ములబండ్లును రథర

థ్యమ్ములునుం బెక్కు దెత్తు. నవనీకులు నా

తమ్ములు నేనును నీపా

ర్వ్యమ్మున నడచెదము. బరవనం బుగ్రముగన్ !'

౨౪౩.

క. అని చెప్పి, ప్రీతుం డగునా

తనిఁ దోడ్కొని నడచి. నముచితంబుగ కల్యం

గని భక్తిఁ బ్రజకుఁ డై యి

ట్లను దుర్యోధనుఁడు నవినయముగ నతనితోన్ :—

౨౪౪.

—♦ కారవపతి కల్యణి కర్ణనకు సారథ్యము చేయుమని అర్థించుట —♦

నీ. 'నత్యవ్రతంబును, శాత్రవదుర్దశా

పాదనంబును, మహాభాగతయును

నీకు నై జంబులు; నాకుఁ బెద్దయుఁ గూర్తు

గావున వి న్నేను గారవించి

వినతుండ నై వేడికొవియెద, రాజుల

నడుమ నీ దగుసౌమనన్య మెఱిగి,

యర్జును వనిఁ దెగటార్పఁగ వలయుట

యాహించి, సంభృతోత్సాహలీలఁ

ఆ. గావు మితని'ననుచు, గర్హనిఁ జూపి 'యీ

తవీరథంబు గడపు, మనసు. యిట్లు

లైన నితఁడు వగఱఁ జో నీక పొప్పి య

స్థితగతుల నొంపఁ జంపఁ జాలు.

౨౪౫.

౪. 'గురుడును వీమ్యుడుం జివివఁ, గొంచెపుమాఁకంతోడ నేను వం
గరవిజయంబు గోరి, భుజగర్వమున నడి నన్న పాండుభూ
వరసుతవర్గముం దొడరువాడన కావడి విశ్వయించు తె
వ్వరిఁ గొవిఁ యంత వీ వెఱుఁగవాఁ వినుఁ గర్తునిఁ గాదె నమ్మితిన్.

అన్య

౫. 'ఇ మ్మివ్వరమ్ము. సార
త్య మ్మితనికిఁ, జేయు మినున కరుణుఁడు సాహ
య్య మ్మొనరించినట్లుగఁ, దిమి
రమ్ముక్రియఁ రూపు వెడి యరాకు లడంగన్.'

అన్య

౬. అనిన విని తెంపుసొంపునఁ
గనుఁగవ యుగముగ బొమలు గదియఁగ పాల
మ్మునఁ జెమటవొడమ వీసుతుఁ
గనుఁగొవి యిట్లవియె నతఁడు కదిము లదరఁగన్ :—

అన్య

—♦ శబ్దఁడు కర్ణు చుతకవచేసి మాట్లాడుట ♦—

౭. 'నను వింతవీచపుఁబనికిఁ బంపఁగ వీకుఁ
దగునెఁ భూవర, వర్ణధర్మవివము
తెఱుఁగవేఁ కూడల కేనఁబఁ బరివర్య
వేపిరి మూర్ధాఙ్గిక్తులైన
రాజులుఁ సూతజ రాదేయు దొరఁజేపికొ
వి యేను పారథ్యమునకుఁ జొరఁగఁ
జాల, వీతవి బలకాలిఁగాఁ దలఁచెడు
నాకంటె, విట్టిబన్నంబుఁ గలదెఁ

౮. పగఱలోన నొకనిఁ బార్వెట్టు మెట్టివాఁ
దైన నమయఁ జూచి యరుగువాడ,
నట్టిభంగి పాల దంటేవిఁ దరవాయ
గొవి వధింతు క్రతుకోటి నెల్ల.

అన్య

౯. 'విను మేను విక్రమింపఁగఁ
గనుఁగొవియెడునంతవాఁడుఁ గలఁదేఁ కులై

బి వికాయంబుల వగలుతు,

వననిధులు గలంతు, ధరణి వ్రతుం గలయన్.

౨౫౦

చ. 'వరవర, చూడవే తెలియ; నాదగు బాహులు, మధులంబు నీ
వరయక పల్కి, తే నొకని కక్కట; సారథిని రథిత్యవి
స్ఫురణము దక్క నోపుదునె; సూతతనూజుడు బోడశాంశముకా
దొరయఁడు నాకు. వానవసుతుకా మురమర్దనుఁ జీకెం గొనన్.

౨౫౧

ప. 'ఇట్లగు బెటుంగక చెప్పితి; వెఱింగియుం గర్జునక్షపాతంబున నన్నవమానించె
దేని మాభూమికిం బోయి వచ్చెద'నని పలికి, రాజమధ్యంబున నుండి వెడలిపోవం
జూచినం, గురువతి నప్రణయబహుమానంబునం జని విలువరించి, సాంత్యవ
న్వరంబున మధురాక్షరవిన్యాసంబుగా నతనితోఁ:- 'గర్జుండ యేల తక్కు;
నీ కెక్కుడయిన రథికులుం గలరే; కడిందివగఱకు హృదయశల్యం బగుటఁగాదె
నీకు శత్రుండను నభివానం బయ్యె. నాయభిప్రాయంబు వినుము-ధనంజయునకు
రథికుఁడంబులం గర్జుండు మిక్కిలి, కృష్ణునకు నశ్వహృదయజ్ఞానంబున నీ వది
కుండవు. ధనంజయునకుఁ బ్రతిపీఠంగా మనము కర్జుం జాలించితి, మది
కృష్ణుండు నెల్లనీ కునికిం జేసి కృష్ణువర్తనంబునకుఁ బ్రతివిధానం బాచరింప
విన్నుం గోరితి; వింతవని నీకుం దక్క నొరులకు శత్రుంబగునే?' యనిన విని
ముదితహృదయుం డయి మద్రేక్ష్యుఁడు.

౨౫౨

క. 'ననుఁ గృష్ణుకంటె నధికుం

డని, యిమ్మున జేంద్రకోటి యాకర్షింపం

గొనియాడితి, *విమలయశో

మనుఁ దగు కర్జునకు రథము గడపెద నధిపా.'

౨౫౩

ప. అని యానూదనందను నుద్దేశించి వెండియు విట్లవియె :-

౨౫౪

క. 'జనవల్లభ యొకసమయము

విను, మీతనితోడ నేను విచ్చలవిడిఁ దోఁ

చినచూట లెల్ల నాడుదు.

నను నెగ్గులు పట్ట కుండినం బొం దొనరున్.'

౨౫౫

* కొద్దిపొగడకే ఉబ్బిపోయి, మద్రపతి కర్జుని వినుల యశోమనుఁడుగా వర్ణించు
చున్నాఁడు, ఇందు కర్జుని మనకగూడ కొంత ఉండవలయునుగదా.

క. అనుటయు, గారవమున నీ

తనయఁడు రాధేయుఁ జూచి 'తగు నిట్లగుఁ గా'

కవి పలికి, శల్యునిం గనుఁ

గొని 'యిది గడ్డలెస్స' యనియెఁ గురువంశవిధి.

౨౫౬

వ. ఇట్లనినందించి యున్న యన్నరేంద్రుం డమ్మద్రవతి మనం బురియాడునో యని శంకించి, యతనితో మఱియు నిట్లను:- 'నివ్వధం బావరించుటకు విచారంబు వలవదు. తొల్లింటి పెద్దలవృత్తాంతంబు వినుము—మార్కండేయమహాముని మాతండ్రి కేను వినుచుండఁ జెప్పినయది, నీకుం జెప్పెద. సురలతోడి దురంబున నసురవరుండగు తారకుండు దెగినపిదపఁ, దదీయతనయులు విద్యున్మాలియుఁ, దారకాక్షుండును, గమలాక్షుండును ననువారలు వారిజానను ముద్దేశించి—

—॥ త్రిపురాసురుల వృత్తాంతంబు ॥—

క. దమమున వియమంబున ను

త్తమమును మోరంబునై న తప మతినిష్ఠం

బ్రముడితులై చేయఁగ, న

క్కమలభవుఁడు దోచి పరమకారుణ్యమునన్;

౨౫౭

వ. వరంబులు గోరికొం డనవుడు, వారందఱు నొక్కమాటయకా 'నకలభూతం బులవలనను నర్వకాలంబులయందును నవధ్యత్వంబు మాకు నీ వలయు'నని యడుగుటయు, నయ్యజుండు :

౨౫౮

క. 'ఆవంద మెందుఁ గలఁ దది

గోచరమే! యిచ్చుటకును గొనుటకుఁ దగుమై

సూచి యడుగుండు, కుభదం

లై చెల్లెడునట్లగాఁ డ్రయంబున విత్తున్.'

౨౫౯

వ. అనవుడు, నయ్యసుర లక్లేని 'మాకు మువ్వరకు మూఁడుపురంబు లెల్లనుఖం బులుం గలిగి, కామగమనంబులై దేవ దానవ యక్షరగాది జాతులకుం జెఱువ రాక విలపిల్లనట్లుగా నొసంగు. మేము భవత్ప్రసాదంబుసొంపున విర్భయులమై పెంపొంది నంచరించెద' మనుటయుఁ; బద్మభవుం 'దీది లెస్స, దీనికిఁ దుది యట్టిద' యని నుడివి. యట్టిది గా కుండ వప్రమత్తులరై వర్తిలుండవిన; నద్దను జేంద్రు 'లప్పురంబు లెస్స దొక్కెడం గూడె, నప్పుడు బలియుం డగువాఁడు

పెంబులం దలంచినం జెకునఁగి నొడంబడితియి. త్రిపురంబులు సంగతంబులు
గాకున్న నసాద్యంబులై వెలయ వలయు' నని పల్కిన. నద్దేవుండు 'మీరు
పురత్రయంబులు సంపాదించుకొనుం దే నమ్ముహూనుభావంబులం బొందునట్లు గా
విచ్చితి నని విజస్థానంబునకుం జనియె. నితైజంగున—

— ౨౬౧

తే. వరము వడసిన యారై త్యవరులు దమకుఁ
బురము లొనరింప దానవపూజ్యమయిని
వేడికొనుటయు, నతఁడు విపుతపము
కలిమి నొప్పారు పురవరమ్ములు ఘటించె.

— ౨౬౨

న. అవియుం బ్రాకార గోపుర ప్రాసాద ప్రముఖ వివిధావయనంబులు వసిండియు
వెండియు వినుమును నై నాల్గదిక్కులు నూతేసియోజనంబులు గలిగి యుండు,
నండుఁ బసిండిం జేసినయది దివంబునను, వెండి నొనరించిన యది యంతరిక్షంబు
నను, వినుమునం గావించినయది భూమిని సంవరింపను; వరుసన వానికిం దార
కాక్షండును గమలాక్షండును విద్యున్నాలియు రాజులయి, దివ్యంబు లగు
వంబరంబులను నభరిణంబులను మాల్వానులేపనంబులను మణియు ననేకవిధ
వంబుల సుజ్జ్వలలై నెగడుదు. రిట్లు పురత్రయవిహారయంబున జగత్రయంబును
నాక్రమించి, యసురత్రయం బప్రతిహతవిభూతిమై వర్తిండు. నమ్మువ్యుధం
దన్ను నాశ్రయించుటజేసి వారలయోగక్షేమంబు లరసికొని యెవ్వరికి నెయ్యది
యిష్టం బయ్యది యెల్లం దన మాయాబలంబున మయుం దొడవింపచుండు.
నవ్విధంబునఁ బరమపౌఖ్యంబు లనుభవించు చుండ బహుకోటిసంవత్సరంబులు
వనియె. నట్టియెడ:

— ౨౬౩

— చచ్చినవానిని బ్రతికించి పదిమందిగాజేయు బావినరు —

పీ. తారకాక్షన కొకతనయుండు హరి యన
జనియించి, వారిజానను గుటించి
తపము పేయంగఁ బ్రత్యక్షమై, యద్దేవుఁ
'దడుగుము వర'మన్న, నతఁడు త్రిపుర
ములవార లాయుధంబులు దాకి చచ్చినఁ
వీనుఁగల్గి నీరిలోఁ జెట్టి తడువ
నొక్కఁడు పడుగురై యెక్కుడులావును
వీరంబు మెఱయ సంప్రీతి నుల్ల

అ. పిల్లనట్టిదాని చిరతరతోయమై

మాషరములఁ జిత్రమహిమ వెలయు

నావహిల్ల వలయు'ననిన 'నిచ్చిత'నని.

యమ్మహాప్రభుఁ డరిగె; నదియుఁ గలిగె.

౨౬౪

బ. ఇట్లు మహాప్రభావంబైన యబ్బాని వడఁచి, యప్పురంబులవారు పోరికి శంకింపక, విర్జరభయంకరు లగుచు భువనంబు లన్నియు బాధించుచుం బెరిగి, లోభ మోహ వశతం బొంది, విచ్చలవిడిం దిరుగం దొడంగిన; దేవ పితృ మునిజన స్థానం బులకు హాని వుట్టినం, బురందరుం డఖిలబృందారకులుఁ బరివేష్టించ నప్పురంబు లపై నెత్తి చని, పెనంగి భేదింపం జాలక విషణ్ణుం డయ్యె. నంత నతండు దివి జాలుం దాను సంయమిసహితుండై చతురాననుపాలికిం బోయి ప్రజామహూర్వ కంబుగా నద్దానపురి తెఱం గెఱింగించి, తద్వద్దోహాయం బడిగిన నతండు వారల కిట్లనియె :—

౨౬౫

ఉ. 'ఏచిన యాపురక్రయము నేకశరంబున రూపు మావఁగాఁ జూచినఁ బోవుఁ గాని పెరిచొప్పునఁ బోవదు; నంగరోష్ణులుం దై చమదెంచెనేని నదనాంతకుచే నది పెల్లు. నొండ్రకు న్నోచర మెల్లగుం; జనుడు గొబ్బున నమ్మహితాత్ముపాలికిన్.'

౨౬౬

ఆ. అచిన నట్ల కాక యని, దివ్యవర్ష న

హస్తకంబు వార లధికవిష్ణ

నతులతపము పేసి, యత్యంతకుద్దాత్ము

లై మహాభుకడకు నరుగునపుడు.

౨౬౭

వ. అవ్వరించిం బ్రార్థించి, పురస్కరుం జేసికొని యరిగి.

౨౬౮

— † త్రిపురసంహారము గావింప బ్రహ్మాదులు రుద్రుని ప్రార్థించుట † —

క. వరదు శరణు శశాంక

స్ఫురితశిరోభాగు, సర్వభూతేశ్వరు శం

కరు, సాంఖ్యయోగవిష్టా

వర సులభు, ననంగదమనుఁ బరమాత్ము శివున్.

౨౬౯

వ. కని, పాలంబులు భూమి సోఁకం బ్రలుమిల్లిన, నద్దేవుండు 'రెండు, మీ రాకకుం గారణంజేమి?' యనవుడు, లేచి నిలిచి వారు కరకమలంబులు భక్తి మొగిద్ది—

క. 'స్తుత్యానుభావ నిర్మల

విత్యానందస్వరూప విగమవిరోధి

స్థిత్యపనయనోన్ముఖ, చి

త్సత్యాత్మక భక్తలోక దొర్గత్యహరా.'

౨౩౧

స. అని, మఱియు ననేకప్రకారంబుల బ్రస్తుతించినం బ్రసన్నుం డై, భవుం దాడ
రించి. 'మీకు భయంబు నలవను; మీ చెప్పినయట్లు చేసెద, వలయుకార్యం
బెయ్యది.' యవిన, దేవమువినంపుంబులు ప్రహర్షంబు నొందె. నరవిందభవుం
డప్పురమేళ్వరున కిట్లనియె :—

౨౩౨

సీ. 'ప్రజలకుఁ బతిగాఁగఁ బనిచితి, నీవు న

న్నట్లు పడన్తుండ నగుటఁ జేసి

విచ్ఛలవిడి వరం బిచ్చితి నసుర త్ర

యమునకు; దుర్గత్రయంబు గలిగి

యమ్మువ్వరును దారుణాక్రమమున భువ

నత్రయ సంబాధనం బొనర్చు

చున్నారు; వారల నొరులకు నుడువ క

క్యము గాదు; నీవు శీఘ్రంబి చెఱువ

ఆ. వలయు. మునులు దేవతలు నేను శరణు చొ

చ్చితిమి విన్నుఁ. గరుణ జేకొనంగ

వలదె; మమ్ము నొరులు గలరె జగంబులు

గావ భూతనాథ, నీవు దక్కః'

౨౩౩

—♦ దేవవ్రాతము తమతమ శక్తుల సగపాలు శివుని కర్పించుట ♦—

స. అనవుడు, నద్దేవుం 'డయ్యసురులు వెఱువ వలయువా రగుదురు, వారలు బల
వంతు, లే నొంటిమై నావనికి మత్సహింప నేర, మదీయంబులయిన తేజోబలం
బులం దర్థంబు వుచ్చికొని మీరందఱుం గూడి, యాదుష్టదైత్యుల మర్తించుట
కార్యం'బవిన, నద్దివిజాలు 'మాకండఱుం గల తేజోబలంబులకు నద్దనుజాల
తేజోబలంబులు రెట్టియయి యుండు, నట్లగుటజేసి మాచేతం జెడ; రదియునుం
గాక, భవదీయ తేజోబలంబులు భరియింప మేము శక్తుంము గాము; మాయందఱ
తేజోబలంబులలో నగంబు వుచ్చికొని, నీవ యాశక్తుల సమయింపు; మెట్టి
భంగివి నీకు రక్షణీయులమగు మమ్ము రక్షింపు'మనుటయు, నజ్జగన్నాథుండు—

క. 'అమరులకు నమరులకు నే

నముఁడ, శివం బఖిలభూతజాలంబులకుఁ

నమత నొనరింప శివనా

మము నాకుం జెల్లా, లోకమాన్యం బిగుచన్.

౨౭౫

జ. అయినను;

౨౭౬

ప. 'అనయముఁ గ్రూరకర్ములగు నట్టివిమూఢులఁ బిల్కుమార్చుఁ బూ

నన తగు; ధర్మవర్తను లనంజను మియెడ ద్రోహు లైన య

ద్దనుజులఁ ద్రుంచి, మీకుఁ బ్రమదం బొనరించెడఁ; దేజముఁ బరిం

బును నగపాలు వెట్టి ననుఁ బొంచుఁగఁ జేయుఁడు మీర లందఱున్.'

౨౭౭

వ. అని, 'మఱియు నొక్కటి నెప్పెడ-లోకంబుల కెల్లను బతుత్వంబును, నాకుం బతువతిత్వంబునుం గావలయు; నట్లయినఁ బరుహననంబునం బాపంబు లేకుండు.

క. 'ఒనరింపుఁడు దివ్యరథం

బును, దచ్చోదకువి నశ్యముల విల్లును న

మ్మును నాకు. నట్టు లైనను

దనుజుల దుర్గములు వివిహతము లగు నాచేన్.'

౨౭౮

ఆ. అనిన వెని, పశుత్వము నకు శంకించి విష

ణులైన మరల చంద మఱిగి.

'భయము గొనఁగవలదు, పశుభావమోక్షణ

విధియుఁ గలదు, దాని వినుఁడు మీరు.'

౨౭౯

—♦ దేవతలు శివుని పశుపతిత్వము ఆంగీకరించుట —♦—

వ. అని పలికి, హరుండు వారలతోఁ 'బతువత ప్రతానుష్ఠానంబునం బతుత్వ మోక్షణం బగు, నదియును ద్వాదశాబ్దంబులు సడవలయు; విష్ణానురూపంబుగా నంవత్సరంబున, దదర్శంబున బుజువున మానంబునఁ బండ్రెండుదినంబుల మాత్రను పలించు' ననుటయు, 'నట్ల కాక' యని వార లందఱును లోకంబు లకు లోకేశ్వరునకుఁ బతుత్వంబుఁ బతువతిత్వంబు గలుగుటకు నొడంబడి, యమ్మహాత్మునిఁ బతువతి వని పేర్కొని, విజతేజోబిశార్దంబులు పమర్పించినం గైకొని, యత్యధికబలుండై తొల్లింటికంటె వెలిగె. వన్ను దద్దేవునకు దేవతలు విభవం బెనఁగఁ బరుహననంబునకయి యభిషేకంబు నేసి, త్వష్ట నాలోకించి

మహాదేవునకు దివ్యరథంబును దగియెడుసాధనంబులను గల్పింపు' మనవుడు.
 కవఃప్రభావ మహాసీయుండగు విశ్వకర్మ యవహితుం దై ;

౨౦౧

— చరాచరాత్మకమైన రథమును విశ్వకర్మ నిర్మించుట —

పీ. పామర్థ్య మొప్పు. విశ్వంభరాచక్రంబు
 రథముగఁ జేసి. చంద్రముని నుష్ట
 కరునిఁ జక్రంబులుగాఁ బెట్టి. వారిది
 నక్ష¹ మొనర్చి. హిమావనీధ
 రంబున వింద్యనగంబున నస్తాచ
 లంబున నుదయతైలమున బిజపు
 ఐవయవంబులు దీర్చి. యగ్నుల మూఁటఁ ద్రి
 పేణుక రచనఁ గావించి. మేరు

ఆ. వర్వతమున నాతవక్రంబుఁ గల్పించి,
 హరులు వేదములు, కరాసనంబు
 వత్సరంబు, కరము వాసుదేవుండును,
 గాఁగ నంఘటించె గౌరవమున.

౨౦౨

బ. ఇట్లు చరాచరాత్మకంబై తేజఃజిల్లు నత్తేరు వీక్షించి. పాణిండు గ్రహమండిత
 వ్యోమమండలం బుపాదానకారణంబుగా విశ్వకర్మ గావించిన కవచంబు దొడిగి.
 కరాసనంబు దరియించి. విష్ణుసోమాగ్ని సంభవంబై వెలుంగు కరంబు వుచ్చికొని.
 దానవసంక్రాంతసోత్పాహం డగుచు రథావోహణంబు చేసి. వృషభధ్వజంబునం
 బొలుపొంది;

౨౦౩

ఆ. అవ్యరోగణంబు లాడుచుఁ బాడుచు
 సంతనమునఁ జెలఁగ, నకలమును
 ఐహవిధముఁ దన్నుఁ బ్రస్తుతి పేయంగ,
 నమరవరులఁ జూచి యల్ల నెగుచు,

౨౦౪

క. 'సారథి యెవ్వఁ?' తమబయు.
 వారలు 'నీచక్రమునకు వచ్చినవానిం
 గారుణ్యంబునఁ గైకొని,
 తేరు నడవఁ బనుపు' మనిరి ధీరవిచారా.

౨౦౫

— శారవపతి మద్రపతికి, రాధేయని శస్త్రాస్త్రసంపదను వివరించుట —

సీ. 'ఇదియొక్క యాతిహాస, మే నొద్ద నుండ ధర్మ

ప్రవీణుం డగుబ్రాహ్మణుండు

ధృతరాష్ట్ర) వసుమతీవతికిఁ జెప్పినయది

వినుము-భాగవతంశమునఁ బ్రసిద్ధు

డగు జమదగ్నికి నత్యంతనిర్మల

మతి రాముఁ డుదయించె; నతనిచేయు

తపమున హరుఁడు ప్రత్యక్షమై విలిచిన

నతఁడు దివ్యాత్ములు లడుగుటయును

ఆ. నమ్మహాత్ముఁ-డగుచు లై నవారల నవి

విర్దహిండుఁ గాన నీవు పరమ

కుచివి గమ్ము, నీకుఁ జొప్పడు నఖిలమ

హాత్రవీర్య-మనియె నారదమున.

౨౯౫

బ. 'అవిన వివి, జామదగ్న్యుండు వినకుండై-నా కెప్పుడు పాత్రత్వంబు గలిగె.
నప్పుడ నీవ తలంచి దయవేకువు గాక, నీకు కుతూహలము చుండునట్లుగాఁ
బ్రసాదించవలయు-నని విన్నవించిన వివి, కరుణాయ త్తచిత్తుండగు భవుం డవ్వరం
బిచ్చిన, నమ్మహాత్ముండు వియమఃస్థానరుండై పూజోపహార ప్రముఖవిధానం
బుల నద్దేవు నాధించుచుండ, ననేకసంవత్సరంబులు నన, నొక్కనాఁడు వరమే
శ్వరుండు ప్రసాదలపితాననుండై గౌరవవిక నతనిం జూపుచు—

౨౯౬

క. 'రాముఁడు విమలవ్రత చ

ర్యామహాతుఁడు మాకు భక్తుఁడని పలుమాఱుం-

దా ముద్దు నేసి, మృదువచ

నామృతసంపిక్తుఁ జేయు నానమయమునన్.

౨౯౭

బ. 'బలవంతులగు దనుజులచేత బాధితు లయి, బృందారకు లయ్యిండుదయ పాలికి
భయసంభ్రమంబులతో నరుగుదెంచి, తమ యలంకర యెఱింగించిన—

౨౯౮

ఆ. 'జామదగ్న్యుఁ జూచి-చయ్యనఁ జని దాన

పుల నధించి దేవతలకుఁ బ్రీతి

చరింపు-మనియె హరుఁడు; దానికి చుది

ముదముజొంది, కేలుమొగిచి యతఁడు—

౨౯౯

వ. ఏ త్తి. యత్తురగంబులకు వెండియు వీర్యశౌర్యంబులు గలుగ ననుగ్రహించి.
రథంబు గడవం దక్కెళలంబు గొనియాడి, కామదమనుం డాదనుజుల దుర్గం
బుల దెనకు నరదంబు వటపుము. నేడు జగంబుల యలజతి మాన్పెద. నాచేతి
బలుపు సూడుమని పలికిన, నప్పురమసారథి మనోమారుత జవనత్త్వంబులు
గలుగు నవ్వేదాశ్వంబులం బటవ. నభర్వాంగిరసులు చక్రరక్షకు లయి చనుదేర.
నత్తే రావురంబుల కడఁగిన; న య్యాదిమ రథికుండు— ౨౯౨

—♦ రుద్రుఁడు త్రిపురముల సంహరించి సురల సంతోషపఱచుట ♦—

సీ. కోపనందీవుఁడై చావంబు నజ్యంబు

గావించి మౌర్ఖి మార్గజముఁ గూర్చి.

పాశుపతాస్త్రనంబుద్ధంబుగాఁ జేసి.

పురములు మూఁటిని బుద్ధి నిలువ.

నవి యొక్కచోటికి నప్పుడ కూడిన.

మునులును సురలును ముదముఁ బొంది

గెలు గెలు మంచు నగ్గింప. నయ్యుగ్రుండు

దెగ వాపి యెసిన దితిజయుతము

ఆ. గాఁ బురత్రయంబు కాలి నీతై. పశ్చి

మాల్గి దొరఁగ, నమ్మహాగ్ని లోక

ములు దహింపఁ జొచ్చె; బురహరుఁ డది మాన్పె.

నంతసిల్లె సకలజంతువులును । ౨౯౩

వ. అప్పు డనిమిష మునిజనంబులు గృతకృత్యు లయి, భూతనాథుం బ్రణుతించి.
యతం దనుమతి సేయ. నంబుజాసనుండు లోనుగా నందఱు విజస్థానంబులకుం
జని. రివ్వెదంబున లోకహితార్థంబుగా నప్పురమేష్టి శివునకు సారథ్యం బనుష్ఠించె;
వీవు నట్లపోలేఁ గౌరవరక్షణార్థంబుగా రాధేయురథంబు గడపు; మిక్కర్జునకు
నక్కిరీటికిఁ గృష్ణునకుఁ బలశౌర్యంబుల నెక్కు డయినవాఁడవు. మదీయ జీవి
తంబును రాజ్యంబును భవదధీనంబులు; వానిం గలిగింపను జయంబును సుఖం
బును గావించను వీవ యొడయుండ. విక్సార్థం బాచరించి నన్ను రక్షింపుమని
ప్రార్థించి. నీవుత్రుండు మద్రవతికి మఱియు ని ట్లవియె :— ౨౯౪

—॥ కారవపతి మద్రపతికి, రాధేయుని శస్త్రాస్త్రసంపదను వివరించుట ॥—

సీ. 'ఇదియొక్కయతిహాస, మే నొద్ద నుండ ధర్మ
ప్రవీణుం డగుబ్రాహ్మణుండు
ధృతరాష్ట్ర వసుమతీవతికిఁ జెప్పినయది
వినుము-భార్గవవంశమునఁ బ్రసిద్ధు
డగు జమదగ్నికి నత్యంతనిర్మల
మతి రాముఁ డుదయించె; నతనిచేయు
తపమున హరుఁడు ప్రత్యక్షమై విలిచిన
నతఁడు దివ్యాత్ములు లడగుటయును

ఆ. నమ్మహాత్ముఁడగుచు లై నవారల నవి
విర్లహించుఁ గాన నీవు సరమ
కుచివి గమ్ము, నీకుఁ జొప్పుడు నఖిలమ
హాత్మవీర్యమనియె నారదమున.

౨౯౫

న. 'అనిన విచి, జామదగ్న్యుండు వినకుండై-నా కెప్పుడు పాత్రత్వంబు గలిగె.
నప్పుడ నీవ తలంచి దయపేతువు గాక, నీకు శుశ్రూష పేయు చుండునట్లుగాఁ
బ్రసాదింపవలయు-నని విన్నవించిన విచి, కరుణాయ త్తచిత్తుండగు భవుం డవ్వరం
బిచ్చిన. నమ్మహాత్ముండు వియమఃస్థాపరుండై పూజోపహార ప్రముఖవిధానం
బుల నద్దేవు నాధించుచుండ, ననేకసంవత్సరంబులు నన, నొక్క-నాడు వరమే
శ్వరుండు ప్రసాదలసితాననుండై గోకిదేవికి నతనిం జూపుచు—

౨౯౬

క. 'రాముఁడు విమలవ్రత చ
ర్యామహాతుఁడు మాకు భక్తుఁడని పలుమాటం-
దా ముద్దు నేసి. మృదువచ
నామృతసంసిక్తుఁ జేయు నానమయమునన్.

౨౯౭

న. 'బలవంతులగు దనుజులచేత బాధితు లయి, బృందారకు లయ్యుండుభయ పాలికి
భయనంభ్రమంబులతో నరుగుదెంచి, తమ యలజడి యెఱింగించిన—

౨౯౮

ఆ. 'జామదగ్న్యుఁ జూచి-చయ్యనఁ జని దాన
పుల నదించి దేవతలకుఁ బ్రీతి
చరింపు-మనియె హరుఁడు; దానికి మది
ముదముజొంది. కేలుమొగిచి యతఁడు—

క. 'అకృతాస్త్రైః న గు నాకుం

బ్రకటభుజాబలు నప్రపాఠీణులునై

నకల సుర వికర నంబా

ధకు లగుదానపుల గెయవఁ దరమే :- యనుడున్;

300

తే. 'అంబికానాథుఁ డిట్లను నతవితోడఁ-

దలఁపు నీదెస విలిపెద, దానఁజేస

వగఱ విర్జింప నగుఁ, బదంపడి మనోర

థంబు పిద్ధించు, నరుగుము దడయ కనమ.

301

ప. 'అనవుడు నట్ల కాక యని, యాజమదగ్నిసుతుండు దీరతం

జుని, నముదగ్రులైన సురశత్రులఁ దీవ్రతరాయుధోత్కరం

బున వధియించి, వారి బలుపోటుల నొచ్చిన మేలితోడ వ

చ్చినఁ బురవైరి విర్వృణునిఁ జేసెఁ, గరంబున నంటి యాతనిన్.

302

ప. 'ఇవిధంబునం బ్రదీప్తకీరం గావించి భయం దాభార్గవునయిం బ్రీతికలంబగు

నాలోకం బొలయ, నాతని కిట్లనియె—

303

క. 'అవివర్తనమతిఁ గవయఁగ

నవి నీదగు తనువు సునిశితాయుధములు దా

కిన నొప్పుదు, శత్రులు వ

న్నిన సుదుపుము గిర్వ మడఁచి విర్మలచరితా.

304

ప. 'కావున వరప్రతిగ్రహంబునకు నిదియ నమయంబు,

305

క. కొను-చుని, దివ్యం బగున

ప్రవికాయము శత్రువయము దద్దయు దయ ని

చ్చిన; నవి యాతఁడు సాష్టాంగ

నమస్కారంబు చేసి కైకొనియె నృపా.

306

ప. 'తదనంతరంబ లోకగురుండగు నా హరునిచేత ననుజ్ఞాతుం దై, యతండు నిజ

స్థానంబునకుం జనియె; నయ్యితిహాసప్రకారం బిట్టిది. యివిధంబున వివిధ

దుష్కర సత్కర్మానుష్ఠానపలంబులై వచ్చిన సర్వదివ్యాత్మంబులు నా రాముండు

రాధేయునకుఁ బ్రీతచేతస్కూలై యొనంగె. నట్టి మహాత్ములు హీనకులజాతుల

వాదరింతురే? యప్పుణ్యపురుషుండు గయకొనుటఁ గర్తుం దుత్కృష్టయోవిజ్ఞాతుం
దని తలంచెద. వదన వక్షో బాహు ప్రముఖాంగంబులు సూడ. దేవకుమారుండుం
టోరె నున్నవాఁడు. ప్రకృతికాంత కాంచన కుండల వజ్రకవచంబులతోడ నాదిత్య
వన్నిభుం డగు కొడుకుం గాంచునే? సింగంబు లేడి కెట్లు వుట్టు? వికవికి సూత
సంపర్థికుండైన కీడు దొడరె. వింతియ కానోపు. రుద్రశిష్యత్వంబున విక్రతుం
డగు భార్గవరామునకుఁ బ్రియశిష్యుం డగునంగరాజు. ననంగదమనుం బరిగ్రహిం
చిన విరించిభంగిఁ బరిగ్రహించి వీవు సారథ్యం బావరింపు. మఖిలగుణంబులను
సారథి రథికున కధికుండు గావలయునను నీతి కలదు; వీవు ప్రసన్నుండ వగుటం
జేసి నాకోర్కె సిద్ధించె. ననుచయు;

కంక

తే. క్రుచ్చి మద్రవిభుండు నీకొడుకుఁ గొంగి
లించి ప్రియ మాననమునఁ దలిర్చ 'నృప కు
మార' వీవు నాకొలఁది యిట్లరయ నెఱుంగు
దేవి యది లెన్న. నీకోర్కి యేను దీర్తు.

కంఠ

క. అవి మఱియును.

కంఠ

— శబ్దాండు కర్ణనకు సారథ్యము చేయ నొడంబడుట —

క. వీనులకుం బలుకులు నేఁ
రైనను జెప్పుదు హితంబు లగు వాక్యంబుల్,
దానికి నోర్వఁగ వలయుం
గావి, యలుక వలదు నీకుఁ గర్తున కధిపా.'

కంఠ

ఆ. అనినఁ గర్తుఁ దీట్లు లను మద్రపతితోడః—
'హరున కజాఁడు. నరున కచ్యుతుండుఁ
టోరె హితుఁడ పగుము బుద్ధిపరాక్రమ
కాలి. నాకు వీవు సంగరమున.'

కంఠ

క. అనవుడు, నట్ల కాక యవి, శబ్దాండు వెండియు—

కంఠ

క. 'తగువార లొరుల దెగదుట
పొగదుట యగు పలుకుపొంతఁ టోవరు; హితకా
ర్యగతుం పెప్పఁగఁ దెగ దగుఁ
టొగ దగు, నెమ రోర్వవలయు బుద్ధిగలిగినన్.

కంఠ

తే. 'శక్రశేరై న నడవఁగఁ జాలువాఁడ,

¹మఱపు వెప్పుదు రథికు నేమఱఁగనీను,

గృష్టసారథ్యమనుఁ డగు క్రీడి గెలువఁ

దలఁచు నీ కేను గడపుట దగు రథంబు.'

309

చ. అన విని, భూవిభుండు ప్రియ మారఁగఁ గర్జునిఁ జూచి : 'దేవకీ
తనయుఁడు మద్రనాథునకుఁ దక్కువ, సూతరియుం దలంప నీ
తని కెన రాఁడు; భాగ్యముకతంబున సారథి యయ్యె నీకు, నీ
యనఁ గొని నీవు పార్థుని యహంకృతి మాన్పుము ధీరమానసా.'

309

క. అని యతఁడు శత్రుఁ గనుఁగొని

వినతుం డై :- 'నీవు లావు వెఱపును మెఱయం

దనుఁ గావ, నంగవతి య

ర్జునుఁ గలన జయించువాఁడు రూఢిగ' ననుడన్;

309

చ. అట్లయ్యెడుం గాక యవి పలికి, మద్రేక్వరుండు సారథ్యంబున కనురూపంబగు
నన్నాహంబు ననుశ్నాహంబు వాటించినం, బ్రీతుం డగుచు, సూతనందనుండు
దనసూతు నాలోకించి, తగురథంబునకుం గల్చిన యొనర్పుమని సత్వరంబుగాఁ
బిబిదిన, వాఁడును రయంబున దృఢసుందరం బగు న్యందనంబు సుకల్పితంబు
నేసి తెచ్చి, దీపించియచ్చిన, నయ్యరదంబుఁ బూజింపఁ బురోహితు వియమించి,
తదీయ మంగళవిధానానంతరంబి తాను నప్పించి, కృతప్రదక్షిణుండై ప్రణమిల్లి,
భాస్కరోపస్థానం బావరించి, నవిన మంబున శత్రు నారోహణంబు నేయు మను
టయు, నతం డవల తటంబునకు లంఘించు సింగంబువందంబున నొగ రెక్కిన;

ఆ. మెఱుగు తోడి లలితమేఘంబుమీఁదికిఁ

బోయి వెఱుగుభానుబొలుపు దోవ,

మద్ర రాజనహిత మహితమై యొప్పు న

త్రైరు కర్ణుఁ డెక్కి తేజరిల్లె :

309

చ. అని యట్లు కర్ణసారథిత్యంబునకు శత్రుండు మెయికొనుట, సంజయుండు ధృత
రాష్ట్రునకుం జెప్పె నవిన విని, యటమీది వృత్తాంతం బెఱిగింపు మనుటయు.

చ. ఆవిరళ దర్శన స్థిత మహాముని మానస వానభేరినో

త్సవ రపికా. రసాత్మక. విశాంత కృపాకర దివ్యచిత్త స
త్త్వ విభవ సంభృతై క్య సుఖతామయదేహ, నిరామయా. పున
ర్భవ పరిహార హరి పదపద్మయుగ. నైవహృద్య సంస్తవా :

౩౨౦

క. కమలవన సదృశ దృగ్రుచి

నముదయ శమితా ర్థిత సంఘా, లక్ష్మీ

రమణత్వ కివాప్రియతా

సమవాయా¹ లంబ్యమాన సౌందర్యనిధి :

౩౨౧

మాలిని. అనుభవ శమరమ్యా. హంసభావైక గమ్యా.

విన మదమవిదారీ. విశ్వలోకోపకారీ,

దినకరశశినేత్రా దీపరిస్పందచిత్రా.

దమజ మథఃఖీలా. ధర్మ తత్త్వానుకూలా :

౩౨౨

గ ద్య ము

ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర

బుధారాధనవిరాజి తిక్కన సోమయాజి ప్రణీతం

బయిన శ్రీ భారతంబున కర్ణవర్ణంబు

నందుఁ బ్రథమాశ్వానము.

తి క్క న భా ర త ము :

క ర్ణ ప ర్వ ము

ప్రథమాశ్వాసము

పరిణామస్థితి వి

ద్యాపారీణత్వకారితా విరతా పాం

గా, పరమ నైష్ఠికత్వ

వ్యాపారపరానుషక్త హరిహరనాథా :

౧

— సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రునకుఁ గర్ణుని వీరమరణమును జెప్పట —

వ. దేవా, వైశంపాయనుఁడు జనమేజయున కిట్లనియె :- వట్లు మహాప్రాజ్ఞుఁడగు సంజయుఁడు దండుననుండి హస్తీపురంబున కరుగుదెంచి ధృతరాష్ట్ర ముండి రంబు వ్రవేకించి, యంతఃపురంబున నున్న యన్నరనాథుం గనుంగొని, కృత వ్రణాముం దగుటయు, నతం దాదరించిన నానీనుండై ;

౨

క. బలవిక్రమములు వినుతం

బలుగా మనమొనలుఁ బొందుపుత్రానీకం

బలు రెండునాళ్ల వోరుట

దెలియంగాఁ జూచి వచ్చితిం గురునాథా.

౩

వ. అని పలికి కర్ణునిం బ్రశంసించి—

౪

వ. 'పరకుగొనండు పొందునుతపైన్యవికాయము నిండుకేనియుం,

గరులు రథంబులుఁ హరులుఁ గొల్బలముల్ దనవీక విచ్చియుఁ

మరలియుఁ దూలియుం విలుకుమాటియు నల్గదఁ బాటియుఁ. వియ

చ్చరులకు వేడ్కనేయ భుజసారము శౌర్యముఁ జూపె నేపునన్.

౫

తే. 'బాడుదల నొందె, బట్టము పాండుతనయ
ముఖ్యు. వీరు వారన నేరి; మునుము వట్టి
వైరివర్గంబు నెల్లను బారి సమరి
నైన్యయుతముగ నదృత జయము గొనుము ;

వ. నడవు' మనుటయు, నమ్మాఁగ గైకొని, కర్ణుండు శత్రునిం దేరు నడవు మనిన,
నంత డల్ల చేసె. నప్పుడు శంఖభీష్మముఖ తూర్కనాదంబులు రోదసిగహ్వరంబు
విహ్వలంబు గావించె. నవ్విధంబునం జని చని, గర్వాగ్రహవిధేయుం డగు
రాధేయుం డమ్మద్రపతి కి ట్లనియె :-

— ఎత్తుకొనఁగ నే శత్రుని అచుపలుకులు —

కా. 'నారాచాది మహోగ బాణవటరీ నానావిదోల్లాసముల్
నైరింపఁ దృతి లేక పాండుతనయుల్ సంశ్రాంతి నొందంగ, వి
స్మేరం బై చరవ్రజంబు వొగడఁ, మెచ్చంగ నీమాడ్కి, దు
ర్వారోదగత నేడు సూపెద భుజావష్టంభనంరంబి నై.'

నీ. అన విని, మద్రరా జాతవి కి ట్లను :-

'నత్యవరాక్రమల్ శత్రువునులు
భుజవీర్యమహితులు భూరికేజోధను
ఁబలిశాస్త్రవిత్తము లార్యు. లమర
పతి కైన రజమున భయము పుట్టింపంగ
నోపుదు రప్పాఁడుభూపతనము,
లేరి వారల నింత దూరపోఁ లలికెద ;
విప్పుడు వల్క రా దెట్లు నీకు,

తే. గాండివజ్ఞానిరాదమ్ము గ్రమ్మి కర్ణ
విదళనము సేసినను, భీముగద మెఱుంగు
లొలపి చూడ్కులు మిఱుమిట్లు గొలిపినను, భ
యంబుపెల్లన నపుడు వా యడఁగుఁ గాక !'

వ. అని వెండియు ;

క. 'నరుని శరంబులఁ రథగజంబులు గూలఁగ, భీము మల్లన
తృరిపుమునఁ గజవ్రజము భగ్నము గాఁ, బెఱతమ్ములఁ యుది

ప్రేమగ్రామ దాకినం జలము దించి దొరల్ గలఁగంగఁ జూచియుం
దిర మయి సీవు నాలుకకుఁ దెచ్చినమాట గదా వినం దగున్.*

౧౧

క. అచవలుకలు వినియుం దా

వినవిచెవులు సేసి, ముద్రవిధుతో రాదా

తనయుడు : 'నాచేతిబరువు

గనుఁగొనియెద విపుడ' యనియె గం డమరంగన్.

౧౨

చ. ఇట్లు సంగరోత్పాహదీప్తం దై నదతెంచునకని నుపరిషించి ;

౧౩

చ. శకురుబల ముట్టి యార్పెఁ, బటపొటక హేషిత నిన్వనంబులుం.

గరివర బృంహితధ్వనులు గాఢము లై విరిసిల్లె; నెత్తురుల్

గురిపె. నభంబు మ్రోయఁ బడుగుల్ మొరపెం, బొరి నుల్కు లెల్లెడం

దొరఁగెఁ, బ్రది వ్రమారుతము ధూళి గడుక వడిఁ జల్లె భూవరా.

౧౪

చ. మఱియు బహువిదోత్పాతంబులు గొరవులకు నాశంబగుటం దెచుచుం దోచె;
దోచెన, నవి యెల్ల సుఖగొనక, వారు దైవమోహితులుగావున, శల్యసహితుం
దైన కర్ణం గనుంగొని కుంతినందను లతనిచే నిర్జింసఁ బడుదుర కాఁ దలంచి
సంతోషించి; రతండు భీష్మద్రోణుల దోర్నియ్యంబులు పొందుతనయులచేతఁ గోలు
పోయె నని మనంబున వారల మెచ్చక, ముంగలియై మెఱసి నడచుచుండి, పార్థ
పరాక్రమస్మరణంబునం గ్రోధంబు జనియించి యూర్పులు పందడింప, మాన
దర్పస్మాదంబున ముద్రపతి కిట్లనియె :—

౧౫

—♦ రాధేయుని మానదర్పపు మాటలు ♦—

మ. 'అరదం బెక్కి శరాసనంబు గొని తెం పారంగ నే నేచి, సం
గరసంక్రీడకుఁ జొచ్చినం దృఢసముం గాఁ గొందు నద్దేవతా
పరు నై నకా; గురు నావగతనయుఁ జానం జూచుటకా వైరు లే
తురు, చెందాదెద ముగ్రతం దలలు, నాదోద్దర్పముం జూడుమీ!'

౧౬

* ఒకే క్షోణమున క్రియలను ఎక్కువగా ఉపయోగించు శవిని అభ్యాశకవి అందురు.
(రాజశేఖరకవి - కావ్య మీమాంస) ఈ శిల్పమున తిక్కవచేయి అరితేసినది. ఈ చంపక
మాలలో అరు క్రియలనునాడి, సంభవించిన కార్యవరంపరకు విగువు కలిగించినాడు. ఈయన
కవనమున ఇట్టి వనితనములు పెక్కులు. భీష్ముడు దుప్పసేనునిపై గవయు వద్యములు
(కర్ణ-3: 211, 214) ఇట్టి పక్కోరో కావ్యంబులు.

వ. అవి వలికి యవంతరంబ, గంగేయ కుంభసంభవు లంతటిమానుషులు విట్లు రిత్త
పావు పత్తురే యవి యుగ్గడించి, మఱియు ని ట్లవియె :—

జ. 'వారల లోకవీరుల నవధ్యుల గీటడఁగించి, పల్వరణ
వారలయట్ల యెందు ననివార్యు లనం జను వేదిపీఠం
బోర వధించి, రౌద్రమునఁ బొంగి క్రమాగతమృత్యువాక్కు నాఁ
గా రణకేళికిం గడఁగు గాంచివి వేని యెదిర్చి యొర్పెదన్.

జ. 'పాండవుపాగ్రసందనుఁడు బావనియుం గవలుం జలంబుమై
నొందోరు మూదలించుకొని యొక్కటఁ దాకినఁ, దీవవిస్ఫుర
త్కాండ విదారితాంగకులఁగా నొనరించి, యెంచి లీలమై
గం డడఁగింతుఁ, బోక పెనఁగం గలవంద మెఱింగి చెండుదున్.'

క. అవి వలికి వెండియును ని

ట్లను-భీష్ముఁడు దెగిన ద్రోణు నతులిత దివ్యా
ప్రచయము దోర్విలాసం
బును జాలం గలిగియుండె భూనతమగుచున్.

సీ. 'ద్రోణుండు బహువిద్యబాణదీప్తుఁడు భుజా

బలకాలి శౌర్యసంపన్నహృదయుఁ

దక్షిణవిక్రముఁ దతిరథశ్రేష్ఠఁ ద

వీరుండు పార్థుచే బోరఁ బడిన,

ధార్త్రీహస్త్రాయేపు దఱిగెఁ, దదాప్త నై

పితులు గం డడఁగిరి, వీ వెఱుంగ

నైనను రామకృపాతిశయంబునఁ గవివ

యా రథమును గర్ముకాది

ఆ. దారుణాస్త్రశస్త్రతతులను గలిమి, నే

నతనిఁ దొడరి దివిజా లద్దవడినఁ

గూర్తు నెల్లభంగిఁ గురురాజు మన్నన

యప్పు దీర్తుఁ బ్రాణ మానపడక ।

— శబ్దండు అర్జును పరాక్రమము ఉగ్రడించి కర్ణుని జూలజూడుట —

ప. అనిన విని, శబ్దండు గర్జన కిట్లనియె :-

చ. 'నినిన జనంబు లీతఁ డనివేకి యనఁ వల దింతరజ్ఞ, ల
ర్జును బల శౌర్యసంపదలు సూచి యెఱుంగఁమె మున్ను : నిన్ను, నా
తనిఁ గలనఁ జగం బెఱుంగదా : యతఁ డద్భుత విక్రమోజ్జ్వలం,
జెనయుదె నీవు పొరుషవిహీనుఁడ : వద్దివిజేంద్ర నందనన్.

పి. 'రాత్రిమై చాకి కూరతఁ బోరి మగటిమి
వాసిన యంగరపద్ధుకంచె.

మోషయాత్రావిహి గురురాజఁ జెఱవట్టి
మాన మేదిన చిత్రపేనుకంచె.
ఖండవోద్యానంబుఁ గావ నేటిక సిగ్గు
వడి చన్న విర్జరప్రభునికంచె.
గ్రీడాకిరాతుఁ దై క్రోడంబునకుఁ గాఁగఁ
జెనఁగి చిక్కిన త్రిలోచనునికంచె.

అ. నెక్కు దైనవీరుఁడే : నర్జునునితోడఁ
బొడుతు నొడుతు ననినఁ బోఁగఁక,
వినుము సూతతనయ, మనబోఁటు లాతనిఁ
జెఱుతు మనుట నోరిచేటు గాదె.

చ. శబ్దండును భీష్మండుం గృష్ణండు నీవు గురుండును దత్తుకుండు మ
గ్రవుల మేచి తోనడవఁగా, జెనుదాడిగఁ బోయి. మత్స్యనా
థు పనులఁ బట్టి. యద్వారంతో జెడి పాటితి. కర్ణ. యవ్వః క
య్యపు బలు పాదె దిప్పు. మన యర్జును నమ్ములు ద్రుప్పు వదెనే :

1. ఈ గోగ్రహణయుద్ధమున కౌరవయోధులనందరిని ఒక్క మూటకట్టుగా, ఒక్క పవ్య
పాచియే ఒంటిచేతిగెలుపును సాధించియేయుండినచో, ఆవల 11 అక్షిపియింతు. అందరే నాయ
కులు అట్లు 11 నాళ్లు పోరవలసిన అగణ్యమేల : అని, చారిమండి సంశయించిరి. ఒడ్దికలు
చూచుకొనుటకో (Dress Rehearsal) అన్నట్లు జరిపిన యా విరాటుని ప్రోల జరిగిన పోరు,
భనంజయుని అధికృతను చూపను ఆవల దూర్చుబడినది. అని, ఆ విమర్శకుల మతము.

4. 'మందరియట్లు గాదు, జనముల్ దెగడక వెలఁ బాట; నేడు నం
క్రందనసూతి మార్కొవి తిరం బయి పోరెద, దావఁ బ్రాణముల్,
నిందకుఁ జాల వింక, నను విక్కపుణ్ణులు వల్కు బొప్పు దా
నం దుడిఁ జచ్చినం జను, మొనక నరుఁ దాఁకుట రిత్త వోవునే?'

5. అనవుడు, నలుక వొడమిన నడంచకొని, రాదేయుండు మద్రపతి కి ట్లనియె:-

6. 'నరునకుఁ బూని పల్కితి వివం జవిమాలిన దొడ్డపల్కు, లే
నరగలి లేక బె ట్టదరినప్పుడు సూడుము నన్ను నాతనిం,
దిర మయి బాహుక క్రియును దీరతయుఁ వెరవుం జలంబు నె
వ్వరిదెనఁ గాంచి తెక్కుడుగ వారి నుతింపుము, మాను మంతకన్.'

7. అనుటయు 'నట్ల చేసెద' నని పలికి శత్రుం డూర కుండె. 'దేరు వోని' మృతి
రాదేయుండు దణిమి పలికిన, నమ్మద్రేశ్వరుండును దురంగంబుల నక్వరంబుగా
నడపె. వివ్విధంబునం జని, మన మొన పొచ్చి వైవికులు సంకపిల్ల వారలం
గలయం గనుంగొని కట్టం ది ట్లనియె:-

— అర్జునుఁ జూపిన వానికి పస దనం బిత్తునని కర్ణుండు నైనిఖల ప్రబోధించుట —

8. 'వలను కోల్లిల్ల నెవ్వఁ దైన-వీడె య
ర్జునుఁడని, నాకిప్పు సూపెనేవిఁ
బసదనం బే విచ్చుభంగి యండఱకును
వివరించి చెప్పెద వినుఁడు:- మీరు
వొగడంగఁ దగురథ్యములతోడి పౌవర్ణ
రథములు వలసిన రయము లావు
బొలుపును గలుగు కాంభోజహయంబుల,
వలసిన బేర్పు సత్త్వంబునందుఁ

9. తే. బరిణతములగు సుందర కరివరముల,
వలసినను జారులావణ్యవతుల, వలసి
నను మహాగ్రామములు, వలసినను గోరిక్కి
తెక్కుడమ్మేటిమగవి కే విచ్చువాఁడ.

10. 11. 'మఱియొక్కటి పెప్పెద, వి
ర్జుని కృష్ణులఁ జంపి, వారిధనములు నా, కి

త్రణీ-దద్రథ విడియే-యవి

యోజిగించినయతని కిత్తు నేనుఁ ముదమునన్.' ౩౦

వ. అవి పలికి శంఖం బొత్తిన, దుర్యోధనుం దనుజనహితంబుగాఁ బ్రమోదంబు నొందె. నప్పుడు విస్వాజాది తూర్కనిన్యనంబులు దిక్కులం విక్కుటిల్లె. మన యోధవరులును వరూధినియు నుబ్బున బేర్చి యార్చిన. వినదంబులు వింగిముట్టె. నయ్యెడఁ బ్రహానభాసురములుండై మద్రవిధుండు రాదేయున కిట్లనియె :— ౩౧

— కర్ణుని బీరపుమాటలు విని, శల్యుఁడు ఎత్తిపాడుచుట —

౩. 'ఎవ్వరు మావ నేరి నరు : విప్పుడ కాంచెను. రిత్తవారికిం గ్రొవ్వున నుజ్జ్వలార్థములు గొం డని యీవరి. దిట్లు లిచ్చిన నవ్వు జనంబు. మిక్కిలి ధనంబులు గల్గినఁ జేయ రాదె నీ కెన్నిది నైన నద్యయము లెందు. నపాత్రపుటివి యొప్పునే?' ౩౨

వ. అవి యంత వియవక.

క. 'కొలది యెఱుంగక కృష్ణులఁ

గలవ గెయకు ననియె దీవు. గంటిమె సింగం

బుల నెత్తటి నైనను, నే

పొలమున నేనియును వక్క పోరి గెయవఁగన్ : ౩౩

౪. 'అగ్ని సౌరం దలంచునటు లర్జును 'నెక్కటి దాఁకఁ గోర్కి : నీ కెగ్గిది మాను. మీవలుకు లెవ్వరుఁ జెప్పఁగ లేరు; యావఱ న్యైగ్గఁగఁ గాల మయ్యెనొకొ : నావచనంబు లొకింత కర్ణము ల్గల్గఱ విచ్చి. యోధులు బలంబులుఁ దోడుగఁ జోరు బొప్పుగున్, ౩౪

1. ఒక కృష్ణుడు దేవకీ కృష్ణుఁడు; రెండవవాఁడు అర్జునుఁడు. ద్రౌపదికిగూడ కృష్ణ యనియే పేరు. ఇట్లు భారతమున ముగ్గురు కృష్ణులు గలరు. అనఁగా నల్లటి మైదాయివారు పీరు. విరాటపర్వములో పార్థుఁడు ఉత్తరునికి, తన పేర్లు - వాటి అర్థములు చెప్పునప్పుడు, అర్జునసామమునకు తెల్లనివాఁడని అర్థము చెప్పకొనుట కొంత వ్యత్యాసముగానున్నను, భారత మున మిగిలినట్లన్నిటా - అనితోల్పరి వర్ణదేహుఁడు, పిలోల్పరివర్ణుఁడు - అనియే అర్థముగూర్చి చెప్పఁబడియున్నది.

2. ఎక్కటి = జెల్లి: పీరుఁడు అవి సామాన్యార్థము. పూర్వము రాచగారెఱుక కావలయుండు వాడే ఎక్కటి. అనఁడు రాజ కులమును రావ్యరూపకముగా దండి. ప్రతి ఊర గారెఱో బిలువజేసి, ఎక్కటిలను రక్షకులుగాజెల్లి. వారిని బాగా మేపుచుండేవారు. రెండు గ్రామాఱ

అ. ఏను భారతరాష్ట్రహిత మాచరించుట
తై పెనంగి, చెవుల కప్రియంబు
తై న విన్నిమాట రాడితి. నాబుద్ధి
విని దురాగ్రహంబు విడువ వలయు.'

౩౪

చ. అనవుడు నల్గి, నూతనుడుఁ దాతవి కిట్లను:- మధ్యలంబు న
మ్మిన, నను విలైటంగునకు మేకొన కుండఁగ మాన్పు వజ్రహ
స్తునకు వశంబు గా దనినఁ, తొప్పుడునే వినుబోటి: 'కాప్రిఁ జె
ప్పినక్రియఁ జెప్పి నీవు వెఱపించిన నే వెఱ పెక్కువాడనే?'

౩౫

— కర్ణునికి పిరికిమందుబోసి, ఉల్లము కలంచుటకు శత్రువు ప్రయత్నించుట —

చ. అనుటయు; నతని నగ్గలంబు కోపింపజేయుటకై శత్రుండు మఱియు విట్లనియె:-

తే. 'ఇప్పుడే నీకు బుద్ధులు పెప్ప నేల;
నరుఁడు గాండీన గుణవిక్వణంబు వెలఁగఁ
గదిసి, వీమెయి బలుతూపుగములు విగుడఁ
జేసి, విను బుద్ధిమంతునిఁ జేయుఁగాక.'

౩౬

చ. అవి, యంతం దనినొక యతండు—

౩౭

శ్లో. 'రోష మహాబోష రీషణహరితోద
వమరంబునకు హరిణము గదంగి,
తానదా రాబీల దంతావళముతోద
నంగ్రామమునకు శశంబు గదంగి,
చందన్యభావోగ్ర పుండరీకముతోద
వాటికి సారమేయంబు గదంగి,
దారుణ తుందాతిమోర గృధ్రముతోదఁ
గలహంబునకు మరగంబు గదంగి.

మధ్య ఏదైన వివాద మేర్పడినచో, ఇరువారు వారందరు దొడ్డిగా కొట్టుకొనక, ఆ పూరి
ఎక్కటికి యీ ఊరి జెట్టికి పోరుజెట్టి. ఎఊరి ఎక్కటి గెంచునో అఊరి వక్షంగా వివాదం
వరిష్కరించేవారు. భారతయద్ధంలో చివరన, ముడుగు ఒడ్డున జరిగిన దుర్యోధన రీముల
పోరే ఎక్కటి కయ్యము. ఈ కయ్యము, యూపులో ఇద్దరి స్పర్ధావరిష్కారమువలనగా
కాలుదువ్వ సాగించే Duel వంటిది. అది వట్టి ద్వంద్వముద్దము కాదు. ఇక్కడ 'ఎక్కటిదాక'
అనగా ఎక్కటి కయ్యమున రిలవద, అనుట.

1. కా పై చెప్పిన.

అ. యడరునట్లు గాదె యప్రకాశము
జ్వలఁడు పార్థతోడ నంగరమున
కీవు గడఁగి యడరు బెల్ల : రాదేయ, నీ
తెల్లబలము నమ్మ నెందుఁ గలదు ?

౪౨

— కర్ణఁడు నిజ దివ్యాస్త్రబలమును, శస్త్రవిద్యాపరిణతిని చెల్లడించుట —

న. అవియె. నివ్విదంబున నధిక్షేపంపబడి కర్ణుండు గోపించి, కంపారుకమ్మల నా
శబ్దము నాలోకించి—

౪౩

క. 'గుణవంజుల గుణములు వి
ర్గుణుఁ డెఱుఁగమి దెల్ల. మీవు గుణహీనుఁడ, నీ
గుణ మితవియందుఁ గల దని
గణుతింపఁగ నైపుణంబు గలదే నీకున్ :

౪౪

నీ. 'అర్జును నస్త్రవిద్యాప్రమాణంబు నా
యెఱిఁగినయంత నీవెఱుఁగ, వతని
కొలఁదియు వనమాలి కొలఁదియుఁ గాంచి నా
కొలఁదియు నెఱిఁగి, వారల మదీయ
దివ్యాస్త్రబలమునఁ దెగటార్చ నగు నవి
యే విశ్వయించితి. నెట్లు లవనఁ-
గడుఁబెద్దకాలంబు గంధపుష్పాదుల
నర్పించు చున్నాఁడ ననుదినంబు,

అ. దొనఁ గరంబు భక్తి నువిచిన నున్నది
యహిమయంబు, దారుణాస్త్ర మింత
యంత యనక యెదిరి నాహుతి గొను, దాన
జిప్తు నోర్తు, నొండెఁ గృప్తు నోర్తు :

౪౫

న. 'భార్గవాస్త్రంబున నొక్కనిం బొరిపుత్తు: నట్లుఁ గాక యాదవపాండవ వివహంబు
లోనం గృష్ణార్జునులయందు లక్ష్మీవిజయంబులు సుప్రతిష్ఠితంబు లై యుండు,
నయ్యరువురం బొదివి పెనంగం గనుటకంటె మేలునుం గలదే! వారల గరుడ
కపిధ్వజంబులుఁ జక్రగాండీవంబులు బెండమానుసులకు భీషణంబులుగావి, నాకుఁ
బరితొవ్వులు. వేవురుగోవిందులుఁ బదివేవురు పార్థులుఁ బన్నినం బోరెడ.

వీవు మహాయుద్ధకోవిదుండవు గామింజేసి వెళవటచి. కాలు లటచెద; వక్కడి
వక్షపాతంబునఁ బ్రేరేదనో యెటుంగ; వింక విట్టిమాట లాడితేని ప్రాణంబులు
కోర యొల్ల'వని పలికి వెందియు—

౪౬

—♦ కర్ణుడు శత్రుని మద్రజాలి దురాచారములను పారబట్టుట —♦

వీ. విను. పాపదేశనంజవితుండవగు నీకు

క్షుద్ధుద్ధి గక నద్దుద్ధి గలదె :

క్షత్రియారథు. వీచ, కలదు లోకంబున

నాబాగోపాల మైన వాక్య-

• మద్రదేశీయులను గురించి, సంస్కృతభారతము వనునరించి ఆర్ ఇండియా ఓరి
యంటల్ కాన్ఫరెన్సులో (1988. గౌహాతి) అర్చ. జి. డి. అచార్య-డాక్టర్ వాచదేవ, ఎన్. అగ్రవాల
(B.A.; Ph. D.; D. Litt; వారణాసి హిందూ విశ్వవిద్యాలయము) ఇట్లు వివరించిరి:- ఇది కర్ణ
వర్ణమున మద్రక కుత్సరము అను కీర్తి క్రింద నున్నది.

మద్రకులు యవనులు; అనగా గ్రీకులనుండి (Indo Greeks) మన దేశమునకు
వచ్చినవారు. వీరు మొదట (నేటి పాకిస్తాన్) సియాల్కోట నుండి సాకలదేశమున ప్రవేశించి,
అచటి మత్రకులతో కలిసి ఆ ప్రాంతమును పాలించిరి. వీరికి కురుజనపదము, రాజస్థానములతో
సంబంధ మేర్పడినది.

మొదట, మద్రదేశీయులు పవిత్ర పంచనిద్రాప్రాంతమున నాచార సంవత్సరాలు
నుండిరి. కాని యవనుల సంవత్సరముచే ఆర్య సంవ్రాణాయమునకు గర్భ్యములైన ఎన్నియో
సాంఘికాచారముల అలవరచుకొనిరి.

ఈ దురాచారములను కర్ణవర్ణము ఇట్లు వర్ణించుచున్నది. (27. ఆ. 71.) మద్రదేశము
పావకూయవ్వమైనది. అచటి ప్రీతరుములు-ఆ బాలయోములు, విషయలోయరై వీచగాతలనే
సరమోక్షిస్త గ్రంథములుగా గానము చేయుదురు.

మద్రకులను గూర్చి కొన్ని బ్రాహ్మణములు ఇట్లు చెప్పుచున్నవి:- మద్రకుడు స్నేహ
తునిగూడ మోసగించును. మద్రకునితో స్నేహించు ముందజాలదు; ఎదురికవిన - అతని
మాట నమ్మకగినదికాదు. అతని మననంకా ప్రోహరింతతో నిండియుండును. దుష్టగుణోన్నతి
వ్యరూపమే అతడు. చుట్టములందరు - ఆడ మగ, చిన్న పెద్ద, పనికొలలవాండు ఒకటిగా
గుంపుగట్టి, ముక్కు మొగము ఎరుగనివారితో గలసి వివోదింతురు. వీరందరు, శ్రీమంతుల
ఇంద్రలోచేరి, గోమాంసమును తివి. త్రాగి, అరచి అల్లరిచేసి, నీతిని విడనాడి, ధర్మాతిక్రమణ
మును గావింతురు. ఇట్టి మద్రకుడు స్నేహానికిగాని, విరోధానికిగాని అర్థుడుగాదు. మద్రకునికి
సౌభమునందు నమ్మకములేదు. అతడు హితునివలె ఎడంచి తేలువలె కుట్టును. మద్రకప్రీతి
కుద్యసానముత్తులై నిగ్గుపడిచి, గుడ్డలు విప్పివేసి నృత్యముచేయుచు, చివరకు కామవరాయణ
మైన చేష్టలలోనికి దిగిపోదురు. (కర్ణ-ఆ. 30: 30-33.)

1. కాతి.

మతికుటిలుండు, సంకళఁడుగాఁ దేమిటఁ,
 తెలిఁగి దొనరించుఁ, జెట్ట వలుకు,
 దష్టాత్మకుఁడు, గడుఁ గష్టుఁడు మద్రకుం
 దనునంతవట్టుఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెఁ

అ. వాని లేక యెల్లవనికలుఁ బురుషులుఁ
 గలయ మీకు నెగ్గు గాక యుండు;
 మున్ను గల్లు పిదపఁ జిన్నుఁబా రై పెరు
 గుదురు, పెప్ప నేల గుణము లింక :

౪౭

క. 'పలుపురకుఁ బుట్టి, విచ్చలుఁ
 గలు ద్రావుడుఁ బెరిగి, యెట్లు గఱకురు శీలం
 బలు నుచితము లగుభాషణ
 ములు : నీ విమ్మాట యిదిగి పొదపొద మనికిన్.

౪౮

ద. 'మఱియొకఁ దేను జెప్పెద-నమానుష విక్రమలిం నల్గదం
 బుపియుఁ జంపియుఁ రిషన్యపాలకపైన్యము రూపదంచి, మై
 దొఱఁగుట యొప్పుదే తనువు దూఁటులు గఁ, బెజవారి గెచ్చుకో
 లఱదొకొ, నాదుపెం పుడువ నోపుదురే వినుబోలు రెమ్మెయిన్ :

౪౯

మద్రప్రీతి, దళరకదేశంఁలో అడుటంటె విజవంతి యుండునట్లు నిలబడియుండురు,
 సిగ్గు వరువు మేరలన్నిటిని వీరు దాటిపోయినారు. కన్నురిద్దఱు, కట్టకొనిన మగని అయినా
 వదలఁజనుగాని మవీరకమును (తిక్తపావీరును) వదలజాలమని, వింతవింత హస్తవిన్యాస
 ములతో చెప్పకొందురు.

మద్రకులు ఆపాదమ స్తకము పాపములో జీరిపోయి ఉన్నారు. ప్లేప్పదేశంఁలో పుట్టిన
 వీరికి ధర్మసంగతి ఎట్లు తెలియును : (కర్ణ. 27-91)
 బాహ్యకలు :

బారతమున పేర్కొనబడిన బాహ్యకలుగూడ గ్రీకునుండి వచ్చినవారే : వారు 'వాహికా'
 వదీతీరము (నంచనదీతీరము)నకు వచ్చి చేంగనే మద్రక యవనులై పోయినారు. దీనివల్ల యీ
 జాతికూడాగము కుదేళమైపోయినది.

వీరికి మద్రకుల గుణములన్ని అలవడినవి. బాహ్యకశ్రీలకు తర్తలులేరు. వీరు హింసా
 ప్రియులు. వీరు వివర్యులు. అన్ని జంతువుల మాంసమును తిందురు. వీరు నృత్తికి మలము
 వేసినారు. (కర్ణ-30. అ-58.) తెనుఁగు కర్ణవర్ణము 2-109.

వ. 'కివియించి, గదం దల వగుల వ్రేటువడక, యూరక తేరు నోవి'మ్మనవుడు మద్ర
నతి యతవి నవలోకించి—

౨౦

అ. 'హితము పెప్పఁ దగనె యే నీకు? నదియును

గాక నీరథంబు గడపు చుండి

కౌరవాదినాథ కార్యార్థి నగునాకు

మన్నరూపు నెప్పకుండ నగునె?

౨౧

ఉ. 'పారథి దక్షిణై, రథికపారము రథ్యబలంబు నాయుధో

దారత మానముఁ రణవిధంబు నిమిత్తభావభక్త్య వి

ర్ధారణముఁ మడిం గవి, హితం బెఱిగించుట నీతి గాన, నీ

పీరన మెత్తనోఁ బలికి తేవియు, జెప్పుదు సూతనందనా.

౨౨

వ. 'ఏ నేమితప్పు పేసిన గదం దల వగులవ్రేసెదవు? నీ వి ట్లంటివి గదా యవి,
హితోపదేశంబునేయ మాననేర్తునే? యిది యొకదృష్టాంతంబు వివరించెద
వినుము; వివి నీవు నాచెప్పినట్ల చేపితేవియు మేలు. పేయకుండినం గడు మేలవి;
యట్లవియె:—

౨౩

— * ఎంగికులు దివి క్రొవ్వి, హంసను ఎదిరించి పరువుపోగొట్టుకొనిన కాళికత —

పీ. 'అంబదిలో నొక్క యలముకరద్వీప

మున దర్మవర్తి నాఁ జను నరేంద్రు

పురమున, నొకనైశ్యవరుఁ దద్యరాది న

త్కర్మరుఁడును శాంతిదాంతియురుఁడు

గరుజావరుఁడు దానిరతుండు ధనదాన్య

శోభిము. బహుపుత్రలాభ వింపి

తుండునై వర్తింతుచుండఁగ నిలు పేరె

నొకకాకి; యతవి పుత్రృకులు దాని

తే. కెంగికులు పెట్టికొని యాద, నెలమిఁ బెరిగి

క్రొవ్వి కడు మీఱి, యెట్టిపక్షులును దన్నుఁ

బోల వలెయెడు దుర్మానమునఁ దృణీక

రించి, యది పెక్కులంగులఁ గ్రీడ నలుపు.

౨౪

వ. 'ఇట్లు విహరించుచుండ, నొక్కనాడు గొన్నిహంసంబులు వక్షజలంబున మువర్జితో నరిసేయం దగునట్టివి, సముద్రంబుజేరువఁ జనం గవి, యా కోనుటి కొడుకు అక్కాకంబునకుం వానిం జూపి యిట్లవిరి :—

క. "పులుగులలో నీ వెక్కుడు.

విలనద్గతి నంద లిట్లు వినుపీఠిఁ గరం

జెలమిం జనియెడు, వీచిం

గలపి పఱచి గెయవలదె గతుల బహులతన్ :

వ. అని శారతమృణ్మణానహీనులగు నయ్యల్పబుద్ధులు పెప్పిన, నుచ్చిష్టదర్శితం దగు నదియును మౌర్యంబునం దా నంతటివాన నని తలంచి, వానిదెనకుం జని, మనంబున 'వీచిలో' పేటి యెయ్యదియో'-యనుచుం జేరి, తనమాడ్కికి వచ్చిన యంచం బురుడించి-"పఱతము రి"మ్మని పిలిచిన, నయ్యంజలన్నియు నిలిచి జెలువ నవ్వి యవ్వాయనంబున కిట్లవియె :-

క. "మానసనరసి వసింతు, ను

హీనబలముఁ జవముఁ బట్టి లెల్లను దొగదం

గా వెండుఁ దిగుగుదుము, ద

వైసనను భేదంబు లేదు హంసల మగుటన్,

వ. "ఇట్టి మా యందును;

క. "బలశాలి యైనహంసముఁ

నిలిచితి పురుడించి పాఱ బేరతనమునకా;

గలవే యంతకు మును హం

వలతో బురుడించు వాయనంబులు జగతిన్ :

నీ. అనుటయుఁ, గాక మిట్లను హంసములతోడ

"గతులు నుదొక్కటిగలవు, *వాన

నొక్కొక్కట శతయోజనవ్యాప్తి నే

పెరియుడుఁ, బొడవుగా మీది కెగసి

* వాన = వానిలో, లేక వానియందు అనుటకు తిక్కన ప్రయోగము. శాంతివర్ణము, 1 అ. 71 వద్యమునందు "నజగాలివాన గోవును" అనుచోట చాలమంది యీ 'గాలివాన'లో చిక్కొని వెలిసిరి, వాడుగు కాళ్ళవాటియందు ఆపు-అనుట.

చమట యచ్చటనుండి చక్క నేలకుఁ జోరు
వట్టి దిగుట, దూరపాతభంగి
నంగతి పరుచడి చారులొగతి
వక్రయానము వలయక్రమంబు

అ. లోను గాఁగ నెట్లు లై నను మీకోరి
నట్ల పఱచి మేటియంచ యైన
దాని నిపుడ గెలుతుఁ, దక్కటియంచలు
భయము వొందఁ, గాకిపదువు వొంగ.”

౬౦

— ♦ కాకము హంసముతో జలధి చదల బఱచుట —

న. అనుటయు విని మున్నాహూతం లై న హంసం బక్కాకంబు నాలోకించి: ౬౧

అ. “నూలుగతుల నీవు వాలు, దే నన్నియు
నెఱుంగఁ, బులుగు లెల్ల నెల్లు వాలు
వడరి యానమున నిను * బాట నట్ల పా
టుదము రమ్ము జలదిచదల” ననిన

౬౨

న. అయ్యెడం గూడిన కాకంబు లపహసించి. “కతవ్రకారగతి యగుదీవితో నేకయాన
సర్వసాన హీనసముత్సాహ దోహలి వగు నీ వెల్లు మచ్చరించెదవు; పఱచి భంగ
పడియెదవు గాక” యనెటయు, నమ్మరాళం బాగమిం బాసి పఱవఁ దొడంగినం,
దోన యవ్వాయనంబునుం జఱచె. నిట్లు రెండును మున్నీటిపై, మిన్ను దఱిసి
పాటునట్టియెడ;

౬౩

క. రాయంచ మందగతిఁ జను,
వాయన మతితీవ్రభంగి వలను మెఱిసి రీ
లాయితము లొప్పు జహగిమ
నాయానము నొంది పఱచు నగ్గలికమెయిన్.

౬౪

* బాట = దారి, లేక దొంగ - (చండ్రి బాట) బాటపదము హిండిలోగూడ గలదని, ఇది
హిండివిదమని కొందఱు. ఇట్లే చెప్పి (పాదరక్ష) గూడ ఉరుదూ పదమనేవారున్నారు. కాని
తిక్కన కాంతివర్ణంలో ‘చెప్పిలిచ్చిన కంటకనప్పకలైన రిపులద్రొక్క నడచునతడు’ అని
చెప్పియున్నాడు. తిక్కన కాలానికి అంతగా తెలుగుకు పాపీకపు తెగులు వట్లలేదు కాబట్టి,
ఇవి తెలుగుమాటలే అయి, ఉరుదలో కలిసినవవచ్చును. అది (భార్య) అనేమాటగూడ ఇదే
అర్థంలో ఉరుదూలో ఉన్నది. (అల్ బెలాద్ = అయిబద్దలు) ఇవి దక్కన సాంగత్యప్రభావం
కానోవు.

అ. ఎలమి గడచి పోవుఁ, బిలుచుఁ గ్రమ్మఱి వచ్చి,
ముక్కు ముక్కు మీఁద మోపు. జాట్లు
నేచి తిరుగు, నీక లీకలతో రాయు,
నొరయుఁ జిత్రగతుఁ, ముడియు. నవ్వు;

౬౬

వ. ఇష్టిదంబునం గాకం బనేకప్రకార ప్రసరణవతురంబై నంచరించుటం జూచి,
ముదితంబు లైనవాయనంబు లధికస్వరంబుల మెఱయుచు, హంసంబుల గేలి
గొని నవ్వుచు, దరువులవయిం ద్రుక్కి క్రుక్కియాడుచు “మరాళంబు పరాభ
వంబుఁ బొందెడుఁ జూడం.”దని, పెద్ద యెలుంగునం బలుకుచుండఁ, దదీయ
కలకలం బాలించి హంసంబు భరితోత్సాహం బై —

౬౭

క. పొడవునకు నెగసి యెప్పటి
పడమటిదెన విగిడి పెఱచఁ బఱచినఁ, గూడం
గదు రయమునఁ జని యంచం
గడవం గా కీలకఱచి కాకము పాటున్.

౬౮

వ. పాటి పాటి డయ్యుటయు, నయ్యంచ యుదంచిత త్వరితగమన కళావైదగ్ధ్యంబు
మెఱయం బఱచిన బీటునదీ, కాకం బాకులాంతరంగంబును వికలాంగంబును
నై యిట్లని వితర్కించు:—

౬౯

క. “నేరక తొడరితిఁ, గల్కొన
భూరుహములు లతలు గిరులుఁ బొదలేమియు లే;
వారయ, బహునత్త్వమయము
వాడి, దీగి పోకినపుడ వలయుం బొలియన్.”

౭౦

వ. అనుచు దీనమాననం బయి భయంబునం గలంగి, దప్పి పొగసి, యవకత నంత
కంతకు దీగు చున్న యక్కాకిం గనుంగొని కలహంసం బిట్లనియె:—

౭౧

అ. “నీ వనేకగతులు నేర్చి ది యేగతిఁ
జనుట చెప్పమ వాయనంబఁ యేను
గడవ నరిగి పిలువఁ గా నేల తడవెద;
వెఱక లేటి కిట్టు లెదల విడువఁ”

౭౨

వ. అనియె. నట్టియెడ;

౭౩

క. తలకొని జలములు పక్షం

బలు దుండము దోక సోక, బోలిబోరి వెగయక

బలమఱి మెయి ధిగఁబడఁగా

సోఁపి, యెగయలేక వాయసుఁడు వెగదొందెన్.

౩౪

ప. ఇట్లు ముప్పిటిసీతీపయిం బడి యగ్గలంబగు దురవస్థకు బెగ్గలంబు నొందు
కాకంబు నాలోకించి "పఠాక నగుం గాక; పలికినట్ల యెవ్వరికిఁ జేయఁ దీరుఁ బని
తీరెం గదా!" యనిన రాయంబకు నక్కాకం ది ద్లవియె :-

౩౫

క. "ఎంగి'కులు గుడిచి క్రొవ్వునఁ

బొంగిన మెయితోడ గర్వమునఁ దిరుగుచు, నా

కుం గలదె యెందు నెదురు : వి

హంగమపతి నైన గెలుతు నని, మును దలఁతున్.

౩౬

క. "నాకొలది యిప్పు దెఱిగితి.

నీ కారుజ్యాలోకనంబు నిగిడించి, శర

జ్యా. కావు; నన్ను మగుడం

గాకులలోఁ గలువఁ దగవు గాదే నీకున్ ?"

౩౭

ప. అవి యైతెఱంగున,

౩౮

క. ఆకులకఁ బొంది పలుకుదుఁ

గా కా! యవి చంచుఁడెఱచి కడు పఱుచు, నీ

రాకరమున మునిగెను న

క్కాకిం గని హంస పరమకారుజ్యామునన్.

౩౯

క. వెరవునఁ దత్తనువుం దన

వరణంబుల నిఱికి యెత్తి, చావుదీసి, బల

స్ఫురణంబు మెఱయ వీఁపున

ధరియించుచు వచ్చెఁ బక్షికతులు నుతింపన్.

౪౦

ప. 'ఇవ్విధంబునం చెచ్చి, యెప్పటివెంపున దించి, రాయంచ యక్కాకి దెప్పిఱిన
దానితో నచ్చటికాకులు విన "వింక విట్టి యవిఁయంబు లెన్నండును జేయకు"మని

వలికి, విజనహవరంబులగు మరాళంబులుం దానును వలయుచోటికిం జనియె.
 నీవు నా కోమటికొడుకుల యెంగిలికూటం బెరిగిన యక్కాకంబుచందంబునఁ
 గురుకుమారుల యెంగిలులు గుడిచి క్రొవ్వి, యెక్కుడువారల దిక్కరించెదవు;
 నీకొలఁది యెఱుగవు; దీనం జేఱు వాటిల్లుఁ గాన తేటవడ నెఱింగించెద
 నాకర్ణింపుము :—

రాగ

చ. 'విరటుని గోవులఁ మరల వెల్చి, మదంబున నీడు తమ్మునిం
 బొరిగొనఁ బార్థుఁ దాఁక కెట పోయితి నాఁ దలఘెషయాశ్రలోఁ;
 గురువతి దించి, క్రీడి కృపకుం దగుపాత్రము పేసి యెక్కడఁ
 సురిగితి చెప్పుమా విజము? సూతతనూభవ, నాకు నేర్పడన్.'

రా

వ. అని వెండియు;

రా

చ. 'పనివడి జామదగ్గుఁ డు నభఁ వినిపింపఁదె మీకు నెల్ల న
 ధును భుజవైభవంబు, మధుసూదను పెంపును; నాడ ద్రోణ కాం
 తనవులుఁ జెప్పరే బహువిధంబుల వారల గెల్వ రామి; ముఁ
 వినమె; యెఱింగియుఁ మఱియు వీఱిఁడిమాటలు వేయి నేటికిన్.'

రా

క. 'ఒంటిమెయిఁ దాఁక నా ము

క్కంటికి వశ మగునె కృష్ణగాంధీపురి; ని

ట్లంట యుడిగి, తగురథికుల

జంటగొవి రణమ్ము నలుపు శత్రులు దలఁకన్.

రా

తే. 'గొంతికొడుకును దేవకికొడుకు మనము

గవియెదము దినకరవిశాకరులుఁ బోలె

వెలుఁగ; నయ్యెడ ఖద్యోత విలసితంబు

తోడి దగుఁగాక నీపెంపు దోఁవఁ గలదె.'

రా

వ. అనిన విని కర్ణండు: 'కమలనాభునిపెంపును బార్థుబలిమియు నెఱుంగక యేనేల
 వారిఁ దొడరెద; నీవెట్లు చెప్పినను దొడరును; దొడరి వారొందె, నే నొందె
 నగుదు; నింతియ; నీవు వెడమాట లాడక యుడుగు'మని వలికి, యచ్చటి మహీ
 పతులు విన నమ్మద్రవతి కి ట్లనియె :—

రా

— శర్లుడు జామదగ్ని దత్త అస్త్రబలమును చెప్పి,
తనకఁ గలిగిన శాపంబులకు వగచుట —

పి. 'తలఁచిన నెదకు సంతాపంబునేయంగఁ
జాలెడునట్టివి జామదగ్ని
కోపంబు, బ్రాహ్మణశాపంబు గక, యే
నరకు గొందునె మురహరు గిరీటిఁ
తెప్పెద విను-మత్తఃకెరినై మహేం
ద్రనగంబునకు జమదగ్నిసుతునిఁ
గోరి పోయినఁ, గృపాంభోరాశి యగునమ్ము
హముని కులము నన్నడుగుటయును,

తే. దొంకునకు నోర్చి బ్రహ్మత్తమునకుఁ గాగ
బ్రాహ్మణుడ నని చెప్పి; తత్పాదధర్తి
గలిగి మెలఁగంగ, క్షీంచె నలముదిహ వి
ధాత్రశత్రుసంవేడిగా నకఁడు నన్ను.

౮౮

వ. 'భార్గవాభిదానం బగు మహాత్త్రంబు లోనుగా ననేకదివ్యాత్త్రంబు లిచ్చెఁ. బదం
పడి బ్రాహ్మంబగు నత్త్రంబు నొసంగె; నొసంగి సమరంబున నాపత్సమయంబున
దీనిం బ్రయోగింపు మని యానతిచ్చె. మఱువాఁ డత్తపోధననత్త్రముండు మదీ
యాంకతలంబున నొరిగి విద్రించుచుండ, 'నొక్కజంతువు నా క్రిందితోడఁ
దొలిచిన, నమ్మహాత్మునకు విద్రాభంగం బయ్యెడు నని, కదలకుండితిఁ. దదనంత
రంబ మేలుకవి, యతండు నెత్తుటివెల్లువఁ గని, తత్ప్రకారం బడిగి, యేమ జెప్ప
విని, మద్దైర్యంబున కచ్చెరువడ "నీవు బ్రాహ్మణుడవు గా, వెవ్వఁడ?" వని యొత్తి
యడుగుటయు, వెఱచి సూతసుతుండ నని చెప్పితిఁ; జెప్పునప్పు డక్కిటకంబు

1. ఈ జంతువు 'అశక'మను కీటకమని శాంతవర్ణము 1-౨-22 లో చెప్పఁబడియున్నది.
భాషమహాకవి తన 'కర్ణభారము', అను నాటకమున 'వజ్రముఖి' అని చెప్పినాడు. ఈయన
రెండుతోడలనుగూడ పురుగు తొలచినట్లు వర్ణించినాడు.

భానుడు భారత రచనాకాలమునకు దగ్గరివాడు. ఈయన అశ్వమేనుడు కాశిదాసుల
మర్య క్రి. శ. 150-200 నందున వెలసినట్లు చెప్పుచున్నారు. ఈయన చూచిన భారతపాఠము
ఇట్లే చెప్పితిండవలయునుగదా :

నాలోకించి, నది 'యదృష్టపూర్వవికృతాకారంబై యుండెఁ: నద్వంద్యపాతంబు గోరి యంద్రుం డమ్ముసింద్రునకు నన్నుఁ దేటవఱచి, యతనిం గోపింపం జేయు వాడై కీటతనువుదాల్చి యట్లు సేసెం గానోపు: నానందము గోపించి "కపటం బున బ్రహ్మాత్మంబుఁ బరిగ్రహించి; తది నీకు వలయుకాలంబున దోషమియు మృత్యువాసన్నం బై నం దోఁచుటయు, నాపద ముట్టినయెడ తార్గవాత్మంబు దోషకుండుటయుం గలిగెడు" మని శపించె; నిది జామదగ్న్య" కోపంబుతెలుంగు. బ్రాహ్మణ శాపంబు తెలుం గెఱింగించెద నాకర్ణింపుము—

౯౯

సీ. శ్రమమునకై యేను సకలాంబకములు నె
క్కుడువెన నేయ, నయ్యెడకు నొక్క
యాఁబెయ్య యుటికి నాయజ్ఞానమున నంప
తాఁకునఁ గూలినదాని కలిగి
బ్రాహ్మణుం డధికకోపంబున "నిది హోమ
దేనువత్సం, బిట్లు దీని శల్య
విహతంబుఁ జేసితి; నీవు నావచన శ
ల్యంబున నిహతుండ వగుము; నీకు

తే. సమర మేకాగ్రనిర్భరోత్సాహవృత్తి
నడవ నరదంబువక్రంబు పుడమిఁ గ్రుంగ
వలయు; నెవ్వీరు మార్కొని గెలువఁగోరి
శ్రమము సేసెద నతినిదేఁ జావు నిజము!"

౯౦

చ. 'అనుటయు, భీతి వేడికొని, యాపులు వేయును, నెడ నాఱునూ
ఱును, రథముల్ శతంబును, మెఱుంగుల మొత్తముఁ బోని యంగనా
జనశతకంబు, దంతిశతన ప్తకముం గొని శాంతిఁ బొందవే
యనినను, మానదయ్యె వసుధామరుకోపము తీవ్రరూపమై.

౯౧

వ. 'మానకయున్న, మఱియును;

౯౨

1. శాంతివర్తము. 1 ఆ. 20-24 లో:-ఈ కీటకము, తాను గ్రస్తుండను పేరుగల రక్కసు డనియు, భృగువత్సని అపహరించి శవుడై యీ రూపుజెందినట్లును, కర్ణుని విలోకనామృత పేకనంబున మఱి అయినట్లునుచెప్పి, పూర్వాకృతిలో విజేర్పం జనుచున్నాడు. ఇవచవలె, శాంతివర్తమున ఇంద్రుని వన్నాగమనునది లేదు.

2. శావనకారంబు.

క. 'నాకుఁ గలసొమ్ము లెల్లను

నీ కిచ్చెద ననుఁ బ్రసాదు విరత కటాక్ష

లోకిఁజూ జేయు మమఁడు, నతఁ

"దీక్షలు మాను"మమచు నేఁగెం బెరువన్.

౯౩

మ. 'ఇట్లగుచు, నలుకపెంపునం గన్నుల విప్పుచు రాల, మరలి కనుంగొని
"నానలుకులకు బొంకునుం గలదే. నీ కి దుష్కర్మంబు పరలోకంబునకు బాధ
కంబుగాకుండ విధియ ప్రాయశ్చిత్తం బయ్యెడుంగాక బొమ్ము. సూతనందన,
యే నెట్లంటి నట్లగుటవచ్చు, దరుగు"మనియెం. గావున నా జామదగ్గ్య బ్రాహ్మ
ణుల శాపంబులకు వెఱకు. నత్యంబి వలికితి. నీ యున్నరాజులును నాతోడి సుఖ
దుఃఖంబులకుం గలవా రగుటంటేపి కృష్ణారునులకు నే వెఱవ. విద్ర యను
వరుణ కుబేరులు వజ్ర దండ పాళ గూహస్తులై బిట్టు ముట్టినను బెదర, నవి
యుండుదుఁ; దక్కినవారిం జెప్పనేల; యిప్పుడు బ్రహ్మాత్మంబుమం దోఁచు
చున్నది; యన్నరుని యున్నెడకు మనరథంబు నడపుము. పుడమిజనంబులు
మదీయ కోదండపాండిత్యం బొందొరులకుం జెప్పికొని యచ్చెరు వందుచుండు
నట్లు పేవెద; నమ్మేటిమగని మృత్యువివాసంబు నొందించెద.

౯౪

— † కర్ణుడు నిజప్రతాపాన్నతని ఎత్తిచెప్పి శల్యుని దూరట —

పీ. 'కాండ మహాకరంగముల వైరుల ముందు

విజయాంబురాకి నేల నగుదు;

బాణరక్మఁ బరిపంథులఁ బొదివెడు

నర్జునాదిత్యున కభ్ర మగుదు;

విశోగ్రాణిం విద్విషుల నేర్పు కిరీటి

ఘోరదావాగ్ని కాపార మగుదుఁ;

బ్రదరవేగమున నరాతులఁ గూల్చుపా

ర్థాతివాయువునకు నవల మగుదు;

తీ. విల్లి వట్టెడువారికి నెల్ల నెక్కు

డనఁగ నెగడిన గాండీవి నాహవమునఁ

దొడరఁ బ్రాణంబులకు నానపడు లఘువ్ర

కారులకు వచ్చునే నాకుఁ గాక శల్యః'

౯౫

చ. అవి పలికిన విని, యమ్మద్రవతి : 'వీనియంతరంగంబు గలంగెఁ; చ నర్జునుడేత
నొచ్చుటయు జచ్చుట నిర్ణయించె, నెట్లవిన :- నిట్టియప్పుడు జనులు దనమీఁదం
జాలమి వెట్టకుండుటకుం గాదె జామదగ్గ్య బ్రాహ్మణాలకావంబులు భూపాలురు
విన న్నగ్గడించె; నిక్కలంకయే నీరజ్జాలావికి నర్జునుగుణవిశేషంబు లెఱింగించి,
మదం బడంచిన కతంబునం గలిగెఁ. గొంతేయాగ్రజానకు నా యిచ్చినవరంబు
పఫలంబయ్యె' నని మనంబునం దలంచి నంతోషించె; మనుజేశ్వర విను, మా
శత్రుండు పెప్పిన యాభ్యానంబునం జిత్తం బెరియుచువికింజేసి, యా మాత
వందమం దతనితో గనబుచు మఱియు విట్లనియె :-

క. 'దృష్టాంతము పెప్పెద నని,
కష్టాత్మా, నీవు నన్నుఁ గాకము, నరు ను
త్కృష్టమరాశము గాఁగ ని
కృష్టంపుఁగఢఁ జెప్పి; తిది నభిత్వము తెఱుగే :

ఆ. 'వీరులకు బలంబు నెట్టిన పరునని
కాటు లఱుచు చున్ని గాన, యిట్లు
వలికి తింతఁజేసి, భయ మయ్యెనే నాకు ;
నట్టిమాట లింక నాడ కుడుగు.

క. 'అడిగితినే నిను నాక
వ్వడి భుజబల మెట్టి దని; యవారణ వీ వి
ప్పుడు నృపు లెల్లను విన నా
విడిచి పొగడె డిట్లు వందివిధమున పకవిన్.

చ. 'అవిమొన శత్రులం బొగడు టారయ, మూర్ఖతగాదె; యిట్టి దు
ర్జనుల నహింతురే; పెలువఁ జంపక పైరణ సేయుకాలమై
నినుఁ దెగఁజూడ నైతి ధరణీపతి కయ్యముపై భరంబునఁ
గొనకొని, మాతకృత్యమునకుం దగఁ బంచినవాఁడు గావునన్.'

చ. అని వెండియు;

తే. 'అకుటిలుం దగునాకు, నత్యంత కుటిల
వృత్తి నహితంబు వేసెద విత్తెఱంగు ;

మిత్త్రపంచన మారయ, మైత్రి న ప్ర
సద కృతోద్భూతి యనియెడు పలుకు విసమె :

౧౦౨

క. 'జను లెట్టిది మిత్ర విధం
ఐని చెప్పుదు, రట్టివంద మఖిలము దుర్యో
ధనువందుఁ గలదు నాయెడ :
మన మూఱియుండు నా కమందప్రీతిన్.

౧౦౩

క. 'జను లెట్టిది శత్రువిధం
ఐని చెప్పుదు రట్టివంద మారయఁగా దు
ర్జనుఁడవగు నీకు నాయెడ
వినుము కలిగె: దీన మనసు విచ్చెం గుటిలా :

౧౦౪

ఉ. 'కావున నీకు నప్రియముఁ, గౌరవరాజునకుం బ్రియంబునుం
గా, విధి మెవ్వ బాహుబలగర్వ మఖిలము గాఁగ, లక్ష్మికిం
జేవయుఁ, గీర్తి కున్నత విజృంభణముం గలుగఁగా, ముకుంద గాం
ధీవుంఁ డాఁకి గెల్చెడఁ గడిందిమగంటిమి యుల్లసిల్లఁగన్.'

౧౦౫

వ. అని వరికి, మఱియును—

౧౦౬

తే. 'భండనంబునఁ బార్థుచేఁ బడక నేఁడు
మేలుచే యైతివేవియు, మృత్యువునకు
నెన్నఁడును నగపడ: నాకు నివ్విధంబు
నందియము లేక చిత్తంబునందుఁ దోఁచె :

౧౦౭

క. 'విమత మహాత్తముల్ వఱిచి, విక్రమనంపద నాకుఁ జూపు న
ర్జును భుజిలీల కోర్చెద నసుంధరఁ జక్రము గ్రుంగి నారథం
బునకు నవార్యమై యెడరు వుట్టక తక్కిన; శల్య, చూడుమీ
నమ : విఘానలీ విలననంబున నాతనియేపు మానెదన్.

౧౦౮

— † మద్రక, బాహ్లికజేశ నిందోపన్యాసము † —

వ. 'నీకు వెఱిసింపవయ్యెడు కొఱిందివారిని వెఱిసింపుము, కర్ణుండు విక్రమంబునకుం
గీర్తికి నావృదం బగుటకు జనియించినవాఁడు గాని, భయంబు గొనుటకుం గాదు.
కురునతి నన్నిది నీవు పారథ్యంబునకుం బూనుచుండి, పరికికొన్న బాస కతం

బున బ్రదికిపోయిత' వివ వివి, శబ్దాం:- 'దీయవర్ణప్రలాపంబులం బ్రయోజనం
జేమి: వినుము: కర్ణకర్ణులు వేవురై నం గిరిటివి గెలువంజాలుదు రే' యనుటయు.
నతండు గినుక నెట్టినై న కన్నుంగవతోడి నవ్వునవ్వుచు, నిట్లను: 'ధృతరాష్ట్ర
మహీపతి నన్నిది ను త్తమద్విజాలగోష్ఠి నఖిలదేశాచారవిదుం దైవ వృద్ధబ్రాహ్మ
ణుండు నెప్ప వింటి: బాష్టికదేశంబు వారు గోమాంసంబు నంజుకొని మద్య
పానంబునేసి, సగ్గులై యనంగత దురాలాపంబులాడుచు, దిరుగుచు రవి,
తొడంగి యనేకప్రకారంబుల బాష్టికదేశ విందోషన్యాసంబు నేసె. వట్టి బాష్టికుల
కొడయుండవు: తత్కృతంబులగు పుణ్యపానంబుల నాణవపాలు విన్నుం జేరు
నట్లుం గాక, వారి యనాచారంబులు వారింపమింజేసి యాకల్మషంబు లెల్లమ
విన్నుం బొందు. బాష్టికులకంచెను మద్రదేశజాతు లవివీకు లని యాచ్యులు
నెప్పుదురు. విన్నేమి నెప్పుం గల: దింతవట్టు నెఱింగి, నాణక యడంచి
యొందు' మనవుడు నమ్ముదేశ్వరుండు—

౧౦౯

క. లావులు రథ్యాతిరథనం

శ్యావేశం దెలియఁజెప్పెం గాదే భీష్ముం,

దానవనమ్ములు మనమున బా

వింపుము క్రోధ మేల బలియుఁడ నీకున్:

౧౧౦

—† ప్రతిపదనముగా శబ్దాండు అంగదేశజనికుల తూలనాడుట్టి—

తే. 'విడుతు రావుల బంధుల, వెలలు గన్న

నమ్ముదురు కులకాంతల, నంగదేశ

జవికు లగువారు: విభుఁడ వజ్రనుల: కిట్లు

లేలొకో నొడ్లచరితంబు లెన్న నీకు:

౧౧౧

క. 'పరదోషము నెప్పగ నే

ర్తురు గా శాస్త్రియమైన దోషంబు మదిం

బికింపఁగ నధములు నే

ర్తురె: తలఁపక యంటి నలుకతో నుండకుమి.'

౧౧౨

వ. అది యొల్లనం బాడి మఱియును;

౧౧౩

అ. 'వకలదేశములను నన్యార్గవర్తులుఁ
గలరు, దుష్టతతియుఁ గలిగియుండు;
మది నెఱుంగనేర్చు మధ్యస్థు లదియును
వదియు నుగ్గడింతు రెదురు మెచ్చ.

౧౧౪

వ. 'ఒకదేశంబు దాఁ గిడ యగుట కలుగునే; యట్లుంగాక, నదాచార దురాచారంబులు
దైవం బెఱింగెడు; నీ వనాత్మజ్ఞుండ, పూరకుండు' మనియె. నట్లయ్యారువురు
వినాదంబుసేయుట యాలించి చేరి, శౌరవవతి నఖిభావం బువన్యసించి, రాధేయు
రాజత్వగౌరవంబు గొనియాడి, మద్రవిభుని వారించిన, నా సూతనందనుండు
నగుచు శబ్దము ద్వేషించి: 'వద వద! రథమ్ము పోవమ్ము పో'వి'మ్మువి పలికె.
నట్లరిగి, శబ్దముండు నమ్మికుం డగుచు వెండియు నర్జును నుగ్గడించి: 'కృష్ణుండు
పారథియును గాండీవంబు సాధనంబునునై యప్రతిహతమవోరథుండగు నారథికు
తోడం బెనంగ వోవితేని నీవ మా కెల్లను రాజు; వమ్మేటిమగవి యరదంబు మన
మొగ్గరంబు పొచ్చి చిక్కువఱుచుట గలుగునని, యెఱుంగ నయ్యెడు. మన
మేముజక యుండవలయు; నీతోడ దుర్నిమి త్తంబు లనునందింపుము.

౧౧౫

— రణము తీగ్రమగుమాచనము —

క. 'వఱుకులు మనచేరువఁ బె
ల్లఱుచుట, బెట్టెదురు గలి యడరుట, గ్రధర్
తఱవయి యాడుట, వికృతపు
టఱపులతో రేఁగి కాకు లఱుచుట గంటె.'

౧౧౬

వ. అని వెండియు.

౧౧౭

అ. 'పిదముకామ నూడు వడఁకెడు; మనతేరి
చుట్టు మెఱయఁ గట్టిపట్టి చిఱుక
వడగలండుఁ గంటె; వెడలెడు మంటలు
గ్రంబు గాఁగ వోవు రణము వేడు.'

౧౧౮

వ. అనియె. నప్పుడు రాధేయుండు భృష్మద్యుమ్నాభిరక్షితంబయిన భర్మతనయ
వ్యూహంబు గమంగొని, రథివరులం దగినయెడల నమర్చి, తనమోహరం
బాయితంబు నేనికొని యురవడింప, వమ్మద్రవతి యత్తైత్తి యాలోకించి

౧౧౯

ఉ. * అల్లదె : యద్దన ధ్వజవిహారము గానఁగ నయ్యెడుం గపిం
ద్రోల్లననంబునఁ మెఱసి; యుద్భటులైన త్రిగర్తు లేపు శో
భిల్లఁగ వారె యన్నరుని బెట్టుగఁ దాకి; రతండు నంపవె
న్వెల్లి విగిడ్చి ముంచె నదె వింగి గుణధ్వని వొంగ వారలన్.' ౧౨౦

ఆ. ఆవివఁ గర్ణుఁ డీట్లు అనియె: 'నంక ప్తక
బలముచేతఁ బొదువఁబడి, కిరీటి
మేఘపిహతుఁడైన మిహరునిచాడున
వాడి లేక యున్నవాడు గంచె.' ౧౨౧

వ. అనుటయు శయ్యండు— ౧౨౨

చ. 'వరుణుడు పిళ్ళచే జెడునె; వాయునటుండు మహేంద్రవోత్కర
స్ఫురణ వడంగునే; నరుడు పోరుల నేవఱు జేరి కల్లు; నె
వ్వరికిని వానిఁ గీడ్పుఱువ వచ్చునె; గాలిఁ బరాభవింపఁగా
దొరకొనినం, జలంబుమెయిఁ దోయిది యంతయుఁ ద్రావ వచ్చినన్.' ౧౨౩

ఆ. 'దేవతలకు నైన దేవేంద్రపుత్రుని
వాహవమున గెలువ వలవి గాదు;
మనము గెలుతు మిట్టిమాట లాతవిఁ జేరఁ
జనక యాడి, దీన వఁతసింపు.' ౧౨౪

ఉ. 'మేరువువోలె నొప్పిన నమీరణపుత్రుని పేర్మియుఁ, మహా
దారుడు ధర్మనందను నుదాత్తతయుఁ, విజయానుజమ్ము లే
పారఁగ నున్నసొంపును, నహంకృతి యేర్పడ ద్రావవీసుతు
వ్వీరల మీఱి పొల్పెనఁగులీలయుఁ జాడుము సూతనందనా; ౧౨౫

వ. 'పాండవులు ధర్మపరు, లెవ్వలన ధర్మంబు గలుగు నవ్వలనికి జయంబు గలుగుట
'దప్ప'దను నమయంబున; నంక ప్తకలంబు గనుంగొవి మనమైవ్యంబును నవ్య

* చిన్నచిన్నమాటలతో జరిగేయద్దమును కన్నులకుగట్టినట్లు వర్ణించు యీ నేర్పు
తిక్కన వలతావుల ప్రదర్శించును. జననమిర్దములో, తుములవంగ్రామమున దూరమునకు
కనుపించేది కేతనమే గదా. దానిని ఆనమాలబట్టి ఆ ధ్వజవిహారమున్నచోటుకుబోయి, ఆ
వీరునితో యద్దముచేయ నుద్దేశింపబడు నహజముగా పొంపుగా యీ రణరంగమున
వర్ణించుచుండును. ఇదేవద్యము మరల ఇదే అశ్వాసమున 1౦2-వ పద్యముగా మన్నుచి. ఇది
యూనివర్సిటీ పంకోద్రకులు గమనించినట్లు లేదు. నేనూ అట్లే అంచినా.

సాచిం జూచి వారిపేనయును గడంగి యొందొంటికొఁ దాకిన, గంగాయమునల
సంపాతంబుచందంబు దోఁచె: నట్టియెడం గురురాజు రాధేయుని మద్రరాజం
దగురాజులను సాదరావలోకనంబున సంభావించి యిట్లనియె :-

౧౨౬

— శురురాజు నిజస్వైర్యమును కోలుకలపరుచుట —

ఆ. 'ఎద్ది ప్రయము పేయు నేపారుకూరుల
చిత్తములకు, నది యుదాత్త భంగి
నొదవె మీకు: బాహుమదమునఁ గొనియాడుఁ
డుగ్రకోర్యమహిమ యుల్లసిల్ల.

౧౨౭

క. 'బలుపెనఁగ బాండుపుత్రులఁ
బొలియించిన వతులరాజ్యభోగంబును; వా
రలచేతం బొలిపిన ను

జ్వల నాకమఖంబు గలుగు: వ్రాఁడు పోరన్.'

౧౨౮

వ. అనిన వార లందఱు సుబ్బి సింహనాదంబులు పేయఁ, దూర్యనినదంబులు
పెరింగ, వైన్యంబులు సంతనంబునం బొదరె, నప్పు డశ్వత్థామ రథికజనంబుల
మనంబులం బ్రమదం బెనంగ విట్లనియె :-

౧౨౯

క. 'ఆయుధము విడిచి యుండఁగ
సాయకగురు మీరు సూడఁ జంపిన కష్టో
పాయుని ధృష్టద్యుమ్నుని
మాయించియ కాచి, తొడినమఱు పే నూడ్చు.

౧౩౦

క. 'కడువడి వడముడియును గ
వ్యడియు వతనిఁ గావఁ బూచి వచ్చిరయేనిం
తెడుదురు మచ్చాపంబువ
వెడలు వివిధవికేళిలల వేడిమిచేతన్.'

౧౩౧

వ. ఆన విని, యవ్వడిషరథికావలి పెల్లగఁ బాండుపుత్రయో
ధనులవయ్యా నెనం గవియు దర్పము, వార బదగ్రవృత్తి మా
క్కొనిన మహోగ్రభంగియును, హెరపులీలం విస్మయం బొన
రె ననిమిసాంభరంగములఁ, తెల్లె రణంబు సుదీర్ఘద్రమై.

౧౩౨

క. జననంక్షయంబు పెల్లే

మన నచ్చుం : బ్రహ్మకాల మయ్యెనొ : కా తెం

దును నిట్టివి గలవె : యని,

మనమునఁ దలపోయ వలసె మముతోఁబులకున్.

౧౩౩

వ. అట్టియెడ :

౧౩౪

ఉ. ప్రీతి యెల్ల వీరుల వరించుటకుం జనుదెంచి, యప్పరో

వ్రాతము గంధపుష్ప సరివర్షణకేఁ యొనర్చ, పౌరభం

బాతటి సంవరించు లలితానిలుఁ దెక్కుడు నేపి వీచె, సం

జాత నవీనపుష్పజలజాలక సైనిక లాలసీయుఁ దై.

౧౩౫

ఉ. ఆనమయంబునం గురుకులాగ్రణి భీమునిఁ బాఁకె : వైరినం

త్రానవ మత్తవారణ కదంబనముదృట్టుఁదై యతండునుం

జేసె రణంబు, దర్పిబలసేన దలంకెడునట్లుగా నము

ద్వాపిత దుర్నివార్య బహుబాణ విసారణ చారుజోద్ధతిన్.

౧౩౬

— † ఉభయబలంబుల సమరసన్నాహము † —

క. వదనడి రాదేయుం డు

వృదప్తత్తిం గవిసె, గుణనినాదంబుమ బె

ట్టిదమగు రథనిస్వనముం

జదల నిగుడఁ బాండవాగ్రజన్మువి దెనకున్.

౧౩౭

వ. ఇట్లు గవిన, మనవైనికు లిట్లవి : 'రివ్వెదంబున దర్మనందనుం గదియ నడరిన,

నరుండు వచ్చి యడ్డంబు పొచ్చునపుడు :

౧౩౮

చ. 'నరునకు సూతసూతికి రణం బగు నేఁ డతి హైరభంగి : నం

దరయ వితండు గీటడఁచు నాకవి నన్నటు లున్నవాఁడు, దు

ర్పరరిపుబాధ దక్కి కురురాజు సుఖిత్వముఁ బొందు విప్లవ : రం

దరదము పేరి యీతవిమహాస్త్రివిలాసము సూత మేర్పడన్.

౧౩౯

క. 'గెలు పెల్లభంగి వితనికిఁ

గలుగు ననుతలంపు వుట్టఁ గా, విపుడు మనం

బుల జనియించు మనోరథ

మలనడుటయొ, పోర నెఱుఁగనయ్యెడు నదియున్.'

౧౪౦

వ. అనుచు గూడుకొని, రథ కరి తురగ నమ్మర్థ విర్దళితభూభాగంబుగా మరవడిన
రాధేయుం డరిభీషణం బగురణంబున,

౧౪౧

తే. మిగిలి, యప్పాండవాగ్రజా మగటిమియును
జలముఁ గోల్పచ్చి, తూలఁ బోఁ బలికి మెఱిసె
నధిప, యశనికి వీరకమై నద్దపడఁగఁ
గడఁగు నదైన యోధుల గర్వ మడఁచి.

౧౪౨

వ. అనిన విని, సంజయునకు ధృతరాష్ట్రం డి ట్లవియె:- 'గర్హండు దనమొన యె
ట్లాయితంబు పేసెఁ గొంతేయ ముఖ్యవైన్యనన్నాహం బెట్టి, దతం దతనిం
బొదివినయప్పుడు గవ్వడి యెవ్వలన నుండెఁ నవ్వీరుండన్నకడనున్న, నా సూత
నందనున కట్లు పేయ వశంబగునే? వానవుండు నకలసురగణంబులతోఁ బన్ని,
యన్నరువిపై వచ్చి ఖాండవంబు గాల్చుకుండఁ గావం జాలెనే? బ్రదుకున కాన
పడు మగల కతని మాల్కొనవచ్చునే రాధేయునకు వచ్చుంగాక' యనుటయు;

తే. ఇట్లు లను సంజయుం డమ్మహీశ్వరునకు-

'నంగిపతిమోహరంబుతెఱంగు ధర్మ

సుతుని యొద్దువిధంబు, నర్జునుఁడు వారి

పోరునెడ లేమియును; మీఁదిపోరు వినుము:-

౧౪౩

వ. కృపాచార్యుండును గృతవర్మయు మాగధులు వలవట, శకునియు నులూకుండును
గుట్టువుదళంబులతో వారికెలనను, పంశస్తకగణం బిరువడినాడుగనేలు రథిక
ముఖ్యరథంబు లగ్గలిక నుల్లసిల్లి దావటను, నీకొడుకులందుఁ గొందఱు కాంభోజ
శక యవన వైన్యపమేతంబుగా వారి యవులను, బహుబలభాసితుండై దుశ్శాస
మండు వెనుకనుం, గతివయ సోదరపరివృతుండై కురురాజుటి పిఱుందను, వశ్య
శ్లామప్రముఖ యోధులు గరి నికర కృతనన్నాహులై యన్నరపతి వియోగింప
నతవివజ్జ విలువ, *నిజపుత్రులుఁ దనచుట్టునుం గడిపి యెనక మెనఁగు, బరవశం
బున మెఱయ, సూతసూనుండు పేనాముఖంబునకుం దిలకంబై నిలిచి పొలిచె:

* కర్ణనిపుత్రులు - సుషేణ, వశ్యసేన, చిత్రసేన, వృషసేనులనువారు. వీరు తండ్రి
చక్రరక్షకులుగా ఎప్పుడు దగ్గరనేడి యుద్ధము చేయుచుండిరి. ప్రసేనుఁడుగూడ కర్ణని
కొడుకు అని చిత్రశాలా ప్రతియందును గలదు. (కర్ణ-వ: 3-183) వికర్ణుడు కర్ణనిపుత్రుఁడు
గాఁడు, దార్తరాష్ట్రుఁడు. ఈ వర్ణములో (1-ఆ. 189-172) పార్థునిచే తుదముట్టించఁబడిన
వశ్యసేనుఁడు-త్రిగర్తాధిపతి పోదరుని సుకుఁడు.

నట్లు మోహరించి మదకలమాతంగంబుల తఱచుకతంబున మొయ్యి మొత్తంబుల
తైవడిం గాఱుకొను నమ్మొన నురవడి నడిపించు నా కర్ణునిం గనుంగొని కౌంటే
యాగ్రజాండు గాండివి రావించి యిట్లనియె :—

౧౪౫

౪. 'సూతతనూజు మోహరము సూచితే! యెంతయు గట్టి యై నము
ద్వ్యోతితభంగిఁ దోఁచె! నది యుక్కునఁ బైవడి యబ్బులంబు వి
ర్భూతము సేయకుండఁగ నెమర్చొని, యెమ్మొయి విల్వరింత ము
స్సీతి విడింపుమా బలుపు నేర్పును దక్షులు పిచ్చరింపఁగన్.'

౧౪౬

౫. అనుటయు సంక్రందన నందనుండు,

౧౪౭

తే. 'సారవంతమై కర్ణునినైవ్య మురవ

జించుఁ గా కేమి దీనికి! నృపవరేజ్య.

పూని చేయంగవలయుఁ బ్రధానకార్య

మకవి నమయించుటయ! నాకు నది భరంబె'

౧౪౮

౫. అనిన విని, యమ్మనుజవతి యతని కిట్లను: 'న క్లేని నీవు రాదేయుని గెలుపుము.
నీమసేనుండు నుయోధనుని, నకులుండు వృషసేనుని, నహదేవుండు సౌబలుని,
కాపీకుండు దుశ్శాసనుని, సాత్యకి గృతవర్కను, భృష్టద్యుమ్నుండు ద్రోణ
పుత్రుని, ద్రౌపదేయులు శిఖండియుం దారును దక్కటి దార్తరాష్ట్రులందలవడువా;
రేను గృపాచార్యునితోడం బెనంగెద ననుటయు, నట్ల కాక యని, యతండు
మున్ను దన విలిచిన నెలపునకుం జనునెడ, నయ్యుధిష్ఠిరు వనుపుతెఱంగు వార
లందఱకు నెఱింగించె. నతండు వలనటివలన నైన్యగ్రవర్తి యయ్యును, వృకో
దరుండు వామపార్శ్వన ర్తియయ్యును, కై నేయ ద్రౌపదేయనషేతంబుగా నహ్వాం
డవాగ్రజాండు మధ్యభాగస్థుం డయ్యు నున్న, యమ్మోహరం బా సూతనందను
మొనయురవడి నరకుగొనక మార్చొనియె; ననవుడు నాంబికేయుండు—

౧౪౯

మ. 'నరుఁ డమ్మై విని వచ్చె, నన్నరునకు వృంక వ్రకశ్రేణికి

స్తర మత్యుద్భటభంగిఁ జెల్లుటయు మున్నుచించి; తీ వయ్యుధి

స్థిరునిం గర్జుండు దాడి యొచ్చె ననియుం బెప్పంగ వింటి; రణం

బరయం జిత్రము; నెప్పు ముత్తెఱుగు సువ్యక్తంబుగా నంజయో.'

౧౫౦

౫. అని యడిగిన, నంజయుం డమ్మానవవతి కిట్లను: 'నట్లు ధర్మజాండు పెప్పె కాని
యయ్యురువాఁగుం గడిపినప్పు డన్నియమంబు నడవక, కయ్యంపు టొచిత్యంబున

నొండుఁదెలుగు పెల్లె; నది యెఱింగించెద నవధరింపు : మన్విధంబున మొనలు
రెండును నొందొంటిం దార్కొనునమయంబున నవ్యపాది గట్టు నడచు చక్కటికి
నడరం గడఁగిన గ్రాలు కపి కేతనంబు గనుంగొని, తెంపుపెంపునఁ బొంపిరి
వోవుచుఁ ద్రిగర్తాది సంకప్తకలు సరథనంబుగా నడ్డవడి, పైకొని తఱిమి,
పొంగిన పయోవిధింబోలిన నబ్బలియుండు పెలియలికట్టంబోలి విలువరించి,
మాతంగవ్రముఁ సేనాంగ నకలాంగ శకలంబుల నిలాతలంబు గవ్వచుండ,
వొందొండ పేర్చి యాబలం బాబలమర్దన నందను సరదంబు ముంచికొవిన,
నవ్వీరుండు విజృంభితవిక్రముండై బడబాగ్ని కీలాకలాపంబు చందంబగు పాయక
వికాయంబు విగిడించుచు, నెక్కుడు మదంబున నమ్మాఁకలం ద్రెక్కొనుచుండఁ
దత్ప్రకారం బాలోకించి రాదేయునకు శత్యం దిట్లవియె :-

౧౫౧

ఉ. శోఅల్లదె : యర్జున భ్వజవిహారము గానఁగ నయ్యెడుం గపిం
ద్రోల్లననంబునఁ మెఱసి : యుద్బటు లై నత్రిగర్తు లేవు శో
భిల్లఁగ వారె : యన్నరుని బెట్టుగఁ దాకి, రతండు వంపవె
న్నెల్లి నిగిడ్చి ముంచె వదె : నింగి గుణధ్వని వొంగ వారలన్.

౧౫౨

వ. అని చెప్పిచూపెఁ. బదంపడి భారద్వాజపుత్రుని బరవనంపుమాటల నాబోపంబు
మిగిలి, మనరథికులు గవిసిన దారుజరణం బయ్యె నని, యాకర్షించి తది యేర్పడ
వినుము వివరించెద.

౧౫౩

పీ. కృపుడు సౌబలుఁడును గృతవర్మయును నలిఁ
జెలఁగు మూఁకలతోడ బెలువఁ గవిసి,
కాళ కైకయ మాత్యు కౌసల పాండాది
బలములఁ దాకి రగ్గలిక మెఱయ,
నారెండువాఁగుల నాయుధంబుల యెఱ
మంటలుఁ బొట్లను మింటఁ బుడమిఁ
జూడ నక్కఱముగ, శోణిత ధారలు
వ్రచురదూశీతిమిరముల నడఁప.

తే. భగ్గురథములు నివతికేభములు విహత
హయములును మృతభటులును రయమునకు వి

మాత మొసరింప, మమ్మద గమనభంగు
లందు వెరవులు మెఱయఁ బోరాడి రధివ.

౧౫౪

వ. అలోన.

౧౫౫

— కర్ణుడు పాంచాలకుమారుల పైఁబడి అనేకుల తుదముట్టించుట —

ఉ. మేలి మదావళంబులును మేటిహయంబులుఁ దమ్ముపిండు నా
బీలకఁ జుట్టి రాఁగ, రథబృందముతోఁ గురురాజు కర్ణుదో
ర్ణీలకుఁ దోడ్పడం గడంగె; రేణు వృద్ధిర్జముగా నతండు పాం
చాలబలంబుపై నడరె శౌర్యసముద్భుట వాహవీర్యుడై :

౧౫౬

వ. అబ్బలంబునకు బాసటయై చేదిసైన్యంబును, బెనుఁబ్రాపై పాండవావీకంబునుం
దఱిమినఁ, బెఱిగినదర్పంబునం బ్రదీప్తుం డయి యక్కర్ణుం డా గట్టిమూఁకలం
దఱిపి, మెఱుంగువాలమ్మలు వజ్రవ, నవి పీనుంగుపెంట లగుచుండ మజ్ర
యుక్కునం బొదివిన బలుమగలకుం గీర్తియు స్వర్గంబును నొసంగి, తమవారి
కంటెఁ బ్రమోదభరితులం జేయుచు, సాయకాసారంబులు వరఁగించుచు బహు
విధరథప్రచారంబు లుల్లసిల్లి; నాసేనలును గృవ కృతవర్మాది యోధబృందంబు
లతోఁ బెనుంగుమొనలును నొక్కటిగాఁ గలంచి, యందు కోణితజలంబును,
మాంస మజ్జామ ప్రిష్క కర్దమంబులను, బలితాతపత్ర హంసంబులనుం బొలుచు
నట్టి నదీప్రవాహంబులు వఱపె; ననుటయు, ధృతరాష్ట్రుండు ధర్మనందనుం
గర్జుండు గదియునప్పు డతవి కక్కడ నడ్డపడుట కెవ్వరు గడంగి; రిక్కడ
చితవికిఁ దోడ్పడ నెవ్వారు గలిగి? రనుటయు సంజయుం డవ్విభున కిట్లవియె:-

తే. ఇవ్విధంబున పేనల క్రొవ్వడంచి

సూతసూనుండు ధర్మజాకేతనంబు

దెనకు నడర ధృష్టద్యుమ్నుఁ దెనక మెనఁగ

బంధులును దాను వడి నడ్డవడియె నధివ.

౧౫౭

క. వారలఁ గడచి ప్రభద్రకు

లారాధేయువయఁ గవియ, నాతండు మహో

దారుల నేడ్వర భద్రా

కారుల వారాదన ప్రకంబునఁ గూర్చెన్.

౧౫౮

క. కవి పాంచాలురు గోపం

బును దర్పము నెఱయఁ మెఱయఁ బొదివిన, రాధ

తనయుం దీరువదియేపురః

దునిమె నిరువదేను వెడఁదఱుపులఁ బెలువన్.

౧౬౦

క. వెండియు నేపునఁ బైకొని

చండశరప్రకరములు వెనం గురియఁగ, మ

ద్వందతఁ బాంచాలురఁ గ

ర్జుం డేవురఁ జంపె నైదు కూరాప్రములన్.

౧౬౧

మ. ఇట్లు భానుదేవ చిత్రపేన సేనాబిందు తపన కూరపేమలం గీచడంచి, యాచోవ
దీపితుండయి చక్రరక్షకులగు సుషేణ సత్యసేనులు వెనుక బలసి వచ్చు వృష
పేనుండు విమ్మువ్వరుగొడుకుఁ గడిమి రూఢి కెక్కం. దనకు రణక్రీడకుం
దోడువదియెడు నుల్లాసంబున నుల్లంబు వల్లవింపం, బాండవబలంబులం గలించు
నయ్యంగవతిమీఁద దృష్టద్యుమ్న శిఖండి జనమేజయ ప్రముఖపాంచాల కుమా
రులును, సాత్యకి నకులనహదేవ ద్రౌపదేయులును, గేకయ మాత్యయోధవీర
వ్రాతంబును భీమసేనపురస్కరంబుగాఁ దోతెంచిన, బహుశజలధరంబులు ధరణి
ధరంబువయిం గురియు పెనుసోవచందంబు దోవ, వివిధాత్మకత్రంబు లతవి
వయిం బొరఁగింపం గనుంగొని, కౌరవేశ్వరుండు దుశ్శాసన శకుని తదీయ
తనయులు దన కెలంకులం దఱుమం, గరిపుటలతోడం గడంగి, యవ్వడముడివి
మార్కొవి:

౧౬౨

క. తామను వారును దూపుల

వాన వయిం గురియ, నతఁడు వారించి గళ

ద్దానంబు లోలమధుకర

మైన గజవ్రజముఁ బటకరాద్యులఁ బొదివెన్.

౧౬౩

క. పొదివెడునప్పుడు శౌర్య

న్నదుఁడగు నయ్యవిలతనయు మార్గములు బె

ట్టిదముగఁ గవియుడు, నోటఱి

యెడరువ లేరైరి కురునరేంద్రుఁడు వారున్.

౧౬౪

మ. బలుగాలిక నలుదిక్కులం జెవరు నభ్రశ్రేణి చాడ్చున్నము

జ్వల సూర్యాంకులచేత విచ్చు నిబిడధ్వంతంబు నందంబు, జూ

డ్కులకుం దోఁచెఁ బ్రవంధ సంగర వటిఘండైన యాభీము కూ

పులమొత్తం బడరం, గరిప్రకర ముద్భూతార్తిమై తూలినన్.

౧౬౫

—॥ కర్ణనందనుల విజృంభణము, అందు సత్యనేనుని వీరమరణము ॥—

వ. అట్టియెడం. గృవప్రముఖ రథికులు రాధానందన భవన్నందనులకుం దలకడచి.
వవననందను పార్శ్వంబులం దఱుము ధృష్టద్యుమ్నాదియోధులం దలవడిరి.
దుశ్శాసన ప్రభృతులును వారిం గూడికొనిరి. కర్ణనందను లక్ష్మీస్మీరమర్దనుం
దాకి. రందు నుషేణుండు.

౧౬౬

క. ఖరభల్లంబున నాతవి

శరాసనము ద్రుంచి. నారసములు రయముమై

నురమున నేడు సౌవిపి. వి

వృరవినదం బెనఁగ నార్చె మరలు నుశింసన్.

౧౬౭

పీ. కనలి. యొందొకవిల్లు గొవి కీవకాంతకుఁ

దక్కుమారుని చావయిష్టి విఱుగ

నేపి. మై బల్దాపు రీరేడు నాటించి

త న్నన్న దొడరు రాధాతమాజా

నుబ్బు వాలమ్ములు దెబ్బదిమూఁట వా

రించి, తత్పుతుఁడు దోర్లొల మెఱయఁ

జేరిన. నా సత్యనేను రథ్యంబుల

సూతుఁ గార్ముకమును గేతనంబు

కే. నేడు జూపులఁ దుమనూడి. యేచి మూఁడు

నారసము లంగమునఁ గ్రుచ్చి. నాశమునకు

వికపికాంబోరుహముఁ బాపు వెరపు దోఁవఁ

దువిమె వెనఁ గత్తివాతియమ్మున కిరంబు.

౧౬౮

—॥ నుషేణ భీమసేనుల పోరిలో కర్ణుండు నకులంఁడు జొరబడుట ॥—

వ. తునిమి. దోస్సారంబు దుర్వారంబుగా నుక్కునం దక్కటి రథికజనంబులవయ
నడరి. కృప కృతవర్మాది రథికవరుల కోదండంబులు దుండంబులు పేసి, వారిం
గ్రూరమార్గణంబుల మర్దించి. దుశ్శాసనుని సాయకత్రయంబునను. సౌబలునిఁ
దద్విగుణబాణంబులను స్రుక్కించి. యుర్రాకుని నతవికమ్ముని నొక్కుమ్ముడి
విరథులం గావించి. కర్ణుకొడుకుం గనుంగొని: 'యోరి నుషేణా. పొలిపితి
పొమ్మ'నుడు బలునారసంబు నిగిడించిన. నదివదుమన కర్ణుండు నఱికి. మెఱుంగు

బమ్మలు మూడు మేనంబులవ నులుక, మఱియు నట్టిమార్గణం బమ్మమారు
నువలక్షించి యేసిన నా సూతనందనుం డదియునుం ద్రుంచి, యవ్వడముడిమీదఁ
ద్రిన ప్రతితీవ్రవ్రదరంబులు వరఁగించె. వప్పుడు నకులాండు గవిసిన; ౧౬౯

ఆ. చిత్రవాపముక్త శితశరపంచకా

హతశరీరుఁ జేసె నానుషేణుఁ,

దేచి వకులుఁ డతని విరువదియమ్ముల

నొంచి, కర్ణమనము నొవ్వ నార్యె.

౧౭౦

వ. అరిగి నుషేణుఁ డెంతయు రయంబునఁ బొమ్మిది బొడ్డవాఁడితూ
పులు మెయిఁ జొచ్చి, విల్ దునిమి పొంగిన, నొందొకదీప్తచాప మ
గ్గలిక దలిర్ప నెత్తి, వెనఁ గార్ముకదండము ద్రుంచి నొంచె దో
ర్పలవిభవం బుదాత్తముగఁ బార్థునికమ్ముఁడు సూతు నాతనిన్.

౧౭౧

ఆ. అవ్యచాప లపితహస్తఁడై కడఁగి ను

షేణుఁ డతని షష్టిబాణగార

విహతదేహుఁ జేసె సహదేవుఁ డడరిన

మేటితూపు లేడు మేనఁ గ్రుచ్చె.

౧౭౨

—♦ కృష్ణ సేనుఁడు సాత్యకితోఁ దలపడుట —♦

క. అయ్యారువురు నబ్బాబుని

కయ్య మమరదై త్యరణము కరణి మహోగ్రం

బయ్యెఁ వృషసేనుఁ డత్తతి

విమ్యుని సాత్యకి నెదిరై విమవయ మడరన్.

౧౭౩

సీ. సాత్యకి వృషసేను నప్తనప్తతి మార్గ

జంబులఁ బొదిచి, బాణత్రయంబు

సూతుమై బిజివిన, నాతఁ డాతని పెనుఁ

గడఁత వారికయమ్ము గాఁడ నేయఁ,

గోపించి మూడుబల్లాపుల సారథి,

నొకభల్లమున విల్లు, మజ్జ్వలాత్మ

నప్తకనిహతి నశ్యంబుల, నేకకాం

డస్ఫూర్తి గేతుదండంబుఁ దునిమి,

అ. శినివరుండు వక్షమున మూడుశరములు

నాట, సౌగసి కర్ణసందనుండు

దెలిసి కనలి, వాలు బలుకయుఁ గొని తేడు

డిగి కవియ నవియు నుగ్గుసేసె.

౧౭౪

వ. ఇష్టిధంబున విరళుండును విరాయుడుండునునగు నక్కమాతం గమంగొని, దుశ్శాసనుండు రయంబున నెయిది చెయిచాచి విజరథంబుమీదికిం దిగిచికొని, తొలంగం గొనిపోయిన; వతండు పేతోక్కయరదం బెక్కి, యెప్పటియట్లు కర్ణు తేరివెనుక వర్తించె. నయ్యంగవతి తొమ్మిదియమ్ము లడరించి శై నేయు సూతాశ్వ చావంబులు రూపడంచి, యతని పాలమ్మున మూడు వారికయమ్ములు నాటించె. నా సత్యకనందనుం డన్యన్యందనారూఢుం డయి కవిసి, కర్ణునకుఁ దోడువడు బలంబులం గలంచి, యతని తనువున నేడునారసంబులు విగిడించెఁ; గూడికొని శతాసీకుం డన్నియశరంబు లేసె. నప్పు డురువడించి తక్కటి ద్రౌపదేయులు దెబ్బదిమూడును, ధృష్టద్యుమ్నుండును శిఖండియుం బదివదియు, భీమసేనుం డటువదినాల్గును, సహదేవుం డేడును, నకులుండు ముప్పదియును, యయోధానుం డేడును, బాండవాగ్రజుండు నూలును బాణంబు లా సూతపుత్రువయం గుప్పించి నొప్పించిన.

౧౭౫

—♦ పాండవసీరులు ఒక్కమ్ముడి కర్ణునిపైబడి దైన్యంబునొందుట —♦

క. ముదమున నతఁ డందఱఁ బది

పదితూపుల నే పడంచి, బహువిధగతులం

దదనీకంబునఁ దే రొ

ప్పిదముగ వడి నంచరింపఁ బెద్దయు మెఱసెన్.

౧౭౬

శా. శై నేయుండును భీమసేనుండును ధృష్టద్యుమ్నుండుఁ ద్రౌపదీ సూనుల్ మున్నడరంగఁ గిట్టి, విశిఖస్తోమంబు లొక్కమ్ముడిఁ మేనం గ్రువ్వ, శిఖండియుఁ భుజబలోన్మేషంబు సూపఁ, వెనం దా నయ్యోధుల సూతసూతి విరథత్వస్తబ్ధులం జేసినన్.

౧౭౭

వ. వియవృరులు వెఱఁ గండిరి. వెండియు, నప్పీరుండు వారల నందఱ నప్రధారలం బొదువుచు నేదైటం బెఱవారిని బాణాంధకారంబునఁ గప్పినం, ద్రిప్పికొవియును దొలంగియు దెరలియు మరలియు నారథికసంఘంబు దైన్యంబు నొందె. నంత ధర్మనందనుని బాధింపఁ దలం పెయిన;

౧౭౮

క. ఆరాధేయుం దాతవిపై

రయమునఁ గవియు మోరభంగిఁ గవి, మహా

దారంబుగఁ జేదిబలము

తోరవ నెడసొచ్చెఁ దూర్యములు మొరయంగన్.

౧౭౯

ఉ. సూతనూజఁ డబ్బలము సొచ్చి, శతత్రయయోధవీరులం

జేతులతీఁట వో నులుము సేసి, విశృంఖలదర్ప దుర్దముం

దై తలుచుంగఁ, గల్పితరథాక్రమ మొప్పుగ వచ్చి ధర్మజుం

ప్రీతునిఁ జేయుచుం, గడిమిఁ బేర్చిరి సాత్యకియుఁ శిఖండియున్.

౧౮౦

క. వారికిఁ దోడ్పడి యక్కడి

వీరులు గొందఱు గడంగి, వివిధోగ్రశరా

సారము లంగాదీశ్వరు

పై రయమునఁ గురిపి రుగ్రభంగిఁ జెలఁగుచున్.

౧౮౧

క. కురువక్షయోధులును స

త్వరులై యారథికవరులఁ దాకి, భుజావి

స్ఫురణము సూపిన వద్దుత

కర మయ్యెఁ దడవనరమున కయ్యుం బడిసా.

౧౮౨

వ. ఆనంకుల నమరంబువందు;

౧౮౩

క. బాణజ్వాలలు బెట్టు వర్ష, గగన ప్రక్షోభణ జ్వాలితా

క్వాణస్ఫూర్తి చటవృక్షారవముగాఁ గర్జోగ్రదావాగ్ని య

క్షీణోదగ్రత వైరిపైన్యవన భస్మీభావ నిర్వాహసా

రీణం దై వెలుఁగొందె విర్జరులు వర్ణింపంగ; నే ముద్బుగన్.

౧౮౪

వ. అమ్మహోగ్ర విజృంభణంబున.

౧౮౫

— శర్లుఁడు ధర్మరాజుతోఁ దలపడి అవలీలగాఁ జోరుట —

క. అబోవ మడఁగి, యచ్చటి

మేటిమగలు తీవ్రవడిరి మెయిగలి గర్జుం

దేబలవికిఁ గవిపె, ధను

ర్యాటంకృతి పెలఁగఁ బొందవాగ్రజామీదన్.

౧౮౬

వ. ఇతైఃసంగునం గవిసిన, నతవిమీద నమ్మేదిసీనాయకుండు సాయకజాలంబులు
వరఁగించిన, నతం దుఱక యతిరయంబున నవి వారించి, గరా

పీ. వప్పుమఁ జావంబు నడిమికీఁ ద్రుంచి, మై
మఱువుఁ దొంబది శితమార్గముల
భేదిన, రత్నప్రభాదీప్త మగునది
సౌదామసీ చారుణలద మంబు
జాప్తుని తనువున కడ్డ మై యుండి వా
తాహతం బై పాయునట్ల వోలెఁ
బడుటయు, మణిమయాభరణ సుందరమైన
యతవిగాత్రము నతారాంబరంబుఁ

తే. బోలి, యప్పుడ యాసూతపుత్రుచేత
రక్తమయ మయి పల్లవోద్రిక్తకల్ప
తరువుచందంబు నొందె; నతండు రాజు
ధర్మమూఁది వలింప కదలె నధిప.

గరా

వ. ఇట్లదల్చుచు.

గరా

క. చదల మెఱుంగులు పర్వం
గౌదమపిడుగునట్ల నిగుడఁ గుంతినుతుఁ డు
బ్బు దలిర్ప శక్తివైచిన,
నది కర్ణుఁడు సప్తభల్లహతి నెడఁ దునిమెన్.

గరా

— శర్ణుఁడు సాత్యకిని శిఖండిని వెగడుపఱచి, ధర్మజాని అవమానించుట —

పీ. పాండవాగ్రజుఁడు దర్పంబును వేగంబు
నొప్పు, నవ్వీరుని యురమువండుఁ
గరముల పాలభాగంబున నాల్గు తో
మరములు పొనిపి నెత్తురులు వఱపి
యార్చిన, బేర్చిన యగ్గలికంబున
నామాతనందనుఁ డతని సూతుఁ
జంపి, కేతువుఁ ద్రుంచి, శాతశరంబుల
సంగంబు నొప్పించె; నపుడు సాత్య

తే. కియు కిందియు నెడ సొచ్చి, రయము బలుపు
మెఱయ రాధాతనూజువిమేన నమ్ము
తొక్కమొగి వింస, నయ్యోధుఁ డుఱక వారి
విరఘులుగఁ జేసి, విండులు విఱుగ నేసె.

౧౯౧

క. తనువులఁ బటబాణంబులు
వినిచి, వెగడునఱచి, కడచి నిరతిశయ రయం
బునఁ గదిసి, ధర్మనందను
ననేకసాయక పరిక్షతాంగుం జేసెన్.

౧౯౨

వ. ఇవ్విధంబున రాదేయుండు నొప్పించినం, దదీయనఁతరంభంబు పైరింపం జాల
యమ్మహీపతి హతసారథికంబగు విజరథంబు దొలంగం దోలుకొనిపోయిన, దోడన
తవిలి పొదివి నిలువరించి హానభాపితుం డగుచు నయ్యంగపతి యతనితో
నిట్లనియె:—

౧౯౩

సీ. 'క్షత్రియకులమున జన్మించి యది ధర్మ
మిది యధర్మం బని యెల్ల నెఱిగి
నట్టి నీ కిట్టి మహాహవమునఁ బ్రాణ
ములు దాచికొన శాత్రవులకుఁ దొలగి
పోవుట దగునె? నీబుద్ధి గానఁగ నయ్యె;
నృపనీతి యెఱుఁగవు, నీవు బ్రాహ్మ
జాదారవేదివి, యాగాధ్యయనముల
నర్తింపు, కయ్యంబు వలన దుడుగు

తే. మింక, ననుబోటిఁ దొడరిన వింతకంటె
నెడరు వాటిల్లు, వేగ పొ మ్మింటికడకు,
హరియుఁ బార్థుఁడు నున్నెడకైన నరుగు
మేనుదెగ నీదుప్రాణాన కింత నిజము.'

౧౯౪

వ. అది సరికి, గొంతివచనంబులు మనంబున నునికింజేసి వధియింప నొల్లనివాఁడై,
యస్సాందవాగ్రజా విడిచి, యాపురుషనత్తముండు తదీయ సేనాసముదయంబు

నానాప్రవిహతంబు నేవె. *లజ్జాకులమానసుండగు నమ్మానవపతియును దత్పు
దేశంబున నిలువక తొలంగి పోయెం. బోవుటయు, ౧౯౫

క. విను. మతవి యోధజనములు

మొనయుఁ దిరిగె, నట్లు నమరమున విముఖం బై
చను నబ్బలముం గని, వెను
కొనియెం గర్జుండు నీడుకొడుకులుఁ దానున్. ౧౯౬

క. పటుపింహవాద తూర్వో

త్కట రవ గుణవిన్యసములు గలవి యఖిల ది
క్తట దారణకేలి నము
దృటము లగుమఁ గురుబలమునఁ బరఁగె నరేంద్రా. ౧౯౭

ఉ. ఇమ్మెయి సూతనందనుని యేర్తెఱి కోడిన యోధవీరసం

మమ్ములఁ బొండవాగ్రజుఁడు గన్గొని పేర్కొని, పేరెఱుగునం
'గ్రమ్మటిపేర్చి కౌరవనికాయము గర్వ మడంపుఁ' దన్న దై
ర్యమ్మిగుర్తోత్త. పే తిరిగి రారథికుల్. మరలెఱ బలంబులుఁ. ౧౯౮

వ. ఇవ్విధంబున వృకోదరపురస్సరంబుగాఁ బొండవబలంబులు మార్కొనిన మన
మూఁకలుం గూడికొనితిరం బై త్రోవితలపడుటయు, నయ్యిరువాఁగనందు, ౧౯౯

మ. కరిబ్బందంబులు ద్రెల్లెఁ బెల్లుగఁ, దురంగప్రోమముల్ పెక్కు గూ

లె, రథావీకము లగ్గలంబు గెడసెఁ. లెక్కింప బె క్కెన కా
ల్వార మొత్తంబులు రూపడంగె, నిదము ల్పుగ్గయ్యె. నన్నేల నె
త్తురువెల్లిఁ మునిగెఁ. మరుత్తచరపంతుల్ పెక్కినం బందఁగన్. ౨౦౦

వ. అట్టి సందడిగయ్యంబున భీమసేనుండును కై నేయుండును బెట్టిదంపు టురవడిం
గవిసిన, ధృష్టద్యుమ్నాది రథికప్రకరంబును బరవనంబు సేయం. గురుబలంబు
వెలుచుచి పఱచినఁ. గర్జుం దదర్చి కరతలం బెత్తి 'నిలు నిలు'మని పలికిన.

* కర్ణుఁడు కుంతికి యిచ్చినమాటమీఁద, చేఱిక్కిన నలువురు పొండపులను అవమానించి,
తాకనాఁటి వదలివేసి ఉన్నాఁడు. మొట్టమొదట భీముని (ద్రోణపర్వము-4-ఆ; 239, 248)
రెండవతడవ నహదేవుని (ద్రో-వ; 5 ఆ; 180, 181) మూడవమారు నకులుని (కర్ణ-వ; 1 ఆ-
123) చివరన ఇప్పుడు ధర్మరాజును ఎగతాళికో కించపరచి వదలివేసియున్నాఁడు. ధర్మరాజుని
అవమానమే దుష్టవలితమును చేకూర్చినది.

నమ్మోహరంబు నిజవదయ్యె; నవప్థంభ విజృంభితుండైన యానాతనూనుండు వెండియుం గొరవుల వేటువేటు పురికొల్పి మరల్చిన, నమ్మొనయును మొగకట్టి విలిచె. నంతం బవమానసూనుం దాను మార్కొన నగ్గలించె; నతం డతని నాలోకించి యంతకుమున్ను క్రుతకీర్తిన్యందనం బెక్కియున్న తమయన్నవలను సాత్యకి భృష్టద్యమ్నులకుం జూపి నారలతో నిట్లనియె:—

—౨౦౧

ఉ. 'ఈతఁడు దుర్దశం పొరపె వేను గనుంగొనఁ, గర్జుఁ డేది దు
ర్హితవరుణా మయోధనునిఁ బ్రీతునిఁ జేయుటకై కడంగె, మీ
చేతికి విచ్చి యిట్లరువు పేపెద విన్నరనాథు, నాకు నా
సూతనూభవుణ నమయఁ జూడక పోదు విషాద మెమ్మెయిన్.

—౨౦౨

క. 'ఏ నొందె నతవిచే, నా

చే నొందె నతండు దెగుట నిద్దముగ, మదిం

బూని కడంగెద, మీ రీ

భూనాథునిఁ గాచికొనియ పోదు నడపుఁడి.'

—౨౦౩

—♦ కర్ణుఁడు భీముఁడు పోరున కలియఁబడుట —♦—

చ. అని పటుసింహనాదమున నంబరముం బగిలించి, తేరు క
ర్ణునిదెనఁ బోవ నిచ్చినఁ గనుంగొనిఁ శత్రుఁడు కర్ణుతోడ ని
ట్లను: 'మనమీద వచ్చు ననిలాత్మజాఁ జూచితె; యంతరంగ మే
ర్పునలుక కామిషం విడఁగఁ జూచినచందము గాన నయ్యెడన్;

—౨౦౪

చ. 'అలిగిన మూఁడులోకముల నై నను జీరికిఁ జేకొనం దితం,
దలము వరాక్రమమ్పురణుఁ డర్జునసూనుఁడు, నాత్మవృక్రుఁడుం
బొలిపిర కాని, కోపమునఁ బొంగఁడు నాఁడును నాఁడు; నింత దో
ర్పలమును శౌర్యసారముఁ దిరంబయి చూచు మెచ్చఁ జూపుమీ.'

—౨౦౫

చ. అనవుడు భీముఁ జూచి యతఁ డాతని కిట్లను: 'నట్టివాఁడ కా
కనిలజాఁ డెల్లు? నమరాగ్రమునకా భవదు క్రియట్ల యిం
తమవగునే కిరీటిఁ దెగటార్చఁగ, వీతని నొంపఁ జంపఁ దా
గని వెన నచ్చునాతఁ; డధికం బగుమచ్చల మిష్ట సూడుమీ.

—౨౦౬

చ. 'తరమిడి చంపెఁ గీచకళతంబు నికం, డది యేలఁ యెల్లెడఁ
విరు దనఁగా బలాధ్యుఁ డనఁ బెద్దయుఁ బేర్చినవాఁ డగుఁ' అప్పుకో
దరుఁ! డటు లై న, నీతని మదం బడఁగించుట లీల నాకు; నీ
వరదము నమ్ముఖంబుగ రయంబునఁ బోవఁగ నిమ్ము భూవరా.' ౨౦౭

ఉ. నావుడు, దేరు మద్రనరనాథుడు భీముని దిక్కుదగ్రతం
బోవఁగ నిచ్చెఁ; దూర్యరవముల్ నెఱఁగెఁగొ దివి విక్కుటిల్ల, న
ప్పావని నవ్వుచుఁ బలము పాయ వడం గడుబెట్టు గిట్టివం,
జేవ దలిర్ప నారథికసింహానిఁ గర్ణుడు గప్పెఁ దూపులన్. ౨౦౮

వ. కప్పి యాలోవ;

క. వెన నతని యురము బలనా

రనమున నొందుటయు, నతఁడు రాదేయతను

ప్రసరన్నవనారాచో

ల్లపితుం దై మెఱసెఁ గురుబలంబు దలంకన్. ౨౦౯

ఉ. నూతతనూభవుం డనిలసూనుని చావము ద్రుంచి యేచి, యు
ద్వోతిత మార్గణంబు మెయి నుచ్చి చనఁ విగిడింప, నొందుని
ల్లాతఁడు దైర్యసారము రయంబును జూవలు మెచ్చ నెత్తి, నం
ప్పీత శరోత్కరం బతని పేదర మాడఁగ నేపి యార్చినన్. ౨౧౦

తే. ఈడఁబోక రాధాసుతుఁ డేనె విరువ

దేను నారావములు వవమానతనయు

కత్తకము దూఱి, యంగంబు గాడి పాఱి,

విలువ కట, చని మేదిసీతలము పొరఁగ.

౨౧౧

* వృకోదరుడు-వృకము-లోదేలువంటి పొద్ది (అకలి) గలవాడనియు, వృకమనగా అంగుష్ఠమాత్ర పరిమాణముగల జకరాన్ని, దానిని గలవాడనియు అర్థము. మానవుని జక రాన్ని వడ్లగింజమొన అంతమాత్రమేనట; లోదేలుకు ఎన్నటికి-ఎంతటా తీరవి అకలి ఉండుటే గాక క్రౌర్యమున ఏ అడవిజంతువుగూడ దీనికి పరిరావు; గుంపుగట్టి ఇవి పొంపాకొండకు దిగును. అట్లే ఇక్కడ భీముడు కీచకులను యాపించిన క్రౌర్యమో అన, తరమిడి (వరుస బెట్టి; వదలక; ఎదురెక్కువలను గమనించి) చంపినాడనుటలో యీ వృకోదర వడ్లనయో గము సారస్యమును దెలుపుచున్నది. ఇట్టి బొదిత్యవ్రయోగములు కవిబ్రహ్మ సొమ్ము.

—♦ మూర్ఖుడుడైన కర్ణుని నాలుకను భీముడు కోయఁబూనుట ♦—

మ. అలుకం గెంపు గనుంగవం గదురఁ గా నప్పొండవుం దేసినం,

గులికంటో యనఁ బ్రజ్వరిల్లి నిగిడెన్ మోరంపుభల్లం బుర

వ్వలి భేదిల్లఁగఁ దేరిమీదఁ బడి మూర్ఘం బొంది కర్ణుండు, వి

శ్చలతం జచ్చినయట్లు బుందె; వెఱు దత్తైన్యంబుఁ దూలెం గడున్. ౨౧౩

వ. అప్పు డయ్యనిలతనయుండు దనయరదంబు గదియం దెచ్చి. యా సూతవంద
నుం గనుంగొని: 'యిహ్నిచ నాలుక గోసెద' ననుచుం గట్టినయలుఁగు వెఱికి.
యతని యరదంబుమీది కరుగ నుత్సహించిన జూచి, మద్రవిభుండు వారించి:—
'యిది మూర్ఘగాని మరణంబు గా. దీయవస్థ నాలుక గోసినం జచ్చు. నితనిం
జంపుటకుఁ బార్థుండు ప్రతిన వట్టినవాఁడు; నీవు సంపిన నతండు నెవ్వగం
బొందు' ననిన విని, యవ్వీరుండు:—'పీఁ దిప్పుడు సాంధవాగ్రజాని బాధించినం
గ్రోధాంధుండనై యది మఱచితిం గాని, చావు గామియు నిట్టియెడ నాలుక
గోయం దడవఁ జచ్చుటయు నెఱుంగుదు. నిత్తైఱంగు నీవు దలంపించి లెన్న
చేసి, తిద్దురాత్ముండు సభలోన ననభ్యంబులగు మాటలు ద్రోపది నుద్దేశించి
యాదిన నుద్దీపించినకోపం బజాతశత్రునకుఁ బ్రియంబుగా నడచికొని యుండితి,
నేడు తద్వేదన వెలార్చుం జూచితి; నట్ల చేసితినేని మానధనుండైన ధనం
జయుండు దనచేసిన పూనిక నెఱపంగానక మనంబునం గుంది మడియుఁ; గృష్ణ
యుధిష్ఠిరులు నాతనితోడివార, యింత ప్రమాదంబు నీవు గలిమిం దెలిసితి,
మేలయ్యె; మాతులా, నీయాజ్ఞ యుల్లంఘింప'నని పలికి నిలిచె. శత్రుండును
సంతసిల్లి తేరు దొలంగించె; ననుటయు నాంభికేయుండు సంజయున కిట్లనియె:—

క. 'పొండవుల నాజి నోర్పు ని

తం దని మీరాజు సూతతనయునిఁ బొగడున్,

గం దడచె భీముఁ డిట్టిమ

గండుఁ గలఁడె : పిదప నెట్లు గయ్యము సెల్లెన్.'

౨౧౪

—♦ భీముడు శ్రుతవర్మాదికురువంశమారుల పెక్కండ్రఁ జంపుట ♦—

వ. అనవుడు సంజయుం డాంభికేయున కిట్లను:—నట్లు బాధితుం డయిన రాధేయుం
గనుంగొని కురువతి తమ్ములతో విట్లను:—'భీమపేనుచేత సూతసూనుండు గరు
నొచ్చెం గావలయు, వేగం బెయిదుఁ' డనుటయు, శ్రుతవర్మాది కుమారులు

గొందఱు పటుగతిం గవిసి, యక్కొంతేయుం జుట్టుముట్టివ; నతండుఁ దదను
చరుల నేనూట యేఁబండు వీరరథికులం విలుకుమార్చి, శ్రుతవర్మశిరంబు భల్లం
బునం ద్రుంచిన, నది ముఖికాంతి మెఱయం జంద్రమండలంబు మహి తెఱఁగు
తెఱంగు దోఁపం బడియెఁ; బటుబాణద్వయంబున వికటుని నముని బెట్టేసిన బెడి
దంపుగాలిం దూలు తరువులకరణి ధరణిం ద్రెక్కిరి, తదనంతరంబ తీవ్రనారాచం
బునఁ ¹గ్రాథుం గూల్చి, నందోపనందుల నొక్కపెట్టి పెక్కమ్ముల బొరిపుచ్చె.
నిట్ల నీకొడుకు లార్వరుం దెగినఁ దక్కటివారు వచ్చి దైన్యంబు నొందివ
నైన్యంబు గలంగె. నంతకుఁ దెప్పటి యెప్పటిబరవసంబు శోభిల్లం గర్జుండు
గడంగి డగ్గఱి;

౨౧౬

—♦ కర్ణభీముల భీషణ రణము ♦—

చ. అనిలజుమీఁద నేయ, నతఁ డాశరముల్ దునుమాడి, నప్తకాం
దనిహతుఁ జేసె నాతని, దృఢప్రదరంబులఁ గప్పె నాతఁడుఁ;
వినుము నముజ్జ్వలప్రదరవిద్ధునిఁ గా నొనరించి యమ్మరు
త్తనయుండు పేర్చి యార్వ, వసుధావర, యారథికుం డుదగ్రుఁ దై.

౨౧౭

మ, పదిబాణంబుల నొంచి నిల్లు దునుమం, బ్రసీత దీప్త్యజ్జ్వల
ద్గద వైచెం బవనాత్మజం, డది యెడఁ బండించె నవ్వీరుఁ, డు
న్మడుఁడై పాండవుఁ డొందువిల్లు గొని నానాకంకపత్తంబులం
బొదువం, గర్జుండు నొంచెఁ దత్తను పతిస్ఫూర్ణద్దశాత్తంబులన్.

౨౧౮

చ. డానం గోపించి;

౨౧౯

చ. పటుతరమైన నారసము పొందునృపాత్మజఁ డుగ్రుఁ దై యుర
స్తటమున బెట్టు గ్రువ్వ, బెడిదం బయి వీఁపున నుచ్చి పోవ, ను
త్కట ధరణీప్రకంపచలితంబగు శైలముఁ బోలి శాల్మి మి
క్కుటముగ రోషరంజితముఖుండయి కర్జుండు ఘూర్ణితాకృతిన్—

౨౨౦

చ. రయమునఁ బంచవింశతిశరంబులు మేన నిగిడ్చి, భల్లనం
చయహతి విల్లు నక్కడఁచి, సస్మిత వక్త్రనహస్రపత్తల
క్షి యతిశయిల్ల, రథ్యములఁ జెందిన; మారుతి యేచి విద్విష
దృయద గదా రుచిస్ఫురిత బాహువిలాస విభానమానుఁ దై;

౨౨౧

వ. అరదంబు దిగ్గ ముటికి కర్ణునిదెసం గవియం, గురువతి సేవంగల యేనుంగులంబి
బిదియేడింటిం బురికొల్పిన, నవి దివాకరుఁ బొదువు నంబుదంబుల చందంబున
నా జెట్టిమగనిం గిట్టిన, వతండు జోదులతోడం గూడ నగ్గణంబులం జడుపుటయు;
పొబిజని మోటుకంబు లాదోసంబున మూఁడువే లొక్కట మరవడించిన, వాని
ప్రాపున నరదంబులుం గాబులంబులుం గవిపి కూడికొని పొదివిన మదం
బొదవి ¹యమ్మహాబలనందనుండు దారుణ రణవిహారంబున నొందొండ నేర్చిన,
యబ్బిలం బుజ్జ్వలావలంబున వైచిన చర్మంబుదాల్చున ముడింగి యొడిగె. నప్పు
దాశకుని యొధులు సంవశతరథికులు రథనంబున నడరిన, వారల సూతాశ్వ
తేకు న్యందన సమేతంబుగా నతిముఠి ముఠుమాడి, యగ్గలిక మెఱువనం గవి,
²యగ్గంధారరాజు వనువం గడంగిన యవపదేశీయులగు నాశ్వకులం ద్రినహవ్ర
సంఖ్యల నవ్వడముడి పొడిపేయుదవ్వుట్ల గార్చిచ్చు వెదురుటదవి నేర్పు తెఱుంగు
నందోఁచె. నిట్లు గదనండువుసేసి, యొండురథంబెక్కి యక్కొంతేయుండు
భండనంబుసేయ; రాదేయుండు పాండవేయాగ్రజం దాకి తీవ్రవ్రకాడంబులం
గప్పి సారథి నమయించినఁ, దేరు తురంగంబులు దొలంగ నీర్చికొని పాఱిన,
వెనుకొను నయ్యంగవతిం గనుగొని,

౨౨౨

— ♦ ధర్మణాని వెంటఁబడిన కర్ణునికీ భీముఁడు అడ్డుకగులుట ♦ —

ఉ. భీముఁ డదల్చుచున్ రథము భీమగతిం గవియింప, నాతఁడు
ద్దామత మాటుకొన్న, వివిధస్ఫుర దప్రవరంపరా ద్వయ
శ్రీ మొన లప్పు డచ్చెరువుఁ జెంది నుతించె; మురాంతకాచుజం
దా మరుదాత్మజం గడచి, యంగవతిన్ వెనఁ దాఁకె; దాకినన్,

౨౨౩

క. ఆ యురువుర నిబిడ కన

త్సాయక పటలములు విగుడ నరి, మధ్యాహ్న
స్నాయ తృణాభ్యుఁ డయ్యుం
దోయజబాంధవుఁడు మింటఁ దోవకయుండెన్.

౨౨౪

వ. నా రొందొరుల శరవరంపర లడఁగించి; రానమయంబున,

౨౨౫

1. మహాబలనందనుఁడు కావచ్చి దారుణరణ విహారము చేయుట.

2. గంధారము ఇప్పటి అవఘనిస్థానముననున్న కాంధహార్ ప్రాంతము. అందుచేత అక్కడికి దగ్గరనున్న యవన (గ్రీకు) దేశీయులగు ఆశ్వకులను దెచ్చినాఁడు. యవమలనంగతి భారతయుద్ధమునాటికి తెలియదుగాని, యీ భారతము వ్రాసిననాటికి తెలిసియుండవచ్చును. ఇది కాలవ్యతిరేకాంతరము.

చ. తనకరముల్ విగిడ్చి యుచితంపుమెయిం గొనియాడి యంతటం
దనియక, లీలఁ జేరి నముదంబుగఁ బద్మినిఁ బొందె భాస్కరుం
డనుటకుఁ దావలం బయి, జనాధిప, చూడ *శమంతసంపదకం
బున విరిదమ్మితేపియలఁ బొల్పెనఁగెం బ్రతిబింబ మెంతయున్ :

౨౨౬

వ. అప్పుడు, కృప సౌఖ్యం కృతవ ర్మాశ్వాసముల యద్దామసాహాయ్యంబున నమది
కోశ్చాహుండగు నా నూతనందనుని సంరంభంబునం గౌరవానీకంబు దర్శి
ద్రేకంబునం గడఁగినం, బాండవబలంబునుం బొంగె. నిష్విధంబున నిరువాఁగును
గలయఁ జెరసిన నార్పుల నదల్పులం బొగడుటలం దెగడుటల నెనఁగు నులిపు
తూర్వరవంబుల గెలువ, నమ్మేదిని నెత్తుటఁ జొత్తిల్లి, కెంజాయ రంజిల్లు
పుట్టంబు మునుంగు వెట్టిన యంగన చందంబు నొందె. మత్తక ప్రముఖావయ
వంబులును గోదండాధ్యాయధంబులును మకుటప్రభృతి భూషణంబులును నాతపత్ర
ధ్వజ వామరంబులుం దునిసినడి భీమాభిరామంబులుగాఁ, గరి హయ నర నమూ
హంబులు రక్తపిక్తంబులై న వకాల¹ బాలాతపలీల యావహిల్లం; దక్కిన పేనాం
గంబులు మిగిలిన మాతంగంబులు పెనంగిన కనకలిప్తకాండంబు బాఁడికినం
దాఁచిన నెరగళ్ళువోవు కొండలకై వడిం బొలుచునవియును, నప్తకప్తపాతంబులం
గ్రమ్ము రుధిరమ్ముల గైరికవిర్లురంబులతోడి ధరాధరంబుల నమకరించునవి
యును, మెయినుమువు లఱువుకై నానానితకరంబులు నోనాటినం జేష్టులు దక్కి
తెక్కులు దెగియున్నకై లంబులం బొలుచునవియును నగుచుండఁ జెలంగి, చతు
రంగంబులును బెరయఁ బెనంగునుల్లానంబున శోణితం బడంగ మట్టవిసి రేణువు
రెగవినం, జూడ్కులు విగుడ కున్ననుం దణియనుటికి విజౌభిదానంబులను జనపి

* వికాలమైన కురుక్షేత్రములో (నేటి ఢిల్లీకి ఉత్తరమున 80 మైళ్ళలో, నేటి కర్నాల్ జిల్లా)
భారతయుద్ధము జరిగినప్రదేశము - యా శమంతసంపదక గ్రామవసినము. ఈ కురుక్షేత్రము
నందే ముల్లము అధికారము ప్రవ్రతమునున మన పుణ్యభూమిలో కాలానది, ఈ క్షేత్రమునకు
ఉత్తరమున తరెయినుగ్రామమున (కర్నాటుకు పదిమైళ్ళు ఉత్తరము, తానేశ్వరమునకు 14
మైళ్ళు దక్షిణము) 1192 లో ఢిల్లీ అజిమీరురాజు - పృథ్వీరాజు చౌహానుడు, మహమ్మదు
గోరీకి (షిహాబ్ ఉద్దీన్) ఓడిపోయి భారతదేశపుగవనులను విదేశీయులకు దెచ్చినాడు. మహా
రాష్ట్రాలవిజృంభణ పుణ్యదినములుగూడ యా మాగాణిములందే ఆంకరించిపోయినవి. మహా
రాష్ట్రనాయకుడు-పిష్యా బాలాజీ బాజీరావు ఆవనులకు ఓడి, హిందూత్వము తిరిగి కల
ఎత్తకుండజేసిన దుర్విధినిలయము - పానిపట్టుగూడ కురుక్షేత్రముననే దక్షిణభాగమున నున్నది.

1. పాలాశ పుష్పకాంతి నావహిల్ల.

జనకనామంబుల విరుదాంకంబులం ద మ్రొటంగించికొనుచు వీరుల పోరు
చక్కటికిం జొచ్చి ప్రాపై పేరువాడు తదీయబంధుమిత్రులం బొగడు నమరుల
యెలుంగులు నింగి నిండం, బెల్లు దొరఁగు కీలాలం బాధాళి నడంచినకొలఁది
నిలువక యేలులయి పాట నుప్పి భూతదేశాళక్రవ్యాదంబు లోలలాడుచుం ద్రావును
మదించి వృత్తంబులు పేయ నంబరంబున నట్లు లాడ వెక్కనపా బొవర్చుంజాలు
నానమయంబున మనంబు లెప్పటి తమకంబున ననిం దవిని ననమిం గవిసి,
కయ్యంబుసేయు పైనికోత్తముల సింహనాదంబులు దిక్కులం బిక్కటిల్ల,
నాకలనితెలన నట మున్న తన్నుఁ బొదివివ త్రిగర్త కోనల నారాయణ గోపాల
బలంబుల నబ్బిలసూదనసూనుండు గాండీవరావం బాకనంబు వగిలిననొప్పించి.

చ. తఱిమి సుశర్మఁ దాఁకిన, నతఁడు దదంగమునఁ దశాస్త్రముల్

వఱపి మురాసురాంతకుని బాహువునం బలుమార్గజిత్రయం

బఱిముఱిఁ జొప్పి, బలైడఁద యమ్మున మజ్జ్వలకేతుదండ మే

దైఱ జలియింప నేసిన, నుదీర్ణతఁ దక్కవి యార్చె; నార్చినన్ — ౨౨౯

—♦ సంశ్చ ప్రశ లంబఱు ఒక్కపెట్టున ఆర్జునురథంబుపైఁ బడుట —♦

సీ. వెగడునఁ జె య్వేది, వేగంబి తేటి సం

శస్త్రకు లర్జును సాయకముల

కోహటింపక సముత్సాహంబు వదలి కం

దఱు నొక్కపెట్టి తద్రథము వొదిలి,

హరులతో గాడిము, హరికేలు, నొగలును.

బలుగాఁడియును, గండ్లు బట్టి మెలఁగ

మిడుక రాకుండ నమ్మేటివిల్కావి మే

మమ విగ్రహంచుట గనుఁగొనంగ

తే. వద్దుతం బయ్యె; నప్పుడు సేయార్చి కొరి

లీలఁ గొందఱు మత్తకుండాలభంగి

మెఱయఁ దూలించెఁ గలను గుఱువజూపు

గములఁ బార్థుండు పలువుర నమయఁ జేసె.

౨౩౦

చ. ఆంతః గొంతయూరుపు నోయినం జీలునవ్వు నవ్వి, కవ్వడి కమలవాళున

కిట్లనియె:—

౨౩౦

అ. 'తేరు గదల పీక వైరులు బలువిడిఁ
బొదివి పట్ట, రావపొల్ల నైన
యేను దక్క నృసతిసూనుఁ డి బ్బొరుఁడు న
హించు నెట్లు విక్రమించుఁగాక ?'

౨౩౧

క. అని వలికిఁచుచును న
న్ననుచు భుజింగాత్ర మేయ, నది యరులకు గ్ర
క్కునఁ బాదబంధ మొనరిం
చిన, ముంచె నతండు వారి శత విశిఖములన్.

౨౩౨

వ. ఇవ్విధంబున;

౨౩౩

అ. నాగపాశబంధనంబుల గుడినడి
వారు వివిధబాణ దారితాంగు
లై రథంబు విడిచి; రప్పు డానంశ వ్ర
క వ్రజంబు గవి త్రిగ ర్తవిభుఁడు;

౨౩౪

క. గరుడాత్మం బేసిన న
చ్చెరువుగ గరుడములు గవిసి చీరెం జంచు
స్ఫురణము మెలయఁగ, వెన న
య్యురగాత్మకబంధ మూడ సుర్యనాథా :

౨౩౫

—◆ సుశర్మ వేటుక కిరీటి మార్పితుఁడగుట ◆—

క. తనకడిమి బంధమోక్షము
గవిన రథికకోటి గడఁగి, గాండివివయ నే
పునఁ దూపులు దొరఁగింపఁగ,
ఘనభుజుఁడు సుశర్మఁ డేసెఁ గవదప్రమునన్.

౨౩౬

వ. అదినరు దెంద మాడుటయు, నాతఁడు మూర్ఖ మునింగి తేరిపైఁ
జదికిలఁ బడ్డ మబ్బి 'యదె నచ్చె; సుశర్మనియేలు దాకి బ
ల్లిదుఁ డగుపాథుఁ;' డంచు మదలీలల నార్పిరి నీడుపైవికుల్,
నదలను దిక్కులం బరఁగె శంఖముతోద్భట తూర్కనాదముల్ :

౨౩౭

సీ. అంతఁ దెప్పిటి. విలయాంతకు తై నడిఁ
గవ్వడి యేచి మార్గజవయంబు

పెల్లదరించిన బీజునోయె నుకర్మ:

యాపేనమీద నైందాప్తు మక్కి

రీటి నవ్వుచు నేయ, నాబోవమున నది

వివిధవాణాశృతిఁ గవిసి నుజుము

గావింపఁగాఁ, బదివేపురు నంశస్త

కాగ్రేనరులు దెగటాణి, రప్పు

అ, దుక్కు దక్కి తలరి, తక్కుటియోధులు

చేష్టితంబు లెడలఁ జిత్రరూపు

లట్టు లైరి: ధూమ మడఁగిన పెలుఁగొండు

ననలుచంద మయ్యె నన్నరుండు.

౨౩౮

వ. శాతశేషులైన నంశస్తకులు చతుర్దశనహస్ర యోధముఖ్యు లవిజయము విజయంబు నహింపక, యొందోరులం బురికొల్పికొని బలంబులతోడం గడంగిన, నతం దతి చారుణంబగు రణంబు సేయఁ, దక్కటిపాండవులదెసఁ బోరు కౌరవబలంబు దద్దులకౌర్యంబు తోర్వక బీజిఁ గలంగి పోవినం, గృతవర్మ కృప గురువుత్ర కర్ణులు నులూక సౌజల సుయోధనులు దుశ్శాననాది కుమారులును బరవనంబు సేసి, యానైవ్యంబు దైవ్యంబు వాయ విక్రమించి, రట్టియెడఁ గృష్ణుని యవరిమిక శరణాలంబు పాంచాలపుంజంబుం బొడివినం గనలి, కింది యమ్మహీసుర వసుని మార్కొనియె: నయ్యారుపుర నమరంబు రామరావణుల రణంబుకరణి నొప్పె. నట్లు పోరిపోరి: ¹ శారద్యతుండు—

౨౩౯

ద. హరులను సూతుఁ జంపిన, నుదగ్రత వాద్రుపదాత్మజుండు వి స్ఫురిత కృపాణ చర్మపరిశోభితుఁ దై యరదంబు దిగ్గి న త్వరముగ నేఁగుదేర, శరవాహవి పై విగిజింకె వాతఁ, ద య్యరి వెఱఁ గందుచుక విలుచునట్లుగ తోడులు ఏవృలింపఁగన్.

౨౪౦

వ. అట్లేచిన కృపాచార్యుపై నురవడించిన ధృష్టద్యుమ్నుం గృతవర్మయు, ధర్మ తనయ ద్రౌపదీయుల నశ్వత్థామయు, గవలం గురువతియును, పృకోదరుం గర్జుండునుం. దలపడి నిజునరించి: రగ్గోతముండు కింది వలక వతీయులు సేసిన, నతండు దెరలక కేవల కరవాలుంబున విక్రమింపం గడంగిన, నయ్యతిరతుండు—

1. శారద్యతుండు = కృపాచార్యుండు.

—◆ శిఖండి కృపునికి ఓడి తొలంగిపోవుట ◆—

క. వాలికతూపులు మేనం

గీలుకొలిపి నొంపఁ గని, సుకేతుఁడు బాణ

జ్వాలలు నిగుడ నడరి, యా

భీలత నాకృపునితోడఁ బెనఁగె నరేంద్రా :

౨౪౨

తే. తనకు నెడ సొచ్చి యిట్లు లతండు పెనఁగ,

ద్రుపదనందనుఁ డల్లన తొలంగి పోయె;

నాసుకేతుఁడు గృపుని మై నాటి నిరువ

దాటుకరములు వఱపి, రయంబు మెఱయ;

౨౪౩

—◆ కృపాచార్యుఁడు సుకేతుఁడను పాంచాలకుమారుని చంపుట ◆—

వ. దనువు దునిమి, యొందుకోదండం బెత్తిన నదియును ఖండించి;

౨౪౪

క. తోడన హయసూతుల మెయి

గాఁడఁగ నేయుటయు, నతఁడు గనలుచు బలువిల్

క్రీడయిపోలెం గొని మే

నాఁడఁగ నిగిడించెఁ ద్రిదశశరావంబుల్.

౨౪౫

తే. అట్లు నొప్పింపఁ దూఁగాడు నాసుకేతు

కంధరము మెఱుఁగారెడు కత్తివాతి

దొడ్డతూపున నేవునఁ ద్రుంచుటయును,

శిరము ధర దొల్లెఁ గుండలస్ఫురణ మెఱయ;

౨౪౬

వ. ఇట్లు సుకేతుఁడు నచ్చిన, నతనిమూఁతలు విచ్చె, ధృష్టద్యుమ్నుండు గృత వర్మయుం బోరునెడ, ధృష్టద్యుమ్నుండు గృతవర్మ వక్షస్థలంబు విశిఖనవకంబున నొప్పించుటయు, నప్పొందాలవరు నతండు సూత కేతు హయ స్యందన సమేతంబుగా నిబిడశరజాలంబునం బొదివిన, నవ్వీరుండు బలాహక విహిత మూర్తియగు మార్తాండు ననుకరించి, తాను సైంధవ వధతినంబునం బారావత వర్ణంబులగు రథ్యంబు లగ్గురు నరుజాశ్వంబులకై బెరయం బఱపిన తెఱంగున,

తే. అలిగి నొగ నొగతోఁ దాఁక నతిరయమునఁ

దేరు వఱపి, కృపాణ ప్రదీప్తపాణి

యగుడు, గద వుచ్చికోనియును నటుమ లేక
చలము దిగఁ ద్రావి కృతవర్మ యిలకు దాఁటె.

౨౪౯

—◆ శృష్టద్యుమ్నునిచే కృతుఁడు పరాభూతుఁడగుట ◆—

వ. అక్కుంభనంభవు చందంబుగాక వంచకుండై యప్పరునున నబ్బలుమగండు
దొలంగిన, నయ్యరదంబుమీదికి లంఘించి యాదృష్టద్యుమ్నుండు— ౨౪౯

క. ఆరథికు నచటఁ గానక

సారథితల దునుముటయును, నంతనమునఁ బొం

గారి తనకబ్బ మిచ్చి మ

హారవమున 'నిక్క-డిక్క' డనియె నతండున్.

౨౫౦

చ. విని, కృతవర్మఁ గాంచి, పటువిక్రమ కేలి యొనర్ప నాత్మ వా
హనమున కేఁగి యేచి, ద్రుపదాత్మజుఁ డాతఁడు లోను గాఁగ న
మ్మొనఁ గల మేటిజోదుల నముద్ధతి యే దైత నిల్వరింప వి
ల్గొనెఁ, బటుశౌర్యశోభితబలుం డగు నయ్యదుముఖ్యుఁ దొక్కఁడున్. ౨౫౦

వ. అట్టియెడ నొక్కరథికుండు రయంబున నిజరథంబుమీదికిఁ గృతవర్మం దిగిచి
కొని యనికిం దొలంగం గొనిపోయెఁ, బాంచాలోత్తముండును దన మునుము
బలంబు గలంగం బరాక్రమించుచుండె.

౨౫౧

సీ. ధర్మపుత్రుఁడు గురుతనయుతోఁ జెనఁగుచో

జానట యై శినిపౌత్రుఁ డడరె,

నాయద్యును ద్రౌపదీయులు వెఱఁగందు

నట్లు వారలను పైన్యంబుఁ బొదివి

బహుళాంధకార మాపాదించి, యమ్మేటి

విలుకాని సాయకవితతి వింగి

ఘనమయంబుగఁ బర్వ, జననాథ, వా రల్లి

యొక్కొక్కరుం డనేకోగ్రబాణ

అ. నిహతుఁ జేయ, నతఁడు ప్రహసితవదనుడై,

యొకని నొకని బహుసముజ్జ్వలాత్మ

విద్ధుఁ జేపి కడఁగి, వివ్వచ్చుకొడుకు చా

పంబు దునిమెఁ గ్రూరబల్ల నిహతి.

౨౫౨

క. ధృతి నొందువిల్లు గొవి యా
 శ్రుతకీర్తి దదీయతనువు సొవిపెం బ్రదర
 త్రితయంబుఁ, గనలియాతం
 ధతసిం దత్పార్శ్వవరుల నమ్ముల ముంచెన్.

౨౫౪

క. ముంచు మహాధృతి యాలో
 కించి తనదుమాడ్కి దట్ట తెంపెనఁగం గో
 పించి, శరవికరములు గు
 ప్పించుచు ధర్మజుఁడు గవిసె భీషణభంగిన్.

౨౫౫

చ. కదిసిన, నమ్మహాభుజుఁడు గార్ముకముం దునుమాడి, మూఁడు బె
 ట్టిదపు మెఱుంగుతూపులఁ బటిష్ఠిత సూపిన, నా నృపాలుఁ డు
 న్మడుఁడయి మేటివింట బలుమార్గముల్ వెన నేసె మూఁడు న
 ర్వదియును నద్ధరామరునిపై శివంశవరుండు దోడ్చుడన్.

౨౫౬

—♦ అశ్వత్థామ యుద్ధిష్ఠిరుని అలయించి కలనునుండి తొలఁగ జేయుట ♦—

వ. ఇట్లు ప్రాపై కడంగి,

౨౫౭

అ. అర్ధచంద్ర బాణహతి గురుపుత్రువి
 ధనువు శివవరుండు దునుముటయును,
 శక్తి వైచి యతఁడు సారథిఁ గూల్చి, బల్
 వింటఁ గురిసె బహుశవిభవృష్టి.

౨౫౮

క. సారథి లేమివి సాత్యకి
 తే రీడ్వెఁ దురంగమములు, దే రటు వాఱన్,
 భూరమణ, ధర్మనందను
 వారు వొదిలి రంపగముల వడి గురుతనయున్.

౨౫౯

క. భీమావ్రుణిల నశ్వ
 త్థామాన్ని దహించె ధర్మతనయానుచర
 స్తోమాటవి నొకవేల్చిడి,
 నామెయి జనవిస్మయావహం బయ్యె నృపా :

౨౬౦

వ. అప్పుడు, కురురాజు పాండవుల నాచార్యనందనుచేతం దెగినవారలంగాఁ దలంచె.
 సంతఁ దఱిమి యుద్ధిష్ఠిరుండు వ్రచండకాండంబుల నవ్వివ్రవరుం దీడికుండేసి,

సీ. 'అలవును వెరవును గలవు, కృతాస్తుండ
 వని విన్ను నెఱుఁగుదు; నైన నెల్ల
 సొంపు పార్వతునకుఁ జూప నోపనఁ దెల్ల
 మగు, నది యట్లుండె; నరయ నీకు
 నెయ్యంబు వాటించునేర్పు కృతజ్ఞత
 మనునివి లేవు, బ్రాహ్మణుఁడు దపము
 దమమును గలువ ర్తనమున నుండుఁ గా,
 కవి సేయునే యెంత యడిచిపడినఁ ?

ఆ. బడితి గావి, యద్దపదలేవు కౌరవ
 కులము నెల్లభంగి గెలుతు మేము
 నీవ చూడ' ననుడు, నావీరుఁ డేమియు
 ననక, నగుచుఁ బఱవె నంపవెల్లి.

౨౬౨

వ. అవెల్లికి నోర్వలేక యాభూవిభుండు దొలంగె. విట్లంతటిమానిసిం గెలిచినవాఁడై
 విలిచి, నిజపార్శ్వంబుల మూఁకలం గనుంగొని గురుపుత్రుండు గ్రూరవిహారంబు
 నకు నమరి మెఱసె. మారుతితోడం బోరు కర్ణుండు దదనుదరంబులగు కరుక
 చేది స్పంజయపుంజంబులుం దన్ను బొదివిన. నబ్బలంబునకు బాహుబలంబు
 నూపుచుండ నకవి విడిచి. యాభీమసేనుండు గౌరవసేనపయిం గవిసి కనుపు
 గొట్టె; నారాధేయ వృకోదరుల మునుములు ధనంజయు మునుముభంగిం బ్రజా
 శ్చయం బగుచుండె; నీ దుర్మంత్రంబున ననేకులకుం బొలియవలసె. నయ్యవన
 రంబున—

౨౬౩

—♦ దుర్యోధనుఁడు కవలపై విజృంభించి, ధృష్టద్యుమ్నునిచే విరఘుఁడగుట ♦—

సీ. కవలతోఁ బెనఁగెడు కౌరవనాథుఁ డ
 న్నకులు నంగంబున నవకరములు
 పొనిపి, యా సహదేవు కనకపుసిదము ద్రుం
 చిన, వార లిరువురు నెనిమిదింబఁ
 బదితూపులను నొంపఁ, బతి రెండువిండులుఁ
 దునుమాడుటయు, నన్యధనువు లెత్తి
 యన్నయుఁ దమ్ముండుఁ దమ్ముఁ బెక్కమ్ములఁ
 బొదివినఁ గనలి. యా భూవిభుండు

తే. వారి దివ్యాస్త్రములఁ గప్పు ఘోరభంగి
గాంచి, జను లక్కుమారులు గాలవశతఁ
బొందుదుర కాఁ దలంప; నప్పుడు గదంగి
యడ్డపడియె ధృష్టద్యుమ్నుఁ డతిరయమున.

౨౬౪

వ. ఇట్లు పాండవసేనాపతి భూనాథుం దాఁకి యేసిన నతండు;

౨౬౫

అ. ఇరువదేను విశిష్యరముల నొప్పింప
నలిగి, యాతఁ డతని యంగకముల
నలువదేను తూపుఁ లడరింప. నజితె న
క్కొరవేశ్వరుండు గార్ముకంబు.

౨౬౬

మ. బలువి ల్లుగ్రత నెత్తి యొక్క మొగి, నస్పాంచాలవర్యుండు దీ
ప్తులు గ్రమ్మం బదియేనుమార్గజము లాభామీకుపై నేసినం,
గలయం బూచిన కింకుకంబు చెలు వంగం బొందఁ, దచ్చాపముం
బెలుచం ద్రుంచి, యతండు ఫాలమున గుప్పించెన్ దశోగ్రాస్త్రముల్.

౨౬౭

క. కాలాయన నారాచము

లోలి నుడుట నాటియున్న నొప్పారెం బాం
చాలవరు ముఖము మధుకర
మాలికచేఁ బొలుచు తమ్మిమాడ్కిం జూడన్.

౨౬౮

సీ. కవలి యవ్వీరుండు, గార్ముకాంతరమునఁ

గ్రూరభల్లంబుల ఘోటకముల
సారథిఁ జాపంబుఁ దేరును గొడుగును
దునుమాడఁగా, భవత్పుత్రుఁ దేపు
గుండక శక్తి నిగుడ్పఁగఁ ద్రుంచె నే
దైతఁ, గృపాజము గొన నులుమునేనె,
గద యెత్తఁ బటియలు గావించె, నుద్భిర
త్నమయాహికేతువు నటికి వైచె;

తే. విట్లు హయ సూత కోదండహీను, దళిత
రథుని, విగతాతపత్రు, విర్బగ్నశక్తి

బద్ధ ముద్గర కేతు విఖండితాపి
ధానుః శేపె నస్పార్శతుం డానరేంద్రు.

౨౬౯

తే. వికలపాదనుడైన యవ్విభుని వతవి
తమ్ముడగు దండధారుండు దనదు తేరి
మీఁద విడుకొని, శత్రునమీపభూమి
వాయఁ గొనిపోయెఁ; జూచి రాదేయుఁ డపుడు—

౨౭౦

—♦ రాధేయుని వివిధవిధ సమరవిహారము ♦—

క. కినివంశవరునితోడం

బెనఁగి పెనఁగి యతని విడిచి, పెలుచ ద్రుపదనం
దనుని రథమునకు నెదురుగఁ
దనయరదము ననఁగ విచ్చె ధరణీనాథా :

౨౭౧

వ. సాత్యకియును శరంబులు గురియుచుఁ దోన తవిలె, మథయసేనావతు లగు నా
సూతనందన ధృష్టద్యుమ్ను లట్లు దార్కొనిన, నయ్యిరువాఁగునందు నొక్కరుం
డైన నోల మానగొనక కడంగినం బోరు ఘోరంబయ్యె. నట్టియెడఁ బాంచాల
కుమారులు వ్యాఘ్రకేతు సుశర్మ కుక్ల చిత్రోగ్రాయుధులును, జయ రోచమాన
సింహసేనులును బలుదేరుల మొత్తంబులతోఁ దన్నుం గవిసినం, గర్జుం
డయ్యెనమండ్రువీరుల నెవిమిదిభల్లంబులం దువిమి, తత్సహవరుల బహు
నహస్రరథికుల నమయించినం, జేవరథిక్రవరులు జిష్టు జిష్టుకర్మ దేవాపి భద్రు
లును దండ చిత్రచిత్రాయుధులును హరి సింహ కేతు రోచమాన శలభులును
నబలంబుగాఁ దలపడిన నా పదునొక్కండ్ర నొక్కపెట్ట బెట్టిదంపు టంపఱ పాలు
చేసి, మఱియును బిరుదులయి పయింబడిన దొరలను, వారి పరివారంబులను
వసుధం గూల్చియు నలించియుం గలించియుం గడిమి మెఱయుచు, 'విట్టిచందంబు
భీష్మద్రోణులయందుఁ జూడ'మని జనంబులు వెక్కనపడ, వివిధసమరవిహారంబు
నలిసి; వెండియు,

౨౭౨

సీ. సింహంబు బారి జొచ్చిన గజంబులభంగిఁ,

బులి కగ్గమైన జింకలవిధమున,

జ్వలనంబుఁ గిట్టిన శలభంబులట్లు బాం

చాలయోధులుఁ జేదిపైవికులును

దనుఁ దాకి పొలియ. రాధాతనూభవుఁ
దనిఁ దనివోక ధర్మవందనుని యున్న
చక్కటి కడర. ధృష్టద్యుమ్నుఁడును ద్రౌప
దీపుత్రులును నహదేవుఁడును ?

తే. ఖండియును సాత్యకియు నకులుండుఁ జేయఁ
గల మహీకులుఁ బొదివి రక్కర్థుః నతఁడు
పెక్కుపాములు వొదిలినఁ బెనఁగు గరుఁడు
ననువు దోవఁగఁ బోరాడె మనుజునాథ !

౨౭౩

వ. ఆనమయంబున, భీమసేనువారింబడిన కౌరవపైన్యంబునం బ్రబలవతురంగంబు
లొక్కమొగిఁ బడలువడి రజాంగణంబు *ముసికొనియెం. బెఱుముఁకలు వెఱు
గునం జెయ్యేది, కరళ్ళడంగిన మున్నీటియ ట్లండె : గాండీవి సంకప్తకుల
ననేకుల పేటిమగల గీటడంచి హతశేషంబగు బలంబు విచ్చుటయు, వాసుదేవు
నాలోకించి:—

౨౭౪

ఆ. 'అమరులకు నజయులగు నట్టి సంకప్త
కులు మదీయ బాణఘోరభంగి
కోహటించి పాటుచున్నారు : భీముని
మునము కౌరవులును మొనయలేరు.

౨౭౫

క. 'కరుం దొక్కరుఁడును నము
దీర్ఘం దై నిడము మెఱయఁ దిరిగి, బలువిడిఁ
ఘూర్ణితము సేసె మననై
న్యార్ణవమున మంథనగము నను వసురంగన్.

౨౭౬

చ. 'అరదము వోవ విమ్ము రయమారంగ నాతనిదిక్కు' నావుడుఁ,
దరహాసితంబుతో నలిననాథుఁడు: 'భీమునిచేతఁ బోదు నీ
శరములవేడిఁ గౌరవుల సంగరవాంఛ యడంపు' మన్న. న
న్నరుఁడును నియ్యకొన్నఁ గురునాథునియోధులు బెగ్గడిల్లఁగన్.

౨౭౭

—♦ నరుని ఆశ్చర్యకర విక్రమపరిణతి ♦—

ఆ. అమ్మరారి ధవళహయములు మెఱయ న
ద్దిక్కు నత్వరముగఁ దేరు వోవ

* ముసురుకొనియె.

విచ్చుటయును జూచి, విచ్చె నబ్బలము సిం
గంబుఁ గవిన లేడిగమియుఁబోరె.

౨౭౮

వ. అప్పుడు నీకొడుకు సంక ప్తకులం బురికొల్పిన, రెండువేలరథంబులును మున్నూ
తేనుంగులును జతుర్దశసహస్ర తురంగంబులును లక్షద్వయపదాతులును నప్పార్థు
పయం గవిసిన; నతండు శింశినీటంకారంబునం బటుశరాసారంబున వింగి వించి,
పదివేపు రుద్రుటక్షత్రియులం బొలియించి, యక్కెల్లనం గాంభోజ బలంబు
దోచిన నం దుఱికి తదీయపైవికుల కరంబులు శిరంబులు నఱికిన, నది మహావాత
నిహత విటసంబైన యారామంబు చందంబయ్యెనట్టియెడ;

౨౭౯

క. అడరి సుదక్షిణుతమ్ముఁడు

గడువడి నేయుటయు, నతని కరకాఖలు గ

వ్వడి యర్థచంద్రకరముల.

వెడందతూపున శిరంబు వ్రేల్చిడిఁ ద్రుంచెన్.

౨౮౦

క. ¹యవన శక నైన్యములు వైఁ

గవిసినఁ దద్రుధిరజలము గాలువలై పా

ఱ, వెనం బఱపెను వివిధా

ప్రవితానము లక్కిరీటి ధరణీనాథా!

౨౮౧

మ. కని, సంక ప్తకు లేచి యొక్క మొగి నా కౌంతేయునిం జాట్టు ము
ట్టిన, సేనాంగ చతుష్టయాంగములు ఖండిభూతముల్ సేసె; నా
తని బాణోత్కరవేగ ముక్కట మరుత్సంక్రీడ జీమాతపా
టనముం జేసినభంగిఁ జిత్రబిలగాఢస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగన్.

౨౮౨

క. హరి వెరవున, ధవళాశ్వ

స్ఫురణమున రథంబు మెఱయఁ బోలుపారెడు న

న్నరు నత్యద్భుతవిక్రమ

పరిణతి సూడఁ గనుదోయి పదివేల్ వలయున్!

౨౮౩

క. ననుబోటుల మనములు మె

చ్చునఁ గరఁగె ననంగ నేలః సురతతి గృష్ణా

1. యవన, శక నైన్యములు భారతయుద్ధమునాటికి లేవుగాని, భారత కథారచనాకాలమునకు ఉండిఉండవచ్చును. దీనిని Anachronism-కాలవ్యతిక్రమా లంకారమందురు.

రునులం గని దుందుభిని

స్వసములతోఁ గురిసె విరులవాన వొగడుచున్ :

౨౦౪

వ. ఆయ్యవసరంబున నళరీరవాణి యయ్యారువుర ముద్దేశించి యఖిలజనంబులు నా కర్ణింపః- 'వీరు చంద్రార్కులం గడచిన కౌంతిదీప్తుల నుల్లసెల్లెదరు. తొల్లి యేక రథస్థులైన బ్రహ్మేశానులవిధంబున వెలింగెదరు. గంటిరేః వీరలు సరమ మును లగు నారాయణుండును నరుండును జాండీః' యనియె. నిట్లు మహానీయాశ్చర్యం బులు గనియును వినియును మాత్సర్యధుర్యుండగు నాచార్యనందనుం డరిగి యమ్మహాత్ముల మార్కొని, మార్గఞోజ్ఞ్వలంబగు దక్షిణకరంబున నా ఫల్గునుఁ బిలిచి హాసభాసితముఖుం డగుచుఁ గుపితుండగు నతని కిట్లనియెః—

౨౦౫

—♦ అశ్వత్థామ అర్జునుని పేరఁబిలిచి నిలిపి, పైచేయిగా పోరుట ♦—

క. 'ననుఁ దగియెడు నతిథిం గా

మనంబునఁ దలంచి నీవు మన్నించెదవే

నిని, వచ్చెద నీపాలికి

ననఘా, సంగ్రామ మొనఁగు మాతిథ్యముగన్.'

౨౦౬

ఆ. అనినఁ గృష్ణఁ జూచి, యర్జునుఁ- 'దాచార్య

తనయు గెలువ కునికి దైన్య మిపుడు

సమయఁ జూడవలయు సంకప్తకులనుఁ నీ

మనసువచ్చు పనికిఁ బనుపు' మనుడు;

౨౦౭

ఉ. తేరు మురారి ద్రోణసుతుదిక్కునకుం జన నిచ్చిః- 'మేలుమేల్ :

పోరు ఋణంబు దీర్పు; కురుభూపతికిఁ నరుబాహులీలకు

నైర్రణ గల్గి నిల్వ'మనినఁ విని; 'యట్లుల కాక' యంచు, న

వీరుఁడు పష్టిబాణముల వెన్నుని నేసె నుదగ్రుఁ దై వెనన్.

౨౦౮

ఉ. అమ్ములు మూఁడు పార్థు తను వాడఁగ నేసినఁ ద్రుంచి వైచెఁ జా

ప మృతఁ, డమ్మహాద్విజుఁడు భారవహమ్ముగు నొండువిల్లు శీ

ఘ్రమ్మున నెత్తి, చేతులను గాళ్ళను మోమున వింటికొమ్మునం

గ్రమ్మినభంగిగా శతశరవ్రతతుల్ విగుడించెఁ బైవయన్.

౨౦౯

క. కడుఁ బెక్కువేలు దూపుల

వడిఁ గృష్ణార్జునుల సరథవాహంబుగ నె

క్కుడు మదమునఁ బొదివినఁ, జె

య్యెడలి వెఱుగుపడిరి వారలిద్దఱు నధిపా :

౨౯౦

వ. ఇవ్విధంబున, వివిధ విశిఖజాలంబులఁ గాలునే యార్పరా కుండఁ గప్పి యార్చిన.
నప్పార్థం దతవిచేతఁ దనవిక్రమంబు ప్రతిహతంబయ్యె నని తలంపఁ; దత్తైన్యం.
బున హాహాకారంబు లెనంగం, జొరబసిద్ధగణంబు లట్లు విశ్చేష్టితులైన, యా
లోకరక్షకుల నాలోకించి: 'లోకంబులకు బ్రదుకు గలుగునో' యని పలుక,
నప్పద్మనాభుండు గనలి, యక్కవ్వడి నుద్దేశించి—

౨౯౧

క. 'గురుసుతుఁడు విన్ను మిగులుట

గర మాశ్చర్యంబు : ముష్టి గాండీపము దాఁ

దిర మయి యుండదో : బాహుల

వెరవు బలువు గుండెనో : వివేకింపు మెదన్ :

౨౯౨

క. 'గురువి కొడుకను తలంపునఁ

బరుసఁదనంబునకుఁ జొరక భంగపడితో : యు

ద్ధురతఁ గడుఁ జెడియె ?' ననవుడు

నరోషసంరంభుఁడై విజయుఁ డాతవితోన్ —

౨౯౩

క. 'వెనఁ బెక్కిమ్ములు మనపై

ముసుఁగువడం బఱపి యతఁడు, మురభంజన, సం

తన మందెడు వింతన : యేఁ

గసి మనఁగెడఁ జూడు నన్ను గాండీపంబున్.'

౨౯౪

మ. అని, భల్లప్రకరంబులఁ గురుతనూజాప్రవ్రతానంబుఁ ద
ద్దనువుం గేతువు నాతపత్రమును జిత్రస్ఫూర్తిఁ దున్నాడి, గ్ర
క్కున నవ్విప్రుఁడు శక్తియుఁ గదయు నుక్కుం దాల్మియుం దోప నె
త్తినఁ, దోదో నవి ద్రుంచివైచె సమరస్థేమాఖిరామాకృతిన్ :

౨౯౫

ఆ. ఇట్లు ద్రోణసుతుని యేవు పార్థుఁడు దుహి

నంబుఁ జెఱుచు నినువిధంబు మెఱయఁ

జెఱచె : నంతఁ బొదివె నుఱక యారథికు సం

శక్తకవ్రజంబు సరభసముగ.

౨౯౬

క. ఎందఱు నొదివిరి వారల

కందఱకును, దమక తమక యర్జున వటుల
స్యందన మెదురై నట్లు మ
దిం దోచెఁ దదీయ బాణతీవ్ర బహులతన్.

౨౯౩

క. అప్పుడు గురుతనయాద్రిం

గప్పఁగ వజ్రోపమానకాండములు వెనం
గుప్పనఁగూర వజ్రప నరుఁ
డప్పరునఁదనమున కోర్చి యతఁడుఁ బెనంగెన్.

౨౯౪

వ. ఆ ట్లశ్వత్థామ పెనంగుచుండ, సంకప్తక వ్రజంబునందు;

౨౯౫

క. చేతులు దలలును బహువిధ

హేతులఁ దువియలుగఁ జేసి యిలఁ దొరఁగించెం,
జేతుల కపి వోవంగ న
రాతులు బెగ్గిలఁగఁ గ్రీడి ప్రకటస్ఫురణన్.

౩౦౦

క. తురగ ద్విప రథ తూర్వా

భరణ ధ్వజ చామరాతపత్ర శకలముల్
పొరిఁ బొరి ధరఁ గప్పఁగ, నె
త్తురుఁజేటులు నానిఁ దొలఁగఁద్రోచుచు వచ్చెన్.

౩౦౧

వ. అట్టియొడ;

౩౦౨

తే. అంగ వంగ నిషాద కలింగ బలము

లర్జునునిమీదఁ బెల్లగ నడరుటయును,
గురుతనూభవుఁ డతనిని మురవిరోధి,
నంపపెనువెల్లి ముంచి, బెట్టార్చి పేర్చి.

౩౦౩

వ. అవ్యక్రమ విశేషంబునకు రోషంబు నొంది,

౩౦౪

క. అవ్వీరుం డవ్వీప్రవి

క్రావ్వసు, నా నైన్యనమితి క్రూరోద్ధతియుఁ
నివ్వటిల నీక, వివరులు
నివ్వెఱపడ నమరకేళి నిపుణత మెఱసెన్.

౩౦౫

వ. మెఱసిన, నెఱసిన రోషంబున మఱియును;

౩౦౬

మ. గురుపుత్రుం డసురాంతకుఁ విజయునిం గ్రూరాస్త్రసంతాన వి

ప్థుర పాతంబున నొంప, నాహరి దవాబోపంబు సైరింప క
న్నరుతో:- 'నాషధ మూఁదిచేసి తెవులు న్మర్దింప కున్నం, దుది
న్మరమై యుండదె? యే వడంపుము రిపు స్సంరభివై' నావుడున్;

308

వ. అతండు విజృంభించి గుణంబు సారించి;

309

చ. శిరమునఁ గంఠదేశమునఁ జేతులయందు సురస్థలంబునం

జరణములకా శరంబులు వెనకా నిబిడంబుగఁ గీలుకొల్పుచుకా
వెరపునఁ బగ్గముల్ దునుమ, వేగమ యీడ్చెఁ దురంగమంబు ల
గ్గురుసుతుకేరు గయ్యమునకుం గడుదవ్వు దొలంగ భూవరా :

309

వ. ఆ భూదేవుండును భగ్నోత్సాహుండై, యల్లన సూతనందను సమీపంబునకుం
జనియె. నప్పుడు శౌరి సంకప్తకసైన్యంబు దెనకుం దేరు నడపుచుం, దమసేన
దిక్కు కోలాహలం బాకర్జించి, చూడ్కి యట నిగిడించి, యర్జును నుద్దేశించి:-
'వేదంధారూఢుండైన దండధారుండు మనబలంబులం గలంచుచున్నవాఁ డమ్మగ
దోత్రముండు-భగదత్తునంతవాఁడ: యతని మడియించి మఱి చేయంగలవని
సూచికొంద'మని పలికిన, నక్క-వ్వడి యొడంబడ, నక్క-డ కరదంబువోవ నిచ్చె.
నట్టియెడ;

310

—♦ మగధపతి-దండధారుడు అర్జునుచే జచ్చుట ♦—

క. పాండవసైన్యంబుల వే

దండంబుల ఘోటముల రథంబుల భటులం

జండగతి మగధపతి నిజ

కుండాలుముఁ బఱపి యేవుఁ జూపి తెరల్పెన్.

310

చ. అవ్వీక్రమవిహారంబు వీక్షించి;

311

తే. మాగధుని కోల్తలకుఁ వాక మనబలంబు

నిఱిగెఁ బొద పొద మని తాను దఱిమెఁ దేరు,

హరియుఁ బఱవంగ నర్జునుం డడ్డపడియెఁ

జండచేష్టితోద్దండ వేదండమునకు.

312

క. అగ్గలిక దండధారుడు

దిగ్గజనిభ విజగజంబుఁ దీవ్రత మెఱయఁ

డగ్గఱఁగఁ బఱపి హయముల

నగ్గరుడధ్వజాని నరుచి నమ్ములఁ గప్పెన్.

కం॥

చ. అలిగి కిరీటి మాగధ ధరాధిపుటాహాలు ద్రెంచి, గ్రక్కునం

దలయును ద్రుంచి, యేనుఁగు నుదగ్రతఁ బీనుఁగుఁ జేసె; నప్త గొం

దల మొకయొంత లే కతనికమ్ముఁడు-దండుఁడు దాకి, తోమరం

బులు వరఁగింపఁ గేలు శిరముం గరటిం దునునూడె నుగ్రతన్.

కం॥

క. తదనీకంబు గజంబులు

వొదిలిన, బలుగాలి మేఘములఁ దీవ్రగతిం

జెదరించుపగిది నరుఁ డు

న్మడుఁ దై నలుదెసలఁ దోలె మనుజాధీశః ।

కం॥

వ. ఇష్టిధంబున మగధసైన్యంబు మర్దించి, సంశయకసైన్యంబుపైఁ గవిసి, కపికేత
నంబుమెఱుంగులు మెఱయ మధుమథను వెరవున వెలిమావులగతు లక్కజం
బుగా, నుక్కునఁ బార్థండు భల్ల నారాచ ప్రముఖ ప్రదర వరంపరల సొంపును
బాహు పీర్వధైర్యంబుల పెంపును, నిలివెన నికరంబు వర్జింప; నందు మహార్జున
బునం దిరుగు మందరనగంబు చందంబున విజయందనం బొప్ప, నప్పటప్పటి
కెక్కుదొడవు మదంబునం ద్రిగర్తాదులగు నమ్మార్తురు పైపయిం గ్రమ్మి కురియు
నప్తశత్రుంబులు విదళిత చ్చిన్న చూర్జితంబులు సేయుమఁ, దదీయగాత్రంబులుం
గరటి ఘోటక తనువులుం దునియ లయ్యును నుగ్గులయ్యును బఱియ లయ్యును
గుడులయ్యును ధరం దొరఁగఁ; *దామరబావిం గేలిసచ్చు సామజంబుబాధ్యున
విహరించి, యవిహత ధృతివ్రత మహితులగు నహితుల నత్తుత్తమలోకంబు
లకుం బుచ్చినం, గొంచెపుమూఁక విచ్చినం, బెద్ద వెనుకొనక యరదంబు మరల్చి,
వచ్చునెడ నవ్యతుం డర్జును నుద్దేశించిః-భవద్విక్రమ విహారస్థలంబు సూచితే ?
యని పలికి; వివిధాయుధ ఖండంబులను, వేదం డాశ్వ రథ పదాతి శకలంబులను,
భూషణ తాతపత్ర కేతు చామ రాంశంబులను, జక్షశృవుతత్కరణ పరిణతంబగు
రణస్థలంబు సూపె. నప్పుడు గొఱప్రాణంబులతో నొఱులు నర తురగ ద్వీరదంబు

* పౌలికలనును తామరబావి అనుటలో, అర్జునునికి ఆ పోరు అంత చిన్నదిగా నున్న

లను, గొందఱు దమవారిం గానక కన్నీళ్ళు నించుచు నాలింగన రోదనప్రముఖంబులైన కరుణాభాషణంబులగు నవస్థావిశేషంబులం బొందువారలం గృపాశురై యాలోకించుచు, నయ్యరువురుఁ దమ మోహరంబున నెసంగు కలకలంబు విని, యుదీర్ఘగమనంబు జనుదెంచుచుండి. రట మున్న కౌరవ్యుల మొనయును గర్జుని మొగ్గరంబును రెండుముఖంబుల బెసంగుచుండి, కయ్యంపు టుచితత్వంబునం గలపె, నట్టియెడ రారాజు పురికొల్పి రాధేయునకుఁ బ్రాపయి పుళింద బాష్టిక పేంక జాండ్ర భోజానీకంబు గవిసినం, గొంతేయబలంబునకు భరం బగుటయు.

— పాండ్యమహీపతి_మలయకేతుని అశ్వశ్రామ వధించుట —

సీ. *పాండ్యుఁ డాసేనలపై బెట్టిదంబుగ

నదరి, బాహుల మక్కజముగఁ

బేరిచి పీనుంగు పెంటగఁ జతురంగ

ముల రూపుమాపె, నయ్యలముభుజుఁడు

ద్రోణభీష్ములు దనతోఁబాటి యను వలు

కున కోర్వఁ, డచ్యుతార్జునులు దనకు

నెక్కుడు నా విన్ననేవగించుచునుండు,

నవ్వీరుఁ డమ్మెయి నాక్రమింపఁ

ఆ. గని, కడంగి యెదురు చని, గురుతనయుండు

నగుచుఁ-బగఱ పీవు మృగకులంబు

గలఁచు హరియుఁబోలెఁ గలఁచెడు; నాదిక్కు

మొగము నేసి యనికి మొనయు' మనియె.

౩౧౮

చ. అన విని, మేను వొంగ మలయధ్వజుఁ డుగ్రపు నారసంబుఁ ద

త్తమవునఁ గ్రుచ్చి, మౌర్ఖినినదంబు నభంబునఁ బర్వ, సంపదె

ల్లి విగుడఁ జేయఁ, దొమ్మదిశీలముఖముల్ వెన నమ్మహీశుపై

నవిమిష వర్జపీయగతి నగ్గురునందనుఁ డేపె, నేనినన్;

౩౧౯

వ. ఆత్మమ్మిడింటిలోన,

౩౨౦

* పాండ్యులు దక్షిణాదివారు. ఆంధ్రులు పుళిందులుగూడ (పై ౩17 వ.) దక్షిణాపథము వారే. వీరు క్రీస్తుశకారంభమునకు, అటు ఇటు దగ్గరివారై, భారతము వ్రాసినవారికిమాత్రమే దెలిసినవారు. ఇట్లు భారతాదులను తిరిగి వ్రాయించినవని, గుప్తసామ్రాజ్యమువారిదని. కీ. శ. 4-5 శతాబ్దములు.

క. ప్రతిశరములు పాండ్యమహీ

పతియును బరఁగింప నైదు భగ్గుము లయ్యెకా;

గతి నెడక నిగిడి రథ్య

ప్రతతి ధరం గూల్చె నాల్గుబాణము లధిపా;

౩౨౧

తే. మఱియు గురుపుత్రుఁ డేయ, నమ్మలయకేతుఁ

డాశరంబులుఁ దద్దనుర్జ్యాలతయును

దునిమెఁ; దునిమిన నతిరయంబున నతండు

నారి సంధించి యమ్ముల నభముఁ గప్పె.

౩౨౨

ప. అపాండ్యమహీపతి పరివారసామర్థ్యంబున రథ్యవంతుండయి వాయవ్యాత్మం
బున నయ్యంపవరంపరఁ బ్రతిహతంబు సేసి, తదీయ చక్రరక్షకులం దెగటార్చి
యార్చినం గెరలి, యగ్గురునందనుం దత్సహచరులం నుఱుమాడి, రత్నమయా
గురు చందనసుందరంబైన మలయగిరి ప్రకారంబునం బొలుచుకేతనంబుగూర్చి,
గుఱ్ఱంబుల గీ టడంగించి, సూతుప్రాణంబులు గొని, చాపంబు ద్రుంచి, తేరు
దుమురుసేసి, యతండు వొలివోసి పౌరుషంబునం బ్రయోగించు నత్తకత్తంబుల
నుఱక నఱికి యగ్గమైయున్నను, గయ్యంబునలవి వేడుక నతని నమయింపనొల్లక
యరవాయిగొనిన. యాలోనఁ బితృతయోధంబైన సుకల్పిత మాతంగంబు నెక్కి,
గిరిశిఖరంబు నలంకరించు కేసరి యట్లాప్పి, యాద్రవిదేశ్యరుండు సామజంబు
నుద్దామగతిం దఱిమి, భీమాభిరామం బైనకోమరంబు వైచిన మణిగఱోజ్జ్వలం
బైన యాద్రోణి శిరోభూషణంబు ధరణింబడినఁ, ద్రొక్కంబడిన భుజంగంబు
పోలికం గనలి, యబ్బులు మగండు తత్సార్థ్యవర్తుల నార్వర రథికవరులఁ దద్వే
దండంబు తుండంబును జరణచతుష్టయంబును నమ్మేదిసీపతి పాదంబులుఁ గరం
బులు శిరంబును నతితీవ్రభల్లంబులం దునుమాడిన నడ్దిక్కుమూఁతలు విచ్చెం;
గురుభూవరుం డమ్మహీసురవరుం జేరంజని యగ్గించె. నప్పుడు;

౩౨౩

క. 'నిలు నిలు'మని తమమూఁతల

నిలిపి, వృకోదరుండు గవిసె వీబలములపైఁ;

దలకొని ధృష్టద్యుమ్నా

దులు సంరంభోద్బటముగఁ దోడ్పడి రధిపా;

౩౨౪

క. వారలవడి కోర్కెక య

కొరవనైన్యంబు దెరలఁ, గర్జుడు దర్ప

స్ఫారక నదల్ని విలిపి, యు

దారగతిఁ వైరిరథికతతి మార్కొవియెన్.

327

— ♦ ఆశ్వత్థాను ధృష్టద్యుమ్నుల సమరము ♦ —

వ. అతనికి బాసట యై యడరిన యశ్వత్థామచేతం బలువురు పాంచాలురు వొలిసిరి. కృష్ణుండు గ్రీడికిం బాండ్యమహిపతి సమయుట సూపి, నమీరనందన కర్ణాదులగు విరువాగు రథికుల పరాక్రమంబును వేటువేటు నిరూపించి చూపిన, నతండును రథంబు మనసేనతోసికిం బోవ నిమ్మవిన, నయ్యతుం డట్ల చేయ నుబ్బిన పాండ వాసీకంబునకును రాధేయ గురుపుత్రుల రథసంబునం బేర్చిన మనమొనకును సంకుల సమరంబయ్యె, నం దాకర్ణునకు ధృష్టద్యుమ్నునకుం బరస్పర శరకర్తనం బును వితరేతర చృత్త్ర కేతుఖండనంబును ననోన్య వర విదారణంబును మిథ శృరీర పాతనంబును నగు సంగ్రామంబు నెల్లె, నట్టియెడ నాసూతనందనునకుం దలకడచి గురునందనుండు, ద్రుపదనందనుం గవిసి:- 'బ్రహ్మఘ్న, విలు విలు, మేను గలుగ నెట్లు బ్రదీతెద?' వని పలికి, వెండియు—

328

క. 'మాతండ్రియెడం జేసిన

పాతకము కతంబు గాఁగ బాంచాలవిక్య

ష్టా, తునిమెద నిను, నరుఁ డిట

కేతేరక యున్నఁ బాట కీవు నిలిచినన్.'

329

వ. అన విని, ధృష్టద్యుమ్నుం డతని కిట్లవియె:-

330

క. 'మితండ్రి కుఱికి నఱికిన

హేతియ నీకొఱకు నునిచి, తిప్పుడ నలుకుదుఁ

నీతులువ పలుకులకు నీ

దై తోచిన యుత్తరంబు నదియ దురాత్మా.'

331

వ. అని యంత విలువక;

తే. 'వినుము! బ్రహ్మఘ్నుడన నీకుఁ జనునె? బ్రాహ్మ

జబ్రువఘ్నుడ నై సమున్నతి వహించు

నన్నుఁ గిల్పిషపరుఁ డను నిన్ను జనకు

కడకుఁ బుచ్చెద వేగిరపడక నిలుము.

332

వ. అనియె. నట్లయ్యిదువురు నొందొరులం బరుషంబులు వలికి తలవడి. వియత్త
లంబు విశిఖ శిఖకలాపంబులం గన్పిరి. రాధేయుండు యుధామన్యు నుత్తమౌజ
ద్రౌపదీయ కై నేయులను మఱియుం జేయంగల పాండవపాంచాలయోధులను
బొదివి భండనంబు నేయుచుండె. నాధృష్టద్యుమ్నుండు గురుపుత్రు కోదండంబు
దుండంబులు నేపినం. గుపితుండై యొందువిల్లు గొని యవ్వీరుండు— 332

క. సూత తురంగ న్యందన

కేతన చాపములు నఱకి, కేలిమెయి ను

గ్గె తొరంగ నేనె దోద్రో

నాతత శక్తియును గదయు నతఁ డెత్తంగన్.

333

—♦ అర్జునుండు ధృష్టద్యుమ్నుని రక్షించుట ♦—

వ. అప్పాంచాలోత్తముండు వాలునుం బలకయుం గొని కవിയం గడంగిన, నవి
యును దుమురు నేపి పెల్లెపి పడ కున్న, నశ్వశ్తామ వేగిరపడి వెఱి గందుచు
చేతిబాణాననంబు విడిచి కృపాజంబు గొవి, భుజంగంబుడెన కడరు విహంగపతి
విధంబునఁ జనుట సూచి. నవ్యసాచితో శౌరి: 'ధృష్టద్యుమ్నుండు గురుపుత్రు
బారిం బడియెం, గావ వలయు' ననుచు నద్దిక్కునూపిన, నతండు సత్వరుండై
యవ్వీరుం డాద్రుపదపుత్రుం గవిసిన కొలందిఁ గ్రూరంబు లగునారాదంబులు
గుప్పించుచు నొప్పించిన, నమ్మహీసురవరుం డయుత్సాహంబు వదలి మరలి
యరదంబున కరుగ, నహదేవుండు దనతేరిపైకి నప్పార్షతుం దిగిచికొని తొలంగం
గొవిపోయె. నక్కుంభసంభవ సంభవుం డగ్గాండివి మార్కొని పెనంగి, బెట్టి
దంబుగాఁ గనుకనిం దాకి. యతండు నాటిన సునిశితశరంబున పోలె; పారథి
రథం బొందు వలవికిం దోలె. నర్జునుం డట్లు నిజసేనానాథు రక్షించి, ద్రౌణిమదం
బడంగిండుట గమంగొని కొంతేయవైవికులు పింహనాదంబులు నేయ, నక్కడ
నిస్సాణాదుల నాదం బెనంగి వింగి విండిన;

334

తే. సూతసుతుండు ధనంజయుఁ జూచి రోష

కలుషితాక్షుఁ డై తలవడఁ దలఁచె, నవుడు

తత్క్షణమున సంకప్తకత్తియుఁ దోఁచె,

రెండుఁ గని యిట్లు అనియె నాక్రీడి హరికి :—

335

వ. 'కర్ణుండు మనల మార్కొనం గడంగెడు : సంశప్తకులు గ్రమ్ముటం బొదివిరి.
కర్ణుచేతం దగులువడితిమేని సంశప్తకుల కోహటించిన వారమగుదుము; వారల
దిక్కు చేరు నోన విమ్ము.' 335

చ. అన విని యట్ల చేసె నతఁ, డర్జుమఁ డారిపుకోటి ముట్టి యే
వున నులుమాడు చుండెఁ, గురుభూవర, యప్పుడు ధర్మసూతనం
దనులు సముద్ధతిం గడఁగ దందడి క్రొత్తగ వారిసేవయుఁ
మనమొనయుం బెనంగె సుపమారహితం బగువిక్రమంబునన్. 336

ఉ. నంగర మేను పెక్కు దివసంబులు సూచితఁ గాని, యెప్పు నా
భంగి మునుంగ దచ్చెరువుపాటునఁ జిత్తము, వోరు చున్నియో
త్రుంగుచు నున్నియో యెఱుంగఁ, దూలక పైవయఁ గ్రమ్ముఁ గూలు సే
నాంగము లందు నిందుఁ, గలహంబు మహోగ్రత యేమి సెప్పుదున్. 337

— ♦ కర్ణుండు పొంచాలనై న్యమును దైన్యంబు నొందించి విజృంభించుట — ♦

తే. అందుఁ బాంచాలవీరుల సశ్వ సూత
రథనమేతంబుగా, నంగరాజు దర్ప
మెనఁగ నేవురఁ బదువుర నేడ్వరను మ
హాన్యమార్గములఁ దునుమాడె నధిప : 338

క. పదపడి పాండవయోధు
ల్వొదిలినఁ బెనుఁదుంగ మడుపులో గజపతి యు
న్మదవృత్తిఁ గేలి సలుపువ
గిది, నాతఁడు చోరె సురలు గీర్తన సేయన్ : 339

వ. అట్టియెడఁ : 340

చ. ద్రుపదతనూజులుం గవలు ద్రోవదిపుత్రులు శౌరితమ్ముఁడుం
గుసితమనస్కులై బలువుఁగోల్తలఁ దాకి, రతం దదల్చి యు
గ్రపు రథనంబునఁ శరపరంపరలం బరఁగించె, గౌరవా
దిపుహృదయంబు మోదమునఁ దేరఁగ-నందఱయంగకంబులన్. 341

వ. వారలపై నక్కురుభూనాథుం దేనుఁగు కయ్యంబునకు వెరవుగల కళింగ వంగాంగ
మగధ సుహృ పౌండ్రాదిదేశంబుల బలంబులం గవియించిన, నవి తదీయచతురంగ

బలంబుల మట్టి మల్లాడి చిత్రవధవిహారంబు నలువ, నగ్గజప్రవాససేన లగ్నలికం
జించి చెండాడుచు, నాదండిమగలును జేరితాన ప్రభద్రకులును రౌద్రరసంబున
బెనచినం గనుంగొని, మదంబునం బొదలి యొత్తరించి యురవడించిన, ౩౪౩

కా. నంగాధీశుఁ గరింద్రుతో నడఁగ గర్వస్ఫూర్తి తై నేయుఁ డే
యం, గేరిగతి ¹మాద్రితేఁగొడుకు పొంద్రాధీశ్వరుం గిట్టి యా
ళుంగిం గూల్చు, దదగ్రజుం డబుల దర్పం బొప్ప సుహృదివా
ళుం గోపంబునఁ ద్రుంప, నేచె గరటిస్తోమంబు లంతంకకన్. ౩౪౪

క. విను : ముట్లెచి నకులుఁ బొది
వె, నుదగ్రధ్వని ననేక వేదండము, లం
దెనిమిదిటిఁ గూల్చె, బ్రాజము
లెనిమిది యెనిమిదులఁ దమ్ముఁ డే దైత్య నధిపా : ౩౪౫

క. ఆ దృష్టద్యుమ్నాదులు
గ్రోధాంధత నడరి, యేనుఁగుల నప్రహతి
వ్యాధూతములుగఁ జేయుచు
రాదేయుం గదియ, సంగరము వేర్చె నృపా : ౩౪౬

—♦ రాధేయుఁడు పాండవేయ పాంచాలాదియోధుల కలంచుట —♦

వ. ఆనమయంబున శోణితంబు పెల్లున మున్నెగనిన రేణు వడంగిన, నిరువాఁగు
పైనికులును దమతమ యడియాలంబులతోడి గొడుగులును సిదంబులును బెద్దయు
మెఱయఁ బెనంగుచుండ, సంకప్తకసందయంబు గించిదవశిష్టంబుగా నష్టంబు
సేసిన, నవ్యపాచికి శౌరి యక్కొరవపాండవ బలంబులపోరు సూపి; యప్పుడు
దుర్యోధనుండు దనయందుఁ జేయంగలవారును దానును ధర్మనందనుం బట్టు
కలంపున బెట్టు పొదుపుటయు, నమృతంబున కానవడి యడరు ననురుల మరల్చు
శక్రాగ్నులచందంబున, భీమసేనుండును సాత్యకియుం వారలం బ్రతిహతులం
జేయుటయు; సంత విలువక యక్కురువిభుండును గర్జ కృపాశ్వత్థామలును
నుద్దామగతి నయ్యారువుర శరజాలంబుల నమ్ముల జడియుచుం గదిసి, యక్కొం
తేయాగ్రజా కంకటంబు ద్రుంచివైచుటయు; గర్జునుత్సాహంబునం గడంగు
ధార్తరాష్ట్రుల పింహనాదంబులకుం దెరలక, మరుక్ముతుండు మండలప్రచారుం

1. ఈ మాది రే గొడుకును యీనాటికి 60 ఏండ్లప్రాయము, వారిలో చిన్నవాడనుట
కాబోలు.

దగుటయు; నా సూతనందనుండు మొదలగు నమ్మేటిమగుల మార్గజమ్ము లమ్మనుజు
పతివైఁ బరఁగుటయు; నకుల నహదేవ సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్ను త్రౌపదేయ
ప్రభృతులైన పాండవేయ పాంచాలాది యోధులం గలంచి. యక్కఱుండు కమలా
కరంబునం గేలినలుపు శుండాలంబు లీల నటించుటయు; నవ్వీరుం డగ్గలిక నక్క
వ్వడిరాక గోరి కపికేశనం బాలోకించుటయుం గలిగిన యప్పరిపాటి యంతయు
నేర్పడం¹జెప్పి; యారాధేయు రథనం బుగ్గడించి మఱియు నిట్లనియె:- 348

క. 'నినుఁ దలవడఁ జూచిన యీ

తని యే దైట, మంట పొరఁగఁ దలఁచు మిడుతయు

బున కెనయై నాకుం దో

చినయది : మ్రందింపు మితని శితవిశిఖములన్.'

349

వ. అని పలికి, యతని కప్పుడు దోడ్పడ నుత్సహించు భవత్పుత్రు నుపలక్షించి బీభత్సు
నకుం జూపి— 350

ఉ. 'ఇత్రతేఁ ద్రుళ్ళు సూపి విను నేపున మార్కొవి గెల్తు నన్ తలం

పెత్తి, నుయోధనుం డదె యహీనబలంబులఁ గూర్చెఁ గర్ణతో

మత్తగజంబులీల నెలమామిడిఁ గూల్చినభంగిఁ బొందుపు

త్రోత్రమ, వీనిఁ గూల్చు మతఁ దొంటిగ రాజ్యము నీకు జేకుఱున్.'

351

వ. అనునవనరంబున,

352

మ. సమదాటోపక వాయునందనుఁడు ధృష్టద్యుమ్ను కై నేయు లే
కమనోవృత్తిఁ గడంగి తో నడర, దోర్గర్వంబు శోభిల్ల, శా
ర్యము సొంపార, విలింపకోటి వొగడన్ రారాజుపైన్యంబు లొ
క్కమొగిం బెల్లగిలంగ, బెట్టడరె నక్రోధాంతరంగంబుతోన్.

353

క. అడరి, పటుబాణజాలం

బడరింపఁగ వారిబలము లధిక రయము నె

క్కుడు మదము నొలయఁ బైకొని,

బడలువడఁగఁ జేసె సీదుబలముల నదీపా :

354

క. వడిఁ బొదివి భీముఁ డార్చినఁ,

జెడ విఱిగినపేన, నేమి నెప్పుడు : దనదొం

దడిఁ దాన చదివె : వెనుకొను

కడిఁదిమగలచేత గాసి గాదె నరేంద్రా :

324

—♦ కారవబలము పవనసుతు నెదుట నిలువలేక పాటిపోవుట ♦—

ఉ. మ్రొగ్గెడు వాహనంబులును, మోములు వాడఁగ వాహనంబుల

న్దిగి కలంగునైవికులు, నేలకుఁ గష్టపుఁ జొప్పు సొప్పుడం

ద్రగ్గు సిదంబులుం, గులముఁ దన్నుఁ దలంచి యెదిర్చి యొంటిమై

మ్రొగ్గెడువారునై కురుధరావరు నైన్యము రూపు మాయఁగన్.

325

అ. పావనికి విషాదపతినందనుండు మాటు

కొనిన, నాకఁ దతవి కుంజరంబు

కరముతోఁ దదీయకరములు శిరమును

నఱకె శిశికరములు నాలుగింట.

326

క. మూఁడక్షోహిణు లిమ్మెయిఁ

టోఁడిమి నెడి పాఱఁ, బవనపుత్రుని యెదురక

వేఁడిమి సూపఁగ నొకఁడు

న్వాఁడిమగఁడు లేఁడ, యే మనంగల దదిపా :

327

చ. ఇవ్విధంబున విక్రమించిన భీమసేను బరవసంబును దదీయనైవికుల సంరంభం

బునుం బద్మనాభుండు పల్లనునకుం జూపి చెప్పె, ననిన విని, సంజయునకు

దృతరాష్ట్రం ది ట్లనియె:-

328

క. 'సీచెప్పెడుమెయి సూడఁగ

సీవత వాటిలై మన యనీకమునకుఁ; దా

రేచేటు నెడిరొ కౌరవు,

లాచరిత ముపన్యసింపు మంతయుఁ దెలియన్.'

329

క. అనవుడు, నతఁ డిట్లను: న

మ్మనుజపతికి హితులు నెప్పు మానక, సీచే

సిన దుర్జయమునఁ జేటొం

దెను, వగవక రణము వినుము ధీరవిచారా :

330

ప. ఇట్లు భీముకడంక గని, కన్వడి దనమునుము కొంచెముమూఁకలం దోలి, మగిడి

మనసేనల మర్దించుటకుం దమవారిఁ జేరం జనఁ, గౌరవపతి యమ్మారుతి

మార్కొని,

331

—♦ రారాజు, రాధేయుండు పాండవబలిముతో పెనగుట —♦

తే. 'ఎందు వచ్చెదు? విలువిలు! మేను గలుగఁ
గడిమి సెల్లునె నీకు? నీక్షణమ విన్ను
నంతకువిప్రోలి కనిచెద' ననుచు రోష
రక్తలోచనరుచుల శరములు వఱపె.

3౬౨

క. రాధేయుండును దీప్త

క్రోధుండై గర్జతోడి గుణరవము నభో

బాధం బొనర్చుగా, విజ

యోధులఁ బరికొల్పికొని నముద్ధతిఁ గడఁగెన్.

3౬౩

వ. అట్లయ్యిరువురు సుత్సాహంబు వాటించి నిజానీకంబు విలువరించిన, నది పురి
కొని పోరికి నమరుటయుఁ, బాండవబలంబును దిరంబయి పెనంగం దొడంగె.
నట్టియెడ నక్కడ నిక్కడఁ జేయంగల దొరలు దలవడి యుక్కున నక్కజం
బగు నమరక్రీడ నలిపి. రందు;

3౬౪

సీ. కర్ణుఁ డేసారి కింది రథ్యముల సా

రథిఁ గేతువును గూల్చి, రయము మెఱయ

విగతాయుధుండు బాణవిహతాంగుండునుగా ను

దగ్గుడై తఱుమ, నతండు దొలఁగఁ

తాతె; దుశ్శాసన పార్షతు లొందారు

తనువులు నొందుచు నవిమిషులకు

నచ్చెరువగునట్టి యని సేయ, వారల

యనుచరు లెడపొచ్చి పెనఁగి; రంగ

తే. రాజు సూడఁ దత్పుత్రసారథికిరంబు

నకులుఁ దొకభల్లమునఁ ద్రుఱవఁ, జకితమై క

లంగు నచ్చటిమూఁకఁ జలంబు మెఱయ

నిలిపె నా సూతసూనుండు నృపవరేణ్యః

3౬౫

వ. అట్లు సారథిరహితుండైన వృషసేనుండు వేటొక్కసూతు నమర్చికొని తండ్రికిం
జక్రరక్షకుండై నిలిచె. నకులుండు నొందుదెన కడరె. సహదేవుం డులూకుని
నిరతుం జేసి వఱపె. సాత్యకి సౌబలు లన్యోన్యకేతుపాతనంబును బరస్పర

కంకటికర్తనంబునుం జేసి; రా నమయంబున కై నేయుండు దురంగంబులం
జదిపిన నరదంబు డిగ్గనుటికి యోనరించు నగ్గంధారవిభుం గని యులూకుండు.

క. మును నహదేవుం డెగునం

జనినప్పుడ యొందుదేరు; నవరించుకొనం

గనుట నది సేర్పి యతవిం

గొనిపోయెను నంగరమునకుం దొలంగంగన్.

3౬౭

ఉ. అప్పటిమాఁక నల్లడల నాతురతం జెడి పాతె భీముచే

జచ్చె. గురుక్షితీశ్వరుని సారథి కూలె. హయా? నుగ్గు గా

జొచ్చె, రథం బతండు వెఱి సొచ్చి ధరిత్రికి దాటి పోయి. వె

న్నిచ్చిన నీదుయోధువరు లే దైఱి మార్కొని రమ్మరుత్తుతున్.

3౬౮

వ. యుధామన్యుండు గృపాదార్యు ధనువు; దునిమిన. నమ్మహాత్ముండు వేటొక్క

విల్లెత్తి:

3౬౯

అ. కేతనంబు గూల్చి. యాకపత్రము దును

మాడి. సూతుఁ జంప. నధికభయము

గదిరి తేరు దాన కయ్యంబునకుఁ దొలఁ

గంగఁదోలె నతఁడు, కౌరవేంద్ర :

3౭౦

క. శిశుకరము బుత్తమోజుఁడు

గృతవర్చునిమేన వింసఁ గినుక గదిరి; మా

ర్పితుఁడుగఁ జేసె నతఁడు వెన

నతనిం దక్షుతుఁ డెగచె నరదముఁ దొలంగన్.

3౭౧

— అశ్వశాసనము అరునుని ఎదిరించి మహాహవము చేయుట —

వ. గురుతనయుం డనేకరథికుల్ దనపార్శ్వములం దుదగ్రులై

దురము కడంకమైఁ దఱును. దోర్బల శౌర్యము బుల్లపిల్ల. వి

ఘరశరవృష్టి ముంచె మధుసూదను. 'మధ్యమపాండవు' వియ

చ్చరులు ప్రకంస సేయఁగ విజధ్వజిని నయనోత్సవంబుగన్ :

3౭౨

1. మధ్యమ పాండవుఁడు = పాండవులలో మూడవవాఁడు - అర్జునుఁడు. ఈ 'మధ్యమ' పదము కొంత శలభీకవతాయగా నున్నది. నన్నియ యీ పదమును భీమునికే ఉపయోగించును; భానుఁడుగూడ (మధ్యమ వ్యాయోగము) కాని, శిక్కిన ఎక్కువగా, వలమారు అర్జు

క. అలిగి, నరుఁ డైంద్ర మాదిగఁ

గల దివ్యాత్మంబు లేయఁగా, నయ్యెయు

జ్వలమార్గజంబులను న

క్కలశభవనుతుండు మాన్వెఁ గౌరవముఖ్యా.

323

వ. ఇవ్విధంబున వివిధాత్మజాలంబులం బోరిపోరి,

324

సీ. ఉత్తర యశ్వత్థామ యుగ్రబాణంబులు

విజయుని దక్షిణభుజము దూఱ

మూఁదేయ నొచ్చియుఁ, బోడిమి పెడక య

బ్బలియుం డదలైఁ దత్పార్శ్వపద్దు

లగు పెనుమూఁకల నమ్ములవెల్లిఁ, బే

రల్క నక్కుంభజనాత్మజుండు

రథ్యవయంబు నారాయణు వానర

ధ్వజము నవ్వీరుగాత్రమును బొదివె

పరముగానే వాడినాడు. నశిమివాడు అను అర్థమును చెప్పిన - 'మధ్యమ సాంధవుడు' అన్నచోట సరిపోవునుగాని, 'కుంతీసుతమధ్యముడు' అనినచోట, నశిమి అంటే భీమునే చెప్పవలసియుండును. కాని ఇది గోగ్రహణపట్టమున, అర్జునుని విజృంభణమునుగూర్చి చెప్పిన వద్యము.

కా. సింగం బాఁకటితో గుహాంతరమునం జేద్బాటుమై నుండి

మాశంగస్ఫూర్తికయాథ దర్శన సముద్యత్కృద్దమై వచ్చు నో

జం, గాంతారనివాస భిన్నమతి, నన్యతేననై వీఁడె వ

చ్చెం: గుంతీసుతమధ్యముండు నమర స్థేమాభిరామాశృతిన.

(విరా : 4-85)

అందువల్ల మధ్యమ అనఁగా అర్జునునే చెప్పవలసియుండును; ఇక దీని అర్థము 'మూడవ' అనియే :

ఛందములు 26, అవి : 1. ఉత్త - 2. అత్యుత్త - 3. మధ్య - 4. ప్రతిష్ఠ - 5. సుప్రతిష్ఠ - 6. గాయత్రి - 7. ఉష్ణిక్కు - 8. అనుష్టప్ప - 9. బృహతి - 10. వజ్రీ....

మొదలగువాటిలో - మూడవ మధ్య, వదియవవజ్రీని సాహిత్యములోనికి Figureative గా తీసుకొనినారు. కాబట్టి వజ్రీరథుఁడు అనఁగా దశరథుఁడని, వజ్రీకంధరుఁడు అనఁగా దశ కంఠుఁడని అర్థము చెప్పుచున్నారు. వజ్రీవరున అనిన కంధరములకు సరిపోయిన రథము లకు సరిపోదుగదా. అందుచే మధ్యమ అంటే మూడనియే అన్వయించవలెనని చెప్పుచున్నారు.

తే. మెఱుఁగువారింపగముల, నమ్మెయి నరుండు
ద్రోణితోడ భరంవడి రణమొనర్చు
చుండ; నట మున్న ధర్మజుఁ డురవడించి
చిత్రసేనుని నమ్ములఁ జిక్కు వఱచి,

324

క. తఱిమి తనమునుము పైన్యము
నుఱుమాడఁగఁ గవి, సుయోధనుఁడు ముమ్ముగ నే
దైఱు వీయోధులు మార్కొవి,
యఱిముఱి నొప్పించి వట్ట నమరి పొదివినన్.

325

—♦ కర్ణుఁడు ధర్మజు నలయించుట ♦—

ఉ. పావనిఁ మున్నుగాఁ గవలుఁ బార్షతుఁడుఁ వెన వారిఁ దాకినం;
జేత దలిర్ప నచ్చటికిఁ జెచ్చెరఁ గర్ణుఁడు వచ్చి తీవ్రబా
ణావృతమూర్తిఁ జేసె, మనుజాధిప, యరథికావలిఁ ధను
ర్భ్యా వితతస్వనంబున వియద్వివరంబు ప్రపూరితంబుగన్.

326

క. అట్టియెడ, మాద్రసిదపటి
పట్టి కురువృపాలు రెండు పదు లమ్ములు దా
బెట్టుగ నేపిన, వేదన
ముట్టుడుఁ జేడ్చడియె నతఁడు, మొనయును దలఁకెన్.

327

మ. కవి, రాధేయుఁడు దివ్యబాణవిహతిం గొంతేయపైన్యంబు నె
ల్లను నొప్పించిన బీఱువోయె నది, యుల్లాసోగ్రుఁడై ధర్మనం
దను నమ్మేటిమగండు గిట్టుటయు, నాతం దల్లి పెల్లెసినఁ,
విను : మందస్మితసుందరుండగుచు నవ్వీరుండు ధీరోద్ధతిన్.

328

వ. అనేక చండకాండంబు లంగంబునం గీలించి;

329

అ. పలుఁడ నారసంబు వక్షంబుఁ దూఱంగ
నేయుటయును, బాండవేయుఁ డార్తిఁ
గూరి నిలువ లేక కూర్చుండఁబడి, సూతు
నరద మెగవు తొలఁగ ననియె నధిప :

330

వ. అనుటయు వాఁ డట్ల చేయం, గౌరవులు గడంగి 'పో నీక పొదువుం' డను
నెలుంగులతో నక్కొంతేయాగ్రజు వెన్నాడి కవిసినం, గేకయ పాంచాలబలంబు

అడ్డపడి పెనంగె. భీమసేమండు నుయోధను 'నిలు నిలు' మని యదల్చి యమ్ములం
గప్పె. నప్పుడు రాధేయుండు రథనంబున;

3౮౨

క. పాంచాజరః గేకయుల ను

దంచితగర్వమున వారురమ్ములవెల్లికా

ముంచిన, నోటటి యరికిరి

పంచావనమూర్తి భీముపజ్జ కొడిగినన్.

3౮౩

వ. అక్కర్లుండు నిజ రథంబుమెఱయి ధర్మనందను వెనుకొనియె. నతండు విశిఖ
వేదనం జేర్చడినచిత్తంబుతోడ నిజశిఖిరంబున కల్ల నల్లన పోవుచుండియు,
దన్ను నాసూతనందనుండు మూడుతూపుల నేసిన, మరలి యమ్మేటిమగని మేనం
బలుమార్గజంబులు సొనిసి, తత్పారథి పాయకత్రయంబునను హయంబుల శర
చతుష్టయంబునను స్రుక్కించె. నట్టియెడ;

3౮౪

క. ఇరుదెవల నున్నకవ ల

న్నరపతి దురవస్థ సూచి, నారాచపరం

వరలు వరఁగించుచును జె

చ్చెరఁ గర్ణునిఁ దాకి; రతఁడు చిఱున వ్యోలయన్.

3౮౫

తే. వార లిరువుర ముగ్రంపునారవములఁ

గప్పి దంతవర్ణములును గాలవాల

సుందరంబులునగు ధర్మనందనుని తు

రంగమంబులఁ బడ నేసి రయము మెఱయ.

3౮౬

క. అతని శిరస్త్రాజంబును

శివవిశిఖ నిపాతితంబు నేసి, యుదారో

ద్ధతి నకులుకార్ముకము హయ

తతియుం దునుమాడుచును నతండును నతఁడున్.

3౮౭

క. నహదేవుని తే రెక్కిన

నహితాంతకుఁడైన కర్ణుఁ డమ్మువ్వుర నం

పిహితశరీరులఁ జేసెను

బహువిధవాణములఁ జలము బలమును మెఱయన్.

3౮౮

—♦ ధర్మనందనునిపై ఆగ్రహింపవలదని శిష్యుడు రాధేయనితోఁ జెప్పట —

చ. కనుఁగొని, శిష్యుఁ డిట్లనియెఁ గర్ణునితోఁ:- 'నిది యేల ధర్మనం
దనువయి నాగ్రహించెడు? హితం బగుకార్యమె? యిమ్ముహీకు నీ
వనిఁ దెగటార్చి నట్లయిన నర్జునుఁ డుత్కట శోకరోషముల్
పెనఁగొన. నిన్నుఁ గొరవులఁ బీనుఁగు పెంటలు పేయకుండునే.

౩౮౯

తే. 'ఇతఁడు దెగటాతేనేనియు నేమిఫలముఁ
గలదు? నరుఁ డొలియించుట యలఘశౌర్య
మది; కురుక్షితిపాలున కఖిలరాజ్య
సిద్ధియును జేయు. నింక నాబుద్ధి వినుము.

౩౯౦

వ. 'అదియునుం గాక;

౩౯౧

క. 'వాఁడె కురుక్షితిపాలుఁడు:

పోడిమి పెడి భీముచేతఁ బొదువఁబడియె. న
వ్యాడిమగని కర్ణము నీ
వేడిమి దక్కంగఁ గలదె వే తొకఁ డరయన్.

౩౯౨

క. 'పవనసుతుచేత నాఘా

ధవుఁ డీల్గినయేవి, నీవు ధర్మతనయునిం
గవలె నమయించుట దలఁ
ప వృథాస్ఫురణంబు గాదె పరబలభేదీ?

౩౯౩

క. అన విని యట్లెత్తి భవ

త్తనయునిదెనఁ జూచి. వాయుతనయునిచే నా
తని పొదువఁబడుట యేర్పడఁ
గని, రాధాతనయుఁ డతనిఁ గావఁగఁ జనియెన్.

౩౯౪

—♦ పాండవాగ్రహిని పలాయనము —

క. చనుటయు, నజాతశత్రుఁడు

దన శిరిరంబునకుఁ బిన్న తమ్ముని యరదం
బున. నతని నతవియన్నను
గొనివనియెను నత్వరముగఁ గురుకులముత్థాః

౩౯౫

వ. అని యిట్లు సంజయుండు ధృతరాష్ట్రునకు ధర్మనందను పలాయనం బెఱింగించె.
ననుటయు,

౩౯౬

అ. మొదలిరాజు సభయముగ నిట్లు సమరంబు

దొఱిగి చనియె నట్టె : పెరిబలంబు

దొరలు నిలిచి పోరు బరిది; యనంతర

వర్తనంబు *విప్రవర్య చెప్పెను.

౩౯౭

చ. అని యడుగుటయు.

౩౯౮

చ. అనిమిష వంద్యమాన, ఘనసాదరశీల సుధాయమాన, స
త్వనలిన గంధరూప, విబుధద్విషదంతకర ప్రతాప, సం
జనిత నిరస్తకామ, మునిసంఘ మహార్థవ పూర్ణసోమ, జే
ద నికర సంవిధేయ విజిత త్వవరిష్క్రియ నిత్యనిష్క్రియా :

౩౯౯

క. ప్రమితివిదూరా, సుమన

స్పృమితి సమారాధన ప్రసన్నాకారా

గమనాగమన నిరసనా,

శమన దమనసాధ్యపరమ సారోల్లసనా :

౪౦౦

మాలిని. ద్విజపతి వృషభాంకోదీర్ఘ కారుణ్యపూర్ణా.

భజన నిరత రజప్రౌఢ విరేధరూఢా,

గజదురిత నముత్తేకఘ్న హృత్పద్మనిఘ్నా.

యజనవిధి ఫలత్వవ్యాప్త నిత్యప్రదీప్తా :

౪౦౧

* ఇచట సంజయుని ధృతరాష్ట్రుండు 'విప్రవర్య' అని సంభోదించుచున్నాడు. సంజయుండు సూతుడని భారతమున అన్నిచోట్ల చెప్పబడియున్నది. విప్రవర్య అనుటకు కారణము ఊహించవలసియున్నది. భగవద్గీతలో 1 ఆ-7 శ్లోకములో "ద్విజోత్తమ" అని పిలువబడియున్నాడు. గీతారహస్యములో లోకమాన్యతిలకు సంజయుని సూతుడనియే చెప్పిరి.

సూతులు-బ్రాహ్మణవ్రీకిని క్షత్రియునికి బుట్టినవారు. శథకారకవృత్తిలోనుండి, శథలు పురాణములు చెప్పి శౌనకాది మహామునులే ఇంపునం కరగునట్లు ధర్మోపదేశము చేసినవారు.

తిక్కన భారతము:

కర్ణ పర్వము

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీమద్వరణాంబుజ యుగ

శిమధుమూర్తి ప్రభావితన విమల చే

తామ్రతృభృంగ, భక్తజ

నామృత సరసీస్వరూప, హరిహరనాథా :

౧

వ. దేవా వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె :- నట్లు కర్ణుండు గొంతేయా
గ్రజా విడిచి, దుర్యోధన సంరక్షణంబునకుం జనుట విని, ధృతరాష్ట్రుండు దన
మనంబున—

౨

— కర్ణుండు చేసిన పరాధనమునకు ధర్మరాజు లోలోన కమలుట —

క. 'అనిలజానకుఁ జాలఁడె నా

తనయుడు; మోసంబుగాక ధర్మజుఁ డట్ల

బ్బినఁ బో విచ్చుట రాదా

తనయునకుఁ బుద్ధియగునె; తప్పెం దప్పెన్ !'

౩

వ. అని వగచి, యుద్ధిష్ఠిరుండు సనినపిదప నెత్తెఱంగున సంగరంబు నెల్లె'నవి
యడిగిన, సంజయుం డతని కిట్లనియె :- నట్లు సని యా ధర్మతనయుండు రథావ
తరణంబుసేసి శివరంబు ప్రవేశించి, పెజ్జ నొడలు పేర్చి, నాటియున్నయమ్ములు
పెఱికించుకొని, హృదయంబున నమ్మెయినున్న పరిభవంబు పీడయొనర్చు విషాద

వివరవదనుండగుచుఁ గవలం గనుంగొని-“మీరు సమీరనందనుకడకుం జనుం”
డని చెప్పె. నటమున్న నకులుం దొక్కయరదం బాయితంబు సేసికొనియుండుట,
నయ్యిరువురుఁ ద్వరితగతిం జని, యంబుదంబువందంబున గర్జిలుచుఁ గొరపుల
తోడం గయ్యంబు సేయుచున్న భీమపేనుఁ జేరం జని, యవష్టంభవిజృంభణం
బునం బొలిచి. రంత నప్పొండవాగ్రజా తెఱంగేమియు నెఱుంగక నరుండు ద్రోణీ
తోడ భరంపడి రణం బొనర్చుచుండి;

క. నెఱి దగఁ బేజితమై, గమి

మెఱుఁగులదరు నారసమున మిక్కిలివడి నే

దైట మెఱయ నురము నొంచిన.

నుట కవ్విప్రుండు వైచె నుగ్రంపుగదన్.

—♦ గురుపుత్రుఁడు అద్భుతవిక్రమంబున అర్జున కృష్ణుల నొంచుట —♦

వ. వైచిన నవ్వీరుండు;

చ. అది దునుమాడి, మేనఁ బదియమ్ములు గ్రమ్ముటఁ గ్రుచ్చి సూతు బె
ట్టిదమగు కోలఁ గూల్చినఁ, గడిందిమగంటిమి దాన రథ్యవం
వదయును నూలుకొల్చికొని పార్థవిఁ గృష్ణుని నొంచె విన్నయం
బొదవఁగ బేవకోటికి; నృపోత్తమ, యగ్గురుపుత్రుఁ డుగ్రుఁ డై !

వ. అట్లద్భుతవిక్రమంబున నశ్వత్థామ విజృంభించిన సహంపక;

చ. హయములు వగ్గముల్ వెడఁదయమ్మున నుగ్గుగఁ గ్రీడి యేయుడుఁ,
రయమున నీద్యేఁ బే రటు దురంబునకుం దొలఁగంగ; నెంతయుఁ
భరమున నీమొనల్ గలఁగి పాతె, నరేశ్వర, వారివైస్యసం
వయ మెగవఁ మహీతలము సంభృతకంపము గాఁగ నర్లదన్ !

ఉ. పాతినఁ జూచి, తొరవనృపాలుఁడు సూతతనూజతోడః-“నీ
కాతీయ మద్బలంబునకుఁ గాఁ దగువే వివిధాస్త్రనంపదఁ
మీతిన నీవె సూడఁగ; నమేయపరాక్రమ, నీకుఁ బొందవు
ల్కాతె తలఁప, నీదగుబలంబును జేవయుఁ జూపు మి త్తఱిన్ !”

—♦ కర్ణుఁడు భార్గవాస్త్రమును ప్రయోగించి సంక్షోభము గావించుట —♦

వ. అనిన విని, యబ్బులుమగండు మదోద్రేకంబున మద్రపతి నాలోకించి యిట్లనియెః-

చ. 'కనుఁగొను : మిప్పు డేను మురఘన్మరుఁ బార్థుని భీమసేనుని
దునిమెద, నప్తనంపదయు దోర్విభవంబును శౌర్యసారము
న్జనులకు నెల్లఁ దెల్లముగ నాదగుపూనిక పార మెల్లను, మే
దినిఁ గురునాథుఁ డొక్కఁడె యతిస్థిరసౌఖ్యత నేలునట్లుగన్.

౧౨

వ. 'రథరథ్యగతులు నెఱయఁ మెఱయఁ వలయుం జామ్మి : ' యని వలికి, *విజయంబు
వీక్షించి గుణంబు పొరించి 'గాండీవంబు నీ తెడురే' యని యగ్గించి, యప్పుడు
పై వయ మురవడించు వరనైనికులం జే యెత్తి యదల్చి, భార్గవాత్మంబు వ్రయో
గించిన నమ్మహనీయసాధనంబు;

౧౩

శా. ఘోరానేకశరాకృతిం బరఁగి సంక్షోభంబు గావించుచుం,

దేరుల్ ద్రుంగఁగ, వారణంబులు ధరం ద్రెళ్లంగ, నశ్వాలి ను

* కర్ణుని విల్లు 'విజయము', నరుని విల్లు గాండీవముతో ననూన మనుచున్నాఁడు, కాదు
కర్ణుడు తన చాపమే ఎక్కువనుచున్నాఁడు.

కారణము :- రెండును విశ్వకర్మ నిర్మితములు - తనకు వరకురాముడే దీనిని ఇచ్చి
నది. (కర్ణ-1-233) ఇప్పుడే భార్గవాత్మము వ్రయోగించుచున్నాఁడు; అనఁగా వీటికి గురుశాసము
తగులలేదని తెలియుచున్నది; మగుడ బడసితినినిగదా కర్ణవాక్యము; అది ఘోరానేక
శరాకృతితో సంక్షోభ మొనర్చుచున్నది. ధర్మజుఁడుగూడ, ముందు 29-వ పద్యములో అదే
చెప్పుచున్నాఁడు.

అమరకోశము కర్ణుని విల్లుపేరు కాలవృష్ట మనుచున్నది. భారతమున ఈ పేరు
ఉన్నట్లు లేదు. వేదీవంహరమున (4 - అంకమున ౩౪ వచనమున) ఈ పేరు చెప్పబడి
యున్నది. భానుడు పేర్కొనడు.

ఈ 18. వచనములో "విజయంబు వీక్షించి గుణంబు పొరించి - గాండీవంబు నీ తెడురే :
యని యగ్గించి, యప్పుడు పైవయ మురవడించి" అని విజయమును అగ్గించుట సంస్కృత
భారతమున (వావిళ్ల - ప్రకాశవంధ్రరాయ) లేదు. ఈ రసవత్తర నహుప్రళంస తిక్కన
స్వయంగా చేర్చినట్లున్నది. ప్రాణము లేనిదానిని ప్రాణమున్నదానిగా ఊహించునటులు అలం
కారమును ఇంగ్లీషులో Pathetic Fallacy అందురు.

సంస్కృతమున ఉన్న పాశమిదియ :-

శ్లో. ఏవముక్త్యా మహారాజ సూతపుత్రః, ప్రకాశవా

ప్రగృహ్య 'విజయం' వీరో దనుశ్రేష్ఠం పురాతనమ్. (కర్ణ-86 ఆ-45 శ్లో)

చూడు. కర్ణ-2 ఆ. 232-235.

ఇవటి కొన్నిప్రతులలో - తనకు విజయంబొనర్చు కోదండంబు వీక్షించి - అని మూల
విరుద్ధమును పేలవమును అయిన పాశము గలదు.

గై ర త్తంబునఁ దేలఁగా, భటవయం బత్యంత చూడ్చి కృతా
కారత్వంబు భజింపఁ, గేళి నలిపెం గొంతేయసైన్యంబునన్ : ౧౪

వ. ఇవ్వరునున భార్గవాశ్రువాదితంత్రై యప్పొండవబలంబు వెఱచఱచి మరల పఱచిన,
మనమూఁకలు వెన్నడిం దఱుమ, నా సూతనందనుం దఱ్ఱేచి యార్చి యంకుం
దాఁకి విళిఖిఖలు నిగిడించుచు, బొగ లేనిమంట పగిదిఁ బ్రదిఁపుండయినఁ;
దదుత్సాహంబున కోటువడి యా సైన్యంబును జనంబులు హాహాకారంబు లెనఁగ
దీనదళం బొంది, ముకుంద పురందరనందనులం బేర్కొని యాక్రందించి. రట్టి
యెడ; ౧౫

—♦ ఉగ్రమూర్తియై తేరమాడరాని కర్ణునికి అర్జునుఁడు జంకి వెదొలఁగుట —♦

ఉ. గాండివి శౌరి కిట్టు లనుఁ:—గర్జునిఁ జూచితే: యేకవిక్రమో
ద్గండతఁ దెంపు నేసి పటుదర్పము సూపుచు, దేఱి మాడ రా
కుండెడునట్లుగా నలుక నుగ్రత మండెడు: నిష్ఠ నేర్పుమై
నుండక యీసునం దొడరి, యోజుమి దెచ్చికొనంగ నేటికిన్ : ౧౬

క. 'వచ్చిన మఱి గెల్పు గొనఁ'

వచ్చునె? తనయొడలు గలుగ వైరుల గెలువఁ
వచ్చుం దఱి వచ్చిన; నది
మెచ్చు జయార్థులకు మరుదమిత్ర ధ్వంసీ. ౧౭

తే. 'పట్టవగలింటి సూర్యునిపగిదిఁ గర్జుఁ,

దుగ్రమూర్తియై వెలుఁగుచు నున్నవాఁడు;
మనరథం బిష్ట మాధవ, మరలనిమ్ము,
బ్రదికియుండిన శుభములు వడయవచ్చు.* ౧౮

* ఈ పద్యమున, అర్జునుఁడు కర్ణునికి వెఱచి వలాయుతుండైనట్లు అన్వయమగుచుండఁగా, సి. పి. బ్రాహ్మగారు అర్జునునికి న్యూనత కలుగకుండునట్లుగా ఇట్లు అన్వయించుచున్నారు:— ఈ సందర్భమున వేర్వేరు ప్రతులందు వేర్వేరువిధములగా నున్నది. చిత్రకాలావతిలో అర్జునుని బెట్టు చెడకుండునట్లు ఇట్లున్నది. (కర్ణ ప-౪౪. అధ్యాయము).—

అర్జునుఁడు కృష్ణునితో నిట్లనెను - ఓ వాసుదేవా, కర్ణుడు దుస్సహ పరాక్రమోపేతుఁడై విజృంభించుచున్నాఁడు. బ్రతికియున్నచో పురుషుఁడు జయోపజయములను పొందఁగలఁడు. మరణించినవానికి ఇక జయ మేముండును? ఈ మాటలను విని, ప్రాప్తకాలజ్ఞుడైన శ్రీ కృష్ణుఁ డిట్లు

వ. అనిన విని, వాసుదేవుండు వడముడిదిక్కు విలోకించునెడ, నతండు కర్ణునకు మార్కొని పరాక్రమించి పాండవపైన్యంబు విలువరించి, ధృష్టద్యుమ్ను శింధి సాత్యకి ద్రౌపదీయాదిరథికు లారథికునిం దలవడఁ, దానును గౌరవులపయిం గడంగె. నట్లమ్మేటిమగని యాబోవం బిప్పటికి వైరినివారణంబునకుఁ జాలి యునికి యనునంధించి, రాధేయుం దొరులలో డయ్యం బోదుటయుఁ, బాద్ధుండు 'డప్పి దీర్చుకొనుటయు మేల కాక' యని యూహించి, యమ్మురారి దే రక్కురు పేనాధిపతి నంగ్రాహంబు సేయువక్కుటి కెడ గలుగం గొని వని. యన్నరు నితో:- 'మన మశ్వత్థామతోడి పెనంకునం జిక్కిననమయంబున ధర్మనందనుండు సూతనందనున కగ్గమై యుండె; నాతం డతనియమ్ముల నొచ్చెనో యని తలం చెద. నయ్యవనీకు నవన్త యెఱింగి, మఱి నీ వయ్యంగరాజు నమయింప గల వాడ' వనుటయు.

౧౯

అ. అన్న నొచ్చె వన్న యమ్మాట చిత్తంబు

గలఁప, విజబలంబుఁ గలయఁ జాలి,

యన్నరేంద్రుఁ గాన కనిలనందను కడ

కేఁగి యడిగె, నతఁడు నిట్లు లనియె :-

౨౦

ఉ. 'కౌరవకోటి నేఁ బొదివి క్రందుగఁ గయ్యము సేయఁ, గర్జుఁ దా భూరమణుఁ వడిం గదిపి భూరిశరంబులు మేన వింప, నొ వ్వారుటయుం దొలంగె నతఁ, దాహవరంగమునందు లేఁడు; నీ వారయు మింత కెట్లగునో : యయ్యకుఁ దుండఁగ నట్టులే లగునో ?'

౨౧

వ. అనిన వివ్వచ్చుండు వృకోదరున కిట్లనియె :-

౨౨

క. 'క్రూరములగు సూతసుతుని

నారాచము లొడలఁ బెక్కునాటివఁ, జేత

స్సారము పెడి శివరమునకు

నారా జేఁగెనొకా; యకట; యటుగా నోపున.

౨౩

పలికెను.—'ధర్మరాజు కర్ణునిచేత తీవ్రప్రహారములకు గురియైనాడు; మనము చూచిరావలెను'

అని, అర్జునుడు దీనికి అంగీకరించెను. ఇట్లు అర్జునుఁడు భయపడుట వూచిపెట్టబడినది.

దీనికి ఖిన్నమైన కథనరీతి కుంబకోటప్రతియందు గాన్పించుచున్నది. ఇందు అర్జునుడే స్వయముగా కృష్ణునితో యుద్ధావసయనమును ఉపన్యసించుచున్నాడు. తిక్కన ఈ పాతమునే గ్రహించినాడు.

క. 'ద్రోణాచార్యుని యుగ్రపు
బాణంబుల కోర్చి యతఁడు వదునంతకు న
క్షీణధృతి ననమ సమర
జోణి నిలిచి, కర్ణచేతఁ గోల్పోయెఁ గదే !'

౨౪

వ. అని పలికి, యనిలనందను నాలోకించి యన్నరుం:- 'దా నృపాలుతెఱం గెఱుంగు
టకు నీ వరుగు; మేను సేనమొగంబున నిలిచెద' ననిన విని, యప్పీరుం డన్ని
ధంపు నడవడి నీకుఁ జనుం గావి, జనంబులు న న్నయినం బోరి కోహటించిపోయె
నని యాడుదు' రని చెప్పిన, నప్పార్థుండు—

౨౫

ఆ. 'నరభనముగ నన్ను సంశప్తకులు పీఠె !
తొడరు చున్నవారు, దొలఁగి నాకు
నరుగ నెట్లు వచ్చు?' నని చూపె నతనికి.
నపుడు గడఁగి వచ్చు నబ్బలముల.

౨౬

క. చూపుటయు, నగ్గలం బిగు
నేపునఁ గిమ్మిరవైరి- 'యేన కలఁచెదఁ
రూపు పెడఁగ నిమ్మొనలను,
భూపతి నరయంగ నీవ పొమ్మ'నియె నృపా !

౨౭

— ♦ రాధేయుని చంపివచ్చిరనుకొని ధర్మజుఁడు కృష్ణార్జునులను కొనియాడుట — ♦

వ. అనిన, నట్ల కాక యని, యర్జునుం డిచ్చుకు నాలోకించి:- 'యా మహీపాలుం
గనునంతకు నామనంబు గలంగెడు; రథంబు రయంబునం బోవ ని'మ్మని పలుకు
టయు, నతండు భీముం జూచి:- 'యేము మీయన్న సేమం బరయుట వలయువని
గావునం జనియెదము; నీవు కురువైన్యంబుల జయించుట యరుదె? గెలుపు
గొను' మని యగ్గించుతెఱంగున దీవన లిచ్చి, తురంగమంబులం ద్వరితగతి
నడపె. వివ్విధంబున మాధవ ధనంజయులు సమరంబునకు సమీరనందనుం
జాలించి, శిఖరంబున కరిగి ధర్మనందను మందిరంబు ప్రవేశించి, యేకతంబ
శయ్యాతలంబున నున్న యన్నరపతిం గని, యాతండు గుళలి యయి యునికికి
ముదంబు నొందుచుం, దదీయవరణంబులకుఁ బ్రణతులయి, రాధరణీనాథుండు
వారలు రాధేయు వధించి వచ్చిరకాఁ దలంచి దెందం బిలర, మందస్మితంబుతో
నభినందించి, వారలవదనంబులు వీక్షించి యిట్లనియె:—

౨౮

మ. *సుర లైనం జలమెత్తి కర్ణుని రణజీతా జయింపంగ నే
 ద్దురై యవ్వీరుడు జామదగ్న్యకలితాస్తురిం; దిద్దతేజంబునఁ
 దొర సప్తార్చికి, లావునం బవనుతోఁ దుల్యండు; కల్యాండు పం
 గర సంక్రీడలయందుఁ బేర్కొనఁ దగుఁ గాంభీర్యదైర్యంబులన్ :

౨౯

తే. 'అట్టిబల్లిదు ననిఁ దెగటార్చి, మీర
 లేమియును గాక వచ్చితి' రింతసంత
 నంబు దొరకొనునే నామనంబు చింత
 వంత యెల్లను జెడ : నరపర్యులార :

౩౦

ప. 'అతనికి నాకునుం గలిగె నాహవ మింతకు ముంద, రందుఁ బా
 ర్శకుఁడును సత్యకాత్మజుఁడు కాంతనవాంతకకుండు ద్రావదీ
 నుతులును జూడఁగా, నతఁడు సూత హయ ధ్వజపాతనంబు నే
 పి, తనువు దీప్త కాండములఁ జెండఁగ, నే వెగడందిలిం గడున్.

౩౧

ప. 'అప్పుడు దుర్యోధన ప్రభృతి ధార్తరాష్ట్రులకు భీమసేనుప్రభావంబున బ్రదుకరాని
 యంత వుట్టిన, నన్నువిడిచి యాతం డట వోవ; నే నిట వచ్చితి నని చెప్పి
 వెండియు గాండీవి నుద్దేశించి:-

౩౨

సీ. 'వదుమూఁడువర్షముల్ పగలును రేలును
 గర్జదర్పం బెట్లు గడతు నొక్కొ
 యను చింతఁ జేసి, యాహారనిద్రలు లేక
 పరితాప మందితిఁ; బళువుఁజేయ.
 విప్రులు పట్ట రా వెఱి పొచ్చి యొదిఁగెడు
 గవయంబుబాడ్పునఁ, గర్జభీతి
 నుల్లల నుడుకుచు నుండుదుఁ; గర్జుండు
 విడువక మోమున వ్రేలు నాకు :

తే. సుతనదీసుతు చేతను గురునిచేతఁ
 బడని పరిభవమున వాఁడు వణిచె నన్ను;
 నంతయును నీఁగఁ గాంచి నీయట్టియనుజా
 వలనఁ దేజంబు వడసితి నలముచరిత :

౩౩

* ధర్మజుఁడు కర్ణుని ఎత్తిపెట్టి, అంతటివానిని జయించిన అర్జునుని పొగడుట ఒక
 పొంపైన కవిక్వపుతర : సంగతి తెలిసికొని కోపముతో పొంగుట రసమును ఒలికించుచున్నది.

చ. 'వెరవును లావు దివ్యశరపీఠము శౌర్యముఁగల్గు కర్ణు నె
వ్వరుసునఁ జంపి : తీ వతవి బంధులు మిత్తులు బుత్తులు' నము
ద్ధరబలు లాజితేలి నిరతుల్ ధృతరాష్ట్రునిపుత్రు లెల్ల ద
త్పరిజను లెట్లు లట్లు లనిఁ బ్రాజము లిత్తురు వాని కర్ణమై.

౩౪

చ. 'అరు దిది : సీవు నొవ్వక మహాబలుఁ గర్ణు వధించి, తాతఁ డ
క్కురుపతి సంతపింప- నరుఁ గూర్చెద సంగరభూమి నేన యొ
క్కరుఁడను పీఠఁ దాకి- యను గర్వపుమాట సనంగ సీక, నేఁ
టిరణములోన నిట్లు ప్రకటించె భవద్బుజపీఠ్యశౌర్యముల్ :

౩౫

చ. 'వలికిన నేమి : ధీరములు పల్కుట సేవకసీతి : యానభం
బలుకునె యట్లు జూదపునెవంబున ద్రౌపది ? నింతకాల ము
ప్పలుకు లలంచు చుండె, మదిఁ బాయపు గీతినయమ్ము లట్ల, దో
ర్బలదృఢబీరి నిప్పు డవి వాపితి, తీర్చి తలంత యంతయును :

౩౬

క. 'అతిగర్వ సమున్నత మగు
నతనిశిరము వానివార లందఱు బాషో
ద్గతితోఁ జూడఁగ సమర
షితి దొల్లెనె : విజయ, సీదు శతభల్లమునన్.

౩౭

క. 'ఈరసమునఁ గదిసి శరా
సారము వైఁగురియ సీవు సక్రోధుఁడవై,
పేరురమున వెన నాటివ
తోరంబగు నారసమునఁ ద్రుళ్ళి కెడనెనే.'

౩౮

చ. అనిన ధర్మనందనునకుఁ బురందరనందనుం డిట్లును:- 'నేను సంకల్పకులతోడఁ
బెనంగుచుండ, వనేకరథసమూహ సమేతుండయి యశ్వత్థామ వచ్చి, నన్నుం
టొదివిన్.

౩౯

క. 'ఏనూఱురథంబులు వెనఁ
బీనుఁగుపెంటలుగఁ జేసి పేర్చినఁ, గుపితుం
డై విప్పులురులు కన్నుల
తో నక్రోధండుగురుసుతుఁడు వామీదన్.

౪౦

క. 'ఉఱక యడరి మెఱసిన యే
దైఱ నెఱయఁగ గుడునువడి, యతిస్ఫురితరుచిఁ
మెఱసి, ధను వనల వలయము
తెఱఁగునఁ జక్షురతి వ్రతిహతిం జేసెన్.

౪౦

క. *స్వాతిగతుండగు శుక్రం
దేతెఱఁగునఁ బరఁగఁ జేయు నెనకపు వర్షం,
బాతెఱఁగువ సాయక
వర్షాతిశయం బావహించె నతఁడు నరేంద్రా :

౪౧

క. 'తన యరదం బెద్దెనఁ జూ
చిన మొగమునవ్రేల, దీప్తత విశిఖములఁ
ననుఁ గృష్ణం గప్పిన, నే
ననఘా, తెల వరయఁజాల నైతి వెగడునన్.

౪౨

—♦ నూతనూను తలఁ ద్రుంతునని ఇంద్రనూనుఁడు బాసచేయుట —♦

క. 'పదపడి, యొకభంగి నతని
మద మడఁచినఁ దొలఁగఁ బాతె మానము దూలం;
దదనంతరంబ విన్ను
న్వెదకితి నరనాథ, మన యనీకములోనన్.

౪౩

క. 'అలోఁ గర్ణుచితం
దూరిని చతురంగములను దొరలను ధరణీ
పాల, మనమొనల గానను
వ్రానినదర్పమున మెఱయు వడముడిఁ దక్కిన్.

౪౪

క. 'అతనిచే నీ విక్కడ
కేతెంచుట వింటి, నేమ మెఱుఁగు తలఁపుమై
నేతెంచితి; నవ్వీరుని
చేతులలా వస్మదీయ నేన విలుపుటన్.

౪౫

* స్వాతీనక్షత్రములో శుక్రఁడు ప్రవేశించినప్పుడు స్వస్థానముగు శుభరాశిని పొందు చున్నారు. వ్యక్షేత్రస్థితి బలము, స్వాతికార్తిలో వాన ఎక్కువ.

క. 'మనుజేంద్ర, కుశలివగు నినుఁ

గని, నామన మూఱిడిల్లెఁ : గావున మగుడం

జనియెదఁ, గొనియెద రాధా

తనయుని తల, చలము నెఱుమ దర్పము మెఱయన్.

౪౭

క. 'నను, జూడుము వేడుకకుం

జనుదెంచి : భవద్బలంబు సంతన మందం

దునిమెదఁ గర్తుని : దుర్యో

ధను కోర్కియు నీమనంబు తాపముఁ దీఱన్.

౪౮

మ. 'ధనురాచార్యుని చావు నూచి, తగ రాధానందనుం దానుయో

ధనునిం దమ్ముల వారిసైన్యములనుం దాఁ గాచువాఁడై రణం

బునకుం బూనుట, నింత సేయ వలదే : భూపాల, యేపారి మం

దునె యాటం గల దీప : మట్లతఁడు మండుం గాక, యే నార్యెదన్.

౪౯

వ. 'నరవర, పంపు : మేను బ్రథనంబున కేఁగిన సూతసూనుఁ డు

ద్ధురత నెదిర్చినేనిఁ దల ద్రుంపక తక్కిన, విప్రులోడ ని

ప్పురుసున నిచ్చువాఁడ'నని వల్కి, వదంపడిఁ- 'యీక తక్కు డు

ప్పురుషునిఁ జూచుమాడ్కి ననుఁ జూడుఁడు నీవును వాసుదేవుఁడున్.

౫౦

వ. 'భీమసేనునకు సేనాముఖంబునఁ దాన నిలుచుట భరం బయి యుండు, నేనునుం

దడయుట గర్జంబు గాదు, పోయెద'నవిన విని, యమ్మనుజపతి గర్జుండు గుశలియై

యుండుట యెఱింగి, యతవిభాజంబుల నొచ్చినవాఁ డగుట నలుక గదిరి

యక్కిరీటితో నిట్లనియెఁ-

౫౧

— ధర్మరాజు కర్ణుఁడు బ్రదికియున్నాఁడని ఎఱింగి

అర్జునుగినిసి గాంధీవమును దూరుట —

క. 'అనిలోఁ దెరలుట దొలఁగుట

యనునివి ననుఁ గాక, నొచ్చియైనను గల నె

ల్లను వెడలఁ జనునె : యే న

ట్లును గా కిట వచ్చుటం జాలుకనైతిఁ గడున్.

౫౨

క. 'విను : కర్ణున కే నోడితి

నన నేటికి : నీవు నోడి తనిలజ మాద్రీ

తనయులు మున్నే యోడిరి.

మనతోఁ గూడంగఁ గంసమర్దనుఁ డోడెఁ;

౫౩

క. 'కాపున మన మిఁక ననికిం

బోవం బని లేదు; వివేచనామికిఁ జని య

చోచె వెఱపు దక్కి- తపసుల

మై, విచ్ఛలవిడిఁ జరింత మందఱుముఁ దగన్.'

౫౪

క. 'కాదేని, బిరుదు లాడక

సాదులమై వినయమొప్పుఁ జని, కురునాథుం

డేది పనిచినను జేసి, ద

యాదృష్టి నతండు సూచన ట్లుండఁ దగున్.'

౫౫

వ. అని కెంజాయ రంజిల్లుకన్నుల నన్నరు నాబోకించి:-

౫౬

ఉ. 'నీతెఱఁ గిట్టిదేని? రణనిష్ఠకుఁ బూనక కార్యవాది వై

ద్వైతవనంబునంద- సముద్రగ్ర భుజాబలదుర్జయుండు రా

ధాతనయుండు, వాని ననిఁ దాఁక నశక్యము నాకు-నన్న. నే

నీతెరు వేల వత్తు? మహి యేల నశక్తుఁడు వాంఛ సేయునే?

౫౭

తే. 'అని వధించెదఁ గర్ణు నే నని ప్రతిజ్ఞ

సేసి, యాటు దెచ్చి నన్నిట్లు సేసి, తింత

కెల్లు నేర్పితి? పొడవుగా నెత్తి నేల

వైవ నోర్చితి ననుఁ బగవారి నడుమ.

౫౮

ఉ. 'పంకజనాథుఁడు వివరఁగ బల్కిన యప్పులు కిమ్మెయిం దుదిఁ

బొంకుగజేసి తట్టి నినుఁ బుట్టినయప్పు నుతించె -బోరికిఁ

శంక గొనండు, గెల్చుఁ గురుసంఘము నీతఁడు పుణ్యుఁ డన్నయా

బొంకరి దివ్యవాణియుఁ దపోధనులుఁ మము వి ట్లలంతు రే!

౫౯

క. 'విను! మప్పులుకులు సాటిగఁ

గొని దుర్యోధనునితోడఁ గొంటిని బగ ము

న్ను; నిజంబుగ నెఱుంగను మీ

దని రాధేయునకు వెఱచునని యే నిన్నున్.

౬౦

సీ. 'దేవత లిచ్చిన తేరు నశ్వంబులుఁ
 గపితేతనంబును గలవు, దైవి
 కంబు చేనున్నది, గాంధీవ మనఁ దాటి
 యంతవిల్లది గాక, హరి రథంబు
 గడసెడు నచె : పరికర మిట్టి దై యుండ
 నెట్లు కర్ణున కోడి యిట్లు వలియఁ
 బాటుతెంచితి నీవు : భండనంబునఁ గర్ణుఁ
 గని పాటు దని సుయోధనుఁడు నెప్పె !

తే. నది విజంబుగఁ గొనక బేల్లెత్తి; నాదు
 బేలతనమునఁ గాదె పాంచాల మాత్యు
 పాండులూదిగఁ గలిగిన బంధమిత్త్ర)
 జనులు దెగటాటి రప్రయోజనము గాఁగ.

౬౦

వ. అని పలికి, కృష్ణునాననం బాలోకించి: 'కర్ణు విగ్రహించుట యశక్యం బయ్యె.
 సుయోధనాది కొరవులు గనుంగొన వానిచేతం బరిభవింపఁబడి యేను జీవంబుతో
 నునికిం గడచినకష్టంబునుం గలదే : యది యట్లుండె, నేను జావు దప్పవచ్చుట
 వడముడి కతంబునం గలిగె; నతం దొక్కరుండును బ్రాణంబులు దానక పర
 బలంబులు బడలువడం బోరుచున్నవాడు.'

౬౧

క. అని, పార్థుఁ జూచి యతఁ డి
 ట్లను: 'నేఁ దభిమన్యుఁ డొందె హైదీంబుం దొం
 దెను గలిగిన నీ ట్లగునే :
 విను : మును చేసినది యనుభవింపఁగ వలదే :

౬౨

ఆ. 'విన్నుఁ దృణముఁ జేసి, నన్నాదురాత్ముండు
 బంధుహినుఁడోలెఁ బాపవ, నెడరు
 డోచి నప్పు దొదవి తొలగించువానిఁ గా
 కన్యు నేల బంధుఁ దండ్రుజనులు :

౬౩

చ. 'హరి గలుగంగ నేటికి : భయంబున వచ్చితి; నీదు గాంధీవం
 బెరవుగ విచ్చి, నీవు నొగ లెక్కి, హరిఁ రథిఁ జేయఁ గన్న వి
 స్మరభుజవిక్రమోగ్రుఁ డగు సూతతనూభవుఁ దత్పహాయలం
 బొరిగొనఁడె సుయోధనునిపోడిమి దూలఁగ నొక్కమాత్రతోన్.

౬౪

అ. గొంతి కడుపునందుఁ గొడుకుమాలై నీవు
దోచకుండ వైతి, తోచినట్టి
పిండ మెదలి యైనఁ బిదవ దిగంబిద
దయ్యె; నింత వుట్ట దట్టు లైనఁ.

— గాండీవమును దూతిన అన్న తలనటుక కిరీటి వాఁడూదూయుట —

సీ. అనినఁ, గృపాజంబు గొని నవ్వసాచి య
వ్విభు వ్రేయఁదలఁచిన; విష్ణుఁ డెఱిఁగి :-
'వాలు గేల నమర్చ వలవినపనియేమి;
కొరవు లియ్యెడ లేరు; మనము
ధరణీశ్వరునిపేమ మరయంగ వచ్చితి,
మీతనికుశల మి ధేర్పడంగఁ
గంటిమి; సంతోషకాలంబు గా కిది
క్రోధకాలమె; వధ్యకోటి యాచట

అ. నేది గాఁగ నలిగి తీ'వని పలికిన,
రూక్షభంగియగు కటాక్షదృష్టి
యానరేంద్రమీఁద నడరంగ నర్జునుఁ
డమ్మురారి కిట్లు లనియె నధిప:-

క. 'విను: మొరులకు గాండీవ మి
మ్మవి. న న్నెవ్వండు వలికె నతనిశిరము గ్ర
క్కున బగులవ్రేయుటకుఁ జే
సినవాఁడఁ బ్రతిజ్ఞ నాదుచిత్తములోనన్.

తే. 'ఇట్టికష్టపుఁగేలికై యిట్లు సేయఁ
బ్రతి న వట్టుట దగదె; యిప్పులుకు నీవు
వినఁగ నితఁ డాడ, విమ్మహేవిభుఁడు ధర్మ
వంతుఁ డగుఁగాక చంపనవలయుఁ గృష్ణ.

వ. 'చంపి పాలితప్రతిజ్ఞుండనై న నాకు ననత్యంబు రాకుండఁ బరిహరించెద. దీనికి
నీ వేమి పెప్పెదవు, నెప్పుము? నీవు జగత్కృత్యసాకల్యవేదివి నీ చెప్పినట్లు
చేయంగలవాఁడ' ననుటయు, నన్యతుండు 'పో పొమ్మెక్కడివాఁడ'వని యదర్పి
వెండియు నిట్లనియె:-

— ♦ కృష్ణుడు అర్జునుని వృథాప్రజ్ఞ నుండి విరమింపఁ జేయుట — ♦

ఆ. 'నీకు వృద్ధసేవ లేకున్కి యెఱుంగంగ

నయ్యె రిత్త యిట్లు లడిచిపడుటఁ

బట్టి : ధర్మవిధి విభాగజ్ఞులైన వా

రేల చేయఁజొత్తు రిట్టిదాని :

౩౧

క. 'చేయంగ వలయువానిం

జేయుట, యిట్టివియె కొన్ని చేయ కునికి, ధ

ర్మాయ త్తచిత్తుడై నా

నాయోగ్యస్థలము లెఱిగి నడవఁగ వలదే :

౩౨

క. 'సత్యంబు నహింసయు నను

నత్యుత్తమధర్మయుగళ మందు, నహింసఁ

సత్యము గాచుట ధర్మ, మ

సత్యమున నహింసఁ గావఁ జను నంద్రు బుధుల్.

౩౩

ఆ. 'కర్మసూక్ష్మభంగి గానక యిమ్మెయి

సత్యరక్షణంబు నలుపుపొంచె,

బ్రాతధర్మపరుడు, రా జిమ్మహాత్ముఁ జం

పఁగఁ దలఁచుట ధర్మపథము గాదు.

౩౪

క. 'విను : పిన్ననాడు నీ వీ

యనుచిత మగువ్రతము వట్టి; తది గాకయు, బె

ట్టనృతము సూన్యతమును వీ

కవియెడు చందంబు బుధులు గయికొనరెందున్.

౩౫

వ. 'అది యె ట్లంచెవి—

౩౬

ఆ. 'ప్రాణహావి వచ్చువట్టున, సర్వధ

నావహారవేళయందు నడపు

సత్య మనృత మం, ద్రనత్యంబు సూన్యత

మవి పరిగ్రహింతు రార్యజనులు.

౩౭

—♦ సత్యవిభాగ విధిజ్ఞుఁడుగాని విప్రుఁడు ♦—

వ. 'విను: పెద్దయు వినికి లేదెవాఁడు కౌశుండను నొక్కవిప్రుం, దొక్క విష్ణు
గ్రామంబున కనతిదూరంబున సరిత్పంగమ పుణ్యక్షేత్రంబున వసియించి, సత్యంబు
వలుకువాఁడ నని వ్రతంబు వట్టి. సత్యవాది యనం బ్రసిద్ధుండయి తపంబు సేయు
చుండ; నొక్కనాఁడు. మ్రుచ్చులంగని వెఱవఱచి పఱతెంచిన జనులు గొండ
అయ్యాశ్రమంబుచేరువం బొదలఁదూఱి; రంత వెనుతగిలివచ్చు మ్రుచ్చు లత్తపో
ధనునికడ కేతెంచి-యిప్పు డిట వచ్చినవార లెట వోయి-రని యడిగిన, నతండు
సత్యవిభాగ విధిజ్ఞుఁడు గామింజేసి, తన కనత్యంబు వాటిల్లు ననుశంక-నీ గుల్మ
లతా గహనంబు సొచ్చి-రని చూపి చెప్పిన, నత్తెక్కలికాఱు వారలం జంపి
ధనమ్ము గొని; రమ్ముని తద్వచనదోషంబున వరకప్రాప్తం డయ్యెనను వితి
హాసంబు విందుము. హింసాకరంబగు సత్యంబు ధర్మంబుగాదు; తొలుత వినిన
దానినివట్టి మూఁడుండు పెద్దల నడిగి తెలిసికొన వర్తించి దుర్గతిం బొందు. వింత
వట్టు విచారించి యజాతశత్రుండు వధ్యుం డవుం, గాఁడని విశ్చయింపు' మను
టయు, నర్జునుం డీ ట్లనియె:-

తే. 'తల్లిదండ్రులమాడ్కి హితంబునెప్పి
నన్ను ననుచితకృత్యంబునకుఁ దొలంగ
ద్రోచితివి! లోకమున నీకు గోచరంబు
గావి ధర్మ విబోధంబు గలదె కృష్ణ;

క. 'జనములు వృధావ్రతిజ్ఞుం
డవి నను విందింప కుండ, నగ్రజుఁడు సుఖం
బువికియుఁ గలిగెడునట్లుగ
ననుగ్రహముఁ జేసి, చేయునది పనుపు దగన్.

వ. అనిన నతం డతని కి ట్లనియె:-

—♦ అర్జునుఁడు అన్న సుదూఱి సమాహితుఁడగుట ♦—

చ. 'అతిశత కర్ణ బాణహతి నంగము నొచ్చినదాన నల్గి, యి
ప్పతి విను నొవ్వఁ బల్కు టిది ప్రాభవ: మింతియె కాక, నీయెడ
మతిఁ బలుకోపముం గలదె; మారుతసూనుఁడు నీవుఁ డమ్ములుం
జతురవిసీతి నీతవివశంబునఁ గాదె చరింతు రెప్పుడున్;

క. 'కావున బ్రభుత్వసంపద

నీవిభుఁ డాడినది యెల్ల నెగ్గుగొనక, నా

చే వినుము: నీడు వ్రతినకు

నేవిధి సేయ నగు దాని నేర్పడ ననఘా :

రా ౩

క. 'నీ విట్టివాఁడ వని ధర

జీవిభునిం బలుకు మదియ నీచంపుట సం

భావించి, పిదపఁ బ్రణతుఁడ

వై వినయము సేయ చిత్తమలర నతవికిన్.

రా ౪

వ. 'అట్లయిన ననత్యదోషంబునకు గురువధపాతకంబునకుం దొలగి, సమాహితుండ
వగుడు; తదనంతరంబి కర్ణుని సమయింపఁ జనుటకు నమ్మనుజపతి యనుమతి
వడయుద'మనుటయు, నప్పలుకుల కభీనందించి, పురందరనందనుండు ధర్మ
నందను నుద్దేశించి:—

రా ౫

మ. 'కనదత్తంబుల నుజ్జ్వలోద్భట గదాఘాతంబులం గాలఁ గే
లమ విద్విబ్బతురంగ సంఘములు గూలం, గేలి సల్పంగఁ జా
లిన యాభీముఁడు వల్కఁగాక నను; దోర్లీలాసమగ్రుండవై
యవిలో విల్వఁగ లేని నీ విటుల కీ డాదంగ నర్హుండవే :

రా ౬

క. 'న న్నైఱిఁగి యెఱిఁగి యిట్లనఁ

జన్నే : నీజిహ్వా పెక్కుశకలము లై పో

కున్నది యేలొకొ : రణమున

నెన్నఁడు నీ వేమి సేసి తింత యనుటకున్ :

రా ౭

క. 'నకులుఁడు సహదేవుండును

బ్రకట భుజాస్ఫురణమున నరాతిబలము నే

లకుఁ గోలకుఁ దెత్తురు; నో

రికి వచ్చినయట్లు లాడిరే యిబ్బంగిన్ :

రా ౮

నీ. 'నీవు జూదం బాడఁగా వైరబంధంబు

కొరవకోటితోఁ గలిగె; మనకు

రాజ్యనాశంబు నరణ్యవాసంబును

దాన్యదైన్యంబు నత్యంతదుఃఖ

ములుఁ దెచ్చికొంటి; సిగ్గొలయదు నీమనం
 బున వించుకేనియు; ననికేఁ జాల
 కున్న వానికిఁ దాల్చి యొప్పగుఁ గాక ప్ర
 ల్లదములు వలికిన లాఘవంబు

తే. నెందు? ము నేమి నేసినఁ జేసి, తింక
 నై న దుర్బుద్ధితనములు మావి, తగిన
 పౌరుషము లేము సేయఁగ నూరకుండు;
 మిడుమ వడువారు నైతురే యివ్వధంబు?

౧౯

—♦ అగ్రజుని తెగడినదానికి ప్రాయశ్చిత్తముగా
 అరుసుఁడు తన్నుదా పొగడుకొనుట ♦—

వ. అని యగ్రజు నప్రియంబులు వలికి, యంతరంగంబు సంతాపంబు వొంద
 నిట్టూర్పు విగిడించి, యంతకుము న్నొఱఁబెట్టిన వాలు వెఱికినం గనుంగొని,
 పద్మనాభుండు-‘గ్రమ్మఱు నిది యేమి?’ యని యడిగిన, నతం-‘దే విన్నరనాభు
 నొవ్వనాడిన పలుకులకుఁ బ్రాయశ్చిత్తంబు దలదెంచుకొనుటయకా నిశ్చయించితి’
 ననుటయు, నమ్మహాత్ముఁ:-‘దాత్మప్రళంస సేయు, మది మరణంబని పెద్దలు
 నెప్పుడు’ రనుటయు, ‘నీ చెప్పినట్ల చేయ కునికికిం గడచిన యధర్మంబును
 గలదే; యట్లు సేయువాఁడన కాక’ యని, యా ధనంజయుండు ధన్వర్థరుండై
 ధర్మనందనున కి ట్లనియె:

౯౦

ఆ. ‘హరుఁడు దక్కఁ జాపధరుఁ డొరుఁ డెన నాకు
 ద్రిభువనముల లేడు; దిశలు గెలిచి
 తెచ్చి నీకుఁ బ్రీతి విచ్చితిఁ, బెనుపారు
 ధనము రాజసూయదక్షిణలకు;

౯౧

వ. ‘దీ ప్రప్రతాపంబగు సంక ప్రకనంపయంబు నడఁగించి, కించిదవశిష్టంబుగా, నష్టంబు
 సేసితి; గురుసేన నాచేతం గూలి యెట్లున్నదియో యటు సూడు!’ మని పలికి,
 మొగంబు బిగు వుడిపికొని, నవినయంగా దండప్రజామంబుసేసి నిలిచి, చేతులు
 మొగిద్చి యజాతకత్తున కప్పురుహూతపుత్రుం డి ట్లనియె:-

౯౨

క. ‘నను సుప్రసాదదృష్టిం
 గనుఁగొను; మే నిపుడు కొన్ని కాలు లఱచితిఁ

మనుజేంద్ర, వానిఁ బెడచెవు

లను బెట్టుము వేటుగాఁ దలంపక దయతోన్.

౯౩

తే. 'వినుము సత్యంబి పలికెదఁ : దనువుఁ జ్రాజు

ములును నీసొమ్ముగా మదిఁ దలఁతు నేను;

నాదువృత్తంబు భవ దధీనం బనంగ

నేల వనువపు నను భీముపాలి కధిపః

౯౪

క. 'ఓపి యతని రణభారము

వాపెదఁ, గౌరవ్యసేన బడలువఱచి సా

బోవతఁ గర్జునిఁ దునిమెద,

మాపెదఁ గురురాజు దురభిమానము బలమున్.

౯౫

వ. 'ఎల్లభంగుల నేడు రాధం బుత్తరహితం జేసెదఁ; గాదేని గొంతియైన వట్టిద
యగుం గాకః'

౯౬

—♦ వనవాస గమనోమ్మఘంఁదైన ధర్మజ్ఞాని కమలనాభుఁడు వారించుట —♦

చ. అన విని, యమ్మహీరమణుఁ డాతని కిట్లను:- 'మీకు నాకతం
బున బహదుఃఖముల్ గలిగె; భూరికులంబున కప్రియం బొన
ర్చిన యవివీతుఁ బాపపరు వ్రేయఁ దగుం దల బ్రెవ్వ; నీమనం
బునఁ గృప వుట్టి కాచినను, బోయెద విప్పుడ యేను గానకున్.

౯౭

క. 'ననుఁ దొఱఁగి నీవు పౌఖ్యం

బున నుండుము : సమరభీతు భుజబలహీనుఁ

జనపతిఁ గాఁ జేయుట యొ

ప్పునెః కట్టము పట్ట మనింపుత్తునిఁ బ్రీతిన్.'

౯౮

వ. అవి వలికి. నెట్టి దిగ్గి వనవాస గమనోమ్మఘం దయనం. గనుగొని కమలనాభుం
డా భూపతి చరణంబులకుం బ్రణతుండై యిట్లనియె:-

౯౯

సీ. 'నరువివ్రతిజ్ఞ భూవర, ము న్నెఱుంగని

యంతియ కా, దేను నితఁడు విప్పు

దాదీనమాటలు సంతరంగంబునఁ

బట్టపు; పేర్చుకోవమున నీకుఁ

దను నెవ్వఁ డుఱక యన్యునకు గాండీవ మి
మ్మని ధిక్కరించె, నాతని పధింప
బ్రతిన వట్టివనాడు; భావ్యంబు గానియ
ప్పులు కీవు పలికితి; పరమధర్మ

అ. మైన నతనిష్ట హానిఁ బొందుట కోర్వ
కునికిఁ జూచి, యేన యుల్లమునఁ ద
లంచి యట్లు పలుకఁ బంచిత; గురునిఁ గీ
డాడుటయు పధించు టగుటఁజేసి.

౧౦౦

క. 'శరణము వేదెదను భవ
చ్చరణంబులు వట్టికొని, నిసర్గదయా ని
ర్భరబుద్ధిని గావుము మ
మ్మిరువుర, సీతప్పు పైపు మెల్ల విధములన్.

౧౦౧

క. 'సూతసుతుని మెడనెత్తురు
భూతలమున నివురు నేడు; భూనాయక, నీ
వాతనికి నలిగినప్పుడ
చూ తెగియెం; బూని యేన చుమ్ము పలికెదన్.

౧౦౨

క. 'విను సత్యం బాడెదఁ బా
ర్థునిచే నేఁ దెల్లభంగిఁ దునుమంబడు క
ర్ణునిదెనఁ జింతయు పంతయు
మనుజేశ్వర, విడువు; పంపు మమ్ముఁ దెలివికోన్.'

౧౦౩

—♦ ధర్మరాజు కృష్ణునివాక్యంబులకు కలంకజేటి,
కర్ణునిజంపి మాదము గూర్చునుట —♦

వ. అనుటయు ధర్మమానుండు ససంభ్రమంబుగాఁ గృష్ణు నెత్తి, యతండు
ప్రాంజలియైయుండ నతని కిట్లనియె :-

౧౦౪

క. 'యిది యట్టిదఁ మోసంబునఁ
బదిలుఁడఁ గా కేను మున్ను పదరినకతనఁ
హృదయము గలఁగిన, నా కె
య్యదియును దోషమి. వికారి నై తి మహాత్మా :

౧౦౫

అ. 'ఇట్టి నన్ను ననునయించి బోధించితి
కరుణ పేర్పిఁజేసి : గారవమున
నజ్జలైన మమ్ము నావత్సయోనిది
మునుఁగ కుండఁ గాచి తనఘమూర్తి :'

౧౦౬

వ. అనియె. నప్పుడు వివర్ణంబగు వదనంబు వాంచియున్న వానవింజూచి, వాసు
దేవుండు:- 'నీ విట్లు విషణ్ణుండ వగుట గర్హంబు గాఁ దిమ్మేది నీవతి ముఖప్రసాదం
బభినందించి యనుమతి వడసి చని, రాధేయవధ విహారంబున నితనికిం బ్రియం
బాపాదించుగాక : యింకఁ దదయనేల ?' యని వల్క్కు వెండియు—

౧౦౭

ఉ. 'ఈతని నొవ్వఁ బల్కుటన, యీ దురవస్థకు వచ్చి తక్కటా :

శాతమహాసి నీవృవతిఁ జంపిన నెట్లగుదో : విపత్తికిం

బాతకఘోరవృత్తికిని బాసితి దైవ మనుగ్రహించుటఁ :

నీతెలి వాప్తబంధుజన్ నిర్మితపుణ్యావిపాక మరునా :

౧౦౮

వ. అనిన, నతండు గన్నీ రొయక. నన్న పాదంబులపైఁ బడినఁ నప్పాంబులాగ్రజాం
డును బాష్పస్థావితముఖుండగుచు నతనిమీఁద నొజగె. నిట్లయ్యారువురు నొం
దొరులం బట్టికొని యేడ్చి; రవ్యతుం డుడువ నుడిగి, తత్కాలోపగత సముచిత
పరిజనానీక జలంబుల ముఖప్రక్షాళనంబు సేసికొనిరి. తదనంతరంబ ధర్మనంద
మండు దమ్మునిం గొఁగిలించుకొని మూర్ధాఘ్రాణంబుసేసి, చిఱునవ్వుతో 'మనల
నింత పలుచనే కర్ణుం : 'డని పలికి, మఱియును—

౧౦౯

ఆ. 'ఎల్లఁ జూడ, సిదము విల్లు నశ్వంబుల

మాతుఁ దువిమి, నన్ను నాతఁ దలపు

నెఱయ గెలిచె : నతని నీ విష్ట సంపక

యున్న నాకు బ్రదికి యుండఁ దగునె :

౧౧౦

ద. అనవుడు, నమ్మహివతికి నర్జునుఁ డిట్లను:- 'నేఁడు కర్ణు నే

వనిఁ బదవైతు నీయడుగు లాన : తదీయ సుహృద్గణంబుతో

విను : మటు సేయ కే మగిడి వెల్వెలఁబాటెడు మోముతోడ వ

త్తునె : యిట కృష్ణసారథియుఁ దూలనె మానవిహీనవృత్తియై :

౧౧౧

వ. అని, గోపాలదేవు నాలోకించి:- 'నీమనంబునం గర్హుండు దెగటాఱ వలయునని

యిండుక దలంపుము; దాన నే నతని వధియింతు'ననిన, నమ్మహాత్ముం:- 'దట్టి

పనికిం జాలుదు : 'వని యుత్సాహదీప్తందై పలుకుటయు; బాధుండు విజరథంబు సవిశేషకల్పితంబు నేయించి, రథ్యంబుల జలపాన వాద్యవాదనంబులం బ్రబలం బులఁ గావించి పూన్పించి, యగ్రజా వీడ్కొని గమనోన్ముఖం దగుటయు; నమ్యుతుం దవ్విభు నీక్షించి- 'నీ తమ్ముని గారుత్సార్ధ్రకటాక్షంబుల నిరీక్షిం ప్పము; దీవనయిచ్చి వనువు; మని చెప్పిన, నన్నరవరుండు గిరీటం దిగిచి విగి యారు కౌఁగిటం జేర్చి; 'నీవు కృష్ణవనుపునం దగుమాటలాడి తత్తైఱంగు నేనునుం దెలిసితి; నా యెఱుంగమి విన్నుం బలికినవలుకులకు నుమ్మలించకుమీ' యనుటయు, నతండు వికపితపదనుండగుడుఁ దత్పాదద్వయంబు పాలంబు పోకం బ్రజుతుండయిన; నమ్మానవతి యెత్తి పునఃపునరాలింగనంబు నేపి. 'కర్ణుని గెలుపు విజయ; నీకు విజయంబు కాశ్వతం బయ్యెడు;' మని దీవించిన నమ్మేటి మగండు నాటోపంబుగా : 'దేవ, నిన్ను నొప్పించిన యప్పావకర్ణు మత్కార్ణుకముక్త శరీముఖంబులం బొలిపుచ్చి, యదె వచ్చెద;' ననుచు నంజలి పుటంబు నిటలంబునఁ గదియించి వీడ్కొనియె. దదనంతరంబి దామోదరుం డును నన్నరుండును నరదం బెక్కి. యలరునుల్లంబులతో యరిగి శుభవ్రదంబు లగు నిమిత్తంబులకుం వ్రమోదంబు నొందిరి. పదంపడి రాధేయవధవ్రకార చింతాక్రాంతుండైన గాంధీవి తనువునం బ్రస్పేదకణమ్ములు గ్రమ్మినం గనుం గొని, కమలనాభుం దతని కిట్లనియె :—

౧౧౨

—♦ రాధేయవధ ప్రకారచింతతో బ్రస్పేదకణఁడైన గాంధీవిని
కృష్ణుండు పోకిరి మోగించుట —

ఆ. 'అమరులకు నజయుఁ లగువారిఁ జెక్కండ్ర

గెలిచి తీవు; నీకుఁగల యదాత్త

దివ్యవాణములు నుదీర్ణధనుర్వేద

కౌశలంబు బలముఁ గలదె యెందు :

౧౧౩

చ. 'అమరనదీ తనూభవుండు, నప్రగురుండు భవన్మహాత్మ ది

వ్యమహిమలో నదంగిరి; జయద్రథు చావధికాద్భుతంబు; మ

ర్త్యమునన కాదు లోకముల నన్నిట నీ కెదు రెవ్వ; రేలచి

త్రమునఁ గలంక; యూఅదుము; దర్పము నెక్కెడు నంతకంతకున్. ౧౧౪

క. 'బలమును కౌర్యముఁ దేజముఁ

గలఁ దవి కౌరవులు నమ్మి కర్ణుని నీతోఁ

దలపెట్టిరి; నీ బాణం

బులఁ గూలెడు నతఁడు; కీర్తివాందెడు విన్నున్.

౧౧౫

క. 'కురువతి యాశలు మాలంగ

దురమున రాధాతమాజఁ దునుమాడి, జయ

స్ఫురణంబునఁ గృతకృత్యతఁ

బొరయుము, నీవారు మోదమునఁ దేలంగన్.'

౧౧౬

వ. అవి వెండియు —

౧౧౭

ఉ. 'కొరవనైన్య మగ్గలము గాదె కడుకఁ; భవదీయసేన క

వ్వారణకోట లాతురగవర్గము లారథనందయంబు లా

వీరభటావళుల్ బహుళవిక్రమ కౌతుకివైన నీకరా

సారములకఁ బడల్పడఁ గృశం బగు టిప్పుడు నీకుఁ దోవఁదే;

౧౧౮

క. 'కురుసేనలకుం బతియై

నరిక్పుకుఁడు పదిదినములు నమరము పేసెఁ;

శరమహిమ నతఁడు నీచేఁ

బరిరక్షితుఁడైన నైన్యపాలు మిగిలెనే;

౧౧౯

వ. 'అతవి కింఁడిబాణముల కట్లెర పేసితి; ద్రోణునిం జనూ

వతియుఁగ జేసెఁ గొరవన్యపాలకుఁ; దగ్గురుఁడుకఁ భవచ్చమా

వతి నడఁగించె నేదివనపంచక, మమ్మెయిఁ బోరి తావకా

ప్రతిహతబాహురక్ష యిరువాఁగును జూడదె పొందవోత్తమా;

౧౨౦

క. 'భీముని రణవిహరణ ము

ద్దామం బగు పెల్లి నీదుదర్పంబునఁ గా

దే? మాటు లేవి భవద

స్రామేయబలంబు తెలియు నంతయు నాకున్;

౧౨౧

వ. 'కృపాశ్వత్థామ కృతవర్మ కర్ణశత్రులు నీచేతం బోయెడువారు; కృపాశ్వత్థామల

దెనం గృప పేసికేనియుం జంపక గెలిచి విడుము; చుట్టం బని యరవాయ

గొనుట కర్ణండు గాదు. కృతవర్మను నమయింపుము, శత్రుండు మేనమామ

యైనను బగవారిం గూడి పరాక్రమించు చున్నవాఁడు గావున, నతవి వధించుట

పాపం బని తలంపవలదు. కర్ణుండు * జతుగృహదాహంబును గవటద్యుతోత్సాహంబును లోనుగాగల దుర్యోధను దుర్నయంబులకు మూలం; బట్టుగాక జూదంబునప్పు డానభలోన ద్రౌపది నుద్దేశించి యప్పాపాత్ముండు; ౧౨౨

* పాండవ పక్షపాతముతో పౌరాణికులు నిజమును మరుగుజేసి వదేవదే చాటు ఉదంతము ములలో ఈ జతుగృహదాహము ఒకటి:—

జరిగినకథ ఇది=(ఆదివర్వం 6-ఆ : 139 మొదలు)

ధృతరాష్ట్రపుత్రుడు పురోచనుని పిలిచి, వారణావతమునకు ముందుగాపోయి, పాండవుల మనసు అకర్షించేట్లుగా లాజ్ఞనర్హక రసమిశ్రము. ఘృతతైలార్ద్రము అయిన ఒక ఇంటిని నిర్మింపుమని పంపును.

పాండవులు హస్తీపురమునుండి బయలుదేరునప్పుడు విదురుడు ఏదో ధర్మరాజు చెబితో చెప్పును 16-వ ఏట శతశృంగమునుండి వచ్చిన ధర్మరాజు 18 ఏండ్లు హస్తీనగరమున ఉండి, వారణావతమును చేరినాడు (29-వ ఏట). వచ్చి మొదట సర్వాలంకార సుందరంబైన ఒక మందిరమున, కొన్ని దినములుండురు. ఆ శర్వాత పురోచనుని మందిరముచూచి, పంకసిల్లి, అతనిని పూజించి అందు చేరుదురు. (బలవంతములేదు. విదురుడు చెబితో చెప్పిన మాట కారణమై ఉండవచ్చునేమో-150.)

విదురుడు కడు విశ్వాసిఅయిన ఒక ఖనను పాండవులదగ్గరకు ఆనవాలుతో పంపును. వాడు రహస్యంగా ఆ ఇంటినుండి ఒక విలమును బయటకు త్రవ్వి భీమునికిమాత్రము చూపి యుంచును. (158)

ఒక నిషాదవనిత సపుత్రయై కుంతికి పనిబాటలుచేయుచు అందుండినది. కుంతి దానధర్మములతో విశిష్టనద్దిష్టతకుల దనువుచు ఆరునెలలు గడపినది. దహనమైన నాటిరేయి, ఉత్సవమున పాల్గొని కొడుకు లందరితోగలసి త్రాగి, అధిక మధుపానముదంబున మై ఎరుంగక ఆ లక్క-ఇంట నిద్రపోయినది.

నడిరేయి భీముడు (పురోచనునికంటె ముందఁజాన) ఉత్సహించి, ఆ ఇంటికి మోరానలమును దరికొల్పెను. వెంటనే అన్నదమ్ములను తల్లిని అందరిని తా నొక్కడే మోసికొని సౌరంగముగూడా బయటబడి, ఉప్పరవానితో సంగతి చెప్పిపంపినాడు (160) ఖనకుడు ఉదయం విలమును పూడ్చివేసి బూడిద త్రోయువానివలె, ఎవరికిని దెలియకుండఁజేసి, గజపురమునకు పోయి, సంగతి అంతా చెప్పును. ఆ లక్కయింటి మంటలో అన్నెము పున్నెమెలు గని విషాదవనిత, తన బదుగురు బిడ్డలతో సీతైపోయినది. (ఆది-6 : 168)

ఇది తెనుఁగుభారతము ననుసరించి లాజ్ఞగృహదహనకథ: ఇది దుర్యోధనునికి ఎంతో దూరము: ఒకరుకాల్చి, ఇంకొకరిపై బెట్టుట యూరపు రాజకీయ (హిట్లరు రీతిను - పార్లమెంటును - తానే తగులబెట్టించినాడు) కంఠముగా నున్నది.

—♦ కృష్ణుడు; అర్జునునికి కర్ణునిపైగఁగఁగ ను రాజఁబెట్టుట —

క. 'లే రిచట మగలు నీకును :

వీరలు జూదమున నోడి విడిచిరి నిన్నుఁ

వారిజలోచన, పీపైఁ.

గూరిమి గలమగని వెదకి కొను మొరు, ననఁదే :

౧౨౩

తే. 'ఏను నందికిఁ బోయినఁ, దాను దార్త

రాష్ట్రమాననములఁ బగ రాజఁ బెట్టి.

నమ్ముఁ బట్టింపఁ జూడఁదె : యెన్నఁదైన

నాదికారణ మతఁడు మీయావదలకు.

౧౨౪

చ. 'వినుము : సుభద్రపట్టి బయిలిల్ మును వంచన వాఁడు దాసి క్రుం

చిన, మఱి కాదె యందఱును జేరి వధించుట : యావరాధవం

బనలము పోలే నున్నది యహర్నిశముం బరితాపకారియై

మనమున : నప్రవృష్టి నది మాన్పుము, బంధులు మోద మందఁగన్.'

౧౨౫

క. 'ఆనభ నాదుష్టాత్ముఁడు.

సేవిత దుర్మయము సూచి, చిత్తమునఁ గడుఁ

¹నోపినబంధులు వానివి

గానిగ గ్రద్దగమి దొలువఁ గనుఁగొన వలదే :

౧౨౬

వ. 'వాఁడు వడినం, దక్కటిరాజులుం గౌరవులు నీకు మొనకట్ట రచి' చెప్పె. విట్లు

పెప్పుచు, నమరన్థలంబున కనతిదూరంబుఁగాజని య త్తైత్తి చూచి, కర్ణుండు

సంగరంబు సేయు నంరంభం బుగ్గడించి, 'యగ్గాండివికిం జూపి వుండరీకాక్షిండు

వెండియు :..

౧౨౭

క. 'కేతనము రథముఁ దురగ

వ్రాతముఁ బొడిచేసి, నీకరంబులఁ గర్ణుఁ

వే తునిమి నఁ గని, కల్యుఁడు

వాతెఱ యెండంగఁ బాటవలదె కిరీటి.'

౧౨౮

వ. 'పూనిక నెఱిసి, శోకం బుజ్జగించి, లోకంబు నంస్తుతింప సుఖివి గమ్మని'నం

బ్రముదితహృదయుండై :

౧౨౯

1. రోపన; మోసన.

2. ఆకాశము బాణములతో నిండియున్నగుర్తును చూపుట ఇందలిసౌంపు.

౯. 'సికోద్బాటున నేఁ ద్రివిష్టపముల న్నెల్వంగ మాఁకింతు : నా
చేతం గర్లుఁడు రూపు మాలి చను, మెచ్చింతుఁ, ననుం జూడుమీ
దైతేయాంతక : ' యందు, శేషవిభహస్తం బుద్ధతిం జూచి, వి
ర్భూతారాతిబలుండు పుచ్చికొనియెఁ దుర్దాంతకోదండమున్ :

౧౩౦

—♦ అర్జునుఁడు కర్ణవధ కత్సహించుట ♦—

వ. ఇట్లు గాండీపం బెత్తి యెక్కు వెట్టి, యన్నరుండు:- 'నేఁడు నా బాణంబులు
బాణాననంబును నరదంబునుం జూచి సుయోధనుండు శకునిచేతి యడ్డసాల్లను
వలకయు నమ్మండపంబును దలంపవలయుఁ; దననమ్మిన బంధైవకర్ణుండు నే
నేయు తూపుల తాఁకున రూ పడంగినం గవి, యవ్వెంగలి దాను విదురుబుద్ధి
వినమిక వగంబొందవలయు; ధృతరాష్ట్రుండు దవకుం గార్యదర్శనంబు లేమి
యుగ్గడించి తన్నుంచాన విడిచించుకొనవలయు; నతండు గొడుకుల బెనను వారు
రాజ్యంబుదెనను విగతాకులు గావలయు'నవి పలికి, మఱియును.

౧౩౧

ఆ. 'రాజరాజఁ బాపి రాజ్యనంపద ధర్మ
తనయుఁ జేరుపెంపు దారు దెలియఁ
గాంచి, సాత్యకియును గవలును భీముండు
గారవించువారు గాక నన్ను :

౧౩౨

క. 'సుర గరుడోరగ విద్యా
ధరాది భూతములు సూతతనయువి నేఁడేఁ
బొరి పుచ్చిన ననుఁ బొగడుచు
నరుగుం గా కునికిపట్ల కంబుజనాభా :

౧౩౩

వ. అవి యిట్లు సల్లాపంబు సేయుచుం, గృష్టార్జునులు విజిషేవఁ జేరి, రంతకు మున్న
యరువాఁగునం జేయంగలదొరలు దలపడినం బోరు ఘోరంబయ్యి, నందు. ౧౩౪

సీ. కర్ణసూనులలో నొక డుత్తమాజానిచేతఁ
జచ్చుటయు, శోకాతురుండుఁ
గ్రోధదీప్తుండు నగుదుఁ గర్ణఁ దాతవి
తురగ కేతనములఁ దునుమ; నాతఁ
దడిదంబు సేకొని యరదంబు దిగి కృపా
చార్యరథ్యంబులఁ జంపి భీష్మ

వైరి తే రెక్కె; నాశారద్వతుం డట్లు
విరథుఁ డయ్యును బలువిడిఁ గడంగ.

అ. వతఁడు పాదచారి యని యాశించి య
వ్విప్రు నేయఁ డయ్యె; వేగ మెల్లు
ద్రోణి యతనిఁ దనరథంబుపై విడికొని
యవికిఁ దొలఁగి చనియె మనుజునాథ!

౧౩౫

వ. అట్టియెడ;

౧౩౬

—♦ ఆరుసుఁడు కనిసించనిదానికి

భీముఁడు నిజసారథి విశోకునితో యొచించుట —

చ. అనిలసుతుండు తీవ్రవిభాంకులు పర్యఁగ నేచి, యంబరం
బునడుమఁ దేజరిల్లు రవిఁ బోలెడువేడిమి కోహటించి నీ
మొన దెరలంగ, నారథికముఖ్యుఁడు పార్థుఁ దలంచి సారథిం
గనుఁగొని, మానసంబు దలఁకం బ్రథనోగ్రత దక్కి యిట్లనున్:-

౧౩౭

క. 'నరుఁ డన్న వర్తనముతెఱఁ
గరయుటకై మది గలంగ నట చనినాఁ; డ
న్నరవతి దుర్దశ గని దు
స్తరశోకం బడరి, తానుఁ దదవస్థుఁ డగున్.

౧౩౮

తే. 'అయ్యిరువురకు నొకటి యైనట్టిదైన
మనము, శౌరవసంఘంబు మ్రగ్గఁ జేసి
గెలుపుగొంటిమ యేవియు, ఫలముదాన
నేమి గలదనువగఁ జిత్తమెరియఁజొచ్చె.

౧౩౯

క. 'ఐనను నిప్పటిదుఃఖము
మానింపఁగ మనకు నొండు మందెయ్యది, యీ
సేవల దొరలను గౌరవ
భూనాథుని నమయఁ జూచి పోవుట దక్కన్.'

౧౪౦

వ. అని వలికి, యవ్వశోకునకు మనదిక్కుపిడంబులు సూపి, 'యవి యెవ్వ రెవ్వరి
చిహ్నంబు లేర్పడం జూచికొనుము; మన శరంబులకొలఁది యెట్లున్న దరయు'
మనవుడు, వతండు: 'నీ రెవ్వరైననేమి; నీ వలిగినఁ బడక పాఱక నిలువం జాలు

వాఁడిం దెవ్వం : డప్రకృత్రంబులనంపద యడుగ వలదు; నేఁడు దెచ్చినవానిలోన
నా *తెడ్లు వ్రేఁగునడి పూవివచ్చు బండియొక్కటి యందుకయు వెలితిగాకయున్న
యది; గాకున్న నేమి : భవద్భాహుదండంబునకు మూలధనంజైన గదాదండం
బెల్లపనులకుం జాలు'నని చెప్పిన బవమానసూతి యాసూతు చేసేత నప్పించి;

ఉ. 'వేడుకఁ జూడు : మేను బటువిక్రమకౌతుకలీలఁ బేర్చి చెం
దాడెద వైరులకా. విదురుఁ డప్పుడు నెప్పుడె : జూద మిట్లు గా
నాడెనె రాజరా జకట : యావ్రతినల్ గడతేర్పుఁ గాక, బొం
కాడునె ధర్మజావరజఁ డంచుఁ దదాపులు వంత బొందఁగన్.'

౧౪౨

వ. అని వెండియు;

౧౪౩

ఉ. 'ఉత్తమకర్మ మిట్టి'దని యొక్కరుఁడుం దగఁ జెప్పలేఁడ నా
కిత్తటి; నేన పోలుతెఱఁ గెల్లను జేసెద : నట్లుఁ గాక, నా
చిత్తము మార్గవ ర్తియుఁగ శిక్షక మయ్యెడు దైవ'మంచు. న
జ్ఞేత్తి భవద్బలంబువయ నెల్లను జూ పడరించె నేపునన్.

౧౪౪

వ. ఇట్లు గలయం గనుంగొని, యద్దిక్కు గలగుండు గొనుట యెఱింగి, విశోకు
నితో:- 'గౌరవనైన్యంబు మనము దఱుమకయ తాన కలంగెఁ : గెలనం గవ్వడి
గడిసెనొ కాక!' యనుటయు; వాఁడు నిపుణంబుగా విరూపించి ముదంబునం
బొదలుచు—

౧౪౫

క. 'నరుఁ డదె కంటే : కౌరవ

కరిసేనం గవిసెఁ : గేతుకపి రుచు లంభో

ధరబృందముపైఁ గలయం

బరఁగు తటిల్లకలఁ దలఁవఁ బట్టయి నిగుడన్ :

౧౪౬

క. 'హరిమేవికాంతియును నరు

కిరీటరత్నాంకువులును గిఱిగొన, రథ ర

థ్యరుచులు బెరసి విచిత్ర

స్ఫురణంబునఁ దేజరిల్లెఁ జూడు కుమారా :'

౧౪౭

* ఆతెడ్లు, మూడుజతలుగా తలేరుగాగట్టి (ఒకజత కాడిని ఇంకొకజత కాడితోకలిపి కట్టి)
లాగించిన బండిదృశ్యము కన్నులకు గట్టుచున్నది. దండువీడులో ఆయుధములను చేయుటను,
వాటిని బండ్లతో అనిమొనకు తోలుటను తిక్కన బాగా చెప్పియున్నాఁడు.

వ. అవివ వివి, యంతరంగంబు నంతోషమయంబు గా నంగంబు వొంగ, నేర్పడ
నాలోకించి, విశోకునకు వృకోదరుం డి బ్ల వియె:-

౧౪౮

తే. 'వరవృతుల సూర్యురను, మేలివాణు తిరువ
దింటి, సూతులు వదునాల్గు విత్తు నీకుఁ
బనదనము : నీవు నాకు నీభక్తురాక
సూసి, ముద మొనరించితి సూతవర్య!'

౧౪౯

వ. అవియె. నప్పుడు వారణ ఘటావిదారణంబు నేవి, వానవి వాసుదేవుతో:- 'మన
జేరు భీమసేనుఁ జేరం బోవ విమ్మ'నుటయు;

౧౫౦

క. అతఁడు హరులఁ దఱుమఁగ ను
ద్ధతిఁ జనునెడ. మనబలంబు దర్పమహోగ్రా
కృతిఁ బొదివినఁ జతురంగ
ప్రతతుల నన్నరుఁడు నేరిపాయగఁ జేసెన్.

౧౫౧

ఆ. మందరంబుచేత మథితమై తిరుగు సా
గరము నులివు గెలిచెఁ దరణినాథ,
పార్థుఁ డురవణింపఁ బలువిడిఁ గలఁగెడు
కౌరవేంద్రుసేన కలకలంబు.

౧౫౨

వ. కేతు చామ రాతవత్ర భూషణశకలంబుల వా శౌర్యభూషణుండు రణక్షోణికి
విభూషణం బావరించె. నట్లు కర్ణువధంబునకు పేగిరవడి తఱుమ నులుక, మన
మొన వెండియు నొందొండ వయం గ్రమ్మిన, నమ్మేటిమగండు;

౧౫౩

క. పేరుగల రథికముఖ్యుల
సారథి రథ రథ్య కేతుసహితంబుగ దు
ర్వార విశిఖస్ఫురణ వి
హారంబున శతవత్సప్తయము పొడి చేసెన్.

౧౫౪

వ. అవ్వేడిమికి వెఱచఱచి యచ్చటిమూఁత విప్పుటయుఁ, గర్జుముందటి మోహరం
బుత్సాహతీవ్రం బయి యురవణించినం గవి, యన్నరుం డురగ వికరంబునకుఁ
గవియు గరుడునికై వడి నద్దెవ కడరె: నట్లడరుట యాలోకించి తనకట్టెడుటి
మొన బెట్టు డాకి;

౧౫౫

తే. వాయుసత్త్వండు వాయుజవ ప్రదీప్త
తమఁడు వాయుతమాజఁ దుదగ్రవృత్తి
నేచి, బాహాసముల్లాస మెసకమెసఁగఁ
గమపు గొట్టె వలమ్ములఁ గొరవేంద్రః ।

౧౫౬

వ. అష్విరు నాటోపంబు సూచి, కురుభూపతి ప్రధాననైవికులకుం జూచి:- 'యాతండు
సమసిన నక్కడ సకలంబు సమయు. మీ రొక్కమ్మడిం బొదివి పొరివుచ్చుం'
డనిన, వారును వారజాదిచతురంగంబుల యగ్గలిక మెఱయ నతనిం జాట్లు ముట్టి,
యప్తశత్రుంబులం బొదువుటయు; నతండు,

౧౫౭

అ. వానినెల్లఁ ద్రుంచి, వల ప్రచ్చికొని లీల
నిగుడు¹ చోటవోరె వెగడువడక
తఱిమి, రత్తనదులు వఱపె మస్తక కూర్మ
హస్తభుజగ తతుల నతీశయిల్ల ।

౧౫౮

—♦ శకుని పవనజాని మార్కొని మూర్ఖితుఁడగుట ♦—

క. కురువిభుఁడు సూచి శకునిం
బురికొల్పిన, నాతఁ డుగ్రముగ మార్కొని, పే
రురమున నారాచంబులు
గురిసినఁ, బవనజాఁడు సరకుగొన, కారథికున్;

౧౫౯

క. బలునారసమున నేసిన,
నలఘులఘుత మెఱయ నాతఁ డది యరుమూఁడ
మ్ములఁ దునియలు పేయుడు, నతఁ
డలిగి యతనిధనువు దునిమె నల్లన నగుచున్.

౧౬౦

ఉ. ఒండొకవిల్లు వుచ్చికొని, యుజ్జ్వల షోడశభల్లముల్ సము
ద్గండత నేనె నీమఱఁది తత్తను వాడఁగఁ, జాపకేతువుల్
ఁబడములై పడంగఁ, దురగంబులు నొవ్వఁగ, నూతుమేనఁ బె
గండలు నెత్తురుల్ దొరఁగఁ, గొరవపుంగవుఁ డిచ్చ మెచ్చఁగన్ ।

౧౬౧

తే. అలిగి జమునాలుకయుఁబోవి యతులశక్తి
వాయుపుత్రుఁ డారథికునై వైచె, నతఁడు

1. మకరివోరె, అని పాశాంతరము. చోట (చోట) చేపకు ముక్కున రంపమువంటి కొర
ఁపండును, దీనితో వలను ద్రెంచుననుటలో పారవ్యము. మకరికి యీవని చేతగానిది.

వెరవుమైఁ బట్టి, దాన నవ్వీరుబాహు
వుచ్చిపోఁ వైవ. మనమొన యుబ్బియారైః

౧౬౨

చ. అవిలజుఁ, డట్లు పె ల్లెనఁగు నార్పులు పైఁచక మేటివిల్లు వే
కొని, కనుదోయి గెంపుగ నకుంతితవిక్రమ మొప్పుఁ ద్రుంచె నా
తని ఘనకార్ముకంబు. విశతప్రదరంబులు మేన నించె; నిం
చిన నతఁ డుర్విఁ గూలెఁ గురుసేనకు బెగ్గల మగ్గలంబుగన్ :

౧౬౩

తే. కూలి మూర్ఖ మునింగినఁ, గురువిభుండు
దనరథంబుపై నిడికొని యనికీఁ దొలఁగఁ
బోవుటయుఁ జూచి, తమతమపోరు మాని
దొరలు దెరలిన, మూఁకలు మరలి పఱచె.

౧౬౪

వ. ఇట్లు వెఱవఱచి, యవిసిన కలంబు జనంబులు దీవి సేరిన యట్లు కర్ణుం జేరి
కాలుదన్ని నిలిచె : నన విని, దృతరాష్ట్రుండు సంజయున కిట్లనియెః-

౧౬౫

తే. 'అట్టియెడఁ గృతవర్మ ద్రోణాత్మజుండుఁ
గృపుఁడు నృపతియుఁ గర్ణుండుఁ గినియఁ జాల
రయారె : కిమ్మీరవైరి కయ్యంబు కడకఁ
యిట్లు యందునె : పదపడి యెట్లు లయ్యె ?'

౧౬౬

వ. అవిన, సంజయుం డమ్మహీపతి కిట్లనియెః-నప్పుడు కరూఢ పాంచాల చేదివైన్యం
బులఁ దఱుముటయుం గవి, కర్ణుండు గడంగిన మనమూఁకలుం బురికొని పవన
తనయుతోడం బోరె. నప్పొండవ సేనాసముదయంబు రథనంబున నారాధేయుం
బొదివిన.

౧౬౭

—♦ అందఱ కన్నియపులై కర్ణుండు పెక్కండ్రపై పేర్చుట ♦—

క. అతఁడు వివిధోగ్ర విశిఖ
ప్రతకులు నిగిడించి మోరభంగి నుదారో
ద్ధతి సూపినఁ, జేడ్పడి త
చ్చతురంగంబులును గలఁగె జగతీనాథా :

౧౬౮

చ. కనుఁగొని, భీమసేనుడు శిఖండియు వైన్యవిభుండు ద్రౌపదీ
తనయులుఁ గేశవానుజుఁడు దాఁకిన, నందఱ కన్నిరూపు లై

తనువులు సిండుచుకా హయవితానము నొందుచుఁ గేతుదండఖం
దన మొనరించుచుం బెనఁగె, డయ్యక క్రయ్య కతండు గండునన్ : ౧౬౯

క. నకుల నహదేవులును వా
రికిఁ దోడ్పడి విశకళర పరీతునిఁ జేయం,
బ్రకటిత దలకొద్దుఁడు సూ
త కులొద్వహఁ దేచి, వారిఁ దలకం జేసెన్ : ౧౭౦

క. పెక్కండ్రకోడఁ గర్ణం
దొక్కఁడ పోరాడి, యెక్కు దుక్కున వారిం
జిక్కువడం జేయుట గడు
నక్కజ మై యుండెఁ గొరవాధిప, చూడన్ : ౧౭౧

వ. ఇవ్విధంబున నద్దెనఁ జేయంగల మేటిమగల వెగ దందించినం, బోక పొదువు
పాంచాల చేది మాత్స్యాదివర్గంబులపై నతం డనర్గళప్రసారంబులగు శరాసారంబులు
నిగిడించినం, గరి రథ మోటక భటావయ ఖండంబులును వివిధాస్త్రశస్త్రకళంబు
లును జామర చ్చత్త్ర కేతు భూషణభాగంబులును భూభాగంబునం దొరఁగం
బెరిగి, నెత్తురుచేటులు వాట; మఱియుం బాండవ యోధవరులు వరుసం బోరి
పోరి యంత కంతకు నివ్వటిల్లు నాకర్ణక్రొవ్వున నివ్వెటవడిన, నవ్వీరుండు
గోవులందోలు కోల్పులికై నడిఁ గొంతేయబలంబులం బఱసఁ, బాంచాలురు
వెండియు దండితనంబున నతనిం దలవడిన; నాతండు పంచవింశతి రథికులం
దునిమి వైవస్వతుచందంబునం బెర్పినం, దూర్యరవంబులు పెలంగం దత్తుక్ర
ులును దుర్యోధన కృప దుశ్శాసనులు నశ్వత్థామ కకుని కృతవర్మలుం బైకొని,
యాధర్మవందను వైవ్యంబు నమయింప; నది విచ్చిన, నెలుం గిచ్చి పో నీక
నిలిపి, భీమ నకుల నహదేవ ధృష్టద్యుమ్ను కింది ద్రావదేయులు గడంగి కొరవ
వైవికులం గనుపుగొట్టం దొడంగినం, బోరు మోరం బయ్యె, విత్తెఱంగున రెండు
దెఱంగుల మూఁకలు దెగటాఱు చుండ, గాండీవి దమమోహరంబున కుశ్మాహం
బెనంగ నొక్కవలన మనమొనల నెత్తుటం జొత్తిల్లంజేయుచుం గదిసి, దలయెత్తి
చూచి కొరి నుద్దేశించి— ౧౭౨

సీ. 'కర్ణవికేతువు గ్రాలెడుఁ జూచితే :

భీమాదులైన యుద్ధామ రథిక

జనులు పెక్కండ్రతో నవిసేయుచున్నవాఁ
 డీతనిప్రాపున గురుసుతుఁడు గృహఁడుఁ
 గృతపర్మయును గురువతి సురక్షితుఁ జేసి
 కొని, వీఁకఁ బాంచాలకోటి బడలు
 వజ్రచెడ దురవడి దఱిమి; యారాధేయు
 గీబడఁగింతము, మోటకములఁ

తే. బిటురయమునఁ బోవి'మ్మని పలుకుటయును
 శౌరి యట్టులుసేయంగ; శత్యఁ డమ్మ
 హోగ్రరథవేగమును, నరునుజ్జ్వలంపు
 చేపుఁ గని, సూతపుత్రుతో నిట్లు లనియె:-

౧౦౩

క. 'కేకనకపి భయదంబై
 తోఁతేరఁగఁ, జక్రధర చతుర సారథ్య
 ద్యోతితవల్లన చారు
 శ్వేతహరులు మెఱయ వచ్చు వీరునిఁ గంటే !'

౧౦౪

.న అని మఱియును;

౧౦౫

సీ. 'నవ్వెడుకలలను, గ్రోవ్వారుచేతుల
 విరుదులు వెట్టివ చరణములను,
 వాతులు వెఱచిన వాజిమస్తకముల,
 గిరిశృంగములఁ బోవి కరిశిరముల,
 నవయవభేదంబు లడఁగెడునట్లుగఁ దుము
 రైన బహుగాత్రనముదయముల,
 భయదంబులై మహిఁబడు విమానములట్లు
 యఱవఱు లై నట్టి యరదములను

తే. వేలఁ గప్పుచుఁ; దనబాణశాల మధర,
 నెవ్వ రద్దము సొచ్చిన నించుకయును
 దవులఁబడక, నముద్ధతిఁ దివిరి మనలఁ
 దేటి చూచుచుఁ బార్థుఁ డీదిక్కు గవివె.

౧౦౬

క. 'తోడై డావట వలవటఁ
 గూడి తఱుమువారు లేరు, కోపంబున నీ

తోడి బవరమున కడరెడుఁ

గ్రీడి మనతలంపు గూడె, గెలుపుము గడఁకన్ :

౧౩౩

ఆ. 'పాయ వడియె సేనః బరవన మలరంగ

మార్కొనంగ పేటిమగఁ దొకండుఁ

గలుగ నోవఁ. దేవు దలకొన మనమ యి

బ్బలియుఁ దలవడంగ వలయుఁ గర్ణ !'

౧౩౪

—♦ రాధేయ రథసోత్సాహితముగు కరుబలముపై ఫల్గునుఁడు గవయుట —

వ. అవివ విని, కర్ణుండు - గవ్వడి బాహులంబును శౌర్యసారంబును దపఃప్రభావంబును ముక్కంటితోడ నెక్కటి పోరుటయును బాకువతాది దివ్యాస్త్రంబులు వడయుటయును, బురందర ప్రముఖిబ్బందారకులకు నజయులగు కాలకేయుల విర్జిండుటయు విరాటుననులం మరల్చుటయు లోనుఁగఁ గలవిశేషంబు బుగ్గడించి, కృష్ణమాహాత్మ్యంబు వొగడిః-యిట్టివారల నేనొక్కరుండన మార్కొని మదం బడఁగించెడః మద్రనాయక, మనలేరు వారియరదంబు నమ్ముటంబుగాఁ జవనిమ్మ'విన, నతం డల్లచేయఁ గనుంగొని, కురువతి పురికొలుపఁ గృవ కృతవర్మ గురుపుత్ర గాంధారవిభులును గొందఱు కుమారులును విక్రమాబోవంబు దీపింప నయ్యంగరాజుం గదచి యదరి యాఫలునుం బొదివిన, నమ్మహాభుజుండు హరిజకులంబు గవిన సింగంబువిధమున విజృంభించి, యారథికులపైఁ గలయ వివిధవిజింబులు విగిడించి, ధనువులు దునిమియు హొటకంబులఁ గూర్చియు సారథుల నమయించియుఁ దక్షేనావకురంగంబుల బడచువటిచియు నబ్బలు మగలం దెరల్చి యొత్తరించి, కెలనన దురంబు పేము నమ్మరుత్తనయుం జేరం జని, బహువిరోధిజన పయోధిమగుండగుచున్న యకవి నుద్ధరించి, సంప్రీతుండుగు నతనికి నగ్రజాకుళలం బెఱింగించి సంకోషసాగరంబునం దేల్చిః-నీ విఁక డప్పి యార్చిక్"మ్మవి పలికి, రాధేయ 'రథసోత్సాహనహితంబగు నీ జలంబు మీఁదం గవిసినః

౧౩౫

—♦ కరుకుమారులు పదుగుర జంపిన కవ్వడికి వడముడి తోడగుట —

ద. తొడరి భవత్తనూజలు వదుండ్రు నముద్బుటసింహనాదులై
వడిఁ దనుఁ జాట్లు ముట్టుటయు, వారల సూక హయధ్వజంబులం
బొడి బొడి సేసి, యాతఁడు రిపుల్ వెగడంద వెడందహువులఁ
మెడలు దెగంగ నేసి రణమేదినికిఁ బలిసేసె నత్తలల్.

౧౩౬

వ. అట్టియెడ;

౧౮౧

తే. నవతి కౌరవరథికులు గవిసి కడిమిఁ

బొదువుటయు, నన్నిశరముల భూరిరయము

మెఱయ నందఱఁ దెగటార్చి తఱుము నతనిఁ

దాకె వేయుమున్నూఱు దంతావళములు :

౧౮౨

వ. ఇట్లు దాకిన, యాభీరాది మైచ్చనికరంబుల నతం డనేకవిధవిశిఖంబుల విరియింపం,
 బైవైఁ గరి తురగ సుఖట రథసమూహమ్ములు గ్రమ్మినం, గని కడంగిన వడ
 ముడి తోడ్చాటునం జేడ్చడియు, నవి వోక పొదివి పెనంగిన, గద గొవి
 యరదంబు డిగ్గి యగ్గలిక నప్పవనతనయుండు దారుణ రణవిహారంబున నెఱయ
 మెఱయం; దఱుచుగా మెఱుంగువాలంపగములు గాండీవి గుప్పింప నప్పు
 డ మ్ముఖంబు చతురంగంబులయం దొక్కఁడేనియు రక్తంబునం దోఁగనియట్టిది
 లేక యుండె, నట్లు గార్చిచ్చు వొదిలిన కాననంబు చందంబయి యా పైన్యంబు
 రూపఱి విఱిగి 'కర్ణ కర్ణ కావు కావు'మను నెఱుంగులతో నతనివెనుక కొదిఁగిన
 సీకొడుకు లబ్బలుమగని బలసి నిలువ, నా వీరుండు దీవికై వడి సమరార్జవంబున
 మునుంగ నీక యమ్మోహరంబు నుద్ధరించి, మౌర్వీఁ దాటించి కిరీటీ దెసకు
 నడరె; నంతకు మున్న యరదం బెక్కి యనిలతనయుం డా ధనంజయునిం
 గూడుకొనిన నయ్యిరువురకుం దలకడచి పాంచాలు రా సూతనందనుం దల
 వడుటయు.

౧౮౩

—◆ తన చుట్టుముట్టిన రథికులపై రాధేయుఁడు విజృంభించుట ◆—

తే. ద్రౌపదీనందనులుమ సాత్యకియు లోను

గాఁగఁ బొందవనైనికోత్కరము గవిసి

కూడికొనియెఁ బాంచాలరఁ, గురువరేఙ్య,

యందఱకు నన్నిరూపు లై యతఁడు పెనఁగె.

౧౮౪

వ. అప్పుడు;

౧౮౫

సీ. జనమేజయువినూతుఁ దునిమి రథ్యంబుల

నో నేసి, భీమతనూజ నకుల

సుతుల చావములు ఖండితములు సేసి, ధృ

ష్టద్యుమ్ను మావుల సమయఁ జూచి,

మెయి వెంచి సాత్యకిహయములఁ గూల్చి, కే
 కయకుమారుని జముకడకు ననుపఁ;
 దజ్జనకుం డల్గి తన్ను నొప్పించి ప్ర
 నేనునిఁ దాఁ జూడఁ జెలఁగి చంపు

తే. టయును, బుత్రకోకంబు గిన్నయ మనంబు
 నందుఁ బిరిగొన రాధేయుఁ దతని నఱకె;
 శివరుం దొండువాఱలఁ దనరథమునఁ
 బూన్చికొని వచ్చి, తత్సుతుఁ బొదివె నధిప.

౧౨౬

వ. ఇట్లు సూతపౌత్రుఁ డగునుషేణుం బొదివి శివిపౌత్రుండు;

౧౨౭

చ. హయములఁ జంపి, ముప్పదిశత్రుములం దెగటార్చుఁ జూచి, తం
 డ్రీ యమునిచందమై 'తెగితిరే శివీరుఁడ!' యందు నేయుడు,
 నృయద మహోగ్రతఁ విగుడునారసముఁ నడుమఁ శరీముఖ
 త్రయమునఁ ద్రుంచి, మేనఁ బ్రదరత్రితయంబు శిఖండి గ్రుచ్చినన్.

౧౨౮

తే. కనలి యాసూతపుత్రుఁ డాతని పిదంబు
 ధనువుఁ దునుమాడి, పార్వతతనయుఁడగు ను
 దేవుఁ దండ్రులు గనుఁగొనంగ వధించి,
 యేనె సుతసోముఁ డడరిన నేపు దఱుఁగ.

౧౨౯

—♦ తుముతి సంగ్రామము ♦—

వ. వెండియుఁ బాంచాల రథికసంఘంబులు రాధేయుమీఁద మరవణింప, నమీరణ
 సుత నహాయుండగు నవ్యసాచి వానిం గడచి యక్కడ్డు పరదంబున కడరె; నట్టి
 యెడ నుత్తమోజుండును జనమేజయుండును యుధామన్యుండును శిఖండియు
 ధృష్టద్యుమ్నుండును నతనిం దలమిగిలి, యబ్బలుమగనిం బొదివి, యంద్రియం
 బులు దృఢాత్మునిం గలంపం జాలవిదందంబున. నా సూతనందనుఁ దెరల్వఁ
 జాలరైరి. వారల కేకు చృత్ర సూత తురగధను స్తూణీరంబులు రేణువులు పేపి
 బహుబాణంబులఁ దనువులు నోనేపి పింహనాదంబు పేసిన, యయ్యంగవతిపై
 సుసంగతులై ద్రౌపదికొడుకులు గవిసిరి; వారిం గూడికొని శివరుం దా సేవావతి
 వారి నేయుసాయకంబులు ద్రుంచి యాతవికిం దోడ్పడుటకుం గడంగిన, కౌరవ
 పతి యంగంబున నెనిమిది సుపశిత విశిఖంబులు గ్రుచ్చి పేర్చిన.

౧౩౦

క. అలిగిన యన్నరనాథుని

తెలఁకుల వెనఁ దఱిమి, కర్ణ కృప కృతవర్మల్

బలుతూపుల నేయఁగ న

న్నయపుర స్రుక్కించె నతఁడు నారాచములన్.

౧౯౧

తే. దొరలఁ గడఁచి బలంబు బుద్ధురత నిగుడ

వారిమొనలు నెదిర్చిన, ఘోర తుముల

సంగరం బయ్యె; నయ్యవనరమునందుఁ

దాఁకె దుక్కాననుఁడు వాయుతనయుతోడ.

౧౯౨

— † భీముఁడు దుక్కాననుఁడు శలపడి పోయట — †

తే. పొరకుల యుబ్బు నాజుల చటులతయును

మెఱయ నొప్పారులేరులమీదఁ బొలిచి

రపుడు గయ్యంపువేడుక, నాతఁడును న

తండుఁ జూపఱ కన్నులవండు వగుచు;

౧౯౩

క. ఒందొరులమీద నుజ్జ్వల

కాండము లడరించు చట్లు గదిపినయెడ, భీ

ముందు ప్రమోదభరిత చి

త్తుం డయి, తగవిట్టు లవియె దుక్కాననుతోన్:-

౧౯౪

ఉ. 'ఆ నభలోనఁ గొన్నఱుజ మంతయు వీఁగఁగఁ గంటి వడ్డితో;

బాస కొకింతయుం దొలఁగఁ జాఱక తీర్చెద విష్ణు నేఁడు; నా

చేపినపుణ్య మెవ్వరును జేయరు; వి విట్లు సేరఁ దెచ్చుటం

జేపి విధాత నాకుఁ గృప సేయుట గానఁగ వచ్చెఁ దమ్ముఁడా;

౧౯౫

వ. అవిస విని, యతఁ డతవి కి ట్లనియె :-

౧౯౬

సీ. 'పిఱుఁగుదు; మఱచితినే లక్కయంటఁ జి

చ్చిడి మిమ్ముఁ బఱచినయిడుమ; లవియుఁ

గాకయు, నమ్మెయి గాంధారరాజు మీ

యన్నతో వెడజూడ మాడి రాజ్య

లక్ష్మీఁ జేకొని కావలకుఁ బోవ వడిచితి;

మందుఁ బెక్కావద లనుభవించి.

యజ్ఞాతనాసార్థ మన్విరాటవి ప్రోలి
కరిగి యత్యంతదైన్యంబు నొంది.

ఆ. యట్ల మీర లనికి యప్రసిద్ధమె : యివి
యేల రిత్తమాట లేటపోటు
తలకు వచ్చి : యనుడు : *దరహాసమునఁ గెంపు
గడరఁ బవననుతుఁడు గడఁగి దాసి.

౧౯౩

క. భల్లములు మూఁట నిదమును
విల్లు నఱికి, సూతకంఠ విదళనమున శో
భిల్లి, విటలమునఁ బటు ద
ర్పొల్లసితుం డగుచు నాచె నొక నారనమున్.

౧౯౪

వ. దాన బీటు వోవక దుశ్శాసనండు;

౧౯౫

క. తురగములఁ దాన నడపుచు
వెరపు రయము మెఱచు నొందునిలు గొవి, గాఢ
స్ఫురణమున బీముకనువునఁ
బరఁగించె మెఱుంగు లడరఁ బండ్రెం డమ్ముల్ :

౨౦౦

క. శోధన కోదండము దును
మారెను. సూతుమెయిఁ గ్రుచ్చె నాఱమ్ములు. నం
క్రీడయిపోరెను మువ్వది
యాడించెను మఱియుఁ దూపు లనిలజామేనన్.

౨౦౧

మ. ధను వొండుగ్రక నెత్తి. యేఁబడి శత్రుంబుల్ మరుత్సూనుఁ దా
తవిగాత్రంబునఁ గ్రుచ్చినం, గినుకమై దైర్యంబు శౌర్యంబు నొ
ప్పు నతం డజ్జ్వలభల్లయుగ్మ యుగళస్పారాహతికా నాజాలం
దువిమెం, జూసలు పిచ్చలింప విలవద్దోర్గర్వదుర్వారుడై :

౨౦౨

వ. ఇట్లు విరథుండై వృకోదరుండు మెయి వెంచి;

౨౦౩

మ. గద లీలం గొవి తేరు దిగ్గి, మెఱుంగుల్ గ్రమ్ముంగ పారించి యు
వ్యదయానంబునఁ గిట్టి, పొటకములకా మ్రుందించి, బాహాబలం

* ఇవట భీముఁడు వరికినమాటలు భండార్కర్ ప్రతియందు లేవు; కుంభకోణపు ప్రతి
యందు గలవు. ఇట్లే చాఁదాగములను తిక్కన ఈ దక్షిణప్రతినుండియే తీసికొనినాడు.

బు దలర్పణ భవదీయసూను నరదంబుం ద్రేశ్యఁ ద్రోవంగ, బె
ట్టివపుం దోమర మెత్తికొం చతఁడు దాఁటెన్ నేలకున్ గ్రక్కునన్. ౨౦౪
వ. అట్లు దాటి, బెట్టువైచిన యత్తమరంబునం గాడ నేచి, యక్కించకారాతి పదు
మూడువత్సరంబులు దమవడినపాట్లును బ్రతినచందంబును దెందమున నాపహిల్ల,
మద్దండ గదాదండంబున దుళ్ళానను వైవ నతండు తద్గదాఘాతంబున నెత్తిరు
దొరఁగ ధరణిం బడిన, బెప్పలి లేడికొదమం బొదువుబోలికం బొదివి మెడ
సిక్కిం ద్రొక్కి యెక్కుడుమదంబున నక్కుమారుఁతో విట్లవయె :- ౨౦౫

క. 'మును నభఁ బలికినదానం
డని నోవక యచ్చటికి వచ్చితిఁ యే
మనియె దనుము : నీమాటలు
వినుటకు నాకినుక సారి జేడ్కవడియెడున్.' ౨౦౬

వ. అని, యమ్మహాబలనందనుండు మహాగ్రలోచనవ్రథలు విగుడ మన బలంబులం
బాచిన, ౨౦౭

క. విగుడు దవాగ్ని జ్వాలల
వెగడండిన మృగకులంబు విధమున, నతిభీ
తి గదిరి నలుగడ విచ్చిన.
జగతీశ్వర, యతఁడు మెఱసెఁ జక్కవి బయలన్ ; ౨౦౮

వ. అప్పుడు నీయండుఁ జేయంగల వైవికుఁడసూచి, తత్తేజోవిశేషంబునం జూడ్కులు
మిఱుమిట్లు గొన వెఱవఱచి, యంతంత టిప్పవడియుండఁ ౨౦౯

— భీమ సేనుఁడు దుస్స సేనుని ఎడచీల్చి పచ్చినెత్తురుద్రాగి
వికటస్ఫూర్తి కలిగించుట —

క. * లీలం గేల నమర్చి మత్తగజ కేళి సుందరోల్లన మా
భీలత్వం బరింపఁ ద్రిప్పు, జలదం బృతీస్థలిన్ వైచు, ముం
గాలం ద్రోచు, మొగంబు వ్రేయు, దెన లగ్రస్ఫూర్తి వీక్షించు, మోఁ
కా లూఁదుం బయిఁ, గ్రమ్మజంగ మెడ చిక్కిం ద్రొక్కి చిల్చున్, నగున్ ;
వ. ఇవ్విధంబున పౌరవిహారంబు నచిచి, భీమవిక్రముండగు నా భీమసేనుం డయ్యువ
రాజునాననం బాలోకించి:— ౨౧౦

* అభ్యాతకవి-2, అ-14-వర్ణమునకుగల పాదాంకము, క్రింది 214; 217 వర్ణములు
బూదవగు.

క. 'ఏ సురము చచ్చి నెత్తురు

తేనియ యిది ద్రావెదం! గదిసి వనుఁ గడిమిఁ

మానప డిక్కుగలిగిన న్రాని

మైలుఁగింపు మీమొనం గలవాఁన్.'

౨౧౨

వ. అని వెలుచంబికి, కతారంబు వెఱికి యకనిమొగంబుమీఁద జరిపించి.

౨౧౩

మ. నరసింహం దనురేంద్రు వ్రచ్చుకరణి, నౌద్రం బుదగ్రంబు గా

సుర వత్సుగ్రతఁ జీఁ, క్రమ్మ రుచిర మ్ముల్లాసి యై దోయట

న్వెర వారం గొని త్రావు, మెచ్చు జఁకి, న్నేనుఁ మొగంబుఁ భయం

కరరేఖం బొరయంగఁ జల్లికొను, నక్కొరవ్వఁ జూచుం బొరిన్.

౨౧౪

వ. ఇట్లు దానుణభంగిం బ్రతిజ్ఞాకరణపూరణం బాచరించి;

౨౧౫

తే. 'తల్లి చన్నలపా లేను ద్రావ నెట్లు

లాననే పలుతెఱఁగులతేనియను;

ఖండశర్కరతోడి దుగ్ధంబు లనుభ

వింపఁబడవే! యవియు నింకయింపు గావు!'

౨౧౬

చ. అని యెఱఁ గెత్తి పయ్య, నలి నాడు, మహోద్ధతిఁ ద్రుచ్చు, నార్పు, బె

ల్పన భుజ మప్పించు, దమనైనికులు మనవారు రక్కసుం

దని వెఱఁ గండువారు, గళితాయుధు లయ్యెడువారు, భీతి మూ

ర్చను బడవారునై రణవిరామముఁ బొంద వదోత్కటాకృతీన్.

౨౧౭

వ. వదంపడి.

౨౧౮

మ. *గద పేతం గొని, యంత్యకాల యమరేఖం బేర్చి, రక్తంబుచా

య దలిర్పం దను పుగ్రసుందరముగా నవ్వీరుఁ దేతెంచి, యు

* చచ్చినను దున్నసేనునివై భీమునికి కనితీరక, వికటస్ఫూర్తి స్ఫురస్ఫూర్తియై, తాక వాడి, శపించి భీభత్సమును కలిగించుచున్నాఁడు. ఇది భీముని న్యక్తివర్ణము. కీచకుని చంపిన పుట్టము దీనికి ఎంతో కీక అనిపించుచున్నది. ఆయన ఎదలోని వగ వగగా రాజిరాజి గనగన మండి ఇట్లు కార్పిచ్చు అయినది. తిక్కన, చిన్న తెనుగు పొడిమాటలతో పహజముగా మాట్లాడికొనినట్లే చెప్పి, భీకిని శల్పించుచునే రమ్యకనుగూర్చి పాశకునికి వెగలు బుట్టించుట లేదు. కాబట్టే కవిశాిల్పమున మొనగాఁడైనాఁడు.

కవిబ్రహ్మ, ద్రౌపదిని గడువరిగా, భీముని నిర్యాకనవిరామమున క్రమమెరిగిన దీక్షాముగా వైశిష్ట్యము పొంగురునట్లు వర్ణించినాఁడు.

వృద మాతంగములీల దోషః పునపేనం బొల్పుటం దోలి వే
బొదివెం గ్రమ్ముట దున్నపేను వికటస్ఫూర్తిస్ఫురన్మూర్తియై :

౨౧౯

వ. చలంబు నెఱయ నతని కాలు గేల నమర్చి మొగంబు గనుంగొనుచు. నక్కి
మీరవైరి యిట్లనియె :—

౨౨౦

క. 'ఏమిర పను లని యార్వవు? నీ

మాటలు విలువఁబడియెనే! పనరమ, మి

మ్రేము మగుడ నిదె యార్చెద

మీమాటకు మాటు వల్కె రెవ్వరుఁ గంఠే :

౨౨౧

ఉ. 'నెట్టిన యర్గినం దగునె? నీళ్ళను ద్రోచుటయుఁ విషాన్నముం
బెట్టుటయుఁ మహాభుజగ భీషణదంష్ట్రలపాలు సేతయుం
జాట్టులు బెద్దలుం జెలులుఁ జూడ సభఁ నెఱిమాలి యిమ్మొయిం
దిట్టన కోర్పు చెందుఁ గలదే? విను గెల్వరె జూద మెవ్వరున్?'

౨౨౨

క. అని పలికి. క్రమ్ముటఁగ మన

మొనమీదఁ బ్రమరివాటి, ముద్గర లలితం

బునఁ గేలు మెఱయఁ జని, తన

కన లడఁగక దున్నపేనుఁ గనుగొని పలుకున్ :—

౨౨౩

ఉ. 'పైచిటి పోయెఁ గన భృతరాష్ట్రుఁడు గన్నది యేమి? యానభం
దా వల దన్నఁ గీడుడుగదా! పతి లేడనఁబడ్డ కాంత నేఁ
దీవు గనుంగొనంగఁ బతి యేదెఱ నొప్పెఁ బతుల్ విజృంభిత
శ్రీ విలసిల్లుకామినులు సేర్పడి రిట్లపతిత్వదీనతన్.

౨౨౪

క. 'విను! మేను జేయఁ బూనిన

పనులం దొకటి గడకేఱెఁ బాపాత్ము సుయో

ధమఁ బొరిగొని తల దన్నుదు

పను రెండవపనియుఁ దీర్చ నరిగెద నెలమిన్.'

౨౨౫

ప. అని యెఱఁ గెత్తి చెప్పి. యతఁ డాతని గీటదగించి యార్చెఁ గ
ర్ణకును లోనుగా మన పరూఢినియోధులకుఁ మహాభయం

బున మనముల్ గలంగఁజడి పోకి నూర్కొనఁసిని తిచ్చపా
టున నకలాంగకంబులు గడుకా శిథిలంబులుగా మహోగ్రుడై.

౨౨౬

క. జనపతియుఁ గృప వ్రములులుఁ

గనుఁగొన, విట్లవింసుతుఁడు గ్రౌర్య మొడల్ గై

కొనినట్లు పేర్చి దుశ్శా

ననుఁ జంపుటఁ జూచి, రోషనంధంభమునన్.

౨౨౭

వ. నీకొడుకులు కవచియు విషంగియుఁ బాశియు దండధారుఁడును ధనుర్గ్రహం
డును నలోఁబుండును నహండును పంతుండును వాతవేగుండును మవర్చసుం
డును గూడి కవిసి, వివిధవిశిఖంబుల నకనిం బొదివిన; నంతకుమున్న దుశ్శారవ
రక్తపాన కౌతుకాధీన మానసుండైన యా భీమసేనుపై నెవ్వరు గడంగుదురో
యని కన్నిడి యుండి, యతం దప్రతిహతంబుగాఁ బ్రతిని దీర్చుటకుఁ బ్రీత
చిత్తుండగు పల్లనుండు భల్లదళకంబున వక్కుమారదళకంబు శిరంబులు దును
మాడె; నట్టి భీమాద్భుతుల యాదోపంబున కోటఁగి నీవైన్యంబు నమరవిముఖం
బయ్యె, నా సూతనందనుండును భీతుండై వదనంబు వెలవెలఁ బాఱ మారకుండె.
నప్పుడు శయ్యం దతని నాలోకించి యిట్లనియె:—

౨౨౮

తే. 'ఉగ్రుడై దుస్ససేనుని యురము వ్రచ్చి

రుధిర ముగ్రతఁ ద్రావు మరుత్తనూజాఁ

జూచి చేర్చడి చె య్వేదెఁ జూచితే ను

యోధనుని; నీవు నట్లైన నొప్పు నెట్లు;

౨౨౯

క. 'బలియురగు రాజులును గల్

విలువక తెరలంగ, వీరె నీప్రాపున శ

క్రూరఁ దాక దలంచి కృపా

దలు విలిచిరి; కూర్చికొను మతులదైర్యమునన్.

౨౩౦

—♦ కర్ణనూనుఁడు వృషసేనుఁడు విజృంభించి అర్జునిచే హతుఁడగుట ♦—

చ. 'కడు వెగ దందియున్న వినుఁ గన్నాని పీఠె; యుదారదైర్య మే
ర్పడ వృషసేనుఁ దొక్కఁడఁడఁ బాండుతనూజుల మార్కొనంగఁ బో
యెడు; నరు నీవు దాక వలదే; రణభారము నీభుజంబునం
దిడియె నమ స్తముం గురువరేంద్రుఁడు; దానిఁ దలంపు మి త్తతీన్.

౨౩౧

వ. అవిన వివి, యతండు సమరోన్ముఖుం డయ్యె. వృషపేనుండు లీసుపేనువై
 నరవణింప నకులుం డడ్డవడి, యక్కుమారుని పిదంబును గొడుగును గోదండం
 బును ఖండించిన;

౨౩౨

ద. అలిగి యతండు జేతొకళరాసన మెత్తి, రథమ్ము హెటక
 మ్ముల విలఁ గూరి నేయఁ, బొలివోపని దైర్యముపేర్చి వాఱునుం
 బలకయఁ గొంచు, మాద్రితొలుపట్టి ధరిత్రికి దాటిబెట్టు గో
 ల్లలఁ జని తత్సహాయభట దారుణకేలి యొనర్చి పేర్చినన్.

౨౩౩

అ. కర్ణసుకుండు పలక ఖండించి, కృష్ణన
 ర్పంబుఁ బోవి పటు కృపాజ ముఱక
 నటికి, నారసములు నాటించె నయ్యర్థు
 నానుజన్ముషేన నల్ల నగుచు;

౨౩౪

వ. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుండు యుధామన్యుండును సుత్రహాజుండును కిండియు
 జనమేజయుండును సాత్యకేయు ద్రౌపదేయులును రౌద్రంబు శోభిల్లి రుద్రుల
 తై వడి వృషపేనుపయిం గవిసినఁ, గృతవర్మ కృప ద్రాణి దుర్యోధనులును శకు
 వియుఁ దత్సోదరులు గొండలును గ్రండం దటిమి, దుర్వార విశిఖనర్జుంబుల
 వారలం గప్పినం గవి, గజసాధనుఁగు కుళిందు యరవణించి.

౨౩౫

క. కృతవర్మ పిక్కువడ, భూ
 పతి నేడ్చడ, శకుని వెగడువడఁ, దదవరజ
 ద్వితయము ధరఁ బడఁ, దీవో
 ద్భ్రుతిఁ బోరిరి చాపటంకృతంబులు పెలఁగన్.

౨౩౬

వ. ఇతైఱుంగునం బోరినం గనలి కడంగి, కర్ణుండు;

౨౩౭

క. ఆమువ్వరుఁ జలమున ను
 ద్దామద్విప సహితచిత్రదళనంబున నం
 గ్రామతలము ¹రక్తాక్తం
 బై మెఱయ బలాధిపత్రయముఁ బోరిగొనినన్.

౨౩౮

క. తక్కటి రథికజనులు పే
 రుక్కున నయ్యభవయంబు నొడిఁగించియునుం

జిక్కువఱచియుం దువిమియు

నెక్కుడు మద మొప్ప మెఱసి రిభవురనాథా :

౨౩౯

వ. మెఱసినం జూచి;

౨౪౦

అ. అరదమెక్కి తఱిమె ననితనూజాఁ, డ

వీరతోన పాంకవేయనేనఁ

జేయఁగలుగు దొరలు శిశరాసారంబు

లడర వాఁమీద నడరుటయును;

౨౪౧

వ. రణంబు దారుణం బయ్యె. నందు,

౨౪౨

సీ. కర్ణుని యగ్రభాగంబునఁ గరిఘటరీ

దునుమాడు నకులనందనునిఁ గిట్టి.

వృషసేనుఁ డమ్ములవెల్లి పైఁ బరఁగించి

శిశరమున సూతుశిరము ద్రుంపఁ.

గనుఁగొవి యక్కర్ణతనయుని మీదఁ బా

ర్థులు గవిసిన; నకఁడు పార్థు

ననిలజా మూఁడుమూఁ డమ్ముల నొప్పించి,

యాశతావకవి నట్ల చేసి,

తే. నకులు తనువున బాణన ప్రకము సొదిసి.

కర్ణధరుమేనఁ బండ్రెండు సాయకములు

వఱపి పేర్చినఁ, గౌరవప్రతతిమెచ్చి.

పార్థుజేడిమి యూహించి భయముఁబొందె.

౨౪౩

చ. కైంకలయోధులం గడచి, క్రీడి వడిక వృషసేనుమీద న

మ్ములు విగిడింప; నారథికముఖ్యుని మూఁపున నక్కుమారుఁ డే

వలరఁగ వాఁడితూపులు రయంబుమెయిం బిడి బెట్టు గ్రుచ్చి, య

గ్గలిక ముకుందు నేపె నవకాండములకా దివి ముట్ల నార్చుచున్ :

౨౪౪

వ. ఇట్లు విజృంభించిన;

౨౪౫

మ. బ్రహ్మటిస్ఫూర్ణిక పాలిభాగుఁడగుచుం బొందరి, యాసూతహి

త్రకు కోడండము బాహుదండములుఁ జిక్రిస్ఫూర్తిఁ దున్నాడి. మ

త్తక ముగ్రోద్ధతిఁ గ్రూరభల్ల విలన ద్ధరాహతిం ద్రుంచె, బా

ణకకాదుర్దముఁ డన్నరుండు పతియు న్రాధేయుఁడుం జూడఁగన్ :

౨౪౬

—♦ కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధము ♦—

వ. ఇవ్విధంబున వృషసేను సమయించుటం జూచి, కర్ణుండు శోకవ్యాకులచిత్తుండై కన్నీ రొలుకం, గోపాబోపంబున నుదృఘుం డగుచు, నమ్మహారథుని తేరికి నమ్ము ఖంబుగాఁ దనయరదంబు వఱపించి, 'యర్జున యర్జున' యని యాహ్వానంబు సేసిన; నతండును నవిశేషోత్సాహంబున బొదలి యడరె: నట్టియెడ దురంబు దక్కి యరువాఁగునుం బరవశోకృతుకంబునం గనుంగొనుచుండ నయ్యరువురు లామనన్నిభంబులు నాఁత్యనంకాశంబులుఁ ద్రినయనప్రతిమంబులు నగు నాకారంబుల నుల్లపిల్లిరి. వారల యెక్కుటికయ్యం బాలోకించు కుతూహలంబున మర పితృ విద్యాధర సంయమిసంఘంబులును శచీపతి ప్రజాపతి వశువతులును లోనుగా ననేకదివ్యు లేతెంచి నభోభాగంబున విలిచి, రిప్పుడు బ్రహ్మ రుద్రువే కి ట్టవియె:-

౨౪౩

—♦ కర్ణార్జునులఁగూర్చిన బ్రహ్మరద్రేంద్రుల సంవాదము ♦—

క. 'ఇరువురు నతిరథులు నమ

మృరణులు విక్రాంతివరులు కూరులు వీ రొం

దొరువులతోఁ బెనఁగఁగ న

శ్వర మగు జగ; ముడువరాదె సమరం బనఘా!'

౨౪౪

క. ఆన వివి యాదేవుం డ

వ్యసఃపథున కిట్లు లను:- 'నవారోర్ధకు లీ

ఘనభుజులు వీరిరణ మె

ట్లును జెల్లం, దప్ప దప్పలుకు విశు మింకన్.'

౨౪౫

వ. అని యిట్లమ్మహాత్ములు నల్లాపంబులు పేయ, నాకర్ణించి పాకళాననుండు నప్రణయంబుగా బ్రహ్మ కి ట్టవియె:-

౨౪౬

ద. 'తవము నుదాత్తశౌర్యము నుదగ్రబలంబునుగల్గి క్రిడి క

య్యపువెర వెక్కుడై, గెలుచునట్లుగ వీవు దలంపవే; పురా

ణపురుషులైన కృష్ణుల రణంబున శాత్రవు లాక్రమించుటం

గుపితమనుస్కులైన విలక్షణ బ్రదు తెమ్మెయఁ గల్గవేర్పువే!'

౨౪౭

వ. 'సరనారాయణులకు నెందును జయంబు ద్రువం బని తొల్లియుం జెప్పితి; రిమ్మహా
త్ములు జయించుట లోకహితంబు. గర్లుండు ద్రోణ భీష్మ ప్రాప్తంబైన పుణ్య
లోకంబు వడయుఁ, గిరిటి చిరకాలం బిడుమలం బడినవాఁడు గావున రాజ్య
సుఖంబు లనుభవించుం గాక' యనిన, నప్పురషేష్ఠి: 'వీరల జయావజయంబులు
విశ్వయించి పలుకనేల?' యనుటయు. నీకానుం డతని నాలోకించి:- 'విశ్వ
యించుట మేలకాక యెగ్గేమి; నిశ్వయంత'మని, కలివికొని యతండునుం దామను
వానవువలను విలోకించి కృష్ణార్జునుల నుద్దేశించి—

౨౫౨

తే. 'మహితమునులగు నీ రెండు మాలు లేక

మెలఁగువారయి కాదె జన్మించినారు;

వినుము: నీ చెప్పినట్టుల వీరి నొరుల

ధఃక్కరించుట లోకహితంబు గాదు.

౨౫౩

ప. 'వీరికి జయంబు ద్రువం'బని పలికి. యంత విజవక: 'వీరి జయంబు ద్రువం
బయ్యెడు' మనవుడు, నయ్యమరవిభుండు సురమునిప్రభృతులు గలయం గనుం
గొని, 'దేవదేవు లిరువురు నేకమతంబుగా విశ్వయించిన లోకహితంబగు నానతి
యాకర్ణించితిరే: మీచిత్తంబు లితైఱుంగున కనుకూలంబులు గావలయు'ననిన,
నందఱు: 'నది యిట్టిద కాక యొం డగునే?' యని; రణమిషులు గునుమవర్షంబులు
గురియించుచు దివ్యమందుభివ్వానంబులు నెలంగించి. రయ్యవనరంజన వఖిల
భూతంబులును విన్మయోత్పుల్ల నయనంబులగుచు నమ్మహాద్వంద్వయుద్ధంబు
వీక్షించువేడుక నొందుదలంపులు దక్కి యుంకి. రట్లు దార్కొనిన మహావీయ
రథంబులు రెంటియందును సన్నాహనముజ్జ్వలలై యొప్పు వాసుదేవార్జునులును
గర్జకణ్వలును దమతమ శంఖంబు లొత్తి. రప్పుడు,

౨౫౪

తే. రెండుసేనల శంఖభేరిముఖంబు

లైన బహుతూర్యముల పటుధ్వన మడరి

వింగి వొంగారె; నత్యంతవిశృలంబు,

లయ్యె పైనికనికరంబు లద్భుతముగ;

౨౫౫

నీ. *కపికేతనము హస్తక్షయ నమ్మహా

బలు లిద్దలును దవోబలమువలనఁ

* అర్జుని కర్ణుని కేతనములు రెండును, తపోబల లద్ధిములై నందున కాబోలు, తమకుతామే
పైబడి పెనగుచున్నవి.

గన్నునియై. బుద్ధి గల్గి శోభిల్లు ము
 ర్వీశ : యప్పుడు కపి యెరఁగి హస్త
 కక్ష్యపై నదరినఁ గయ్య మారెంటికిఁ
 గలిగె; నం దాహస్తికక్ష్య దెరలె.
 నంబుజాక్షుండు మద్రాదినాథుండును
 దృక్కలహంబునఁ దేజదిల్లి

తే. రర్జునుండును గర్జుండుఁ దర్జనంబు
 లైనమాడ్కు లొందొరుల యాననములఁ
 బిలపి; రాకృష్ణపార్థుల బిలుపు, శల్య
 కర్ణచిత్తదౌర్బల్యముల్ గానవచ్చె.

వ. ఆట్టియెడ నాసూతనందమండు మద్రవశి నాలోకించి:-

తే. 'ఆర్జునుఁడు నన్ను నోర్చిన యట్టులైన
 నెట్లు నెప్పుడు?' యనుడు మద్రేణఁ 'దేను
 గృష్టు లిద్దఱ నొక్కఁడఁ గిట్టి. తీవ్ర
 బహుళ శరణాలముల పాలుపాలుతు' ననియె.

అ. అట్ల సవ్యసాచి యడిగిన మురవైరి
 నగుచు : 'నినుఁడు గూలినను ధరిత్రి
 నటించులైన మేరు వొంటిగనఁ గర్ణుచే
 ఏవు గోలుపోవు చేల కలుగు?'

వ. అని వెండియు :

— సవ్యసాచి సమరోత్సాహము —

ఉ. అట్టిద లోకపర్యవసః మాదురవస్థకు స్రుక్కనేర్తునేః
 కిట్టుడుఁ గర్ణకల్యాణము కీటములం 1 గరతాదనంబులం.
 తెట్టుడు నేలఁ గొరవులఁ బీనుఁగుపెంటలు గాఁగ. ధర్మజాం
 గట్టుడుఁ బట్ట' మన్న నగి. గాండివి యద్దనుజారి కిట్లనున్ :-

ఉ. 'నవ్వల కంటిఁ గాక. యపి నాకు నశక్యమే కర్ణకల్యాణం
 గ్రావ్యదఁగించు? చే ద్రుపదుకూతురు గొల్పినఁ బద్దపాటునఁ

నెవ్వరఁ బొందుచుకా నమయనిష్ఠ నడంగితిఁ గాని, యింక నా
మువ్వరుఁ బూని వచ్చినను ముద్దెదఁ, గర్జుని నేలఁ బెట్టెదన్ :

౨౬౨

మ. 'అరదంబుకా సిదముకా హయప్రజము శల్యాంగంబులుం జాపముం
గరకాండంబులఁ బెక్కుభల్లముల నుగ్రస్ఫూర్తిఁ దున్నాడి, వి
ష్ణురథల్లం బొకటకా మయోధనుని చూడ్కున్' ఓటుగా విష్ణు యు
ద్ధర గర్వోన్నతమైన కర్ణుకలఁ ద్రుంతుం జూడుమీ వేడుకన్ :

౨౬౩

అ. 'కర్తవ్యద్రవతుల కాంతల విధవలఁ
జేయువార, నీవు సెన్ను మిగిలి
నగుచు, నేడు ద్రువదనందన వీనుల
ధర్మసుతునిచెవులఁ దనుపు వినుపు.

౨౬౪

క. 'సంతనపువార్త వుచ్చుము
కుంతికి నే దంతి దరువుఁ గూర్చినక్రియ దు
ర్దాంతగతిఁ గర్ణుఁ గూల్చుట
యంతయుఁ గన్నారఁ జూచి యుచ్చుత యెలమిన్ :

౨౬౫

ప. అని పలికె. నానమయంబున నుభయసైన్యంబుల జనంబులకు నంబరంబుననున్న
దివ్యసమూహంబులు నందు గీతనృత్తంబుల నుల్లసిల్లు నస్పరోగజంబులుం గాన
నైన నదృశంబున వారు నవిమిషులై యుండి, రప్పు డేకవిశ్మయంబుగ కర్ణుం
డును దుర్యోధనుండును నచ్చెరువాటునం బొరయక, దురంబుమీఁది భరంబునం
బొలిచి, రిరువఁగు నైవికులు గిరిటిఁ గర్ణునకు నభిముఖంబుగాఁ దల మిగులఁ
దగదను బుద్ధిని భయంబునను దుఃఖంబులు రెండిని బలపి నిలిచి, రమ్మహా
వీరులు ధనర్ధ్యతులను బాజప్రభలను దీప్రతేజంబులను బ్రదీప్తులై కల్పాంత
సూర్యుల చందంబగుచు నొందోరుల నోర్పు కడంకలఁ బేర్చి, రయ్యవనరంబున
వశ్యత్వాను గురువతిఁ జేరం జని, కరంబు సేతం దెవల్చి సాంత్వన స్వరంబున
విల్లవియె :—

౨౬౬

— † ఆశ్వత్థాను దుర్యోధనునితో సంధిజేసికొనమనుట † —

ద. కలన గురుండు భీష్ముండును గాండివిచేఁ బడి, రంగూజువా
రల కదికుండెఁ యాతని దురంబున నోర్వఁ గలండెఁ పూని యే
వల దని బుద్ధి సెప్పిన నవశ్యము నాతఁడు విల్చుఁ సేతనికా
నిలుపుము; నీవు ధర్మసుతునిం దగుమాటలఁ దేర్చుఁ జొప్పడున్ :

౨౬౭

వ. 'తెలిపిన దామోదరుండునుం దెలివి నొందు.

౨౮౦

క. 'భీముఁడఁ గవలును ధర్మజా

చే మరఁడెడువార, లేను జెప్పెడివలుకల్

భూషీశ, కరుకులమునకు

నీ మొనరాజులకఁ బ్రజకు హిత మూహింపన్.

౨౮౧

చ. 'వలవడు నన్నునుం గృవు నవద్యులఁగాఁ గొవి క్రీడి గెల్వ శ
క్తు లవి తలంప; భీష్ముఁడును ద్రోణుఁడు లోక మెఱుంగఁగా నవ
ద్యుల; హరికల్మి నారథికు దోర్బలలీల నడంగి పోరె, య
చ్చలమొఱ్ఱ ఫలంబొ, యింకయిన నంది యొనర్చుట మేలు వాఱికోన్.

౨౮౨

చ. 'హరి ననుదెంచినపు మన మమ్మెయఁ జల్కితి; మింక నందికి
వ్వెర వగు చేల గల్గు నని నీవు దలంపకు; మాంబికేయు భూ
వరుఁడుఁగ జేయు ధర్మజఁ డవశ్యముఁ, బాండునృపాలుపాల యే
పురకు నమర్చుఁ గని చనవున్ వెలిమెచ్చును నొల్లఁ దేమియున్.

౨౮౩

తే. 'పాండవులయట్ల రాధానుకుండు నాదు

నయకులకు నియ్యకొను, నీవు బ్రదుకు తెరువు

పట్టు, బ్రదికిన నెల్లకుభముఁ గలుగు;

నీను మానుము, చచ్చిన నేమి గలదు;

౨౮౪

క. 'వెడతలఁపు బుడిగి, నందికి

నొడఁబడు మిది లెన్ప; దీని కొడఁబడిమి గడుం

జెడుతెరు; విప్పటి పడనున్

గడవఁబడుట బ్రాటఁ దప్పకరణియ చుమ్మి;

౨౮౫

— శర్లవిజయముపై రారాజు విశ్వాసము —

చ. అన వివి, యమ్మహీరమణుఁ డాతని కిట్లను: 'విష్ట దుస్సవే
నుని పని దీర్చి, మారుత తనూభవుఁ డాదినమాట యేర్పడ
న్వినియును నంది సేయుటకు నీ పభిరాషమునేత యొప్పునే;
పెనఁకువ కర్ణుఁ డే బుడుగు; బేలవె; మానుము ద్రోణనందనా;

౨౮౬

1. పడనన్ గడవబడిన బాటకప్పు కరణియచుమ్మి.

క. 'శ్రాంతిం బొందినవాడు పార్థుఁ, డపరిశ్రాంతుండు గర్జుండు; దు
ర్దాంతోదగ్రత నేఁడు గీటడఁచు నీతం దాతివిఁ, వహ్ని య
త్యంకంబుఁ యిరత్వ మొందినను గోశ్రాకుల్ వడం కాడినం,
గుంతీసూనునిచేతఁ గర్జున కనిం గోల్పాటు వాటిల్లునే?'

౨౭౫

వ. అవి పలికి, యజ్ఞనవతి తన పైచికుల నాలోకించి సమరసముత్సాహ భోషణంబు
లగు భాషణంబుల ముఖరుం డగుటయు; నఖిలతూర్కంబు లొందొండ మ్రోసె.
బాండవబలంబునను భేరీ పణవాదుల రణనంబులు విగిడె. నప్పుడు కర్జుండును
వర్జునుండును —

౨౭౬

— కర్జుండు అర్జునుండు ఒండొరులు తలపడుట —

క. కరి కరి, గిరి గిరి, నంభో

ధర మంభోధరముఁ బెరువఁ దాకిన క్రియఁదా

కిరి; కడఁగి గగనతటియును

ధరణియు మ్రోయుచు వడంక ధరణీనాథా!

౨౭౭

క. మెఱయు వెలిహపులును, గడు

మెఱుఁగారెడు నరదములును, మింటను మంటల్

వఱపెడు వాలమ్ములుఁ జూ

వఱ నత్తైలుతాకు వెఱఁగువడఁ జేపె వృషా!

౨౭౮

వ. ఇవిదంబున నవ్వీరోత్రము యాత్తరంగిం దలపడి సెనంగం దొడంగిన, మథము
సేనలవారలు నార్పులు వింగి ముట్టఁ జెరింగి; రట్టియెడ,

౨౭౯

వ. 'భరితోత్సాహతఁ జేర్చి, దీప్త లడరక భల్లమ్ములొక్కుమ్మడిం
బరంగం జేయుము కర్ణుగాత్రములలోఁ, బార్థుండ, పేత్రుంపు మి
క్కురుభూపాలకు రాజ్యకాంక్ష, దొరయే కోదండపాండిత్య వి
స్ఫురణం గర్జుండు నీకు; నీదిలుపు నేవుం జూపు మహ్యగ్రతన్.'

౨౮౦

వ. అవి, పాంచాలరు పార్థులయార్థవంభాషణంబులు సేసిరి; కౌరవులు గర్జు డగ్గఱి-

క. 'కడఁగుము పిడబాణములఁ గవ్వడి గూలినఁ జాలు; నంతకోఁ
జెడుదురు పాండవుల్ రణము పేయు నుదగ్రత యెల్లఁ దక్కి, పే
రడవుల కేఁగి పాదుమునులై చరియింతురు; కౌరవేంద్రుఁ డీ
పుడమి సమస్తముం బొగడు పొంపిరి వోవఁగ నేలు లీలతోన్'.

౨౮౧

వ. ఆవి తఱిమివలికిరి. ప్రొద్దునుం జాల వ్రాడె; గాలాంతకప్రతిములగు నప్పార్పకర్ణు
లనోన్మజయార్థులై పెనంగునప్పుడు. ౨౨

—♦ కర్ణార్జును లిరువురు దివ్యాస్త్రములను ఎత్తుకు పైకిత్తుగా ప్రయోగించుట —

సీ. కర్ణుండు పది చండకాండంబు లర్జును
తనవునఁ జొనుప, నర్జునుఁడు దీప్త

మనబాణములు పదునెనిమిది కర్ణు పైఁ

బరఁగింప; నయ్యంగపతి దశోగ్ర

చక్రమార్గముల నరభసంబున నొందె

పెన్నరు. నాతఁడు నట్టి వన్ని

శరములు రాధేయు-నురమున నాటించె;

నతఁడు దొమ్మిదివాఙ్ముఱము లతవి

తే. వక్షమునఁ గ్రుచ్చి సాయకద్యయము శౌరి

పేన విగిడింప. బీభత్సుఁ డేనుమెలుఁగు

యాపు లా సూతపుత్రు నెత్తట మునుంగ

నేపె బాహుసముల్లాస మెనకమెనఁగ; ౨౩

౪. అలిగి కడంగి సూతసుతుఁ డద్యుతపార్థులఁ దీవ్రవాణసం
క్తులఁ జొరువం, పరాక్రమ కుతూహలి యవ్విజయుండు పిన్నన
వ్వొలపి ముఖాంబుజంబునకు నొప్పుగఁ దద్రథ రథ్య కేతు సూ
తులను దదీయగాత్రమును దూపులవెల్లి మునుంగఁ జేసినన్. ౨౪

౫. అతఁడును దురగ సారథి

కేతుయకము గాఁగ ముంచెఁ గ్రీడయపోలె

కాతశరవృష్టి నన్నరు;

పీకెఱుగున మఱియుఁ బెనఁగి రిద్దఱుఁ గడఁకన్. ౨౫

౬. ఆయుగ్రాహవకేలి విట్లు విపుణుండై యొప్పు. నప్పార్థుఁ డా
గ్నేయాస్త్రం బరివోసి దాహణమహాగ్ని జ్వాలికార్ భీషణ
స్పాయచ్చంగి నభస్థలికా విగుడ. దర్పస్ఫూర్తి శోభిల్ల రా
ధేయాంగి ద్దహనాభిలాష మెఁగఁదకా దీపింప బెట్టేసినన్; ౨౬

౭. అంతర కోపవహ్ని విపులాకృతి గైకొని వచ్చినట్లు. మి
న్నంతయుఁ దాన యై కవియు నవ్వికేళింబు మనంబులొప నా

వంతయు శంక లేక, నముదగ్రత వాచుమార్గజాహికా
 శాంతముఁ జేసె విక్రమవికాఁడు గర్జుఁడు మాకు మబ్బుగన్.

౨౨౮

అ. ఫలునుండు మేఘబాణ మేసిన, భూన
 భోంతరంబు సంభృతాంధకార
 మయ్యెఁ సూతసూనఁ దనిలాత్త మేయుడు
 నాతమంబు విరిసె నాక్షణంబు.

౨౨౯

ఉ. అర్జునుఁ దైంద్రబాణము నమంచిత¹భక్తి ధరించి మంత్రవి
 స్ఫూర్తితగఁడిపుండయి రిపుపకరంబులు నంచలించ న
 త్యూర్జితశక్తి నేయుడు, మహోగ్రహహ ప్రదరప్రకారతా
 దుర్జయలిల నిర్మథనదోహలియై యది కర్ణఁ గిట్టినన్.

౨౩౦

క. అతఁ దభిమంత్రితబాణ
 ప్రతతిఁ దదుదేక మహాఽది; పార్థుని మేనా
 శతశరములు వినిచిన; మా
 దతపుత్రుఁడు గనలి. యన్నరున కిట్లనియెః-

౨౩౧

—♦ మారుతపుత్రుఁడు పుండరీకాక్షుఁడు కిరిటిని ఎగగొల్పుట —

ఉ. 'సూతసుతుండు నీయెమర స్రుక్కక నిచ్చుట కాక, నీశర
 వ్రాతము నిల్వరించి యనివారణ నొంపఁ దొడంగెఁ బాదవం
 జేతెలివొంది కాల్చితి మహేంద్రుఁడు నివ్వెఱఁ గంచి యుండఁగా,
 వాతెలి వాత్మ నూల్కొలిపి యగ్గలికం దెగటార్చు మీకవిన్.

౨౩౨

చ. 'తెగి మన కగ్గమై యుగగుదెంచిన వాఁ డిక్కఁ దల్కి యొక నొం
 దుగదక్షఁ బోవ కుండఁగఁ గడుకా వెన దగ్గతీ, యే గపాలముం
 బగులుతునో గదానిహతిఁ బార్థ, భవక్రృకట ప్రతిజ్ఞతై
 తగ దని మాన్పె దేవి, విశప్రదరంబులఁ ద్రుంపు కంతమున్.'

౨౩౩

వ. అవి పలికె; నప్పుడు,

౨౩౪

నీ. పుండరీకాక్షుండు గాండీవితోః- 'నీదు
 దివ్యబాణములు రాధేయుచేతఁ
 దూరిపోవుటయు, బల్ దూపుల నాతండు
 చిమ నొంది యట్లు పేర్చినవిధంబు,

నుత్సాహ మెడలి వీ వునికియుఁ గవి, కురు
 సంతతి యార్వఁ బాంచాలకోటి
 విజునవి పోవంగ నెఱుంగవో; యెఱిఁగియుఁ
 దగఁజేయునదిలేక వెగడువడితో;

తే. చక్ర మిచ్చెద నతని మ స్తకము దునుము
 మనిన నగుచుఁ గిరీటి. బ్రహ్మస్త్ర మధిక
 విష్ణుమై నేయ, నది బహువిష్ణురవ్ర
 డీప్తకరమూర్తిఁ గర్ణునిదెనకు నడరె.

అ-౩

క. ఆరథికుఁడు దలఁకక నియ
 మారూఢప్రౌఢభావుఁ డగుచుఁ. డదస్త్ర
 దారతర బలమునన త
 ద్దారుణసంరంభ ముడిపె ధరణీనాథా।

అ-౪

తే. ఉడిసి, తోడన కవ్వడి యెడల, గృప్తు
 మేన మూఁడుమూఁ డదరించె మెఱుంగుమాపు।
 లన్నరుఁడు గర్భతనువు శల్యాంగకముచుఁ
 జించెఁ దొమ్మిది తొమ్మిది తిళకరముల।

అ-౫

ఆ. మొనసి క్రీడి మఱియు మూఁడు వెనిమిదియు
 రెండునాల్గు వదియుఁ జండమార్గ
 జములు గ్రుచ్చె సూతనందనుమై; నతఁ
 డుజక యతని మౌర్వి యూడనేనె।

అ-౬

న. ఏసి, మఱియు తిళకరంబులం బొదువం బొలి వోవక, పార్థుండ్లదగుఁబు సమా
 హితంబు నేసి పెల్లెసిన; రయంబున రాదేయుం డతని కింజిని శిథిలంబు గాద
 కాక యవి తలంచె, నాధనంజయుం డతని వింటినారి వికలంబుఁ గాఁ జేసి; అ-౭

త. చిలునగవుతోడ మైమఱు
 వలువుక్లుగఁ జేసి, యతనియంగము దోఁగం
 బుపె రుధిరంబు, బెడిదపు
 మెఱుంగు వెడఁద యంపగమి నమిత్తులు దలఁచన్.

అ-౮

చ. తెరలక కర్ణుఁ డవిజయుఁ దీవళరత్రయవిప్రుఁ జేసి, మం
దరధరు నప్రపంచకః కౌంతహతిం గడు నొంచెః * నాశరో
త్కరము వరప్రభావకలితం బగుటకా మగుకంగ వచ్చె వి
ఘ్నరథనం బెల్లర్పః మధుసూదనుఁ గ్రమ్ముట నేపె నాకడున్.

302

క. అలము పలుభల్ల పంచక

ముల రెండం గ్రీకి చిత్రముగ నయ్యుత్త

మ్ములు మూడు మూడు శకల

మ్ములుగాఁ దునుమాడె, జనులు పొగడ నరేంద్రాః

303

క. కర్ణునిమెయి నాలోనన

కర్ణాంతాకృష్ట చండకాండము లదికో

దీర్ఘకోదంబున న

భృగ్భగతుం డగుమఁ గ్రుచ్చె వకఁ డే పరిన్.

304

చ. మఱియు నరుండు సూతసుకు మర్మవిభేదన మావరించిన,

నైఋఁగులు గ్రమ్మునమ్ముల విశిశ్మలదైర్యము పేర్చి నాకఁ డు

క్కుటక వెనంగె; దానఁ గన లగ్గలమై విన నమ్మహాబుజుం

డఱిముఱిఁ జీకటుల్ గవియు నట్లుగ రోదసి వింకె దూపులన్.

305

తే. వెగడువడి చక్రరక్షకుల్, వెనుక దిక్కు

గాచు రథికులుఁ బార్శ్వసంగతులుఁ దమ్ము

విడువఁ జాలక లజ్జ వో విడిచి రపుడు;

గర్జనారలు వాఱుట గని, విభుండు;

306

* కర్ణుఁడు ప్రయోగించిన యీ శరోత్కరము ఇంద్రుఁడిచ్చిన శక్తికి వరప్రభావ కలితము : ఇది కృష్ణుని చక్రమువలెనే లక్ష్మ్యమును కాకి, కొట్టి మరల కర్ణునిచేతికి వచ్చి చేరుచుండును. ఇట్టి ఆయుధము నేడు, అప్రేలియా అధిమజాతులవారి చేజిక్కి యున్నది. కొంచెలవలె వెంపుతిరిగిన దీనిని Boomerang అని అందును. ఈ ప్రకరణ యుద్ధ మంతా కర్ణుని శస్త్రాస్త్రసంపద శావగ్రస్తము కాలేదని, మొక్క పోలేదని, స్ఫురణ మాయ లేదని వర్ణించుచున్నది. ఇతఁ జయనజయములు కాలాదీనములు ["మంత్ర శిత్వాషధంబులు మేలునేత కాలకిలికంబు" అని; కాంతి-1 : 185.]

ఈ పర్వయుద్ధమున ఇకరసారభులనవలెనే శ్రీ కృష్ణునిగూడ శరాహతికి పాల్పడఁజేయు చున్నారు. ఇంద్రుఁడు శక్తినిచ్చుట-అ-7, 370.

—॥ జుశ్యోధనుడు తనయోధులను అర్జునునికి పురికొలుపుట ॥—

క. అడిక్కువారు భీముం

దాడిగ నవి పేయకుండు నన్నియతి యెడం

దా దైన్యమొంది తవ్వం

గా దివి యూహించునీని కలక కతమునన్.

౩౦౬

ప. ఇరుగెంకల మూకలం గలయం గనుఁగొని యెఱం గెత్తి:—

౩౦౭

క. 'కొడఁగఁగు పొరువుం దేయఁగు

పొరువుఁగు ఓభక్తుఁ బ్రియి పోనీక వెనం

బడవైవుం దొక్కుమ్మడిఁ

గడఁగి.' యనుచుఁ జేయి వీరై గౌరవనాథా.

౩౦౮

క. విను, మఱఁ డిమ్మెయఁ బురికొలి

పిన, రథ కరి తురగ సుభటబృందములు రయం

బున సురవణించె నయ్య

ర్జునునైః దగువారు విలిచి చూడచు నుండన్.

౩౦౯

ప. ఎదిరి నైన్యంబు నమరంబు దొఱుగి యుండుట యెఱుగి, కడఁగుట పాడి
గా దని దొరలు దురంబుఁకుం జొరకుంపిరి. గాంధీవి కోఁలంగుణ రణన భరిత
భూనభోంతరుం దగుచు, వివిధ విశిష్ట శ్వాసాకలావంబు వేడిమి సూపిన, నేవఱి
వెఱచి యమ్ముఁకలు వలచినం గనుఁగొని యక్కురునాథు డద్వారల నుద్దేశించి.

క. 'భీరమును లావుఁ గల్గిన

మీ రందఱుఁ గర్ణ నొకవిమీచన యిమ్మైఁ

బోరెల్లఁ ద్రోచి పల్లనుఁ

జేర కునికి యాయుధోపజీవుల తెఱఁగే.'

౩౧౦

ప. అనిన విని, యల్లంబు రేనిముత్తాహంబు దెచ్చికొని వా రొక్కుమ్మడి సురవ
డించిన;

౩౧౧

మ. భరితక్రోధ మహోగ్రవృత్తి పిడముర్ భంజించుచు, సూతుం

స్థరణిం గూర్చుచు, శాసముర్ నటకుచు, న్రత్యంబులం జంపుచు,

నరుఁ దాభీసరాక్రముం దగుదు దైన్యం బంది వెన్నిచ్చి వి

చ్చిరి వా రందఱు; దివ్యనంపుము నుతించెం జూచి యప్పీరువన్.

౩౧౨

చ. కురువతి వెండియుం దటునుఁ గోల్లం పేయక క్రమ్యులుగ నె
వ్వరు నశీఘ్రి; విట్లు మనవా రెడగఁ జని చూచుచుంకి ర
వృరునున, నానమిద్దరణి భాగము శూన్యకఁ బొంకఁ, గర్జుఁ డ
న్నరుఁ డలపద్ధ నప్పటిరణులు మహామృత మయ్యె భూపరా ।

కృ

చ. శ్రమమున సోలు చుండియుఁ బరాక్రమనంపడసొంపు మీట, దు
ర్దమ వివిధాత్మజాల తిమిరంబుల నొందోరుఁ గప్పి కప్పి. శౌ
ర్యమును బాహువీర్యములు రాజుల నచ్చెరు వంకఁ జేయ, ను
గ్రముగఁ బెనంగి రయ్యమరరాజ తనూజులు సూతసూనుఁడున్ ।

కృ

— కర్ణుని సర్పముఖశరము గుణితస్పృహలుజేయ శత్రుఁడు ప్రయత్నించుట —

చ. అట్టియెడఁ, దక్షకునవత్కంబై తల్పేదకుండగు నైరావకుండు పెనిచి యుక
లాలింప మల్లపిల్లిన యశ్వసేనాభిరానుం డగు నాగకుమారుండు, సర్పముఖశా
కారంబుగై కొని తనయొద్ద నుండఁ; బాను బసిండియొలు బెట్టి యనుదిరంబును
గంధపుష్పంబుల నక్షతంబుల నప్పించుచు నయ్యర్జునుమీఁకం బ్రయోగించు
వాఁడై యున్న, యట్టి యమ్మహావీర్యాత్మంబు రోషావేగవివకుం డగుచుఁ బుచ్చి
కొని, తల దెగవ్రేయుటకై యక్కర్జుండు నముదీర్తజ్వాలాకాలంబు లంబరంబునం
బర్వఁ, జూపలుచు హాహాకారంబులు సేయం గార్జుకగుణంబున సంధించి తెగ
వాపనం గని, యాకథిసు¹చూపు కంఠంబుకక్కిటికిం గాక తప్పి యపొంగ
ప్రదేశంబుకొలంది యగుటంజేసి, యది నెవంబుగా శత్రుం డకనికఁ జిత్తవైకల్యం
బాపాదంపం దలంచి: 'యీనందానంబు మెడ దునుముట కనుగుణంబు గడు;
విపుణంబుగా విరూపించి యొండుభంగి సంధింపు' మనినఁ, గర్జుండు గవనావఁ
గనుఁగవఁ గెంపు గడయకొన, నమ్మద్రవతిం జాటమటం జూచి.

కృ

క. 'ననుబోటి జోమనుం గా

దని వలుకఁగ నేర్పు నీకు నంత గలదె; య

ట్లును గాక వినుము: *కర్ణం

దీనుమా తొఁకరము దొడుగునే పరులు నగన్' ।

కృ

చ. అని పలికి, కలుషం బగుచిత్తంబుతో నెఱుంగెత్తి 'ఫల్గున, ఫల్గున పొలిసి; తంచు
నేసిన;

కృ

1. చూపు.

* "ననందరే ద్విఃకరమ్ కర్ణ కర్ణో" అని మూలము.

క. పలుదెస మంటలు ప్రబుగ,

నలఘుఘృణమున నిగుడు నయ్యత్తంబు

జలజాక్షిఁడు గని పంచాం

గుళమాత్రము రథము ధరణిఁ గ్రుంగ నదుముడున్.

308

క. సుర గళడ భవర వివ్యా

ధర భేదరు లంబరం బుదాత్తద్వనిసం

భరితముగఁ బొగడి రమ్మర

హరు దివ్య ప్రసవ విరచితార్చనతోడన్.

310

—◆ సన్నహుళశరము, కిరీటి పురందరడ త్తుగు

కిరీటమును భూమిపై పడద్రోయుట ◆—

మ. కరువంగోత్తమ, వారిదిక్కు ప్రజ సంక్షోభింప నప్పావ తూ

పు రయం బుగ్రము గాఁగ బిట్టడరి, దంభోశ్రవణ్మ డ్దమా

ధర శృంగకృతిగా హరించె; బహుత్పస్పిక రశ్మిచ్చటా

స్ఫురితంబైన కిరీటమున్ విజయనొప్పుం దేజముం గుండఁగన్.

311

తే. జనులు విహ్వలు లగునట్టి మనరవంబు

దిశలయందు నాకనమున దీటుకొనఁగఁ.

గర్జఁ దిట్లు భేదించె; దిక్పతులచేత

నైనఁ జెడవి కిరీట మయ్యహిళరమున.

312

క. సురపతి తపంబు సేసినఁ

బరషేష్ఠి ప్రియంబుఁ బొంది, బహుమానపుర

స్వరముగ విచ్చినయది య

క్కిరీట; మరిభిషణత్వ కీర్తివము నృపా.

313

ఆ. వనధివాసులగు నివాతకవచు లను

దనుజు లాపురందరున కజయ్యు

లైన, నతఁడు వనుప సర్దునుఁ దోర్చిన.

మెచ్చి యక్కిరీట మిచ్చె నధిప.

314

చ. వినుము: నరేంద్ర, చూడ విన విన్యయ మిట్టిది: పాపరమ్ము వా-
త నెగయు ఘోరరూపభయద ప్రథమాన విషాగ్నిజిహ్వాకర్
దవికినఁ, బెల్ల మండుచు నిలాస్థలి దొల్లె: నిమండు పశ్చిమాం
బునిది వితాంతదృశ్యముచి పొల్పెనఁగం బడుటఁగి దోపఁగన్: 322

వ. అప్పుడు;

ఉ. శృంగములేని నీలగిరి చెఱ్వనఁ గ్రీడి కీరీటహీనుఁ డ
య్యుం గనుపడ్డె. *వెల్లతల యెల్లియ మో? దృఢఁబుగా నమ
ర్చెం: గురునాథ, పూర్ణశశిచెన్నునఁ బూర్వమహీధరంబు కాం
తిం గడవన్నయందము ప్రతీతము గాఁగ నటించు చాడునన్: 323

వ. అట్లు రాధేయకర ప్రముక్తంబై కీరీటంబు నిర్దహించి నేలం గలపిన యమ్మహో-
రగంబు గ్రమ్మటం గవివినం గవి, కమలనాథుండు గవ్వకితో: 'మనమీద
మగుడ విమ్మహానర్పంబు ననుదెంచు చున్నయవి:' యనిన; నతం:- 'దీది
యెక్కడిపా: మిట్లు వచ్చుటకు గతం బేమి:' యని యడిగిన; 'దీవి నెఱుంగవే:
ఖండవం బేర్చునప్పుడు, దనతల్లిని రక్షించికొని యనలంబునకుఁ దప్పిపోవం,
బోవ నీక, నీ వేసిన నన్నాగాంగన మృతిం బొందె; నప్పగ వాటించికొని కర్ణకడ
నమ్మెయి నున్న యశ్వసేనాభివాన భుజంగంబు. 324

1. పామటమ్ము.

* కీరీటము క్రిందబడిన కీరీటిదృశ్యమును శృంగములేని నీలగిరికి పోల్చుచు, ఆయన
తెల్లనితల, తలగుడ్డచుట్టిన శిగ, అస్తగిరిచెందిన పూర్ణశశి అందమును వెదజల్లుచున్నవని,
ఆయనను సజీవంతో మన కండ్ల ఎదుట నిలబెట్టుచున్నది - తిక్కన పర్ణనము. అది అటుండ-
అర్జునునివిషయమై రెండుసంఘటనలను వెల్లడించుచున్నది యీ పద్యము:-

1. అర్జునుడు నల్లనివాడు (అర్జునుడు విరాటపర్వవివరణమునకారం తెల్లనివాడు
కాఁడు.)

2. ఈనాటికి నరునివయస్సు 70 సంవత్సరాలు. కాబట్టి వెల్లతల: ఈ గ్రంథమున
అచటచట, సందర్భోచితముగ ఇచ్చిన స్రాయములనుకూడిన యీ లెక్క నరిపింపును.

దుర్యోధనుడు, భీమునితో సమవయస్కుఁడు, అర్జునునికంటె ఒక ఏడాది పెద్ద. తొడలు
విరుగఁగొట్టబడి, నడుమువిరిగిన నాగుణామవలె, మన్నులో బిడియన్న '....అమ్మహీ
కాంతుడు ధూళిపొడవిన వదనంబుపై నెఱువవెండుకలు వాయంద్రోచికొని' (శర్మ-2 అ:
శీ..వ వదనము)....అని, రాజరాజ మునలితనమును చెప్పుచున్నది-తిక్కన భావము.

తే. 'అతఁడేయఁ గీరికంబు నవహరించి,
దానఁ గోసంబు వోవక తాన కదఁగి
విన్నుఁ బడిమార్చి గదఁగెడు' నన్న నెఱిఁగి,
యాలు పటుకల్లములఁ దునుమాడె నతఁడు.

౩౨౯

వ. అత్తైఁగున;

౩౩౦

—♦ కల్గారుమల ముండిపోరు ♦—

సీ. ఉరగంజుఁ దునిమి, వే మరలి కర్ణునిమీఁదం
బడియుఁ బందెండును బటుకరములు
నిగిడించి, యజ్జ్వలంఁగు బొద్దనారనం
జేపిన, నది రుప్తిరానంబు
పానంబు పేయుచు మే నుచ్చి చనిన, దం
దాహతంబైన మహాహివోలె
వాసూతనందనుఁ డత్యుదగ్రుం డయ్యు,
నంతకమును పాఁపరమ్ముచేత

తే. నర్జునుఁడు పావమికి వెఱిగంది, యాతఁ
డటులగెరలి పందెండువాఁమ్మ లేపి
పద్యనాటవి నొప్పించి, పాఠ్య నొకటి
కొఱిఁతగా మాటుకరముల నుఱకనొంచె.

౩౩౧

క. వెండియు బలువిడి నయ్య
బండఁసుతు నురము గ్రూరకాండంబుల నొం
దొండ కడు నొవ్వ నేసి, య
తం దుబ్బున నార్చె గగనతల మద్రువంగన్ :

౩౩౨

గీ. అర్చి పెఱచ నట్టహానంబు పేసిన,
నగి యతఁడు భల్లములఁ దదీయ
భూరికంకటంబు పొలు పఱ నఱికి, యు
ల్లసిత మకుటకుండలములు దులిచె.

౩౩౩

వ. దులిచిన వల్పులుమగండు;

౩౩౪

క. శరమునఁ గర్ణంబుల నె

త్తు రొలక చిరిపేచితోడఁ దూలక బాహు

స్ఫురణంబు మెఱయ, సాయక

సరంపరలు నరుఁమీఁదఁ బఱపెం బెఱచన్ :

౩౩౫

తే. వానిఁ దునుమాచి యాపాండు సూనుఁ దలఘు

శరచతుశ్చక్రిఁ బొదివి నెత్తుపలు మేనఁ

బఱవ. గైరిక విర్లు రవ్రకర కోలి

తావలము వోలి పొలిచె నయ్యంగరాజు :

౩౩౬

ఉ. ఆమ్మెయి నుగ్రుఁదై మఱియు నర్జునుఁ డజ్జ్వలవ తృదంతకాం

డమ్ములు పెక్కు నత్వర దృఢస్ఫురణం బలరంగ నేపి. ర

భృమ్ముల సూతుఁ గేతనము నాతవిలేరుమ గూడఁ గప్పె. మే

ఘమ్ములు గ్రమ్మి భూధరము గప్పినభంగిఁ దలంపఁ బట్టగన్ :

౩౩౭

ఘ. ఇన్నిధంబున విక్రమకూహఁడై విజృంభించె. వప్పుడః

౩౩౮

ఉ. నెత్తుటఁ దోఁగి మేను కమనీయరుచిం గొమరార, బాజం

వత్తి యదగ్రతః మెఱయ, భావ్యుఁడై యరదంబుమీఁద భూ

పోత్తమ. కర్ణుఁ దొప్పె : నకఁబోజ్జ్వలమందల కాంతిపూరము

వృత్తపు దీప్తుఁడగ విమం దవరాద్రి వెలుంగుచాపునన్ :

౩౩౯

ఘ. ఇట్లు సూతనందనుండు నొచ్చియుఁ బొలివోచిబంటుకనంబున జంట మెఱుంగులు

వదలం బరఁగ శరంబు లడలించుచు, బహుబాణంబులు లేలుపులుగాఁ జేయు

దుండ, వన్యసాచి దివ్యాస్త్రవిలాసంబు భావమానం బయ్యె : నయ్యవనరంబునఁ

గలుం దదృశ్యాకారంబున—

౩౪౦

— † కర్ణులేని చాపటికల్లు శోఁగ్రుంగుట † —

క. 'భూసురకాపంబున విదె :

యీ సూతజరథము వక్ర మిలఁ గ్రుంగెడు. వీ

తానుఁడగు వీర' డవి పే

వానముదయ యుగ్మకము వివంబలితె వృసా :

౩౪౧

ఘ. వరకురాము దత్తంబయిన భర్గవాప్తంబును పేరిటి మహనీయసాధనం బప్పుడు

రాధేయునకుం బ్రతిభాసింప కుండె. చాపటికల్లు గ్రుంగినఁ దేరు ఘూర్ణితై.

నట్లు జామదగ్గ్య మహీసురుల కావంబు లప్రబలంబునకు రథంబునకు వైకల్యం బాపాదించి చిక్కువజుటయును; సర్పముఖశరం బాభంగి విషులప్రయత్నం బగుటయును. దనమనంబున నొవ్వడరి; యక్కర్థుండు గరంబులు విడుర్చుచు.

తే. 'ధర్మవాడులు, ధర్మతత్త్వప్రధాన
చిత్తులగువారిఁ బూని రక్షించు ధర్మ
మందు; రది బొంకు గావించె; నతులధర్మ
శీలఁడగు నాకు ధర్మవు ¹ నెలవు లేదా'

343

క. అని ధర్మంబును దూఱఁగఁ
దను నష్టును బాణవిశతి తద్దయు వడిఁ దాఁ
కినఁ, గిర్థుండు విషాదం
బున వెండియుఁ బెద్దదూఱు భూవరముఖ్యా;

344

క. కన లదికమైన లావె
క్కిన యయ్యంగవతి నొంచెఁ గృష్ణార్జునుల
సునిత శరములు మఱియుం
జొప్పెను దనరైర్యమహిమ సుర లగ్నింపన్.

345

—♦ కర్ణుండు బ్రహ్మస్త్రమును ప్రయోగించుట ♦—

వ. అలిగి, యర్జునుం డాశీవిషంబులుంబోని విశిఖంబు లాఱు కర్ణుమే నుచ్చి చన నేపినం, గ్రోధబాసకుండై, యతండు బ్రహ్మస్త్రంబు ప్రయోగించుటయు నన్పార్థుం డైంద్రాస్త్రంబు ప్రయోగించిన;

346

క. అమితబలంబగు బ్రహ్మ
స్త్రముచే నయ్యస్త్ర మవహృతం బగుటయుఁ, జి
త్రమున విషాదము దనుకఁగఁ
గమలాక్షిండు గారవమున గాండివికోడన్:—

348

వ. 'నీయస్త్రం బిప్పుడు కర్ణాస్త్రంబుచే విధ్వస్తం బయ్యె; విట్లు గా నేల?' యన వుడుఁ, గవ్వడి బ్రహ్మస్త్రప్రయోగంబున నమ్మహనీయ సాధనంబు బాధితంబు నేసి రాధేయాంగంబు బాణజాలంబులం బొదివి నొప్పించిన. నమ్మేటిమగండు

గాండీవంబు మూర్ఖికోటిఁ బాపిపో నేపిన, నా నవ్యపాచి మగుడ నమర్చి, మార్గ
జంబులు నిగిడించిన; రయంబున నా సూతపుత్రుమాడ్కి కమ్మూర్వి యూడుట
దోచకుండె. నవ్వీరుండు వివ్యచ్చువిశిఖంబులు వారించి యతనితనువు నొంచిన;
వెండియుఁ బుండరీకాక్షుండు నహస్రాక్షనందను నుద్దేశించి :—

౩౪౮

క. 'నిను నొంచువాడె కర్ణుఁ :

దనితర సులభప్రకారమగు భుజవీర్యం

బున ననమానోజ్జ్వల ఖే

లనమునఁ దెగటార్చు శరవిలాస విహధా '

౩౪౯

—♦ కర్ణుఁడాచిన రణధర్మసూక్తులు ♦—

వ. అనునప్పుడు, విష విస్ఫుర ద్భుజంగ భంగికఁడైన బాణంబు రౌద్రమంత్ర నహీ
తంబునేసి, కర్ణుండు పార్థప్రాణంబులు గొన నప్పించి నందింప, మున్ను
కొందొక క్రంగినచక్రంబు కుండ మునుంగం దిగఁబడిన, నొడ్డగెడవై యరదం
బేబులకు ననువీత తక్కిన, నుక్కటి యక్కర్ణుం దప్రతీకారంబులగు రోషవిషా
దంబులఁ గన్నీరొలుక, రథంబుపిగి కవ్వడిదెనఁ గనుంగొనుచు నిట్లనియె:-

పీ. 'అరదంబు చక్రంబు ధరఁ జాలఁ గ్రుంగిన

నెత్తెర, నంతకు నేయ కుండు;

మేను భూమిస్థుఁడ, వీవు రథస్థుండ,

వియ్యోధఁ దగ వగు నేయ కునికి ;

విడిదలవానిని విరథుని నాయుధం

బిడినవానిని శూరు లేయ రెండు;

మహిత శూరుఁడ వసుమాత్రగా దుత్తమ

కులుఁడవు, రణధర్మకోవిముండ;

అ. విట్టి వీవు దగినయట్టి భంగిన యని

నేయవలయు; నిట్లు నెప్పు తెల్లి

బాడి యేర్పడంగఁ బలుకుట గావి, గో

విందునకును, వీకు వెఱచి కాదు ;'

౩౫౦

వ. అనిన విని, యయ్యకుం దతనికి ట్లనియె :—

౩౫౧

క. 'ఏమీ తగవును ధర్మము

వీమనమున నేడ వుత్తేనే? గర్వము ను

బ్రామ దురభిమానము నే

లావణ్యచి కర్మ : యాచలం బెటబోయెన్ :

౩౫౩

ఆ. 'పరమధర్మపరులు పాండభూవల్లభ

సుతులు, వారి నతులకుభము లొందు :

ధర్మహీనులైన దార్తరాష్ట్రులకుఁ బా

టిల్లు నివ్వధమున నెల్ల చేలు.

౩౫౪

స. 'ఓవి! వీవు కటకటంబడినం బోవునే? యని వలికి వెంటయు :

౩౫౫

ఏ. 'గొంతయు వందలుగొడుకులు సుప్తులై

యుండంగ లక్కయల్ మందఁ జేసి:

కపటఃపుకాదంబు మటియించి ధర్మాత్ముఁ

దగు ధర్మసుతు వీరి యవహరించి:

యంతఁ బోవక ద్రువదాత్మకఁ దెచ్చి న

రాష్ట్రలి నమ్మెయి భంగపఱచి:

యమ్మహాత్ముఁ జంప నదనికి హెచ్చయా

త్రావిరి నెవమున దాడి వెట్టి:

తే. బాలు నభిమన్య నొక్కని బహురథికులఁ

బివిచి చంపించె మీసుయోధనుఁడు దలఁపఁ :

గాని, యిస్సావముల కాదికర్త వీవఁ

యన్నియెదలను నీసాడి యెండఁ బోయె :

౩౫౬

స. అవి యట్లు, కృష్ణుండు గర్జితో నాడుమాటలఁ బోద్రోదం బెరిగిన యన్తనంజయు
 మనంబు రోపానలంబు రోమకూపంబులఁ బటన్వాలూపంబుల వెడలుట, యతి
 విన్మయప్రదంబై యుండెఁ నయ్యుగ్రమూర్తి నమునగ్ర నరాక్రమంబునం
 గురియు నటుబాణాసారంబు వారించి, యవ్వీపు నంగంబున నయ్యంగపతి విశా
 క్తంబులు విగిడించుట మహాద్భుతంబయ్యెఁ నత్రైత్యంగున నీదంబోక పెనంగు
 నతం దతిరయంబున నన్నరుచిం బది దొడ్డవారనంబుల నొప్పించిన, నత్రైత్యో
 ధమం దాజ్యధారాచ్చటానేకంబున నుద్రేకంబు నొందిన హుతనహంబునం బోలె

మఁది. శత్రువంతాననంబును మిత్రోల్లాసనంబును బ్రగుణమణి జాంబూనద
మయంబును జనప్రస్తుతిపాత్రంబును హస్తాక్షయ్యత్మకంబునునగు నకవికేతనం
బును గవకపుంబ ప్రభాభాపితంబైన భల్లంబునఁ బడనేపినం; గౌరవులు విజ
యకో బలదర్ప ప్రియంబుల మొత్తంబులు వధునిగాఁ దలంచుచు, హాహాకారంబు
లతో నారాధేయునిదెస విరాళులై. రట్లు ప్రస్థితకేతుపాతనం బాదరించి, దానం
గనలి కర్ణుం డతి విత కూరనారావళాలంబులు గృష్టాష్టమలమీదం గురిపి
వెగడవఱచి. *యరదంబు పిఱిందికొమ్ముక్రిందికి మూపు సొనిపి లావున నెత్తిన.
రథచక్రంబు విడువక, భూమి గులవర్వత కావన వముద్రవహితం బాఱంగుళంబు
లెగవె. నట్లు కర్ణుండు రథంబు విలిపి, మీదికిం జని, యెప్పటిబాఱంబు సంచించు
వెండియుఁ జక్రంబు దిగిందెగిర. గ్రమ్ము రథంబు దిగి యెత్త నమరె. నయ్యవ
పరంబునఁ గృష్టవక్షువునం గ్రీడి దోడన—

౩౫౭

— విరభుఁడు, భూమిఁజుఁడు నిరాయుధుఁడు అయిన
కర్ణుని అర్జునుఁడు దునుముట —

మ. కుడిక ప్రహరణావహాన నవిభాగుచ్ఛంబులం గల్గి యాఁ
కలిమైవచ్చు కృతాంతవక్త మన. నుగ్రంబై మురారాతి రు
ద్రుల చక్రంబును కూఁముం దెగడుచుం, గ్రూరంపు బొప్పారు నం
జలికంబైన మహాప్రముం దొడివి కర్ణం బుబ్బునం జేయుచున్—

౩౫౮

క. ఏను దవశ్చరణంబున.

దానంబున, గురుజనాభితర్యణమున, ని

* ఈ అవసరమరము కర్ణుని పొంపిరివోవని దీరమునే ప్రదర్శించుచున్నది; చక్రరక్షకులైన
కుతులెల్ల మదసిరి; సారథి చక్రము ఎత్తుటకు చేయవ్వయ: కల్లు ఇంకను కూతుకొనిపోవు
చున్నది. ఒంటిగా, భుజముకు తేలు పిఱిందికొమ్ముకు మోసి ఎత్తినను అది పైకి లేవదు.
ఈస్థితిలో కృష్ణునివంపున వల్లఱుడు కర్ణుని తెగబాచ్చుచున్నాడు. కర్ణుడు లేకు దిగుట,
గాతెత్తుట, మఱిం తేరెక్క అమ్ములేయుట, మఱి దిగుట నజీవవృత్త్యముగా నున్నది.

క. వడివం బాతినఁ గైదువు

వడివను వాహనము వడినఁ బార్థవముఖ్యా,

పొడవఁ దగదు శత్రుని, నె

య్యెడల నహింసవముఁ బోం వేమకృకముల్.

త్యానూన వ్రతశీలుడ

నేవియుఁ గర్జుతఁఁ ద్రెంచు నీశర' మనియెన్.

375

క. అవి, తెగ విండఁ దిగిచి యే

పిన, నయ్యత్తుంబు రోదపీకుహరంబుం

దనమెఱుఁగుల వించుచు విరు

మొనరిజనుల గాఢమూర్ఖ ముంచుచు నిగిడెన్ :

376

ద. వినద సముర్బుటస్ఫురణ నింగి వగుల్పఁగ, నర్వభూతకం

వనమగు చమ్మెయిఁకా విగిడి, పార్థివనత్తమ, యేమి నెప్పుడుం :

దునిమె, శిరంబు రత్తమునఁ దోఁగుమఁ గర్జుని యట్ల వజ్రమో

రవిహఠిఁగూలు గై రిక ధరాధరముం దలఁపింపఁ బట్టుగన్.

377

— † కర్జుని సమదీప్త ప్రతేజము వారిజా ప్రబింబము సొచ్చుట —

క. చరమగిరినుండి వడియెడు

తరణికరణి సూతపుక్రతుల వడఁ, గాంతి

స్ఫురణోజ్జ్వలంబు నతిసుం

దరమునునగు కాయ మట్లు ధరణిం బడియెన్ :

378

తే. అధివ, యంతన గను విచ్చి యశ్విలజనులు

గనుఁగొనంగ, నయ్యుజ్జ్వలతనువు విడిచి

చని నమదీప్తమైన తేజంబు వారి

జా ప్రబింబంబు సొచ్చె నత్యద్భుతముగ :

379

వృ. అట్టియెడ :

380

క. వినుము : మహీసురుకావము

మనుజేంద్రా, సూతపుక్రతు మరణాంతంబై

యునికినొ, రథవక్రము మే

దివిఁ గ్రుంగుట లేక తొంటితెఱుఁగున నుండెన్ :

381

తే. దారుజాత్రజాలాంకుల వైరినైన్య

తావ మొనరించి, యా సూతతనయ తరణి

పార్థదుస్తరకాలవైభవము గడవ

వనువు లేమి, నవ్విధమున నస్తమించె :

382

క. సూతకమాజుడు వడినం

బ్రీతిం బాంచాలు రార్వఁ, బెల్లుగఁ దూర్వ
వ్రాతంబు పెఱఁగ, సమ్మో
దాతిశయము వొందెఁ బాండవావీకంబుల్.

362

క. విడుఁగేఁగ బలతొడలు

న్వేదఁదయురమునై రణావనిం గర్జనాదల్
వడియున్నఁ గవి విషాదం
బడరి తొలఁగుమాడ్కిఁ గ్రుంకె నర్జుం దంతన్.

363

తే. విగ్ధతప్రాణు రాధేయు విజకరములఁ

గరుణపెంపున నంటుట కారణముగఁ
బావనస్సాన మొనరింపఁ బోవునట్లు
లవరజలవిధిలోనికి నరిగె వినుఁడు.

364

వ. ఆవృదు;

365

తే. కామఁ బాసిన కమలంబుకరణిఁ బొలుచు

కర్ణుకల యిలఁ బడియు, మదీర్ణ కాంతి
నొప్పు నట్టయుఁ జూచి, శయ్యండు సిదము
ద్రెప్పి మోదైన యరదంబు ద్రిప్పె నధిప.

366

క. బలితప్రవేన నాబోఁతుం

బులిగొనినం, బసులు వాఱుపోలికిఁ గ్రోదో
జ్వలఁదగు పార్థుఁడు గర్జనిఁ
బొలియించిన నీదునైన్యములు వెఱఁ బఱచెన్.

367

తే. దీనవృత్తి శయ్యండు నీ వేనజనులు,

నట్లు పాంచాలు రుబ్బున నార్వ. సిగ్గు
వడక పాండవమధ్యము సిదము మరలి
మరలి చూచుచుఁ బాటిరి మనుజునాథ.

368

ఉ. గాంధీవ ము క్తబాణమునఁ గర్ణుఁడు గూలుటయుం గడంగి, శ
య్యం దరదంబు దోలుటయు, నొక్కమొగిన్ భవదీయసేన లొం
దొండ కలంగి పాఱుటయు నల్లసితుం దయ చూచి, వాయుపు
త్రుండు మహావిరావమున రోదసి పిక్కటిలంగ నార్చినన్.

369

క. ఆవిసదంబునఁ బాంశవ

నై విఃపూదయములు సౌఖ్యనంపద నొందెన్;

మానవనాథ, భవత్పుత

మానవములు శోకమూర్ఛమానము లయ్యెన్;

౩౭౫

— శల్యుఁడు దుశ్యోధనునితో ఈ వైఫల్యము విచిక్చితమునట —

వ. ఇచ్చిదంబున కేతవరహితంబై మోచువడియున్న యరవంబు దోలికొని యడిగి,
యమ్మద్రవతి బాష్పాక్షుల లోచనుండును దీనానసుండును సుదీర్ఘతర విఘ్నము
దును నై యున్న కొరవేళ్ళరుం జేరంజని యకవితో విల్లవియె:-

౩౭౬

ద. 'నరవర యెందుఁ జూడమె రణఁబలు: కర్ణుఁడు నర్జునుండు నం
గర మొనరింతురే యటలు: క్రౌర్యవిహృదికి దివ్య లొంగి ర
చ్చెరు: వది యట్టులుండె; విను చెప్పెద-నెంతయు భీతిఁ బొంది రా
హరియు నరుండుఁ గన్బవడి, కంత విరాత్పుఁడు దప్పె వానికిన్.'

౩౭౭

వ. ఆని వెండియు;

౩౭౮

మ. 'రరఁజీవక్రము నీవ యేలుటకు మత్సాహంబు వాడించి పో'

రిరి, ప్రాణంబులు దావమిం బడిరి వీరిం జూచు: మంచు, దురం

గ రఠేభంబులు చుట్టుఁ గూలి వికటాకారంబులై యుండ నొ

ప్పి, రఘోర్విం బడియున్న భూపతుఁ జూపెం: జూపి యూజాతోన్,

౩౭౯

వ. మఱియు నమ్మద్రవతి: 'యంద్ర యమ వరుణ కుదేవలఁ బోల్పందగిన యంత
లింతలు మేటిమగలు మనకార్యంబునకై శౌర్యంబును బాహువీర్యంబును మెఱి
యించి దైర్యంబు వొగదొందం బెనంగుట విఫలంబగుట విచిక్చితంబు: దీనికి
వగవం బనిలేదని చెప్పి, ధనుఃఖండంబుల నాయుధశకలంబులఁ గేతనాశపత్ర
దామర గజఘంటా కురంగ కింకిణుల తునియలం, గంకణ కేయూర హోర మకు
టంబుల తుముళ్ళ నభిరామభీషణంబగు రణాంగణంబు సూపి; నీకయి పెనంగి
నమసిన నైన్యంబు నాలోకింపు: మనునప్పు దసుగాంతక పార్థులు పాంచజన్య
దేవదత్తంబులు పూరించిన వింగి వగుచ్చు నమ్మహారవంబున గుండియ లవిసి
కురుబలంబు లత్యంత వికలంబు లయి, విఃసాతిక రావణనందనుడగు సుగుణా
నందను సింహనాదంబున భయం బంది పరచు దానవసేనలచందంబున, నీకొడు
కున్ననెలపు విడిచి వలియంబాటిన వెంవెలంబాటు నక్కరువతితో నాఁయ్యందు:-

'సంధ్యాసమయం బయ్యి నేటికిఁ గయ్యంబు సాలింపుము; వేగుటయుఁ జేయ వలయు కర్ణంబు సూచికొందమని'యె నట్టియెడఁ, గృహశ్వాత్థామకృతవర్మశకుని సుకర్మ ప్రభృతు లగుదొరలు పాండవజయంబునకు దైన్యంబునొందిన యాననంబులతో విశ్వానంబులు నిగుడ. నక్కురుపతిఁ జేరం జనుదెంచిన; నతండు మూఁకల మరల్చి రామియు దొరల యత్నాహవైకల్యంబును శత్యమాటల తెలుంగు నూహించి; మరలి కర్ణుం దేర్చొని విలాసంబు నేయుచు 'హా కర్ణ! హా కర్ణ!' యను నెలుంగులతో బలంబుఁ దివియ వియమించిన, దివికి కొరపులు దోడం జనుదేర నిజశిబిరంబునకుం బోయె. నప్పోవుట పాపజూదంబున నోడి పొందునృపకుమారులు హస్తినాపురంబు వెడలి యడవికిం బోవునప్పటిభంగియై యుండె; నయ్యవవరంబున;

300

చ. తనువులఁ గర్ణబాణము బదాతగతిం జెలువొందఁ గొరపుర

తనుకనిఁ బాఱి, కొరియును గవ్వడియుఁ వెలుఁగొంచి రొక్కెడ;

న్వినత మరీచులై పొడిచి విర్భర సంతనునంబు నల్లకం

జన నభిమమూర్తులగు చంద్రుని సూర్యునిఁ బోల్చి బట్టుగన్;

301

చ. ఇ ద్లాప్తి, యమ్మెలుంగుటమ్ములు పెఱికివైచి, యొందొరుల యాననంబు లాలోకించి: 'రాత్రిముఖంబయ్యె; విరోధుల సెనుకొనుటకు నమయంబుగా'దని సంభాషణంబులు పేసి, తనుసేనలం దివియ నియమించి;

302

తే. బలునిఁ దెగటార్చి మరలు గోవతియు హరియుఁ

బోలెఁ గర్ణుని సమయించి లీల మెఱయ

మరలి రత్యంతమోదనంభరితు లగుచుఁ

గవ్వడియుఁ గృష్ణఁడును బంధుగణము లలర;

303

చ. అప్పుడు దివ్య లన్నరనారాయణుల ననేకప్రకారంబులం బ్రశంసించుచు, విజయినా నంబులకుం జనిరి. పాండవ సేనాజనంబులు సంతనంబునం దేలుచు ధనంజయుం జెరింగి పొగడుచుం బోయి, దివ్యధంబున జయంబునం బొంపిరివోవుచుఁ బాండవలు విడిదల కరిగి, ధర్మనందను నగరిమొగసాలఁ బొచ్చి, రట్టియెడ;

304

క. చెన్నునఁ బాంచాలరు మును

మున్నానృపుకడకు వేఁగి, ముదితాత్ముండై

యున్న యతనిఁ గవి. దీవన

లన్నతులను నమ్మదానులాపములఁ దగన్.

303

వ. గారవింపిరి. వివ్వచ్చుండు వేగంబు యరదంబు డిగ్గి చని, యజ్ఞనవతి చరణంబు
లకుఁ బ్రణతుండైన, నతం దెత్తి యాలింగనంబును మూర్ధప్రూణంబును జేపె.
భీమ నకల సహదేవు లన్నరదేవోత్తమునకుఁ బ్రణమిల్లి. పార్థుం గొఱిలించి.
కృష్ణసాత్యకు లప్పొండవాగ్రజనకు సవినయప్రజామంబు లాచరించిన, నమ్మహీ
వరుఁ డత్యాదరంబున నభినందించె. నప్పుడు కృష్ణుం డతని కిట్లవియె:— 304

—♦ శ్రీ కృష్ణుండు ధర్మజుండు మధుర సల్లాపసౌఖ్యము ననుభవించుట —♦

క. భవనము లన్నియు నొక్కటఁ

గవిపియుఁ గర్ణుఁ బరిమార్పంగా నోపునె భూ

ధవ : భవదీయ క్రోధ

గ్నివిహతుడై క్రాగెఁ గాక : విక్రం బరయన్.

305

ఆ. 'రథివద్యుడైన రాధేయు పొలిసిన

యవుడ, యెల్లఁ బొలిసె నని తలంపు,

కౌవుల కడంగె వైరంబు. నీ కింక

నెదురులేదు, ప్రీతిఁ బొదలు మధివ !'

306

ద. అన వివి, యమ్మురాంతకున కాన్పపుఁ డిట్లను:—'నీవు చక్కఁ జూ

చిన నులభంబు శోభనము : శ్రీధర, నీదగు కూర్మికేను భా

జన మఱె : నాకు దుష్కరమె శత్రుజయంబు : భవత్ప్రసాద జీ

వనులము, మాకు సంపదలు వచ్చు నవశ్యము : వింత నమ్ముదున్.

307

ఆ. 'అఖిల రక్షకుండవగు నీకు భక్తుల

మైన మమ్ముఁ గాదు బరుదె తలంప :

భయము నెవ్వగయును బాసి నాకంటికి

విదుర వచ్చు నేడు నీరజాక్ష !'

308

వ. అనవుడు, నచ్చుతుండు:

309

చ. 'మనమునఁ గూర్తు గాన, తగుమాటల నాకుఁ బ్రియం బొనర్పు బొ

ప్పును; విను : మీజయంబునకు భూవర, యేను విమిత్రమాత్ర : మీ

యనుజలు సీమలుందులు మహాద్భుత విక్రమశీలు రిట్టి ని

న్ను నొకడు పోర మార్కొనంగ మార్కొని రూపలు కుండ నేర్చునే? 3౯౨

వ. అని యిట్లు, మధుర నల్లప సౌఖ్యంబు నొంది, ధర్మనందనుండు పౌలికలను సూమవేడుక దనకుం బుట్టినఁ, గృష్ణునితోడం జెప్పి యతం డనుమతిసేయం.
*గాలవాలంబులు దంతవర్ణంబులునగు రథ్యంబులఁ దనరథంబునఁ బూర్వించి.
యారోహణంబు సేసి, కరదీపికా సహస్రంబులు వెలుంగ, సమస్తబంధు మిత్ర
సోదర పరివృతుండై యరుగునప్పుడు, కృష్ణు నాలోకించి— 3౯౩

ఆ. 'సకలధరణీవలయ సామ్రాజ్యమునకు నేఁ

దేను భర్త నైతి : నెల్ల పెంపు

గలిగి నీదుకరుణఁ గడిదిమగందగు

పగతుఁ డశ్రమమునఁ దెగుటఁ జేసి :'

3౯౪

క. అని కీర్తించుచు, నరుఁ గనుఁ

గొని యగ్గించుచు, ముదంబుగూరిన మదితోఁ

జని, కర్ణునిశిరమును ద

త్తనయులగాత్రములుఁ జూచె ధరణీనాథా :

3౯౫

వ చూచి త న్నప్పుడు గ్రమ్మఱ జన్మించినవానిఁగాఁ దలంచి, యాపదలకుం బాసి
సఁపడలకు భాజనంబు నైతి నని యూజడిల్లి, యల్లాసంబున మరలె. నిట్లు కర్ణ
సాగరంబు గడవ పీఠి పాండవందనులు పరమానందంబు నొంది, రవి, సంజ
యుండు ధృతరాష్ట్రునకుం జెప్పినవి - జనమేజయునకు వైశంపాయనుం
డిట్లవియె:- 3౯౬

—♦ ఛ త త్రి తి ♦—

చ. అనఁడు భాస్కరుండును సుధాంకుఁడు నధ్వరసంప్రవర్తకుల్
వినుము : నరేంద్ర, యీక్రతువు విష్ణుమయం : బిది నిర్వహించి ర
ర్జునుండును గర్జుండునా సమరరూపమునం దగ; నీవ్రబంధ మిం
పొనరఁ బరించినా వివిన నొందు నరుం జిరసౌఖ్యసంపదల్ :

3౯౭

వ. అనుటయు.

3౯౮

* తెల్లగుఱ్ఱమునకు నల్లటితోఁక ఒక అంశము :

చ. ప్రకట మహార్థసారభ పరాశర నందన వాక్యమంజరీ
ప్రకర సమర్పితా, పరమపావననామ, జగత్ప్రయీ విధా
యక పరిరక్షక ప్రతిసమాహృతికారక చిత్తవృత్తిభా
వక, భవబంధమోదన, దివాకరచంద్రకృశానులోచనా :

3౯౯

క. వినత దురిత నిరసన శుభ

జనక కలాకల్య చరణసంభావన పా

వనతటిసీమాల్య సమ

స్తనిగమ సంసేద్య పరమసంయమిహృద్యా :

౪౦౦

మాలిని—

AC No. 103

కరణఫల పరిత్యాగ ప్రతోదాత్తచేతః.

పరిణత సుఖపీఠభ్రాజమానా, నతాంహో

నిరసన చరణాబ్జోన్నిద్రతా రాజమానా.

నిరవధిపరిణాహ, నిర్మూలనంద దేహా :

౪౦౧

ఇది ఉభయకవిమిత్ర, కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధన విరాజి -

తిక్కన సోమయాజి ప్రణీతంబైన భారతంబున

కర్ణపర్వ - తృతీయాశ్వాసము

—సర్వము సమాప్తము—

294.592

THI

చ. పరమవదాప్తి హేతువగు భారతసంహిత శౌనకాది భూ

సురవరు లింపునం గరఁగు బొప్పనఁ జెప్పిన, వారు మోదనం

భరితతఁ బొంది, యక్కఱకు బ్రాతిగ నర్చితుఁడేసి రర్మిలిఁ

హరహరనాథ, సర్వభువనార్చిత, నడదయఁజూడు మెప్పుడుఁ.

—స్వరా.వ: 94-వ పద్యము.